CZ_RETRO

Retrospektivní sídelní databáze a geografický informační systém Čech, Moravy a Slezska

Karel Kuča

2. doplněné vydání

Uživatelská příručka

Praha 2018

CZ_RETRO

Retrospektivní sídelní databáze a geografický informační systém Čech, Moravy a Slezska

UŽIVATELSKÁ PŘÍRUČKA

Verze dat CZ_RETRO: 3. 11. 2017
Administrativní stav: 1. 4. 2017
Statuty měst a městysů: 22. 9. 2017

© ing. arch. Karel Kuča, 27. 2. 2018 / údaje úřední evidence od roku 1850 © ing. Štěpán Mleziva, 2018 / metodická a technická spolupráce, datový model GIS: ing. arch. Zuzana Syrová / technická pomoc: ing. Šimon Eismann, Jan Kuča / © Společnost pro obnovu vesnice a malého města (SOVAMM), 2018
© mapové podklady ČÚZK, ÚAZK, CENIA

Mapové zobrazení CZ_RETRO je od prosince 2015 dostupné na novém Geoportálu Národního památkového ústavu (NPÚ):
https://geoportal.npu.cz; uživatelská dokumentace ke geoportálu je dostupná v položce Nápověda.

Mapová aplikace CZ_RETRO je na adrese: **https://geoportal.npu.cz/webappbuilder/apps/38/**
V položce O aplikaci lze stáhnout tuto uživatelskou příručku.

Na tuto uživatelskou příručku navazuje samostatná příručka v podobě podrobného návodu popisujícího možnosti prohlížení CZ_RETRO na Geoportálu NPÚ.

CZ_RETRO je poskytováno ke stažení na základě licence Creative Commons CC BY-NC-SA 4.0 [http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.cs]

Uveďte původ-Neužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní

Dílo smíte:

Sdílet — rozmnožovat a distribuovat materiál prostřednictvím jakéhokoli média v jakémkoli formátu
Upravit — remixovat, změnit a vyjít z původního díla
Poskytovatel licence nemůže odvolat tato oprávnění do té doby, dokud dodržujete licenční podmínky.

Za těchto podmínek

Uveďte původ — Je Vaší povinností uvést autorství, poskytnout s dílem odkaz na licenci a vyznačit Vámi provedené změny. Toho můžete docílit jakýmkoli rozumným způsobem, nicméně nikdy ne způsobem naznačujícím, že by poskytovatel licence schvaloval nebo podporoval Vás nebo Váš způsob užití díla.
Neužívejte dílo komerčně — Je zakázáno užívat dílo pro komerční účely.
Zachovejte licenci — Pokud budete toto dílo upravovat, pozměňovat nebo na něj navazovat, musíte svoje odvozená díla vystavovat pod stejnou licencí jako původní dílo.
Žádná další omezení — Nesmíte použít právní omezení nebo účinné technické prostředky ochrany, které by omezovaly ostatní v možnostech poskytnutých touto licencí.

Toto je zkrácené, uživatelsky přívětivé znění plného textu licenčních podmínek (a jako takové licenci nenahrazuje).

Ilustrace v této publikaci nemusejí odpovídat aktuálnímu stavu dat CZ_RETRO, která jsou soustavně aktualizována.

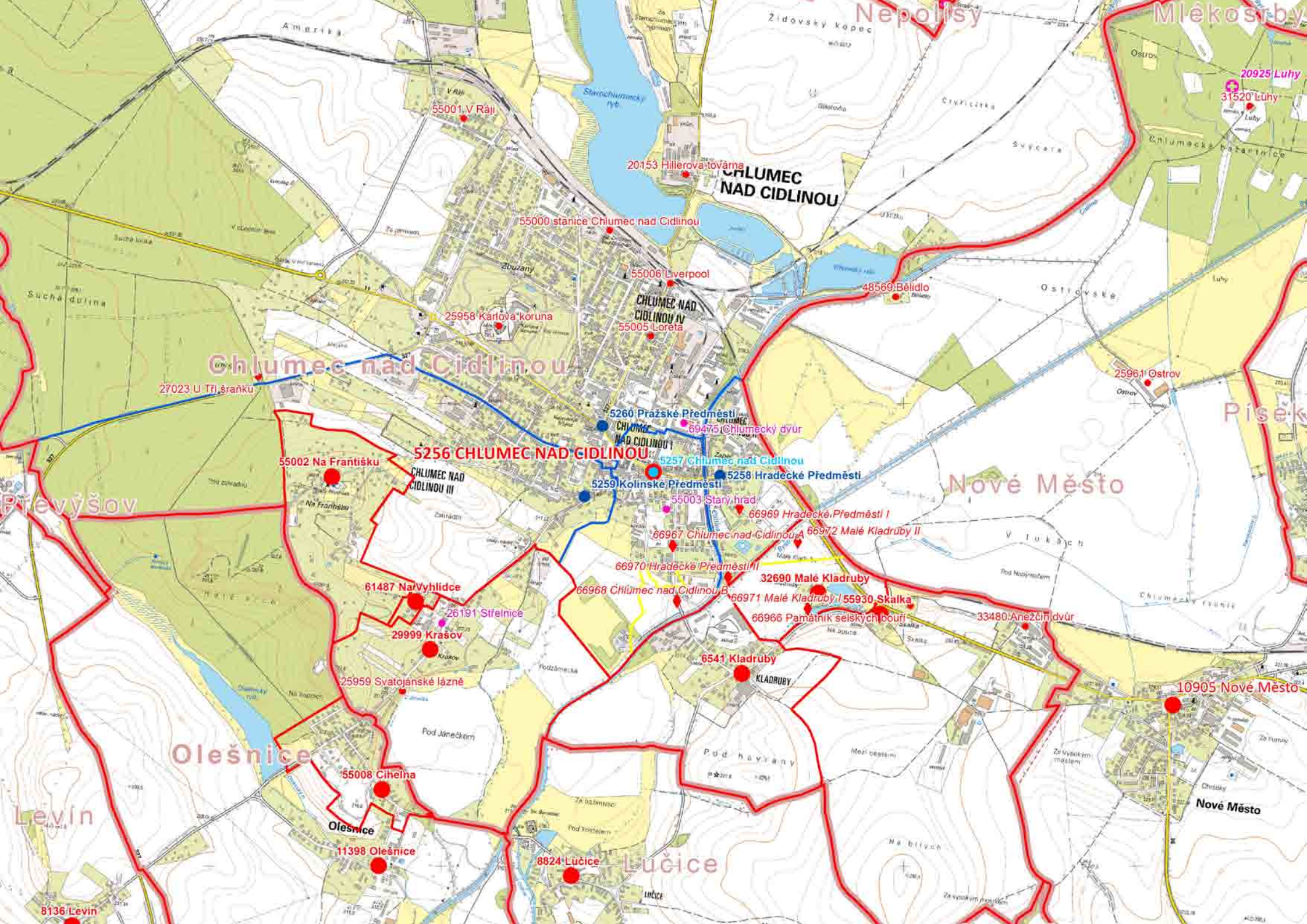
Nepolisy
Mlékosrby
Židovský kopec
Ameriká
Starochlumecký rybn.
Čtyřicítka
Svýcara
Ostrovské
Luhy
Chlumecká bažantnice
20925 Luhy
31520 Luhy
55001 V Ráji
20153 Hillerova továrna
CHLUMEC NAD CIDLINOU
55000 stanice Chlumec nad Cidlinou
55006 Liverpool
48569 Bělidlo
CHLUMEC NAD CIDLINOU IV
55005 Loreta
25958 Karlova koruna
Chlumec nad Cidlinou
27023 U Tří šraňku
25961 Ostrov
Písek
5260 Pražské Předměstí
69475 Chlumecký dvůr
CHLUMEC NAD CIDLINOU I
5256 CHLUMEC NAD CIDLINOU
55002 Na Františku
CHLUMEC NAD CIDLINOU III
5257 Chlumec nad Cidlinou
5258 Hradecké Předměstí
5259 Kolínské Předměstí
Nové Město
Převýšov
55003 Starý hrad
66969 Hradecké Předměstí I
66967 Chlumec nad Cidlinou A
66972 Malé Kladruby II
66970 Hradecké Předměstí II
32690 Malé Kladruby
61487 Na Vyhlídce
66968 Chlumec nad Cidlinou B
66971 Malé Kladruby I
55930 Skalka
26191 Střelnice
66966 Památník selských bouří
33480 Anežčin dvůr
29999 Krašov
6541 Kladruby
KLADRUBY
25959 Svatojánské lázně
10905 Nové Město
Olešnice
55008 Cihelna
Nové Město
Levín
Olešnice
11398 Olešnice
8824 Lučice
Lučice
8136 Levín

Základní smysl existence CZ_RETRO

CZ_RETRO je retrospektivní sídelní databáze a geografický informační systém Čech, Moravy a Slezska. Základním úkolem CZ_RETRO je v první řadě identifikovat, správně klasifikovat a prostorově lokalizovat sídelní lokality všech typů, popřípadě jiné lokality, které existují nebo v minulosti existovaly na území českých zemí.
V případě fyzicky zaniklých, nebo sice existujících, ale administrativně neevidovaných lokalit jde také o "vrácení jejich jmen na mapu", protože všechna místní jména tvoří součást kulturní identity českých zemí a vypovídají o vývoji území.

Cílem CZ_RETRO je lokality nejen evidovat a klasifikovat, ale sledovat i jejich vývoj pokud jde o:
• reálnou existenci
• administrativní existenci (což zdaleka není totéž) a vývoj
• vývoj jména (českého, německého, polského aj.)
• vývoj příslušnosti k obci, okresu, kraji, panství atd.
• vývoj počtu domu a obyvatel (včetně národnostní skladby)
• další aspekty.

CZ_RETRO je budováno na půdě Společnosti pro obnovu vesnice a malého města (SOVAMM) od roku 1996 a od roku 1999 průběžně zveřejňováno. Garantem a autorem systému je ing. arch. Karel Kuča, dodavatelem údajů administrativní evidence i spoluautorem koncepčních otázek vývoje po roce 1850 je ing. Štěpán Mleziva.

Základem CZ_RETRO je databáze (systém atributových tabulek) ve formátu VisualFoxPro 3.0 (dbf, resp. dBase IV). Od roku 2007 je celý systém kartograficky vizualizován prostřednictvím geografického informačního systému (GIS), konkrétně ESRI souborové geodatabáze GDB, k čemuž jsou využívány jak bodové, tak polygonové (plošné) třídy prvků (Feature Class), tedy "mapové vrstvy".

CZ_RETRO je základem územní identifikace v Integrovaném informačním systému památkové péče (IISPP), a to od počátku budování tohoto systému. Od roku 2015 (částečně již dříve) je CZ_RETRO součástí realizovaného projektu INTERPI (Interoperabilita paměťových institucí) včetně Národních autorit (NA), jehož se účastní všechny knihovny, archivy a muzea České republiky.

Hlavním důvodem vzniku CZ_RETRO byla potřeba získat systém, který je nezávislý na aktuální úřední evidenci sídelních lokalit a jejích proměnách v minulosti i budoucnosti. Zjednodušeně řečeno, jde o vytvoření kompletního geografického informačního systému sídelních lokalit, jehož všechny entity jsou jednoznačně identifikovány prostřednictvím číselníku s jednoznačným numerickým identifikátorem (kód CZ). Ten umožní snadné propojení nejrůznějších dalších databází různých uživatelů, pokud budou používat stejný identifikátor.
Pro tento účel nelze využít žádné existující úřední číselníky administrativních jednotek. Je to logické, protože ty zahrnují pouze úředně existující (evidované) lokality. Neobsahují lokality zaniklé například po roce 1945, nemluvě o dávno zaniklých středověkých vsích.
Dalším důvodem je skutečnost, že v důsledku administrativní integrace tyto číselníky neobsahují tisíce lokalit, které sice fyzicky existují, ale nejsou evidovány. Totéž platí o většině sídelních lokalit vznikajících v současnosti.
Využít je však nelze ani pro identifikaci administrativně evidovaných lokalit. Neexistuje totiž univerzální administrativní kategorie, jejíž číselník by bylo možno do CZ_RETRO převzít (a rozšířit jej o ostatní lokality). Sídelní lokality se totiž vyskytují v různých číselnících: částí obcí (dříve osad), katastrálních území, základních sídelních jednotek, popřípadě obcí. Každý z těchto číselníků má samostatné řady kódů, takže pro jednoznačnou identifikaci by nestačil samostatný kód, protože by musel být doplněn údajem o typu číselníku.
Úřední číselníky se mimoto vztahují k lokalitám nejen v jejich bodovém, ale i aktuálním plošném (polygonovém) vymezení. Protože CZ_RETRO potřebuje evidovat i lokality úředně neevidované, které musejí identifikovat nejen bodově, ale v řadě případů také plošně, je zřejmé, že nemůže existovat shoda mezi systémem polygonů lokalit úředně evidovaných a systémem polygonů CZ_RETRO, který musí podchytit všechny lokality. Proto je správné, aby se úřední číselníky nadále vztahovaly pouze k administrativně existujícím lokalitám v jejich úředním plošném vymezení.

Konečně posledním důvodem, proč je žádoucí, aby CZ_RETRO existovalo nezávisle na aktuální administrativní evidenci, je skutečnost, že v nedávné době došlo ke změně změně úředních číselníků. Od roku 1992 tuto funkci plnil **Územně identifikační registr** (**ÚIR**, resp. **ÚIR-ZSJ**) jakožto soustava databázových číselníků jednotek územně správního, technického a sídelního členění státu do úrovně podrobnosti částí obcí a jejich dílů, katastrálních území, územně technických jednotek (ÚTJ) a základních sídelních jednotek (ZSJ) a jejich dílů. Obsahoval jejich názvy, kódy, vzájemné vazby a doplňující informativní údaje, zejména výměry, počty obyvatel (1991, 2001 a 2011), různé charakteristiky a množství historických kódů (zhruba od 70. let 20. století). Byl doplněn také podrobným popisem změn. ÚIR-ZSJ byl vytvářen v letech 1992–2004 pod gescí Ministerstva pro místní rozvoj (MMR). Od března 2004 patřil pod gesci ČSÚ. Jednotlivé číselníky byly z hlediska obsahu zcela v souladu s platnými číselníky ČSÚ, obsahovaly však navíc různé doplňkové informativní údaje a udržovaly kontinuitu vůči dříve používaným kódům. ÚIR-ZSJ byl však uzavřen ke dni 1. 1. 2013 (odpovídá tedy Statistickému lexikonu 2013 ze sčítání 2011) a jeho datový obsah není nadále udržován. Je to nepochybně škoda, neboť šlo o systém naprosto spolehlivý a pro účely, kterým sloužil, dokonalý. Přehled změn je nicméně nadále dostupný (https://www.czso.cz/csu/rso/uir_zsj).

Kódy ÚIR využívá i **Registr sčítacích obvodů a budov (RSO)** jakožto veřejný seznam, který je veden podle §20a) zákona č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě. V registru se eviduje soustava územních prvků a územně evidenčních jednotek, budov nebo jejich částí (vchodů) s přidělenými popisnými nebo evidenčními čísly. Obsahuje tedy stejné typy entit jako ÚIR, ale navíc též statistické obvody a budovy. Podchycuje i drobné nesoulady vzájemného vymezení osad a katastrálních území, které se v ÚIR nepromítaly. Existuje primárně jako geografický informační systém. Změny v položkách RSO byly od roku 2005 zveřejňovány souběžně se změnami ÚIR a po jeho zrušení jsou klíčovým pramenem pro poznání nejnovějších administrativních změn (https://www.czso.cz/csu/rso/us_rso) včetně jejich úplné tabulkové i mapové podoby (http://apl.czso.cz/irso4/cisel.jsp).

Změny obcí a osad publikuje s roční periodicitou také ministerstvo vnitra (http://www.mvcr.cz/clanek/prehledy-zmen-v-uzemni-organizaci-v-nazvech-obci-a-jejich-casti.aspx?q=Y2hudW09Nw%3D%3D) a změny katastrálních území (vyjma jejich rušení) ČÚZK (http://www.cuzk.cz/getattachment/787f95b9-364b-4c45-b7d0-b0e73eb52e57/Zmeny-nazvu-katastralnich-uzemi.aspx).

Se spuštěním základního registru veřejné správy od 1. 7. 2012 se referenčním zdrojem územních číselníků stal od 2. 1. 2013 **Registr územních identifikací, adres a nemovitostí (RÚIAN)**. Pracuje se stejnými územně evidenčními jednotkami (nebo alespoň většinou z nich) a naštěstí převzal i dosavadní kódy (obcí, osad, katastrálních území, základních sídelních jednotek). Byly z něj však vypuštěny polygony osad a také polygony i body částí osad (v některých statutárních městech) a také dílů základních sídelních jednotek, což je zásadní problém (tyto entity jsou naštěstí stále dostupné v polygonech RSO). Údaje o vzniku entit jsou relevantní pouze u těch, které vznikly po roce 2013, zatímco u ostatních chybějí, nebo jsou chybné. Na hodnocení předností nového registru je ještě brzy a lze očekávat, že se po doladění počátečních problémů přece jen prokáže jeho přínos oproti systémům dosavadním.

Získání informací o nejnovějších změnách územního uspořádání je tedy značně komplikované, protože vyžaduje porovnání nejméně tří částečně nezávislých zdrojů. To jen potvrdilo správnost vedení CZ_RETRO v podstatě nezávisle na úředních číselnících a evidenci obecně, byť je vazba na ni v CZ_RETRO důsledně zachována. Značně problematické a obecně nehistorické (často dokonce věcně chybné) jsou nejnověji provedené změny (2013–2015) v souvislosti se zrušením vojenského újezdu Brdy a redukcí ostatních vojenských újezdů od 1. 1. 2016.

Jednotky všech úrovní úředního územního a administrativního členění České republiky

Pro správné pochopení CZ_RETRO je nezbytné seznámit se ve stručnosti se všemi typy územně identifikačních jednotek členění státu, zejména na obecní a nižší úrovni. Toto členění je poměrně komplikované.

CZ_RETRO sice existuje nezávisle na úředních číselnících územně identifikačních jednotek (a na celém systému územního členění), ale samozřejmě zachovává vazbu na tyto číselníky (ÚIR/RSO/RÚIAN). Ta je vyjádřena jak v databázové části (u každé lokality je uveden kód úřední příslušné obce, části obce a katastrálního území), tak v geografickém informačním systému, kde je vztah obou systémů zřejmý z vizualizace polygonů CZ vůči polygonům RSO/RÚIAN.

Nadobecní úroveň

• **Stát** (Česká republika)

• **Kraje** (podle zákona č. 36/1960 Sb.). Česká republika se de iure nadále člení na kraje (Hlavní město Praha, Středočeský, Jihočeský, Západočeský, Severočeský, Východočeský, Jihomoravský, Severomoravský), byť jde nyní už pouze o územní (nikoli správní) jednotky. Jejich aktuální hranice jsou dány vymezením okresů (od roku 1960 se tedy vymezení jednotlivých krajů v detailu několikrát měnilo).

• **Vyšší územní samosprávné celky** (VÚSC), obecně nazývané rovněž **kraje**. Byly zřízeny ústavním zákonem č. 347/1997 Sb. Kraje definitivně vznikly 1. 1. 2000, samosprávné kompetence získaly na základě zákona č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), dne 12. 11. 2000, kdy proběhly první volby do jejich nově zřízených zastupitelstev.

• **Okresy** (podle zákona č. 36/1960 Sb.). Okresní úřady na území České republiky ukončily svoji činnost 31. 12. 2002 v rámci druhé fáze reformy územní správy. Obvody okresů zůstaly i po 1. 1. 2003 zachovány jako územní jednotky pro potřeby soudů, policie, archivů, úřadů práce atd. Ačkoli se počet okresů od roku 1960 s jedinou výjimkou (zřízení okresu Jeseník v roce 1996) nezměnil, jejich hranice prodělaly a prodělávají četné změny (např. v důsledku optimalizace vojenských újezdů od 1. 1. 2016).

• **Správní obvody obcí s rozšířenou působností** (ORP). Byly zřízeny k 1. 1. 2003 zákonem č. 314/2002 Sb. a převzaly kompetence zrušených okresních úřadů (pokud nepřešly na krajské úřady). Jsou mezičlánkem přenesené působnosti samosprávy mezi krajskými úřady a obecními úřady. ORP nebyly zprvu v řadě případů skladebné do okresů. Vyhláškou ministerstva vnitra č. 513/2006 s účinností od 1. 1. 2007 bylo sice vymezení okresů přizpůsobeno obvodům ORP, přesto však v případě ORP Český Brod, Jihlava, Stod, Tanvald, Turnov a Valašské Klobouky přetrvává neskladebnost s okresy dodnes.

• **Správní obvody obcí s pověřeným obecním úřadem** (POÚ). Pověřený obecní úřad je obecní úřad, který v rámci přenesené působnosti vykonává ve svém obvodu státní správu v rozsahu přiznaném tomuto typu obcí. Obvody tohoto typu nejsou na území hlavního města Prahy a vojenských újezdů, které jsou v číselnících vedeny jako samostatné územní jednotky, aby bylo pokryto celé území České republiky. POÚ byly ustaveny již v roce 1990. Správní obvody POÚ jsou skladebné do správních obvodů ORP.

Územněsprávní členění České republiky – nadobecní úroveň (2015):

Vyšší územní samosprávné celky (VÚSC, kraje) rozlišeny barevně.

Fialové linie: okresy

Silné zelené linie: obvody obcí s rozšířenou působností (ORP), v Praze správní obvody 1–22

Tenké zelené linie: obvody obcí s pověřeným obecním úřadem (POÚ)

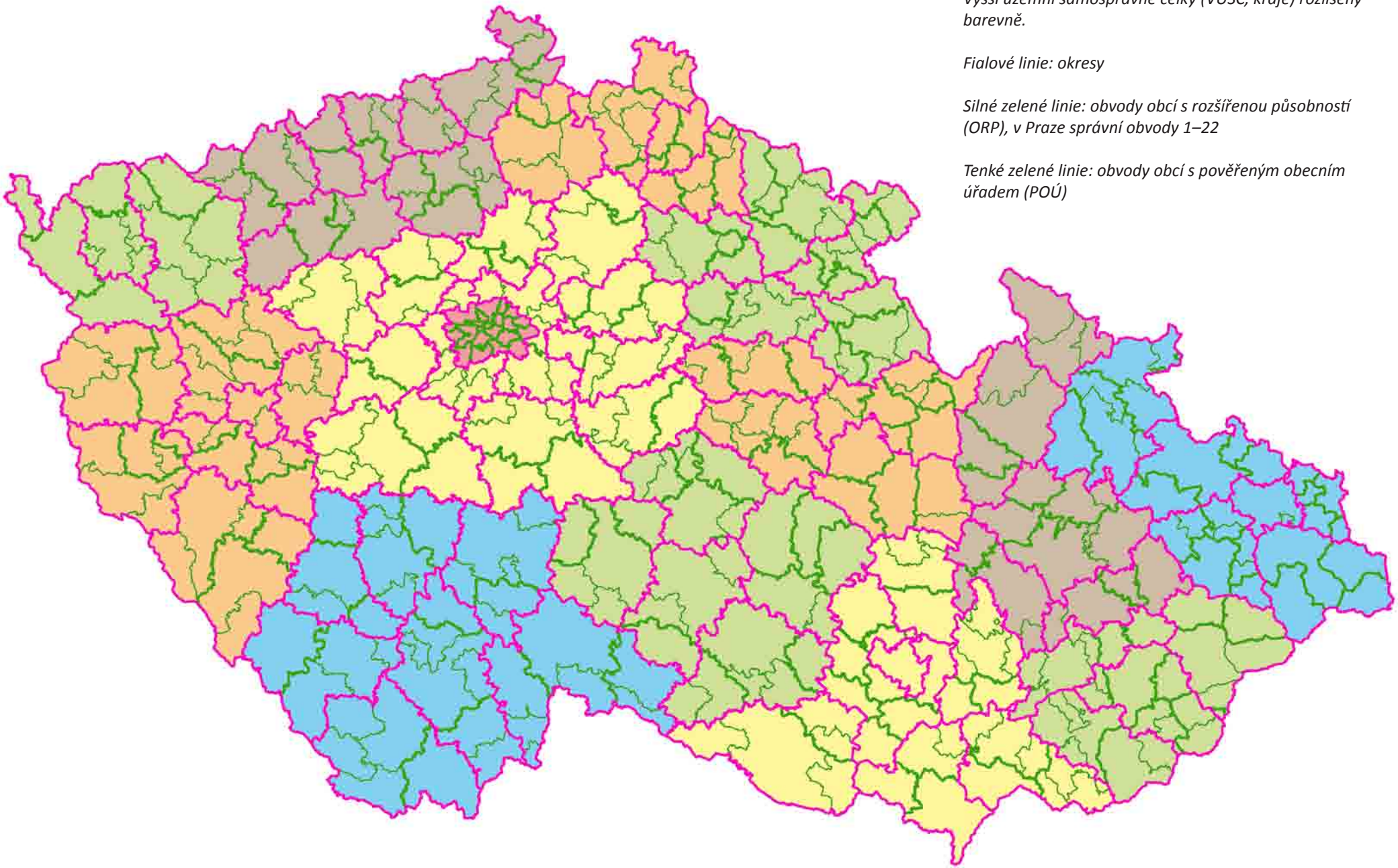

Obecní a nižší úroveň

• Obec

Obec je veřejnoprávní korporace, tedy právnická osoba, která je základní jednotkou veřejné správy, územně samosprávný celek základního stupně. V tomto smyslu je subjektem samosprávy a v různé míře, podle typu obce, také vykonavatelem státní správy. Obce jako samosprávné jednotky vznikly v rámci reforem v roce 1850, kdy byla zákonem ze 17. března 1849 zrušena dosavadní panství a vrchnostenské zřízení a nejnižší jednotkou správy se staly obce, byť skutečného samosprávného postavení nabyly poněkud později. Obce, i když jinak chápané, však existovaly od středověku. V období komunistické totality byly obce řízeny místními (později též městskými) národními výbory a jejich samosprávné kompetence byly zásadně potlačeny. Samosprávné vymezení obcí bylo obnoveno zákonem č. 367/1990 Sb.

Jak v minulosti, tak dnes existují i obce tvořené jediným sídelním útvarem (městem, městysem či vsí). To je také zřejmě důvodem, proč je v obecné (ale i odborné) veřejnosti pojem "obec" užíván jako ekvivalent jakékoli vesnice popřípadě města, což je zcela nesprávné. Pojem "obec" nemůže být užíván v geografické či urbanistické terminologii, neboť jde o jednotku územněsprávní, respektive právnickou.

Převážná většina obcí totiž zahrnuje několik (někdy i značný počet) *částí obce* a *katastrálních území*. Například obec (město) Pelhřimov zahrnovala v době největší integrace v 80. letech 20. století vedle vlastního města dalších 57 částí obcí (osad) a i v současnosti k městu patří 26 dalších částí obcí (osad) (a 23 katastrálních území).

V CZ_RETRO je proto příslušnost lokality k obci (obecnímu úřadu) chápána především jako územněsprávní příslušnost.

Obecní zákon vymezuje obce (území obcí) pomocí katastrálních území a současně částí obce s tím, že mlčky předpokládá, že jsou vzájemně skladebné. Existují však desítky případů, kdy některá část dané obce přesahuje na katastrální území sousední obce. Územní vymezení takové obce podle katastrálních území na jedné straně a podle částí obcí na straně druhé se proto liší. Tyto případy jsou vyznačeny v atributovém poli LOK_ODKAZ jako *nesoulad obecní příslušnosti*.

Obcemi jsou rovněž statutární města, která se mohou členit na *městské části* či *městské obvody*, které jsou jakýmisi "obcemi uvnitř obcí", na které může magistrát příslušného statutárního města přenést část svých kompetencí. Proto jsou také tyto jednotky považovány (spolu s obcemi) za *základní územní jednotky*. Na městské části či městské obvody se člení pouze některá statutární města.

Územní vymezení městských částí či městských obvodů nemusí respektovat hranice částí obcí a/nebo katastrálních území. Uvnitř statutárního města (obce) tak vzniká další systém územního členění (systém polygonů) definovaný těmito jednotkami.

Nejkomplikovanější je situace v Praze, která je jako celek také "pouhou" obcí. Území hlavního města Prahy se kromě částí obcí a katastrálních území (které jsou v Praze totožné) člení na:

• obvody Praha 1–10, které vznikly v roce 1960 a nyní jsou pouhými územními jednotkami
• správní obvody Praha 1–22, které byly ustaveny 1. 7. 2001 a jsou v jistém slova smyslu analogií ORP.
• městské části (v počtu 57), které byly ustaveny v roce 1990 a jsou v jistém smyslu analogií POÚ.

Zmatek v tomto uspořádání působí shodné pojmenování jednotek různého typu:

Například Praha 4 je totiž současně:
• názvem územního obvodu (z roku 1960), který zahrnuje správní obvody Praha 4, 11 a 12
• správním obvodem, který zahrnuje městské části Praha 4 a Praha-Kunratice
• městskou částí, která zahrnuje části obce (a současně katastrální území) Braník, Hodkovičky, Krč, Lhotka, Michle část, Nusle část, Podolí, Vinohrady část, Vršovice část, Záběhlice část.

• Části obce (osady)

Tato kategorie se až zhruba do roku 1964 nazývala *osada*, což bylo mnohem vhodnější a praktičtější pojmenování. Sousloví *část obce* totiž v praktickém používání působí zmatky.

Dříve by se řeklo:
"Osada Vítkovice je osadou obce Ostrava" (nebo spíše "Vítkovice jsou osadou obce Ostrava").
Zatímco nyní vznikají zcela matoucí spojení:
"Část obce Vítkovice je částí obce Ostrava" (či zcela absurdní: "Vítkovice jsou částí obce obce Ostrava"). Srozumitelné je pouze "Vítkovice jsou částí obce Ostrava", ovšem jen za cenu, že sousloví "část obce" je vlastně redukováno na pouhé "část".

V členěných statutárních městech může nastat terminologicky ještě hůře řešitelná situace. Pokud některá *část obce* patří ke dvěma či více městských částem (městským obvodům), vznikají defacto "části částí obce", což by byl termín zcela nepoužitelný (na rozdíl od termínu "část osady"). Úřední terminologie proto část obce jako celek označuje termínem *část obce evidenční* a její části jako *části obce statistické*. Je zřejmé, že k porozumění terminologii to nemůže pomoci.

Další komplikací je to, že na mapách správního rozdělení se jako *části obce* označují pouze ty, které patří k obci, která není městem. Části obce patřící k obci, která městem je, se označují jako *části města*. Po obnovení kategorie městys je přitom nezbytné rozlišovat také *části městyse*. Problém je hlavně v tom, že jako části města (městyse) se označují *všechny* bez rozlišení, tedy často i malé vesnice vzdálené od města řadu kilometrů (například výše zmíněných 57 vsí a vísek v okolí Pelhřimova).

Protože sousloví *část obce* lze v praxi (zejména ve vázaném textu) používat jen velmi omezeně, bude v celém následujícím textu preferován tradiční a osvědčený termín *osada*, který má nepřímou oporu i v platném obecním zákoně (který počítá např. s osadními výbory).

Osady (konskripční osady) vznikly jako samostatná kategorie počínaje rokem 1771 v souvislosti s prvním číslováním domů. Od té doby jsou definovány jako souhrn domů se samostatnou číselnou řadou čísel popisných (nebo s několika samostatnými řadami v případě městských čtvrtí – viz dále). Na počátku tak tato kategorie většinou odpovídala tomu, co lze v terminologii CZ_RETRO vyjádřit jako "vesnice s okolními samotami". V té době by se tedy osady daly víceméně ztotožnit s jednotlivými vesnicemi, městečky

a městy (vyjma městských čtvrtí, viz dále), i když je pravda, že i tehdy existovaly "reálné" vesnice (či spíše vísky), které vlastní řadu popisných čísel nezískaly. S postupujícím slučováním osad do větších celků (zejména od 70. let 20. století, ale i dříve) se však i osady často změnily spíše na územní jednotky zahrnující více reálných vesnic (či jiných historických sídel). Proto je v CZ_RETRO chápána i osadní příslušnost lokality jako příslušnost především územní.

S tím souvisí důležitá skutečnost, totiž otázka *územního* vymezení osad. To totiž v minulosti neexistovalo. Osada byla definována jako samostatná řada popisných čísel.
V rámci jednoho katastrálního území mohla existovat jediná osada, často jich však bylo více. Osada (jednotlivé domy konskribované k dané osadě) však mohla přesahovat i na jiné katastrální území. Od počátku tedy neexistovala přesná skladebnost osad (jako množiny jednotlivých domů bez pevných definovaných a v mapě zakreslených hranic) a katastrálních území (definovaných v terénu i v mapě přesně vytýčenou hranicí). Do toho vstupovala problematika tzv. feudálních dílů, kdy domy v jedné vesnici mohly podléhat dvěma i více feudálním vrchnostem. Rokem 1850 sice patrimoniální rozměr takové roztříštěnosti zanikl, ale v těch případech, kdy se příslušnost některých domů dané vsi promítla i v tom, že patřily do řady čísel popisných jiné (obvykle sousední) osady, zůstala zachována. Případy, kdy uvnitř intravilánu (zastavěného území) vesnice existují enklávy domů patřících k jiné osadě, přetrvávají dokonce dodnes.
Jiným případem nesouladu osadních a katastrálních hranic jsou "přesahy zástavby" na sousední katastrální území (viz dále).

Na rozdíl od katastrálních hranic nebyla celková mapa popisných čísel až donedávna k dispozici. Změnilo se to až koncem 90. let 20. století díky tzv. adresním místům a statistickým obvodům, kdy byly všechny stavby s domovními čísly (popisnými či evidenčními) na území státu přesně lokalizovány a promítnuty do státního geografického informačního systému. Teprve díky tomu mohly být v polygonech RSO vymezeny hranice osad (a tím se také zviditelnily přetrvávající enklávy – viz výše). Pro CZ_RETRO jsou polygony osad RSO závazné pouze ve smyslu příslušnosti objektů s domovními čísly k osadě. Průběh hranice osad v nezastavěném území může být v CZ_RETRO stanoven odlišně, zejména s ohledem na bývalé katastrální hranice (které polygony RSO z neznalosti zbytečně nerespektují). Pokud v takovém území v budoucnu vznikne objekt s číslem domovním patřícím do jiné osady než vyplývá z vymezení v CZ_RETRO, vytvoří se v dané historické osadě nový díl historické osady s osadní příslušnosti odpovídající RSO.

Administrativní díly osad
Některé osady byly po roce 1850 změnou katastrálních (a současně obecních) hranic rozděleny mezi dvě obce. Například osada České Chalupy obce Janské Údolí byla v roce 1890 rozdělena mezi katastrální území (obce) Jaronín a Nová Ves. V takové osadě nadále existovala jednotná řada popisných čísel, administrativně však došlo fakticky k rozdělení na dvě osady: České Chalupy 1. díl, České Chalupy 2. díl. Takové případy označujeme jako *administrativní díly*. Poznají se bezpečně podle "číslování" arabskou číslicí v názvu. Administrativní díly Českých Chalup existovaly až do roku 1959, kdy bylo území osady opět sjednoceno, avšak v rámci katastrálního území (obce) Nová Ves. Administrativní díly de facto existují ojediněle dodnes, a to i v rámci jedné obce. Jsou však již považovány za "samostatné" osady. Přitom mohou nadále respektovat zásadu souvislé řady popisných čísel (Končiny 1. díl, Končiny 2. díl), anebo ne (Zálesí 1. díl, Zálesí 2. díl).
Druhotné rozdělení změnou hranic není podmínkou; některé administrativní díly existovaly v případě osad vyrostlých na hranici dvou obcí.
V řadě případů tvořila jeden administrativní díl vlastní ves (Samopše = Samopše 1. díl), zatímco ten druhý představoval vzdálenou samotu na sousedním katastrálním území (v sousední obci) (Sedliště = Samopše 2. díl). Hierarchie čísel dílů ale této logice často neodpovídala a řídila se abecedním pořadím obou obcí (vesnice tedy byla označena jako 2. díl).
Mezi administrativní díly nepatří případy, kdy na obou stranách obecní (katastrální) hranice existovaly dvě stejnojmenné osady (Chábory) nebo osada a stejnojmenná místní část. V takových případech totiž neexistovala společná řada popisných čísel.

• Katastrální území
Tyto územní jednotky vznikly v roce 1789 při zavedení josefínského katastru. Nejvyšší patent císaře Josefa II. ze dne 20. 4. 1785 o reformě pozemkové daně a vyměření půdy stanovil za základ vyměřování daní nikoli panství, ale technicky definovatelnou plochu *katastrální obce* (pozdějšího katastrálního území). Přesné kartografické vymezení jednotlivých katastrálních obcí známe celoplošně až z období let 1824–1843, kdy bylo v rámci zavedení tzv. stabilního katastru celé území českých zemí přesně zmapováno v měřítku 1:2 880 (popřípadě 1:1 440).
V rámci každého katastrálního území existovaly od počátku dvě samostatné řady parcelních čísel: pro pozemky stavební a pro pozemky nestavební (pozemkové). Později se někdy sloučily do jednotné číselné řady parcelních čísel a tento trend nadále pokračuje. Tak jako jsou osady definovány samostatnou řadou popisných čísel, jsou tedy katastrální území definována jednou či dvěma samostatnými řadami parcelních čísel.
Katastrální území (katastrální obec) bylo obvykle souvislé, ale výjimky byly povoleny. Takové katastrální území (katastrální obec) se pak dělila na I. a II. (popřípadě další) díl (Theil). Jde vlastně o určitou analogii administrativních dílů osad.
Mapování stabilního katastru sice využívalo jednotnou obdélnou síť, ale každá katastrální obec byla mapována samostatně. Na mapových listech jedné katastrální obce je tedy zachyceno pouze její území, nikoliv území sousední (chceme-li získat souvislou mapu více katastrálních obcí, musíme mapový obraz jednotlivých listů "vystřihnout a slepit"). Mapové listy každé katastrální obce jsou uloženy v samostatné "složce". V rámci některých katastrálních obcí však existovaly i tzv. enklávy (Enclave), tedy katastrální území "nižšího řádu", jehož hranice jsou rovněž zakresleny. Tyto "enklávy" se později buď vyčlenily jako samostatná katastrální území, nebo byly naopak sloučeny.
V některých městech představovala jednotlivá předměstí samostatné katastrální obce, zatímco v jiných pouze "enklávy" (a nejčastěji se katastrální území města nedělilo vůbec). Katastrální území odpovídající historickým předměstím přetrvala v několika případech dodnes.
Příslušnost lokality ke "složce" mapy stabilního katastru se v CZ_RETRO v příslušném atributovém poli (KAT_MSK)

sleduje. V případě, že lokalita patřila k výše definované "enklávě", je údaj o ní umístěn v závorce, např.: Kojetín (Vyškovské Předměstí), což platí také o "dominantním" území: Kojetín (Kojetín). Kojetín je zajímavý tím, že některá předměstí představovala pouhé "enklávy", ale jiná samostatné katastrální obce: Kojetín-Kroměřížské Předměstí.

Zatímco v počátečním období víceméně existovala totožnost *katastrálních obcí* a *místních obcí* (tedy obcí politických), pozdějším vývojem se obě kategorie osamostatnily a katastrálním územím zůstala funkce jednotek pro evidenci nemovitostí. Hranice katastrálních území se měnily již v 19. století. Docházelo jednak k dělení některých velkých katastrálních území na několik menších, jednak k výměnám území mezi sousedními obcemi, často tak, aby došlo ke scelení zástavby vsi vzniklé na hranici. Obecně lze říci, že se počet katastrálních území postupně zvyšoval. Zejména po roce 1948 (a zvláště po roce 1960) se prosazoval opačný trend a vedle toho často radikální změny hranic katastrálních území na rozsáhlejším území, obvykle v důsledku povrchové těžby, zaplavení velkou vodní nádrží, rozsáhlé nové výstavby a podobně).
Zatímco změny provedené do přelomu 19. a 20. století jsou často zakresleny a s odkazem na právní normu evidovány na tzv. císařských otiscích map stabilního katastru, pozdější změny centrálně evidovány nejsou, takže detailní vývoj postupných změn vymezení katastrálních území je pravděpodobně nerekonstruovatelný. K řadě změn průběhu katastrálních hranic bohužel dochází i v současnosti v souvislosti s tzv. komplexními pozemkovými úpravami (často jde o likvidaci hranic skutečně historických, nezměněných od 2. čtvrtiny 19. století).

Vedle kategorie *katastrální území* existuje ještě kategorie *územně technická jednotka* (ÚTJ). Většinou se zcela shodují. Spadá-li však katastrální území do více městských částí či městských obvodů, rozděluje se do příslušného počtu ÚTJ. Ty byly poprvé zavedeny vyhláškou Federálního statistického úřadu a Federálního ministerstva pro technický rozvoj č. 120/1979 Sb., o prostorové identifikaci.
Speciální případy představují hranice vojenských újezdů, kdy do vojenského újezdu byla zahrnuta jen část (obvykle nezastavěná) určitého katastrálního území. Také v těchto případech došlo k rozdělení katastrálního území a obě části se pak odlišovaly arabskými nebo římskými čísly, popřípadě přívlastkem, nebo si území mimo vojenský prostor ponechalo původní název a jen zabrané území bylo odlišeno číslem. Není přitom příliš podstatné, zda lze obě části považovat za samostatná katastrální území, nebo pouhé ÚTJ (navíc se toto hledisko pravděpodobně v čase měnilo). Zatímco přinejmenším do roku 1960 se i ve vojenských prostorech historické katastrální hranice respektovaly, později (bohužel i po roce 1990) docházelo k radikálnímu a zcela nehistorickému scelování a k dalším změnám katastrálních hranic.

Pokud jde o vztah katastrálních území a osad (popřípadě obcí), neexistuje zde hierarchie a někdy ani skladebnost. Jsou případy, kdy 1 obec = 1 osada = 1 katastrální území. Mnohem častěji však jak osad, tak katastrálních území existuje v rámci jedné obce více. Přitom někde v rámci jednoho katastrálního území existuje více osad, jinde je tomu naopak.

• Městské čtvrtě

Městské čtvrtě existovaly ve větších opevněných městech již ve středověku. Plocha uvnitř hradeb byla víceméně mechanicky a pravidelně rozdělena na "čtvrtiny". Toto opatření souviselo s vnitřní organizací života města (například povinnost měšťanů zajišťovat údržbu a obranu příslušného úseku městského opevnění).
V rámci úřední evidence i CZ_RETRO se pojem *městské čtvrtě* používá v poněkud odlišném významu, totiž jako souhrnné označení *vnitřního města* (a popřípadě též *židovské čtvrti*) na jedné straně a jednotlivých *předměstí* na straně druhé. Teprve od konce 19. století lze tyto části města považovat za rovnocenné *městské čtvrtě*.
Předměstí se od vlastního města (ať už opevněného nebo ne) totiž lišila od samého počátku nejen funkcí a urbanistickým charakterem, ale také právním postavením, které bylo v jednotlivých městech různé. V období josefinských reforem bylo postavení městských čtvrtí jako samostatné kategorie výrazně posíleno tím, že řada z nich získala samostatné řady čísel popisných a některé se staly samostatnými katastrálními obcemi či alespoň "enklávami" (viz výše).
Od té doby (1771) je základní podmínkou pro určení, které předměstí "úřední" městskou čtvrtí je a které nikoli, právě reálná existence samostatné řady popisných čísel (a nebo existence předměstského katastrálního území). To je stejná podmínka jako pro osadu. Přesto nelze městské čtvrtě a osady sloučit do jediné kategorie, protože osada je kategorie nadřazená.
Právě toto zvláštní postavení městských čtvrtí v hierarchii obec – osada – místní část (viz dále) nepochybně způsobilo nejednotnost v úřední (lexikonové) evidenci městských čtvrtí, která přetrvává dodnes.
V lexikonech, respektive seznamech obcí až do roku 1890 včetně nejsou městské čtvrtě jako samostatná kategorie rozlišovány. Pokud byly současně katastrální obcí, jsou uvedeny mezi obcemi, v ostatních případech buď jako osada nebo místní část, popřípadě vůbec. K tomu přistupují problémy s tím, že v letech 1850–1869 včetně se v těchto centrálních pramenech nerozlišovaly ani osady od místních částí (evidovaly se v rámci souhrnné kategorie *přidělené místo*). Teprve v letech 1900–1930 včetně byly městské čtvrtě důsledně rozlišovány jako samostatná kategorie (byť v rámci oddílu místních částí). Počínaje lexikonem 1955 se městské čtvrtě přestaly uvádět vůbec (protože nebyly osadami a lexikony od té doby místní části ani městské čtvrtě neuvádějí). Přesto však fakticky (v podobě rozdělení města na několik samostatných řad popisných čísel) existovaly kontinuálně. V případě městských čtvrtí tedy lexikony a seznamy obcí nemohou být spolehlivou oporou pro evidenci jejich existence.
Je známo, že řada měst, která se dříve na městské čtvrtě členila, toto členění zrušila přečíslováním všech domů do jednotné číselné řady (Nový Bydžov v roce 1936). V mnoha městech však přetrvávalo. V letech 1979 a 1980 proto došlo k nevyhlášené, ale jednoznačně identifikovatelné, centrálně iniciované změně, kdy byly tyto stále fakticky existující městské čtvrtě znovu "zviditelněny" tím, že byly zařazeny mezi osady (části obce), protože samostatná kategorie městských čtvrtí bohužel obnovena nebyla. Formálně tedy v roce 1980 došlo ke zrušení dosavadní osady (například) Chlumec nad Cidlinou a ke zřízení osad Chlumec nad Cidlinou I, II, III a IV. Tento matoucí úřední stav přetrvává dodnes (důsledkem je například to, že v lexikonech nelze počínaje rokem 1980 získat údaje o počtu domů a obyva-

tel vlastního města jinak než součtem údajů jednotlivých čtvrtí, který nezahrne ostatní "vesnické" osady dané obce). Rozlišení těchto "tradičních" městských čtvrtí od jiných nově zřízených osad je také možné jen pomocí porovnání s městskými čtvrtěmi evidovanými v roce 1930. Protože takové odlišení je jak z hlediska zájmu CZ_RETRO, tak retrospektivy úřední evidence velmi potřebné, jsou tyto lokality v příslušných atributových polích CZ_RETRO odlišeny od ostatních osad.

Na tomto místě je třeba uvést, že i v případě některých osad a dokonce obcí mohlo (zejména před rokem 1921) dojít k podobnému rozporu, kdy podle úřední evidence osada nebo obec neexistovala, ale podle reálných atributů (samostatná řada čísel popisných u osady, obecní samospráva aj. u obcí) ano. V případě obcí je to nepochybné u řady židovských politických (nikoli jen náboženských!) obcí na Moravě.
V případě osad to ale někdy platí též opačně: osada fakticky zanikla přečíslováním (začleněním do řady popisných čísel větší osady), ale v úřední evidenci se to promítlo až opožděně, někdy až po desítkách let.

• Místní části
Jak již bylo naznačeno, metodika lexikonů (seznamů míst) se od roku 1850 proměňovala a pouze v období 1900–1930 včetně ji lze považovat za optimální (původně tak měl vypadat i lexikon z roku 1955, ale patrně z důvodu utajení nakonec místní části neobsahoval). V této optimální podobě metodika obsahovala jasně rozlišenou hierarchii:
obce
osady
místní části

V rámci místních částí se tam, kde existovaly, rozlišovaly ještě *městské čtvrtě* a v rámci nich *ostatní místní části*. (Podobné řešení bylo ojediněle zvoleno i u některých vesnických oblastí s množstvím drobných místních částí, které byly sdruženy do několika větších celků).
Přitom platilo, že:
• obec, která se nečlenila na další osady, byla současně osadou
• osada, která se nečlenila na místní části, byla současně místní částí.

Pokud se osada členila na místní části, byla vlastní ves považována za místní část samozřejmě také. Tomu odpovídaly i statistické údaje, kdy v řádku osady byly uvedeny součty za celou osadu, zatímco u "dominantní" místní části jen údaje za vlastní ves (bez ostatních místních částí).

Samozřejmě existovaly případy, kdy:
• obec sice zahrnovala více osad, ale žádná z nich nenesla jméno obce
• osada zahrnovala více místních částí, ale žádná z nich nenesla jméno osady.
To však optimální tří- (čtyř-) stupňovou hierarchii kategorií nijak nenarušuje.

Budeme-li v dalším textu mluvit o místních částech, budeme mít na mysli pouze "pouhé" místní části, tedy s vyloučením těch, které odpovídají "sídlu" osady.

Místní části nejčastěji odpovídají samotám prostorově odděleným od souvislé zástavby příslušné vesnice či města (mlýny, dvory, hájovny/myslivny a podobně). Kromě toho však často představovaly více či méně početné skupiny domů, ale někdy i vísky a vsi. Může tedy jít o lokalitu jakéhokoli topografického charakteru, která neměla samostatnou řadu popisných čísel. Dochází tak přirozeně k paradoxu, že "úřední" osadou mohl být třeba osamocený dvůr, ale nebyla jí ves o třiceti domech. Stejně tak platí, že některé, někdy i velmi staré samoty nebyly nikdy v lexikonech (seznamech obcí) podchyceny a proto je nelze za "úřední" místní části považovat.
O jaký typ místní části šlo, udává (ne vždy ve shodě se skutečností) tzv. topografický charakter, tedy grafická značka, která se užívala v metodicky nejdokonalejších lexikonech. Dále to vyplývá ze statistických údajů (zejména ve 20. a 30. letech 20. století existovaly místní části s mnoha desítkami nebo i několika stovkami domů), kdy je samozřejmě třeba brát ohled i na charakter osídlení dané oblasti.

Zatímco počínaje rokem 1955 se místní části neevidují, v období před rokem 1900 (a zejména před rokem 1880) je nutno vyrovnat se s tím, že místní části sice evidovány byly, ale nebyly dostatečně odlišeny od osad (či městských čtvrtí), nebo nebyly uváděny jako samostatné položky (jsou zmíněny jen v rámci lokality jiné, například "Lhota s Novým dvorem") . V obou těchto případech k nim postrádáme i statistické údaje.
Třebaže jde stále o *místní části* (tedy lokality bez vlastní řady popisných čísel), bylo z praktických důvodů v CZ_RETRO přikročeno k jejich terminologickému odlišení.
Pro období, kdy se nerozlišovaly osady od místních částí (1850 a 1854, částečně též 1869), jsou "pouhé" místní části označeny jako *přidělená místa* (ve shodě s tehdejší terminologií, která však do této kategorie samozřejmě zahrnovala i osady).
Místní části zmíněné pouze v rámci jiné lokality jsou označeny jako *přidružené lokality*.

Za *osady* se přitom považují ta (v tehdejší terminologii) přidělená místa, která byla osadou alespoň v jednom ze tří následujících lexikonů (1869, 1880, 1890) a pokud možno i před rokem 1850, nebo alespoň před rokem 1850 (přičemž za osadu se před rokem 1850 považují lokality obsažené v centrálních soupisech sídel typu Sommerovy či Wolného topografie a podobně). Bohužel zatím nebyl zpracován výchozí stav, totiž seznam konskripčních osad ze 70. let 18. století, který by byl pro účely místopisné evidence zcela zásadní pomůckou.

• Základní sídelní jednotky (ZSJ)
Skutečnost, že počínaje rokem 1955 byly lexikony omezeny pouze na obce a osady (a vedle nich, mimo tuto evidenci, se evidovala jen katastrální území), vedla v roce 1970 k zavedení specifické územní (statistické) kategorie základních sídelních jednotek (ZSJ), které měly umožnit drobnější členění území a sledovat také jeho urbanistický charakter. Specifičnost této kategorie byla dána tím, že nepodléhala ministerstvu vnitra (a po roce 1990 obecnímu zákonu), ale vznikla a byla dále rozvíjena v gesci oboru územního plánování. Přesto se počínaje lexikonem 1974 stala součástí zveřejňovaných lexikonových údajů. K dosavadnímu členění administrativně-správnímu (obec – osada) a územně-technickému (katastrální území) tak přibylo na místní úrovni ještě členění tzv. sídelní.

Zdálo by se, že vlastně došlo k obnovení kategorie místních částí, ale skutečnost je zcela odlišná. ZSJ se svým charakterem liší ve venkovském prostoru (kde se nazývají *sídelní lokality*) a ve větších městech cca nad 5 000 obyvatel (kde se nazývají *urbanistické obvody*). Důvodem byla potřeba územního plánování znát data o menších jednotkách než celých osadách. To se však týkalo především středních a větších měst, obvykle středisek osídlení obvodního významu.
Pojmenování obou typů ZSJ je poněkud zavádějící. Termín *sídelní lokalita* by byl vhodný, kdyby odpovídal skutečnosti. Je pravda, že na jedné straně byly jako sídelní lokality do administrativního systému "vráceny" četné malé vsi, které byly po roce 1945 administrativně zrušeny jako osady, reálně však existují. Nyní nejčastěji tvoří ZSJ v rámci osady. To bylo velmi pozitivní, i když vymezení řady z nich je technokratické, provedené bez znalosti historického vývoje a beze snahy respektovat historické hranice takové lokality, byť jsou v mapách stabilního katastru k dispozici. Občas se dokonce vyskytly i ZSJ vymezené v jiném území, než kde historická lokalita daného jména dodnes existuje. Stovky sloučených historických vsí (někdejších osad) však byly zcela opomenuty, stejně jako prakticky všechny lokality typu samot.
Zcela nepochopitelný pak je fakt, že několik set malých vsí, které dodnes osadami jsou, se samostatnou sídelní lokalitu (ZSJ) nestaly. Bylo to dáno tím, že pro vymezení sídelní lokality byl určující určitý minimální počet obyvatel (to neplatí pro urbanistické obvody ve městech). Podobně tomu bylo ve vztahu ZSJ ke katastrálním územím (teprve relativně nedávno bylo stanoveno, že v každém katastrálním území musí existovat nejméně jedna ZSJ).
Z výše uvedeného vyplývá, že neexistuje územní a skladebná hierarchie ZSJ – osada – obec. Soustava ZSJ obecně představuje zcela samostatnou a nezávislou strukturu, která v podstatě není podmnožinou administrativního uspořádání (osada – obec), ale existuje vedle ní. Jedna ZSJ může zahrnovat třeba i 4 hierarchicky "vyšší" jednotky – osady. V takovém případě dochází k vnitřnímu dělení ZSJ na *díly ZSJ* – podle příslušnosti k osadám (případně katastrálním územím). To je zcela absurdní, neboť kdyby existovala zásada, že každá osada musí mít minimálně jednu ZSJ, potřebám statistiky a územního plánování by to vyhovovalo v podstatě lépe než popsaný stav. Z hlediska územní identifikace je však podstatné, že tedy existuje až skladebná hierarchie díl ZSJ – osada – obec. Pouze *díl ZSJ* vykazuje jednoznačnou příslušnost jak k osadě, tak ke katastrálnímu území.
Urbanistické obvody by bývalo výstižnější nazývat "urbanistickými zónami", neboť pro jejich vymezení byla nejdůležitější funkční homogenita území (urbanistickým obvodem je např. historické jádro, průmyslová zóna, panelové sídliště apod.). Termín urbanistický obvod svádí k záměně s městskými obvody, tedy správními jednotkami úplně jiného charakteru. Urbanistické obvody neberou ohled na (někdy skutečně nevyhovující) vedení katastrálních hranic uvnitř města. Stejně jako venkovské ZSJ (sídelní lokality) se také urbanistické obvody mohou dělit na díly podle příslušnosti k osadám a katastrálním územím.
Pro potřeby územního plánování bylo zavedení urbanistických obvodů nepochybně přínosnou změnou, i když v mnoha případech mohly být právě z urbanistického či územně plánovacího hlediska vymezeny mnohem lépe. Tím spíše je nepochopitelné, že ve velikostní kategorii měst s počtem obyvatel kolem 5 000 byly urbanistické obvody zřízeny jen ve střediscích osídlení obvodního významu, zatímco ve stejně velkých městech, která byla jen středisky osídlení místního významu, se tak nestalo, třebaže z hlediska územního plánování zde byla potřeba jejich stanovení stejná.
Dalším paradoxem systému ZSJ je konstatování, že jen omezeně slouží samotnému účelu, pro který byl zaveden, totiž možnosti statistického sledování vývoje menších území. Před každým sčítáním, která se uskutečňují v přibližně desetiletých intervalech, byly totiž v soustavě ZSJ prováděny stovky změn. To je na jednu stranu zákonité a správné, pokud by se zřídila nová ZSJ pro nově postavené panelové sídliště (nebo po roce 1990 pro nový suburbální satelit), avšak jen část změn byla tohoto charakteru. Na druhé straně se mnoho nových sídelních celků v systému ZSJ dosud neprojevilo. Celý systém tedy charakterizuje jednak značná nestabilita, jednak nevhodné vymezení mnoha ZSJ nejen z historického, ale i urbanistického hlediska. Samozřejmě že i smysluplné sledování vývoje území ze statistického hlediska je tím značně zkomplikováno a někdy i znemožněno.
Vznik ZSJ znamenal také komplikaci v rovině místních jmen. Ta dosud existovala jen ve vztahu jmen osad (případně obcí) a katastrálních území. Jestliže jména osad (obcí) se často v celostátním souhrnu opakují (a tyto osady se rozlišují podle příslušnosti k okresu, případně obci), u názvů katastrálních území se uplatňuje zásada jedinečnosti. Názvy katastrálních území jsou proto obvykle "podrobnější" než jména osad (např. čtvery Arnultovice se jako osady jmenují vždy stejně, zatímco jako katastrální území mají "prosté" jméno jen Arnultovice poblíž Hostinného, zatímco ostatní Arnultovice se nazývají "u Jindřichova", "u Nového Boru", "u Lučního Chvojna"). Zavedení ZSJ znamenalo vznik třetí množiny místních jmen. Některé ze ZSJ, které odpovídají příslušné osadě, případně katastrálnímu území, byly totiž jako ZSJ pojmenovány odlišně. Osada *Březí* (okres Písek, obec Kovářov) tedy odpovídá ZSJ *Kovářovské Březí* a leží na katastrálním území *Březí u Kovářova* a podobně. Ves tedy vystupuje pod třemi odlišnými jmény. Určující je samozřejmě jméno osady (Březí).
Ze všech výše uvedených příčin se systém CZ_RETRO k systému ZSJ nijak neváže. Údaje o příslušnosti lokalit k ZSJ (resp. k dílu ZSJ) nejsou v databázové části CZ_RETRO uváděny (často by to bylo vzhledem k odlišně vymezeným hranicím nesmírně komplikované). Pochopitelně však lze vzájemné rozdíly či shody obou systémů dostatečně sledovat v mapovém zobrazení.

• Statistické obvody (SO)

Statistické obvody (SO) jsou nejmladší a nejmenší jednotkou územního členění státu. Vznikají dalším dělením dílů ZSJ. Byly vytvořeny výhradně pro statistické potřeby, pro snadnou organizaci samotného průběhu každého sčítání. Pouze statistické obvody také umožňují plnou skladebnost směrem ke všem vyšším jednotkám. To proto, že respektují všechny dílčí nesoulady vzájemného vymezení osad a katastrálních území, které díly ZSJ přehlížejí. Statistické obvody by při vhodném seskupení (které není k dispozici) do urbanisticky homogenních celků umožňovaly také mnohem lepší naplnění účelu, pro který byly původně zřízeny ZSJ. Platí to zvláště ve městech, kde je soustava SO skutečně velmi detailní.
Zatímco všechny vyšší územní jednotky jsou v RÚIAN/RSO identifikovány jediným jedinečným číselným kódem,

statistické obvody mají dvoje kódové označení: IDSO (např. 851221) jedinečný v rámci celého státu a SO (v tomto případě 590) jedinečný pouze v rámci obce.
Statistické obvody nicméně vykazují z hlediska využití pro potřeby CZ_RETRO podobné nedostatky jako ZSJ či díly ZSJ. Jsou vymezeny zcela technokraticky, bez ohledu na vývoj území a bez znalosti historických hranic. To se projevuje zvláště ve venkovském prostředí. Příkladem může být vesnice tvořená srostlicí tří historických vesnic. Zde by statistickým potřebám plně vyhovovalo, kdyby hranice SO respektovaly původní vymezení těchto vesnic. Ve skutečnosti zde sice tři SO třeba vymezeny jsou, ale zcela odlišně. Dalším typickým případem mohou být dlouhé vesnice. Ty se často v minulosti dělily na horní a dolní část a takové vymezení statistických obvodů by se dalo využít i z hlediska CZ_RETRO. Ve skutečnosti je však taková vesnice rozdělena do dvou SO zcela opačně, kdy hranici tvoří průběžná silnice.
Je proto přirozené, že se systém CZ_RETRO neváže ani na soustavu statistických obvodů. Navíc by to nebylo v databázové části CZ_RETRO ani reálné, protože jedné lokalitě může odpovídat souhrn desítek SO. Ani jinde však nelze skladebnosti polygonů CZ_RETRO a SO dosáhnout. I zde však platí, že vzájemné rozdíly či shody obou systémů lze dostatečně sledovat v mapovém zobrazení.

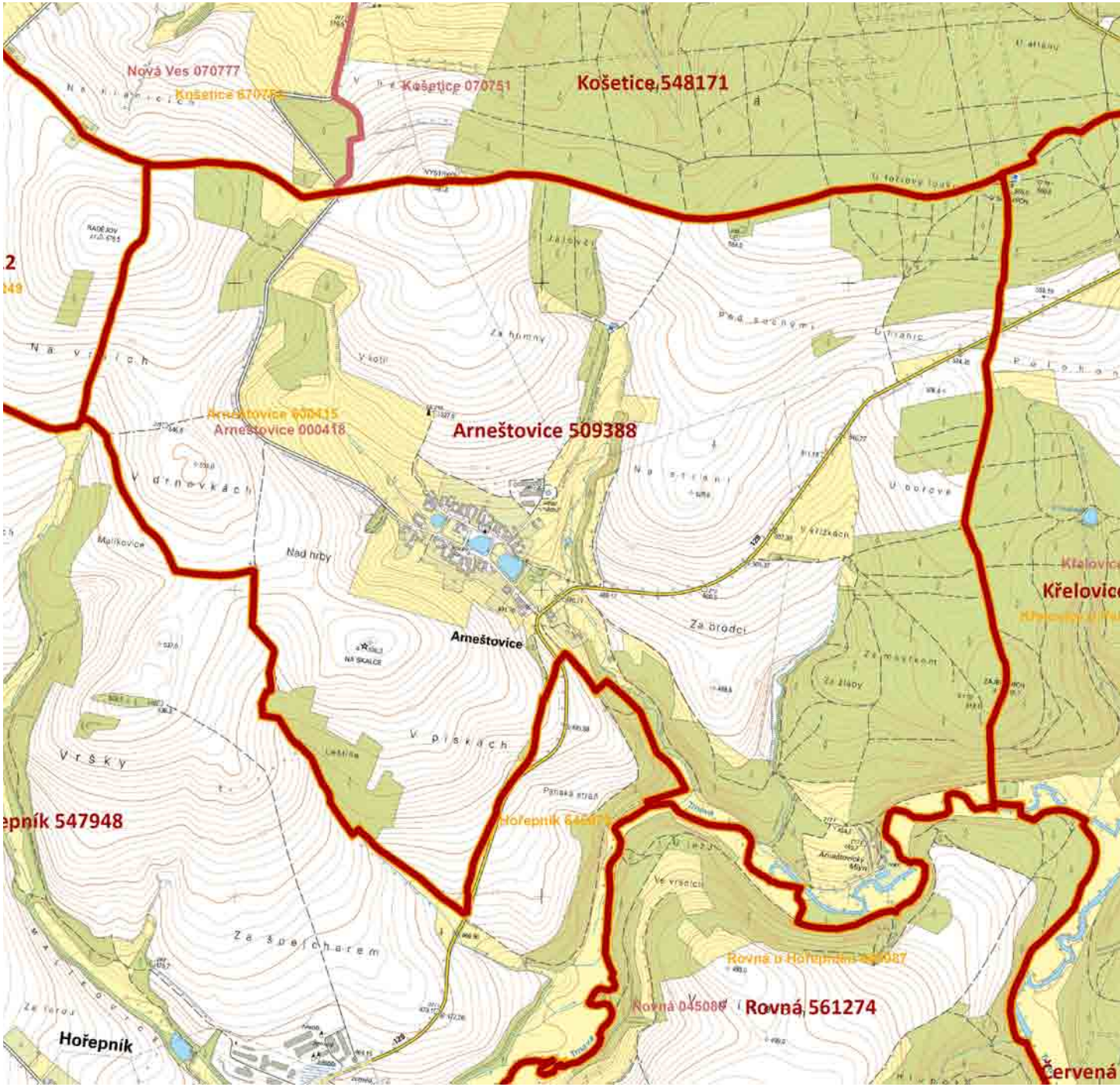

Arneštovice – případ, kdy obec zahrnuje jedinou osadu a jediné katastrální území a rovněž jen jediný sídelní útvar charakteru vsi.
Hranice a názvy obcí tučně tmavě hnědě.
Hranice a názvy osad světle hnědě.
Hranice a názvy katastrálních území okrově.

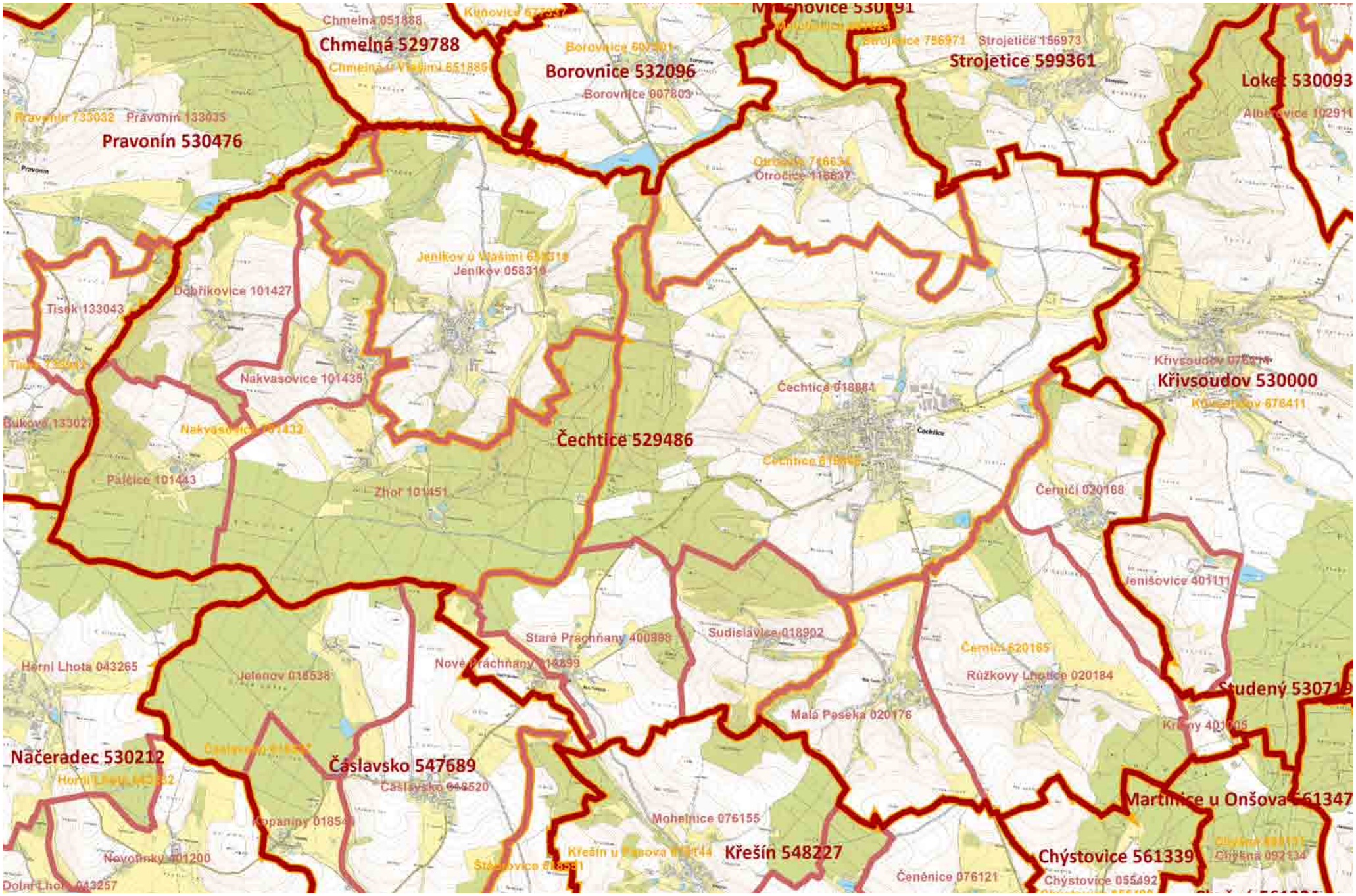

Čechtice – obvyklý případ, kdy obec zahrnuje několik katastrálních území (zde 5) a ještě více osad (částí obce; zde 14).

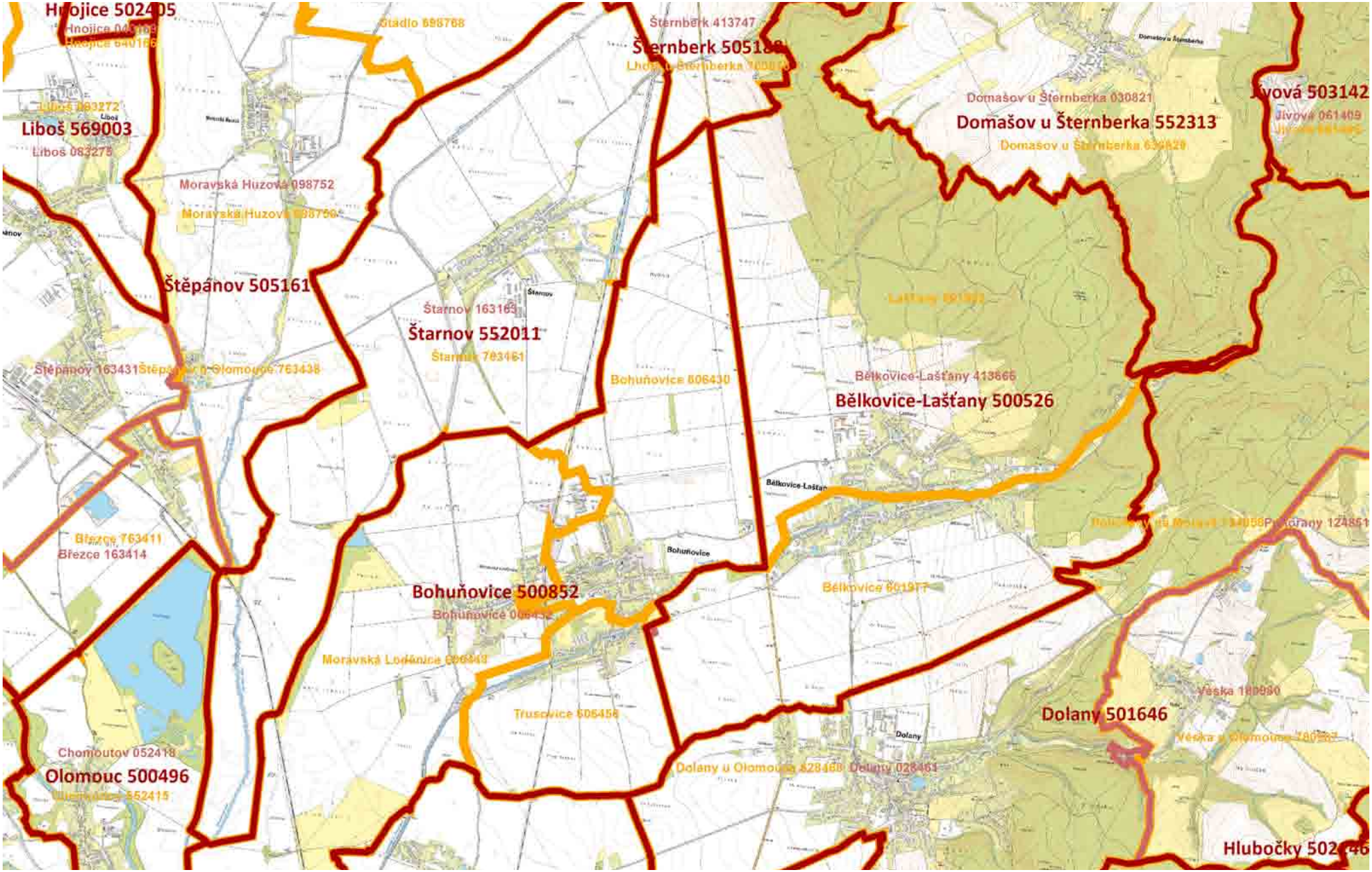

Bohuňovice a Bělkovice-Lašťany – případy, kdy obec zahrnuje jen jedinou osadu, ale dvě či více katastrálních území. Tento stav vznikl administrativním sloučením původních osad, jejichž počet původně odpovídal katastrálním územím.

Jihlava – komplikované vztahy mezi osadami a katastrálními územími v rámci obce. Tenké zelené linie a popisky označují základní sídelní jednotky.

Jihlava – statistické (sčítací) obvody vyznačené jasně zelenými liniemi jsou nejmenší skladebnou jednotkou územního členění státu.

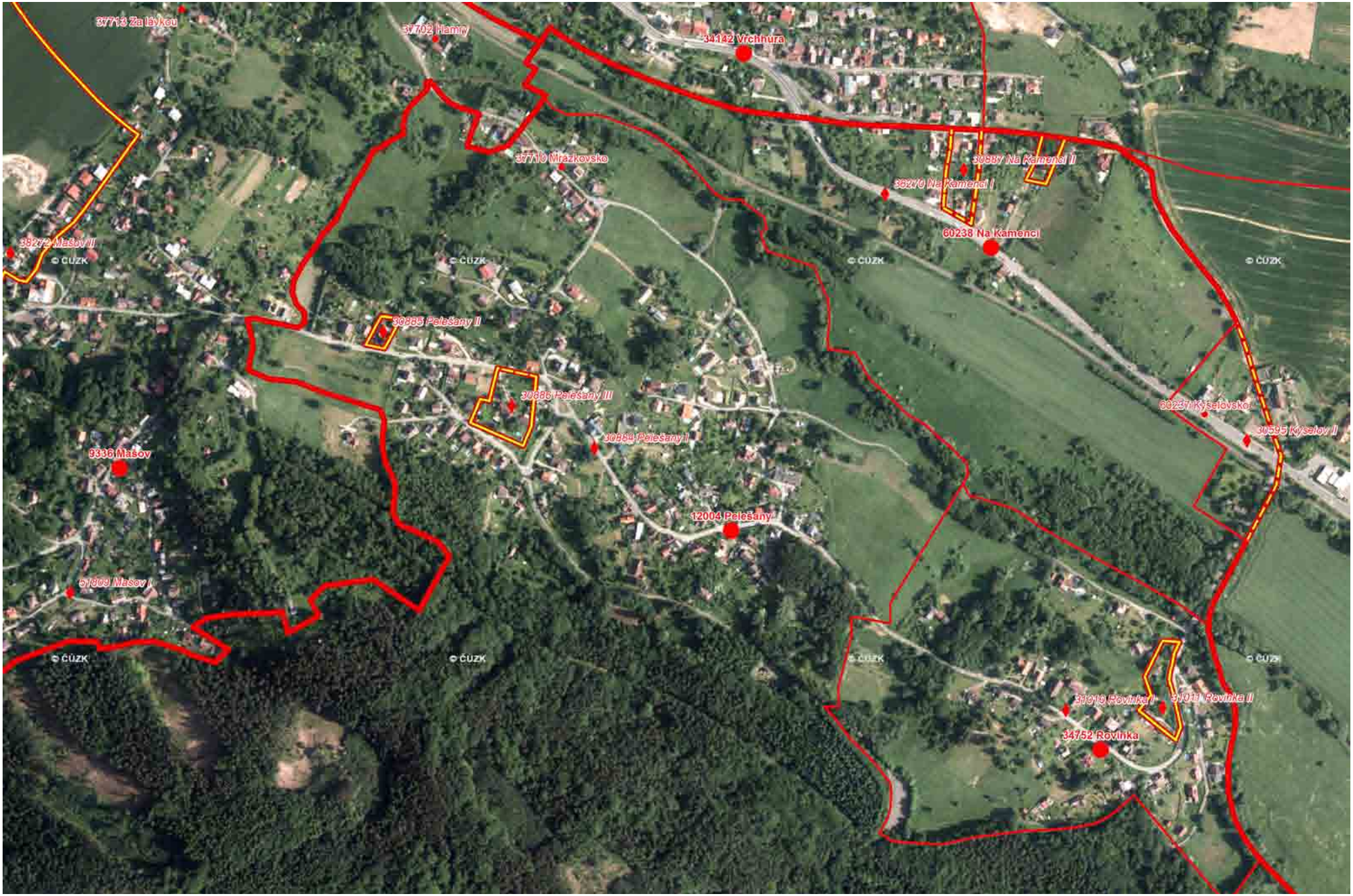

Pět drobných enkláv osady Mašov na území osady Pelešany (2015).

CZ_RETRO

Retrospektivní sídelní databáze a geografický informační systém Čech, Moravy a Slezska

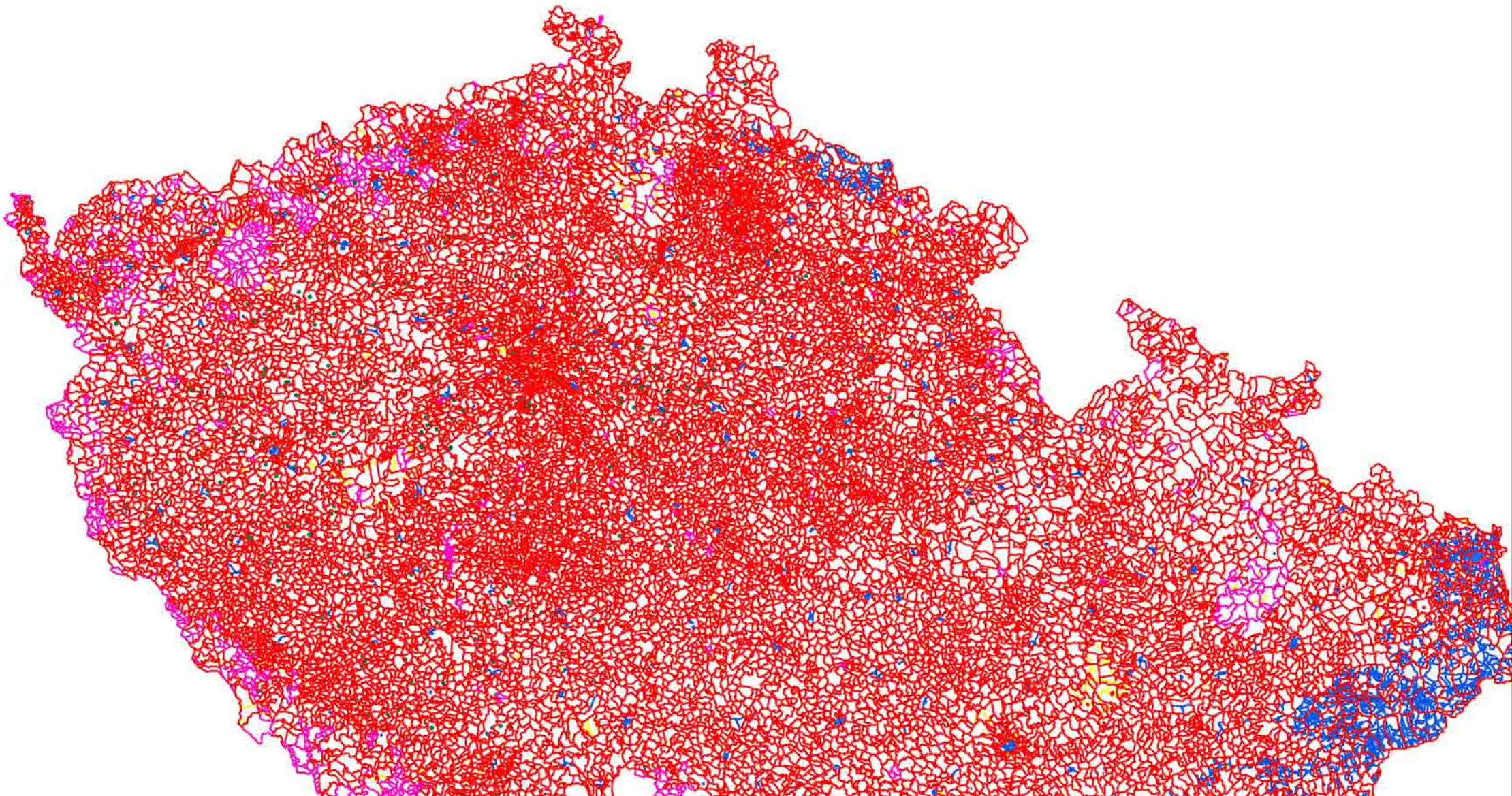

Zdroje informací pro CZ_RETRO

Úřední evidence a statistika
Informace, které:
• se týkají obcí, osad, městských čtvrtí a místních částí
• vyplývají z úředních pramenů centrální povahy, kterými jsou lexikony a seznamy obcí a dále jednotlivé právní normy
• týkají se období od roku 1850 do současnosti
• týkají se území, které bylo v období, k němuž se jednotlivé prameny vztahují, součástí českých zemí (nikoli tedy například Valticka, Vitorazska či Hlučínska před připojením k Československu)

Jde o zdroj pro tvorbu systému CZ_RETRO zásadně důležitý. Celý komplikovaný vývoj od roku 1850 však dosud nebyl dostatečně zpracován a publikován. Tiskem vydaný *Retrospektivní lexikon obcí ČSSR* z roku 1974, později inovovaný jako *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*, sice znamenal velmi důležitý prvotní počin, avšak podchytil jen malou část existujících informací
a jeho statistická část byla bohužel pro využití k účelům historické retrospektivy znehodnocena přepočty dat na aktuální územní uspořádání. *Historický lexikon městysů a měst* Štěpána Mlezivy a Karla Kuči zpracoval vývoj těchto entit do velké hloubky (ve statistice se však omezil jen na několik základních údajů), ale z hlediska celkového počtu úředně evidovaných lokalit jde jen o zlomek. Pro všestranné zmapování celé probletiky proto nezbývá než pracovat přímo se zdroji informací, jimiž jsou všechny publikované lexikony a seznamy obcí, některé archivní fondy centrální povahy a všechny dostupné právní normy týkající se této problematiky. Tomuto úkolu se již dvacet let intenzivně a velmi detailně věnuje Štěpán Mleziva a o výsledky jeho práce se CZ_RETRO proto u tohoto typu informací opírá.

Úřední evidence a statistika zahraniční
Informace stejného charakteru jako předchozí, ale pro lokality ležící tehdy na cizím území.

Historická evidence a statistika
Publikované statistické prameny plošného charakteru z doby před rokem 1850, totiž Berní rula (Čechy), Lánové rejstříky (Morava), Tereziánský katastr (Čechy, Morava) a Karolinský katastr (Slezsko), Schallerova topografie (Čechy), Sommerova topografie (Čechy), Wolného topografie (Morava), Palackého Popis (Čechy), popřípadě další, včetně dosud nepublikovaných archivních zdrojů informací.

Ostatní evidence
Informace, které vyplývají z vojenských a katastrálních map, zejména I. vojenského mapování (jižní polovina českých zemí 1764–1768, severní 1780–1783), II. vojenského mapování Morava a Slezsko 1836–1840, Čechy 1842–1852), III. vojenského mapování (Morava a Slezsko 1876–1878, Čechy 1877–1880), reambulovaných sekcí III. vojenského mapování z 20.–30. let 20. století, vojenských topografických sekcí 1:25 000 z 50. let 20. století, vojenských topografických map 1:10 000 z 60. let 20. století, aktuálních map Základní báze geografických dat ZABAGED 1:10 000, jejíž součástí je i soubor místních a pomístních jmen GEONAMES, map stabilního katastru (MSK, 1824–1843), map pozemkového katastru, aktuálních map katastru nemovitostí (KN) a státní mapy odvozené 1:5 000 (SMO) od prvního po aktuální vydání.

Archivní prameny
Informace vyplývající ze studia archivních pramenů, především před rokem 1850, ale rovněž po tomto datu. Zvláštní postavení mezi nimi mají kompendia Místní jména v Čechách / na Moravě a ve Slezsku.

Archeologické, sídelní, urbanistické a stavebně historické výzkumy a průzkumy

Jiné relevantně doložené informace

Základní prvky CZ_RETRO

Předmětem zájmu CZ_RETRO (a vizualizace v geografickém informačním systému) jsou jednak **lokality**, jednak **historická území**, která začleňují lokalitu v jejím prostorovém vymezení do historických či jiných územních jednotek.

• Lokality jsou podle svého charakteru rozděleny do několika typů, v jejichž rámci je definován omezený počet *SUBTYPŮ*.
• Lokality jsou vždy vyjádřeny bodem, který je definován souřadnicemi. Primárně se používá v rámci státu závazný systém S-JTSK s tím, že je zajištěn automatický přepočet souřadnic do systému WGS84.
• Lokality vybraných subtypů jsou kromě bodů definovány rovněž polygonově (plošným rozsahem).
• Každá lokalita je jednoznačně identifikována pomocí numerického identifikátoru *KÓD CZ* přírůstkového charakteru v číselné řadě 1–99999 (v případě potřeby může být interval rozšířen). Pro jednoznačnou identifikaci jakékoli lokality stačí samotný kód CZ a nejsou potřeba žádné jiné údaje.
• Kód CZ může být zneplatněn (například v případě prokázané duplicity dosud nelokalizované lokality s lokalitou již lokalizovanou), nesmí však být použit pro lokalitu jinou; tato zásada neplatí pouze v případě opravy zjištěné chyby (například v lokalizaci). Neměnnost kódu CZ je v plné míře zaručena od 9. 9. 2015; k tomuto datu byly také anulovány případné změny kódů CZ provedené v počátečních obdobích budování celého systému.

Rozlišení lokalit úředně evidovaných od neevidovaných, stejně jako upřesnění kategorie, v jaké byly evidovány, umožňuje atributové pole *ADM_REAL*.
• Lokality úředně evidované (po roce 1850) mají vyplněnu příslušnou administrativní kategorii (např.: *osada*), takže údaj *ADM_REAL* vždy začíná písmenem. Za úředně evidované se považují také místní části vyskytující se jen v archivních podkladech sčítání z roku 1950, které nakonec nebyly do lexikonu 1955 zařazeny. Tato skutečnost je v atributovém poli *ADM_REAL* vyjádřena údajem *býv. místní část poválečná*. Nepatří sem však ty místní části, které byly v těchto podkladech ke zřízení sice navrženy, ale do výsledného (nepublikovaného) elaborátu nakonec zařazeny nebyly.

U těchto lokalit jsou umístěny retrospektivní údaje hesláře.
• Předřazený symbol „§“ odlišuje speciální typy úředně evidovaných lokalit, u kterých se retrospektivní údaje nesledují. Jde o *administrativní díly osad* (též bývalé), *katastrální území* (též bývalá) a *bývalé místní části neschválené*.
• U historických osad, které jako celek úředně evidovány nebyly, ale díly, které je tvoří, byly lokalitou úředně evidovanou nebo jinak evidovanou (viz výše), je údaji *ADM_REAL* předřazena odkazová šipka a vlastní údaj je odkazem na tyto evidované lokality: *«viz evidované lokality.*
• U historických osad, ze kterých byly původně evidovány jen jejich díly (viz předchozí), ale poté byly administrativně sceleny, nebo v případě opačného vývoje (původně jednotná lokalita byla na díly rozdělena později), nebo v případě kombinace obou osudů, nemá *ADM_REAL* předsazen žádný symbol (protože jde o úředně evidovanou lokalitu), ale údaj o scelení/rozdělení je umístěn v poli LOK_IDENT, uzavřený do [hranatých závorek], např.: *[scelení evidovaných lokalit]* (nyní jde o jedinou osadu i katastrální území) či *[osadní scelení evidovaných lokalit]* (nyní jde o jedinou osadu, ale nadále o dvě či více katastrálních území).
• V případě translace (přesunutí) stejnojmenné lokality (typicky Dolní Kralovice) je u zaniklé z této dvojice předřazen symbol odkazové šipky: *«býv. obec i osada* (zatímco u nyní existující tyto šipky nejsou). Je tak vyjádřen fakt, že z úředního hlediska jsou “staré” i “nové” Dolní Kralovice kontinuálně existující osadou i obcí, ačkoli jde reálně o dvě zcela svébytné historické osady. Údaj o osudu a vztahu obou lokalit je obsažen v poli LOK_ODKAZ. U zaniklé je uvedeno: *nahr. stejnojmennou lokalitou*, u nové: *náhrada zatopeného městyse*.
• U lokalit neevidovaných a u místních částí evidovaných (zakreslených a pojmenovaných) jen v mapách začíná údaj *ADM_REAL* krátkým spojovníkem a vlastní údaj je uzavřen v závorce, např.: - *(historická osada)* či - *(lokalita)*. Stejně je tomu i u osad a dílů evidovaných jen před rokem 1850 a dále u těch dílů (nikoli běžných místních částí), jejichž jméno se vyskytuje pouze na úředních mapách (nikoli v lexikonech a seznamech obcí), např.: - *(evidovaná místní část)*.

Z technologického hlediska geografického informačního systému existuje

• Jedna bodová třída prvků (Feature Class) pro *lokality*.
• Tři polygonové třídy prvků pro *historické osady*, jejich *čtvrtě* a *díly*, které jsou topologicky vázány na body příslušných lokalit. Tyto tři třídy prvků jsou navzájem skladebné s tím, že historické osady a díly pokrývají bezešvě celé území státu, zatímco čtvrtě pokrývají bezešvě pouze území polygonů těch historických osad, které se na čtvrtě člení.
V polygonové třídě prvků *díly historických osad* jsou obsaženy jak “pouhé” díly, tak díly plošně totožné se čtvrtěmi, které se na díly nečlení, a s historickými osadami, které se nečlení ani na čtvrtě, ani na díly. Ty dohromady představují tzv. *gisové díly* (GD).
• Kódy CZ entit polygonových tříd prvků jsou zásadně totožné s kódy bodů příslušných lokalit.
• Větší počet polygonových tříd prvků pro *historická území*, která jsou zásadně skladebná z *polygonů dílů historických osad*. Základní polygonovou třídou prvků jsou historické země a jejich změny, dále okresy (soudní i politické) v jednotlivých obdobích územně správního členění a historické spádové mikroregiony a historické oblasti. Výhledově lze uvažovat například o polygonech historických krajů či panství.
Vzhledem k rozdílům polygonů RSO oproti polygonům CZ_RETRO (v detailech vymezení, viz dále) je z *dílů historických osad* kvůli dosažení plné skladebnosti výhodné generovat i polygony současného územně správního členění, tedy osady, katastrální území, obce, obvody POÚ, obvody ORP, okresy a kraje.
Příslušnost jakékoli lokality (bodu) k jakémukoli sledovanému historickému území (např. okres 1920) je zaručeně správná u lokalit tehdy (1920) evidovaných. Dosud ji však nelze zaručit u celého polygonu (území), které se k tomuto bodu váže. Je to proto, že dosud nebyly identifikovány všechny změny katastrálních hranic. Detailní průběh hranic historických území (zejména okresů) je tedy postupně zpřesňován. To je také jeden z hlavních důvodů, proč jsou do celého systému začleňovány další a další *retrodíly* (=bývalé díly) jak *historických osad*, tak *území*. Právě s pomocí retrodílů lze totiž přesný průběh hranic historických území rekonstruovat.

Předmětem zájmu CZ_RETRO je nynější území České republiky rozšířené o ta území, která k jednotlivým historickým zemím patřila v minulosti. Jde především o východní Těšínsko (ztracené v roce 1920) a Kladsko (ztracené již v roce 1742) a některá zcela drobná příhraniční území.
Na území, které nyní není součástí České republiky, se používají stejné subtypy lokalit jako na území České republiky v jejich bodovém vymezení, alespoň v nynější fázi se zde však nepočítá s žádnými polygony.
Lokality lze podle aktuální státní příslušnosti snadno odfiltrovat pomocí pole *GOV_AKT*, kde je vyplněna internetová zkratka příslušného státu (PL, SK, DE, AT, ale též CZ).
V případě Polska jsou lokality doplněny také kódy nynější polské úřední evidence (pokud jsou evidovány – *kod_PL*).
Lokality ležící mimo nynější území České republiky nesou zásadně pojmenování v jazyku příslušného státu, s preferencí jmen úředních. Pouze pokud takové jméno neexistuje (nebo není známo), může být použito doložené jméno v jazyku jiném (v Polsku německé, popřípadě české). Je přirozené, že také u všech lokalit, u kterých polská jména existují, se všechna ostatní zaznamenávají v příslušných polích určených pro odlišná jména lokality.

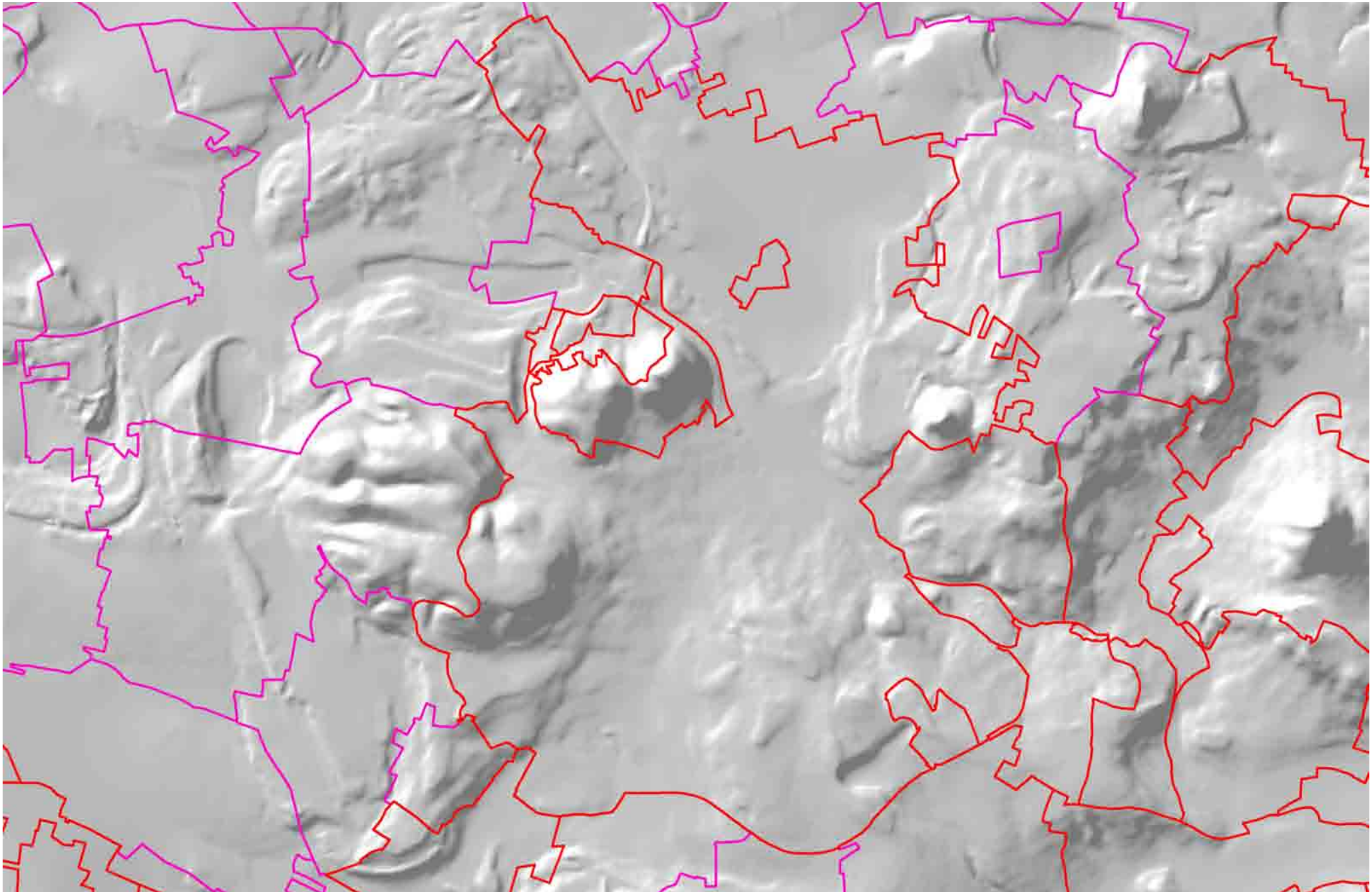

Příklad třídy prvků polygonů historických osad. Rozlišují se historické osady existující (červené) a zaniklé (fialové). Polygony historických osad pokrývají spojitě celé území státu.

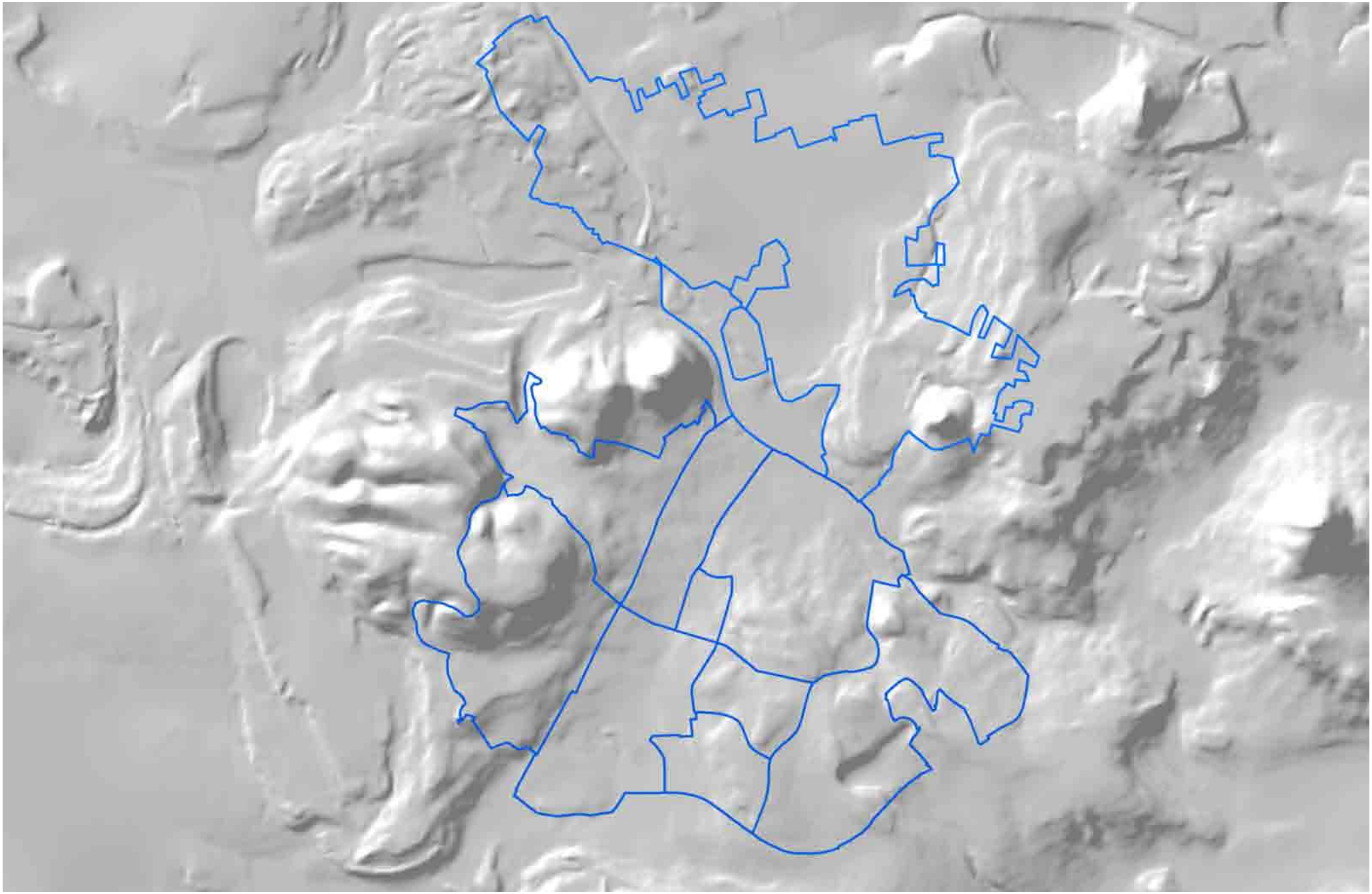

Příklad třídy prvků polygonů čtvrtí. Polygony čtvrtí existují pouze v těch historických osadách, které se na čtvrtě člení.

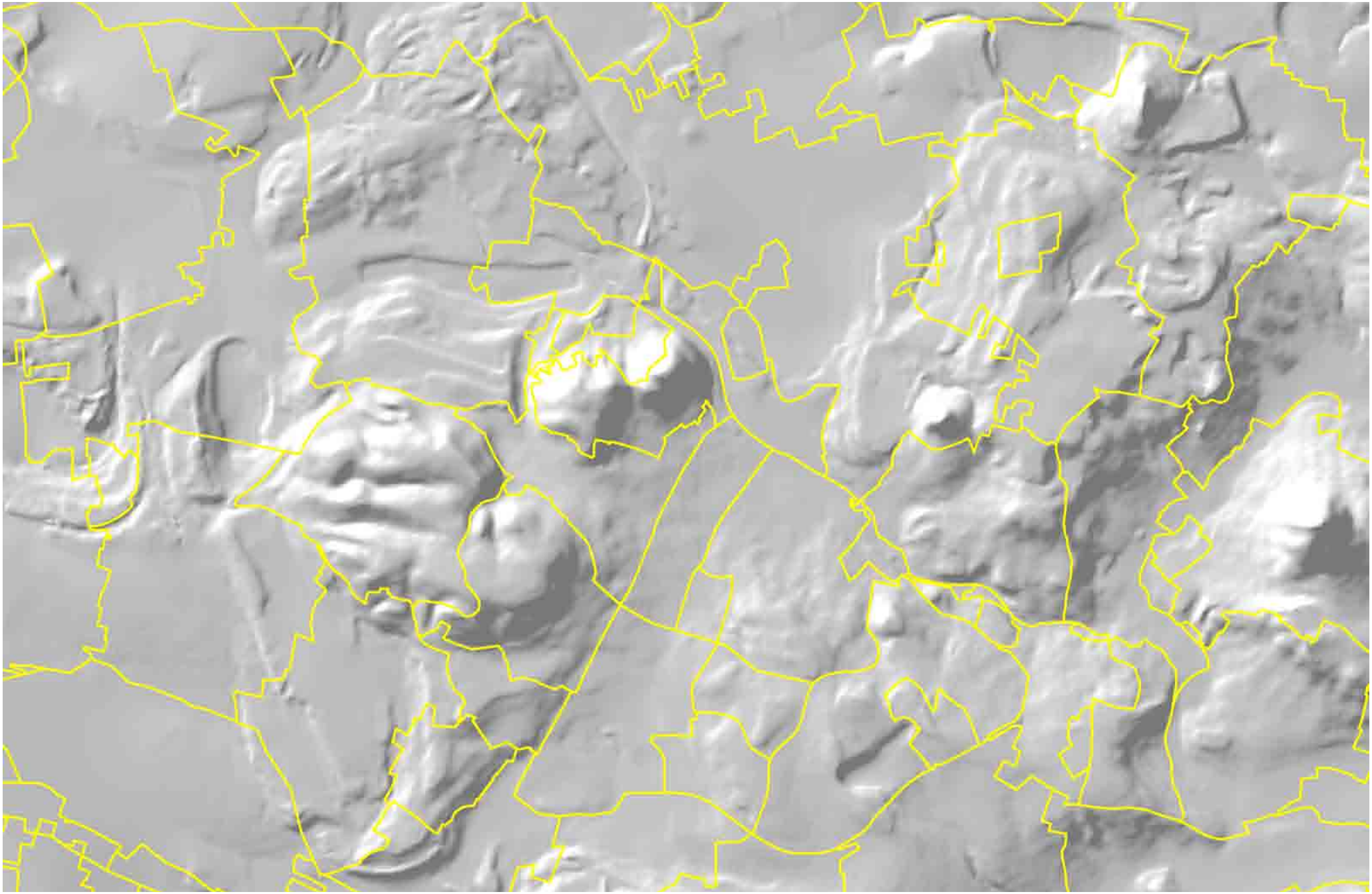

Příklad třídy prvků polygonů dílů historických osad a čtvrtí. Polygony dílů existují jak pro "pouhé" díly, tak pro nečleněné čtvrtě a historické osady. Polygony gisových dílů díky tomu pokrývají spojitě celé území státu. Díly jsou nejmenší skladebnou jednotkou CZ_RETRO.

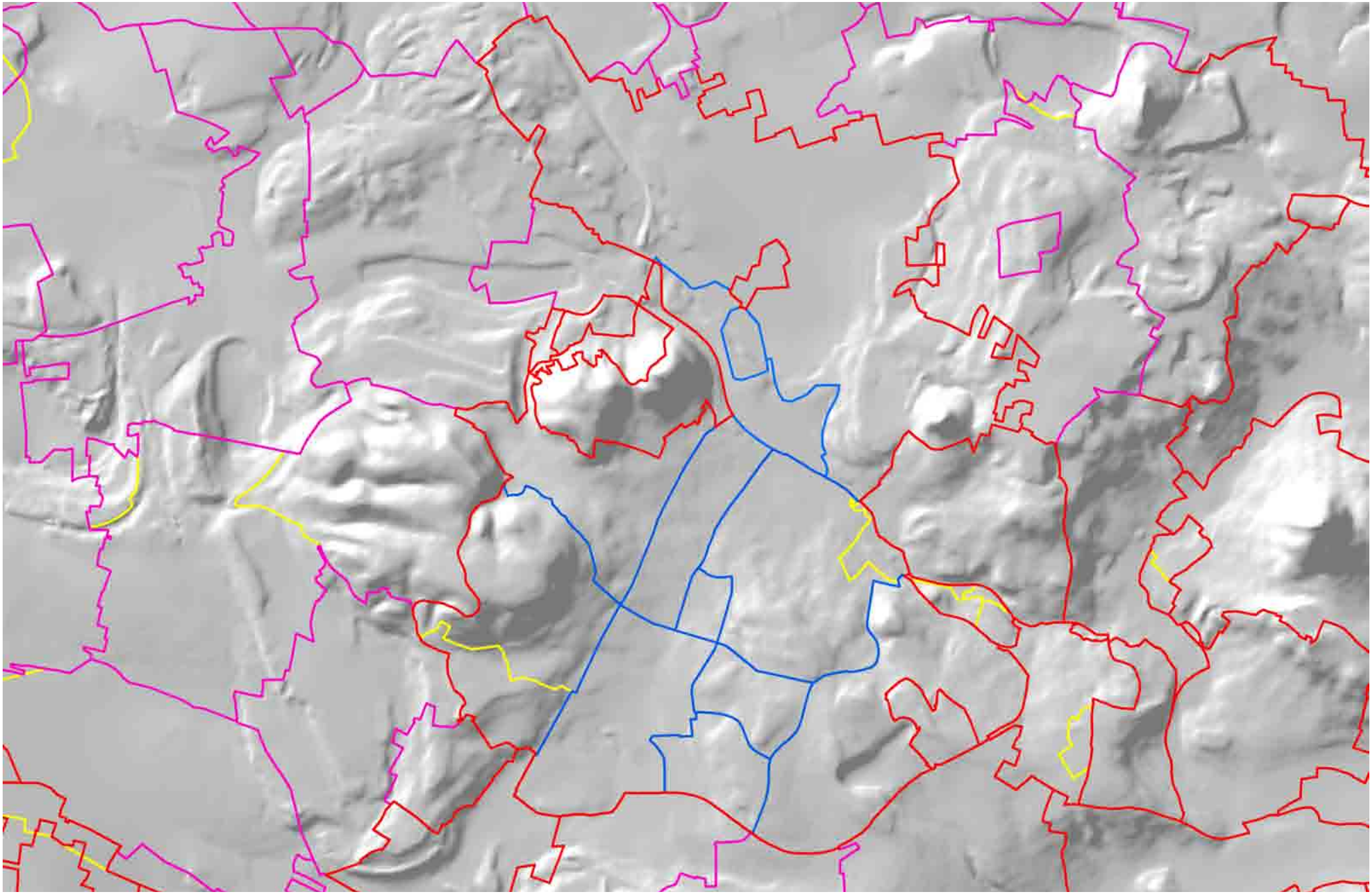

Soutisk polygonů historických osad, čtvrtí a dílů.

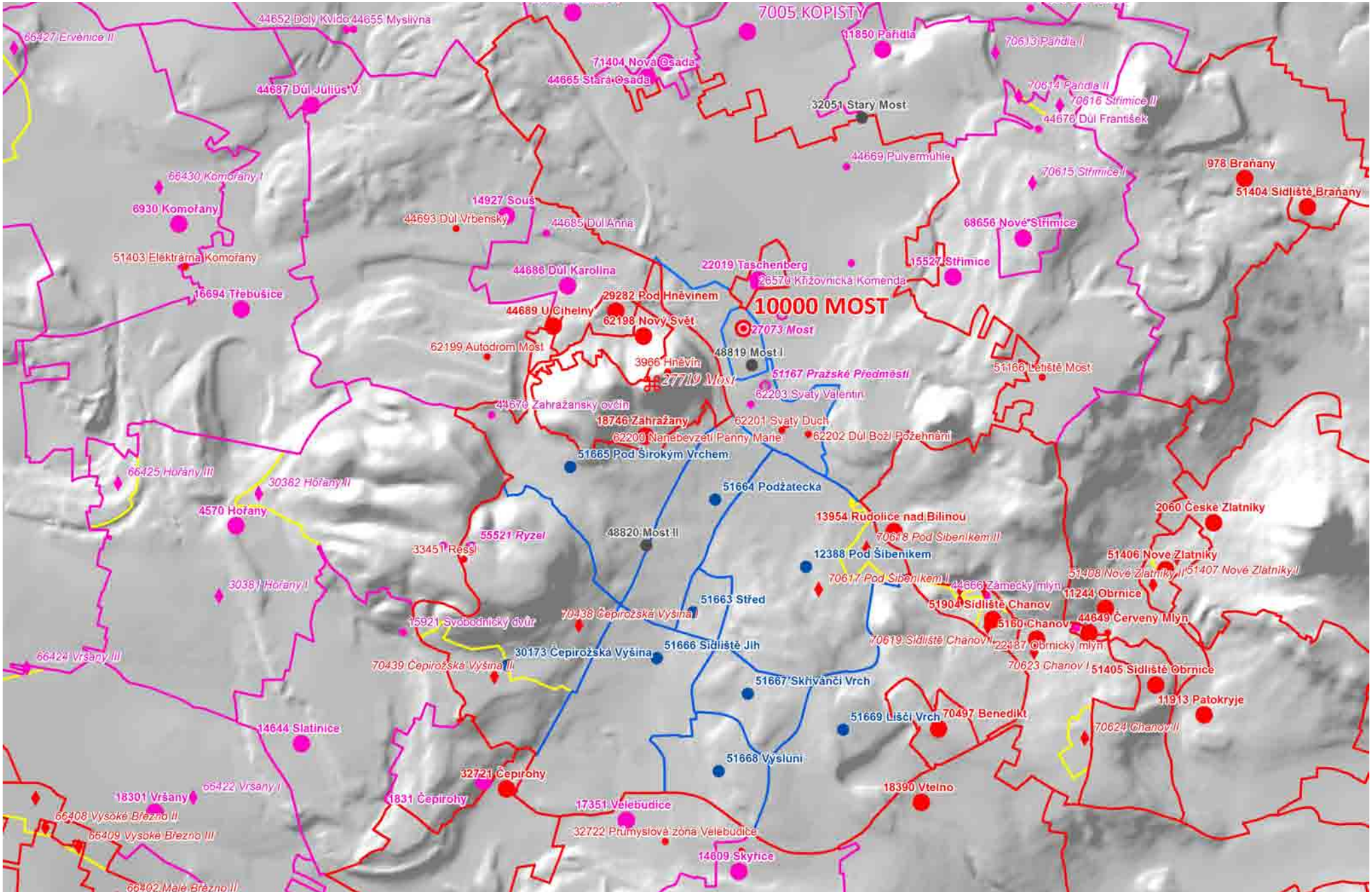

Soutisk polygonů historických osad, čtvrtí a dílů doplněný definičními body všech lokalit.

SYMBOLOGIE BODŮ LOKALIT CZ_RETRO

Lokality zobrazené body i polygony

- historická osada (subtyp **1**)
- zaniklá historická osada (subtyp **10**)
- hlavní čtvrť (subtyp **3**); vždy v kombinaci s bodem historické osady
- čtvrť (subtyp **4**)
- zaniklá hlavní čtvrť (subtyp **33**); vždy v kombinaci s bodem historické osady
- zaniklá čtvrť (subtyp **44**)
- díl historické osady či čtvrtě (subtyp **7**)
- díl zaniklé historické osady či čtvrtě (subtyp **77**)

Lokality zobrazené pouze body

- dávno zaniklá historická osada (subtyp **11**)
- odlišně vymezená hlavní čtvrť (subtyp **333**); v kombinaci s bodem historické osady
- odlišně vymezená čtvrť, popřípadě část vsi (subtyp **444**)
- území předané jinému státu (subtyp **777**)
- místní část (subtyp **2**)
- zaniklá místní část (subtyp **22**)
- ostatní lokalita (nesídelní) (subtyp **6**)
- zaniklá ostatní lokalita (nesídelní) (subtyp **66**)
- hradiště (subtyp **5**)
- hradiště zničené nebo domnělé (subtyp **55**)
- rozdělená historická osada či celek historických osad (subtyp **8**)
- zaniklá rozdělená historická osada či celek historických osad (subtyp **88**)
- umělá lokalita (subtyp **0**)

Popiska bodu lokality je vždy ve stejné barvě jako vlastní značka a názvu lokality je předsazen kód_CZ.

11495 OPAVA	město statutární
5880 JEMNICE	město
1350 BUBENEČ	býv. město
10236 Načeradec	městys
10581 Nivnice	býv. městys
870 Borovsko	býv. městečko (před r. 1850)
19569 Babina	ves, víska
26645 Vnitřní Město **26648 Špitálské Předměstí**	hlavní městská čtvrť městská čtvrť
11497 Předměstí	odlišně vymezená městská čtvrť
637 Bobrky	vesnická čtvrť
1199 Brzina a Radov	umělá lokalita
49885 Bedřichov I	díl historické osady/čtvrti
55999 Kamenička (PL)	území předané jinému státu
32474 Raindlerov	místní část
22911 Dolní Němčičky	část vsi
47268 Plesy	souhrnná místní část
27506 Bechyně	hradiště
28261 Přehrada Fojtka	ostatní lokalita (nesídelní)
35237 Ottenbach	barva písma zaniklých lokalit je rovněž totožná s barvou značky

Lokality CZ_RETRO

LOKALITY DEFINOVANÉ BODY I POLYGONY

Historické osady

Pojmenování tohoto typu lokalit (zahrnující subtypy historická osada a zaniklá historická osada) je vědomým zkrácením výstižnějšího, ale delšího pojmenování historické/urbanistické osady. Slovo osada vyjadřuje, že tento typ lokalit má z hlediska úřední evidence nejblíže ke kategorii osada. Adjektivum je přidáno proto, aby nedošlo se záměnou s touto úřední kategorií. Adjektivum historická je primárně užíváno pro lokality, které byly na úrovni osad (obvykle vsí) evidovány kdykoli před rokem 1850, ale později nikoli. Adjektivum urbanistická je primárně užíváno pro neevidované lokality vzniklé po roce 1850, které splňují urbanistická kritéria svébytného urbanistického celku ve srovnatelné míře jako starší lokality.

• Historickými osadami jsou ze sídelně historického a urbanistického hlediska – zjednodušeně řečeno – všechna **města**, **městečka (městyse)**, **vsi** a **vísky**.
• Historickými osadami jsou všechny lokality, které jako města, městečka a vsi (statistické položky) vystupují ve statistických pramenech centrální povahy v době před rokem 1850. A to i tehdy, pokud ze statistických údajů vyplývá, že lokalita měla ve skutečnosti charakter samoty (1–2 usedlosti) či dvora. V případě, že v těchto pramenech vystupují feudální díly lokalit (např. vesnice rozdělená mezi dvě či více dominií), je za historickou osadu považován souhrn těchto dílů.
• Historickými osadami jsou všechny lokality, které byly počínaje rokem 1900 úředně evidovány jako osady, ovšem s výjimkou administrativních dílů osad a osad umělého charakteru (viz dále umělé lokality). Patří sem tedy i "pouhé" zámky či dvory nebo jiné samoty, pokud byly jako osada evidovány. V takových případech sice nejde o vesnice či vísky, ale i takové lokality jsou nebo byly jednotkami územního členění a to často jako přímí pokračovatelé dávno zaniklých vsí (v poli *URB_REAL* mají vyplněn údaj odpovídající skutečnosti, např.: *zámek, dvůr*). Jednotnost metodického pohledu vyžaduje, aby za historické osady byly považovány i ty úřední osady, které byly zřízeny z hlediska CZ_RETRO nevhodně, například továrny či jiné lokality specifického charakteru (odlišeny jsou v poli *URB_REAL*, např. *továrna*). Všechny tyto – ze sídelně geografického hlediska – anomálie však nemohou být precedentem pro to, aby byly za historické osady považovány i další obdobné lokality, které jako osady nikdy evidovány nebyly. Za historické osady však nejsou považovány ty novodobé osady, které druhotně a nevhodně dělí historický intravilán vsi (Hostišová); jsou považovány za pouhé díly.
• Historickými osadami jsou dále všechny lokality, které ze sídelně historického a urbanistického hlediska vykazují srovnatelné charakteristiky jako osady (vyjma osad odpovídajících jen dvorům, zámkům), ač nebyly nikdy jako osady evidovány.
Obvykle byly po roce 1850 evidovány jako místní části, ani to však není nezbytnou podmínkou. U úředně evidovaných místních částí je pro přiznání typu historické osady rozhodující jejich skutečný sídelně historický a urbanistický charakter, nikoli nutně *topografický charakter* (ves, víska) uvedený v jednotlivých lexikonech, stejně jako o tom nemůže rozhodovat samotný počet domů či obyvatel. Topografický charakter byl velmi často přidělován technokraticky, pouze podle statistických údajů. Jako ves proto lexikon mohl deklarovat bývalý dvůr rozparcelovaný na větší počet domovních jednotek.
Pro posouzení, zda konkrétní lokalita splňuje parametry historické osady (vísky), nebo zda je pouhou místní částí (skupinou domů), se přihlíží především k urbanistické struktuře sídla, míře jeho koncentrovanosti či pravidelnosti uspořádání, existenci centrálního prostoru, i k celkovému charakteru a struktuře osídlení oblasti. Zcela exaktní kritéria však stanovit nelze (kromě limitního požadavku, že víska musí mít nejméně tři domy, pokud množno však více) a jisté míře subjektivity se nelze ubránit; celkově je v rámci CZ_RETRO preferováno, aby bylo historických osad raději "více než méně".
• Jednotlivé historické osady mohou vzájemně stavebně splývat/navazovat (být součástí souvislého sídelního útvaru), pokud:
– ke stavebnímu splynutí došlo druhotným sídelním vývojem a původně šlo o lokality stavebně oddělené – jde o různě staré lokality, z nichž ta mladší vznikla převážně jednorázovou lokační akcí a vykazuje zcela svébytnou urbanistickou strukturu, odlišnou od urbanistické struktury starší lokality, tím spíše, pokud jsou urbanistické struktury obou lokalit komunikačně propojené jen minimálně nebo vůbec. Patří sem tedy například raabizační vesnice založené v těsném sousedství starší vesnice, urbanisticky svébytná socialistická panelová sídliště i satelitní "suburbia" z doby po roce 1990. Nepatří sem například sídliště a subrubia, která organicky rozšiřují starší ves a víceméně rozvíjejí její dosavadní urbanistickou strukturu.
• U větších měst, jejichž administrativní součástí jsou též okolní osady (bývalé vesnice) se uplatňuje zásada, že na "mateřském" katastrálním území města jsou nově vzniklá sídliště či suburbia považovány za čtvrtě (viz dále); za historické osady jsou z hlediska CZ_RETRO považovány jen tehdy, pokud jsou od souvislého intravilánu města výrazně prostorově odděleny. Sídliště a obvykle i suburbia vyrostlá na sousedních katastrálních územích, byť v těsném dotyku s „mateřským" intravilánem, jsou naopak vždy klasifikovány jako historické osady.
• Historickou osadou mohou být i nesídelní celky specifického charakteru představující funkčně vyhraněné a plošně rozsáhlé urbanistické celky (nemocnice/sanatorium, letiště, vojenské zařízení), nikoli však komerční, výrobní či skladištní zóny.

Definiční bod historické osady se umisťuje doprostřed jejího významově nejdůležitějšího prostoru (nejčastěji náměstí, návsi, uprostřed délky ulicové vsi a podobně).

Historické osady se člení na *SUBTYPY*:

1 • *historická osada*
10 • *zaniklá historická osada*

Zaniklá historická osada zanikla zcela nebo téměř zcela (mohl zůstat například kostel nebo jeden či několik málo domů v různých místech někdejšího zastavěného území). Podmínkou zařazení do tohoto subtypu je, že k fyzickému zániku (k pouhému administrativnímu zrušení se nikdy nepřihlíží) došlo po roce 1850 (respektive po zachycení sídla na mapě stabilního katastru z let 1824–1843). Proto-

že v období let 1824–1945 byly zániky historických osad výjimečnou záležitostí, představují 99 % všech zaniklých historických osad sídla zaniklá po roce 1945.
Jen minimum tehdy zaniklých sídel bylo později obnoveno na stejném místě, takže nevzniká problém se superpozicí polygonu zaniklé a nové lokality v téže třídě prvků ("mapové vrstvě"). Problém takové superpozice se vyskytuje pouze u méně než dvaceti zaniklých historických osad, které byly později převrstveny zcela odlišnou urbanistickou strukturou, která mimoto obvykle nenese stejné jméno. Typickým příkladem je zaniklá malá víska Čertova Lhotka převrstvená novou urbanistickou struturou města Mariánské Hory. Ačkoli tyto dvě osady na sebe z hlediska úřední evidence plynule navazují (z tohoto hlediska jde o přejmenování jedné a téže lokality), ve skutečnosti jde o dvě zcela odlišné lokality, z nichž každá má (měla) svůj významový střed někde jinde. Polygon zaniklé z této dvojice lokalit je vědomě redukován na malou enklávu uvnitř polygonu nové lokality, a to zásadně na území, které není zastavěno. Pro tak malý počet lokalit by nebylo účelné zavádět samostatný subtyp nebo polygonovou třídu prvků.
Odlišeny jsou případy, kdy vesnice zanikla, zůstal však zachován její kostel (*kostel/zaniklá ves*).

Všechny lokality subtypu 10 (popřípadě i zaniklé lokality jiných subtypů) mají v poli STAV vyplněn aktuální stav (viz přehled polí níže).

Mezi zaniklé historické osady se však nezařazují ta sídla (zejména příměstské vsi), jejichž starší (vesnická) struktura byla zcela nebo z velké části *převrstvena* novou strukturou městskou či sídlištní a oba celky nesou stejné jméno, popřípadě se nezměnil průběh hlavních komunikací a podobně (viz dále).
Také fakt převrstvení, stejně jako další charakteristiky *historické osady* (ale i lokalit jiných typů) je obsahem atributového pole *URB_REAL*. Pouze tam se také rozlišuje, zda jde o město, městys, ves, vísku a podobně.

Z hlediska stavu (existence) se rozlišuje ještě mezistav *torzální*, charakteristický například pro vysídlené vesnice v pohraničí, kdy z původní zástavby zůstalo zachována jen část domů, ves však nelze charakterizovat jako zaniklou.

Takové sídlo se zařazuje do subtypu *historická osada* a stav jejího dochování se odrazí v poli *URB_REAL*, tedy "reálný urbanistický typ lokality" (např. *ves torzální*), a ve vyplnění pole *ZANIK*. Zvláštní skupinou jsou torzální vsi druhotně převrstvené drobnou rekreační zástavbou, což je časté například okolo vodní nádrže Lipno. V poli URB_REAL mají vyplněno *ves* (nebo *víska*) *torzální (chaty)*. Z hlediska osudu zástavby jde sice rovněž o převrstvení, ale obvykle při zachování původní půdorysné osnovy sídla a často i parcelace.

Upozornit je třeba na specifické případy "translace" historických osad, kdy původní lokalita byla například zatopena a nová byla vybudována na odlišném místě, přičemž obvykle nese stejné úřední jméno. Typickým příkladem je kvůli zatopení Želivskou přehradou zbořený městys Dolní Kralovice, vybudovaný proto nově kolem roku 1968 vysoko nad řekou, v blízkosti vsi Vraždovy Lhotice, na území, které původně ani nepatřilo ke k. ú. Dolní Kralovice. Z hlediska CZ_RETRO jde samozřejmě o dvě svébytné historické osady – jednu zaniklou a druhou nově vzniklou (existující). Komplikací je zde skutečnost, že z hlediska úřední evidence jde stále o jedinou osadu i obec. Tento vztah je vyjádřen příslušnými údaji jak v poli LOK_IDENT: *zatopeno* resp. *náhrada zatopeného městyse*, tak ADM_REAL: *«býv. obec i osada* resp. *obec i osada* .

Odlišně jsou řešeny případy jako Most. Historické jádro města včetně prakticky všech historických předměstí bylo sice v 60.–70. letech 20. století zbořeno kvůli těžbě uhlí, zánik však přetrvaly novodobé městské čtvrti jihozápadně od zbořené zástavby (a později byly značně rozšířeny). Most je proto v CZ_RETRO veden jako kontinuálně existující "jediná" historická osada se *zaniklou hlavní městskou čtvrtí* (i dalšími čtvrtěmi), jejíž definiční bod (a tedy i bod historické osady) je umístěn v místech hlavního náměstí zbořeného Mostu. Proces zániku starého Mostu lze tedy výstižně sledovat pomocí čtvrtí (viz též dále). Samozřejmě že i Most je z hlediska úřední evidence kontinuálně existující obcí i osadou (pozdější vytvoření "umělé" osady Starý Most zahrnující vytěžená území jak města, tak sousedních vsí, je určitou anomálií, která na základní pojetí nemůže mít vliv).

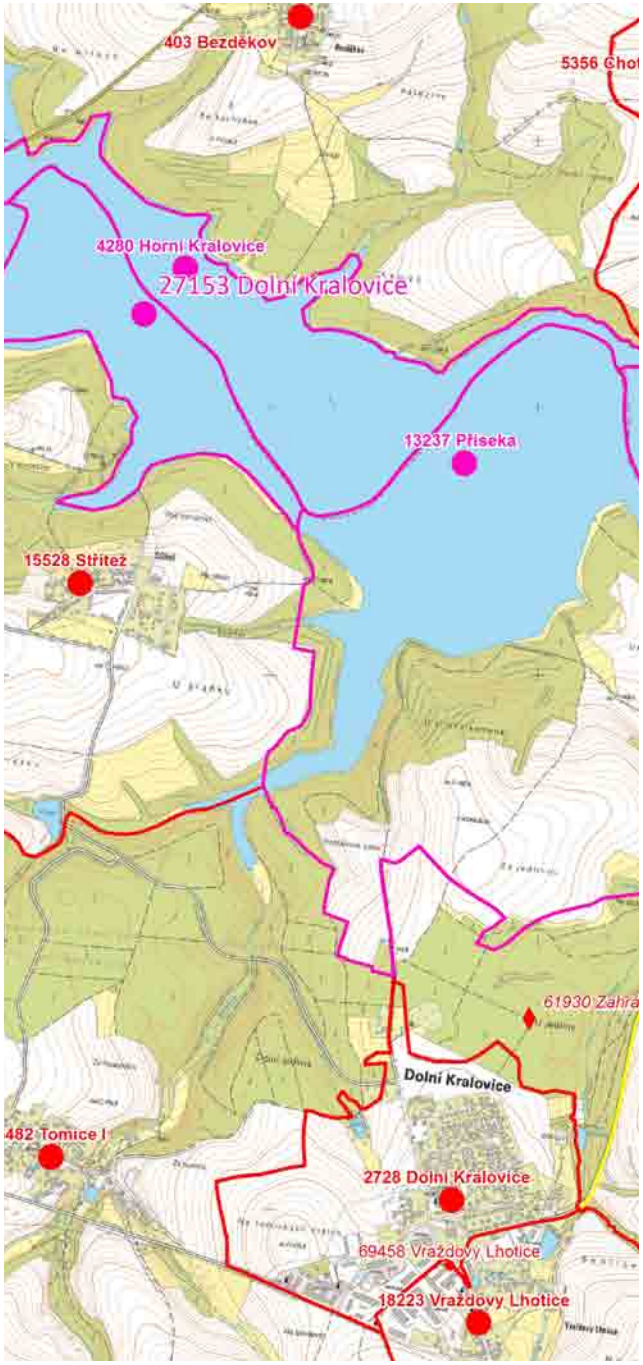

Situace zatopených a nových Dolních Kralovic.

Téměř zaniklé historické osady

V průběhu roku 2016 byla provedena detailní kontrola a zpřesnění polohy všech definičních bodů historických osad (i dalších typů lokalit). Současně byla díky ortofotomapě (zachycující stav území v době jen o málo starší) a mapě domovních čísel prověřena reálná existence všech lokalit. Naprostou většinu historických osad lze jednoznačně zařadit mezi existující/torzální/zaniklou. Přesto však existuje nezanedbatelná množina lokalit, jejíž klasifikace činí problém. Jde o téměř zaniklé lokality, z nichž zbyla zcela marginální část zástavby. Od „čistých“ zaniklých sídel se liší tím, že tam přece jen několik málo domů zbývá, ale celek nelze označit ani za torzální, protože tyto domy představují jen velmi malou část původně existující zástavby. Většina takových lokalit je zařazena do subtypu 10 (zaniklá hist. osada), výjimečně však i 1 (hist. osada). Aby se toto zařazení dalo s odstupem času zkontrolovat a popřípadě přehodnotit, následuje kompletní seznam takových lokalit. Bude rovněž záležet na jejich dalším osudu: zda to zůstane beze změny / zanikne i to málo, co tam je / začne vznikat nová zástavba respektující historickou strukturu / nerespektující historickou strukturu a podobně.

KÓD CZ	LOKALITA
5	Adamov
32	Albrechtovice
19561	Arnoltický Bor
128	Babiny I
221	Bednáře
627	Bludná
756	Boletice (kostel)
921	Bošířany
1160	Brtná
1248	Březí
1275	Březinka
1366	Bučina
1641	Cetviny (kostel)
1856	Černá Lada
2206	Další Lhota
2245	Debrník
2287	Denětice
2327	Děvín
2395	Dlouhý Bor
2642	Dolní Dlouhá
2836	Dolní Plezom
26010	Fláje
25359	Galgendorf
3557	Habartice
3583	Hadinec
3616	Háje
3689	Harrachov
3769	Herbertov
4062	Holetice
37086	Holštejn
4193	Horní Dlouhá
6816	Horní Kochánov
44975	Horská Louka
4696	Houžná
24659	Hraběcí Huť
5490	Chudějov
5525	Chvalín
5680	Janov
23192	Javorná
5866	Jelení
6051	Jindřichova Hora
6153	Josefová
6296	Kamenná
68616	Kamenný Žleb
55045	Kampelička
6414	Karlovec (kostel)
6450	Kašnice
6514	Kerhartice
6523	Kienhaid
25750	Kleštín
31595	Končiny
6959	Konice
29393	Kosaře
7152	Kotlina
7331	Kramolín
7421	Krčín
7449	Kristiánov
24543	Kristiánov
7667	Ktiška
7737	Kunová
7807	Květná
7816	Květoňov
7862	Kýšovice
7992	Lažíšťko
8351	Libná
8499	Lipová
8544	Liščí
8545	Liščí
8652	Lochotín (kostel)
8752	Loukov (kostel)
8760	Louky (kostel)
9181	Malý Hlavákov
9186	Malý Chuchelec
9212	Malý Vřešťov
9261	Markvarec
9372	Medlice
9564	Mikulovice (kostel)
9589	Milešice
9628	Milíře
9843	Mnichovice
28485	Mnichovství
9861	Modlenice
9952	Moravice
10020	Mošna
10094	Mušov (kostel)
10125	Myslivny
10262	Nahořany
10278	Nakléřov
10324	Nebovazy
10557	Nezdice
10759	Nová Ves
10883	Nové Chalupy
11015	Novosedly
26350	Nový Brunst
11054	Nový Dvůr
23670	Nový Dvůr
29292	Nový Krásný Les
11105	Nový Les
33985	Nový Vlčí Důl
11370	Oldřišská
11754	Ovesná
11921	Pavlinka
12006	Pelhřimovy (kostel)
12089	Petrovice
12236	Pláně

12245 Planská
12270 Pleš
12563 Podolí
12606 Podvoří
12716 Polka
48177 Polní Domky
12741 Pomezí
12759 Popelná
12923 Prameny
32099 Pranšláky
13368 Račí
13393 Radeč
26324 Radkov
13509 Radošín
53968 Rájec
13617 Rapotice
13676 Rejchartice
14308 Sedlíkov
26450 Sedmidomí
14415 Sezemín
25071 Schröderhof
27012 Schwarzeberghäuser
14523 Skoky (kostel)
14688 Slavkovice
14744 Sluková
24816 Smrčina
14832 Sněžná (kostel)
14858 Soběsuky (kostel)
14915 Sosnice
14950 Spálenec
24743 Spáleniště
15120 Stará Voda (kostel)
15305 Stögerova Huť
15576 Studánky
15609 Studnice
15659 Suchá
15697 Suchý Důl
15779 Svatobor (kostel)
15804 Svatý Kámen
26145 Svatý Kříž
32011 Svatý Vít
44714 Svídnický Mlýn
16059 Šindlov
16139 Štědrkov
16318 Těchoraz
16332 Teleč
16418 Tichá
16447 Tisovec
16582 Trpěš
16583 Trpěšice
16687 Třebovice
29330 Třídvoří
16791 Tureč
17145 Úval
17186 Vackovec
17201 Václavova Seč
24290 Valbeřice
17261 Valtéřov
17349 Velcí
17386 Velichov
17696 Větrov
17708 Veveří
29530 Věžnice
17752 Vidolice
17910 Vitošov
18034 Vltava
28333 Vojenské Domky
18362 Všeměřice
18429 Vysočany
18442 Vysoká
22380 Zadní Fleky
49201 Zámeček
24372 Zelená Ulice
19187 Ztracená Voda
31405 Živohošť (kostel)
19494 Životice

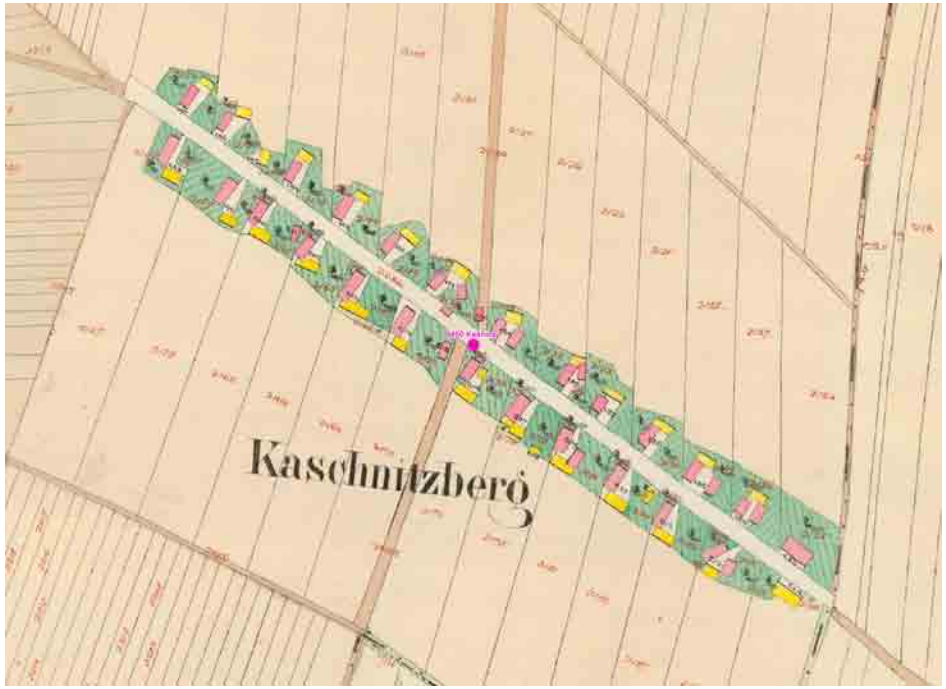

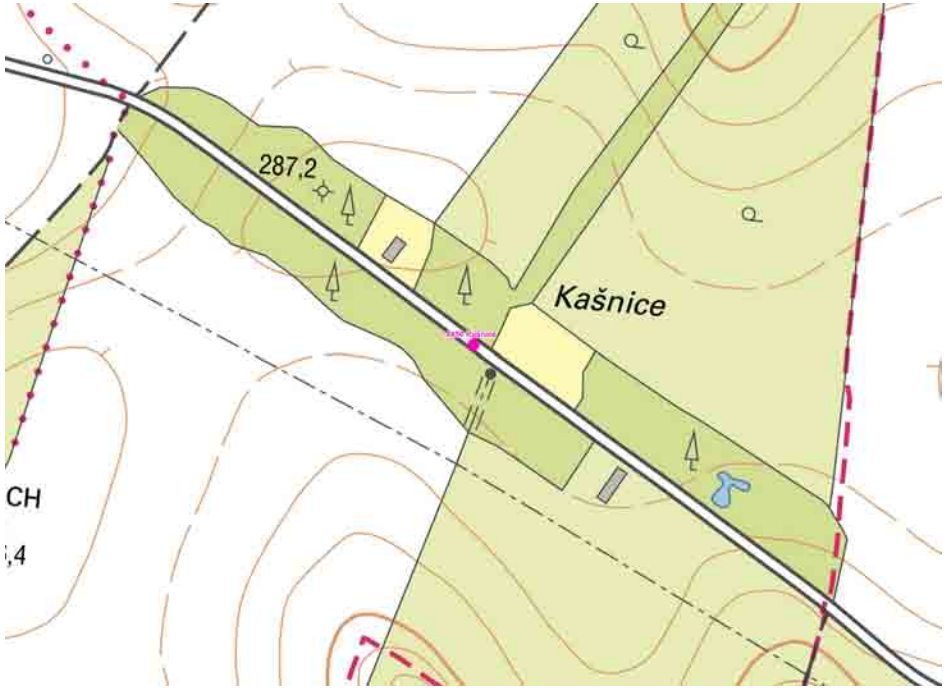

Kašnice u Osoblahy: z vesnice přetrvávají pouhé dva domy.

Polygony historických osad.
Zaniklé historické osady jsou odlišeny růžovou plochou.

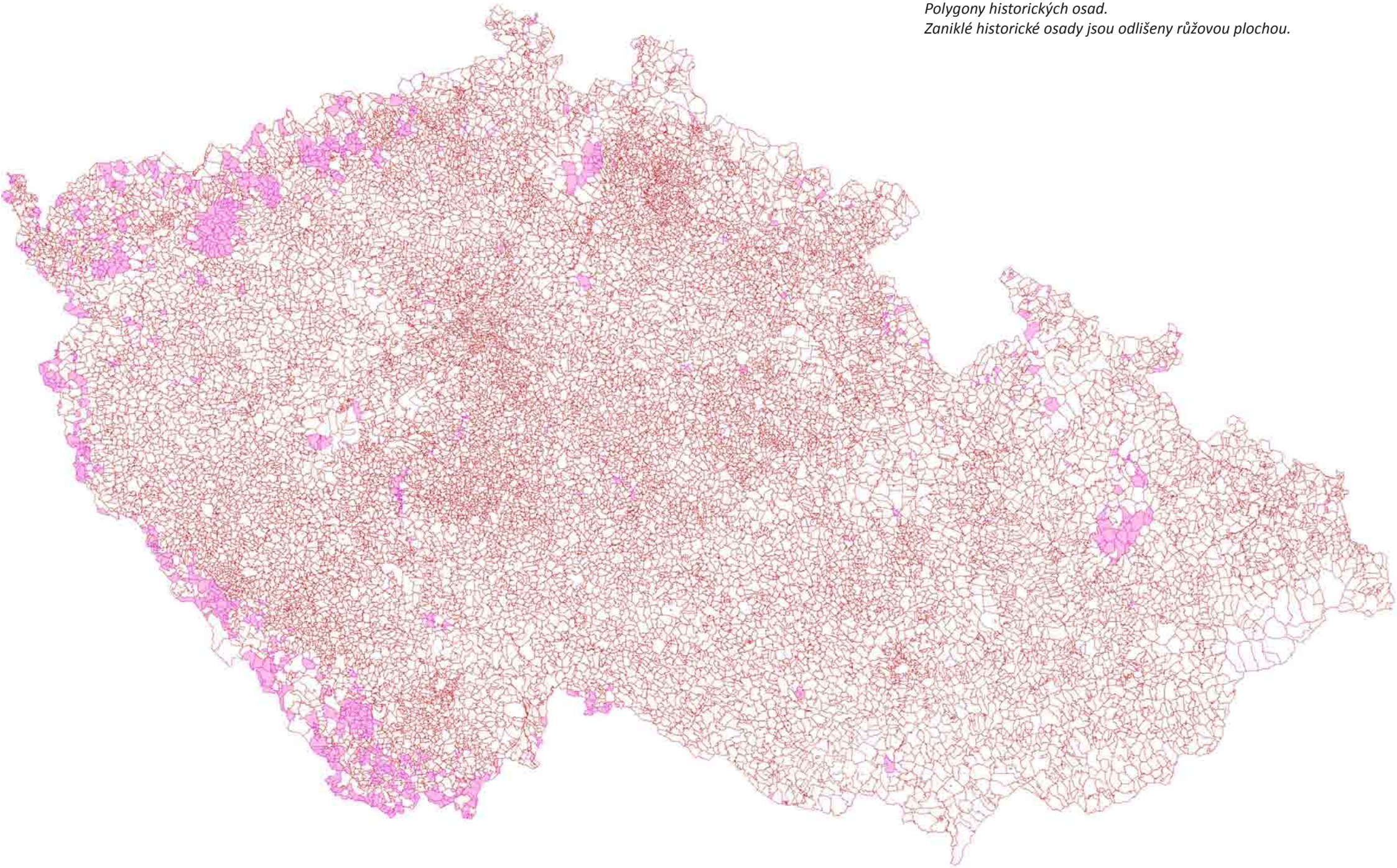

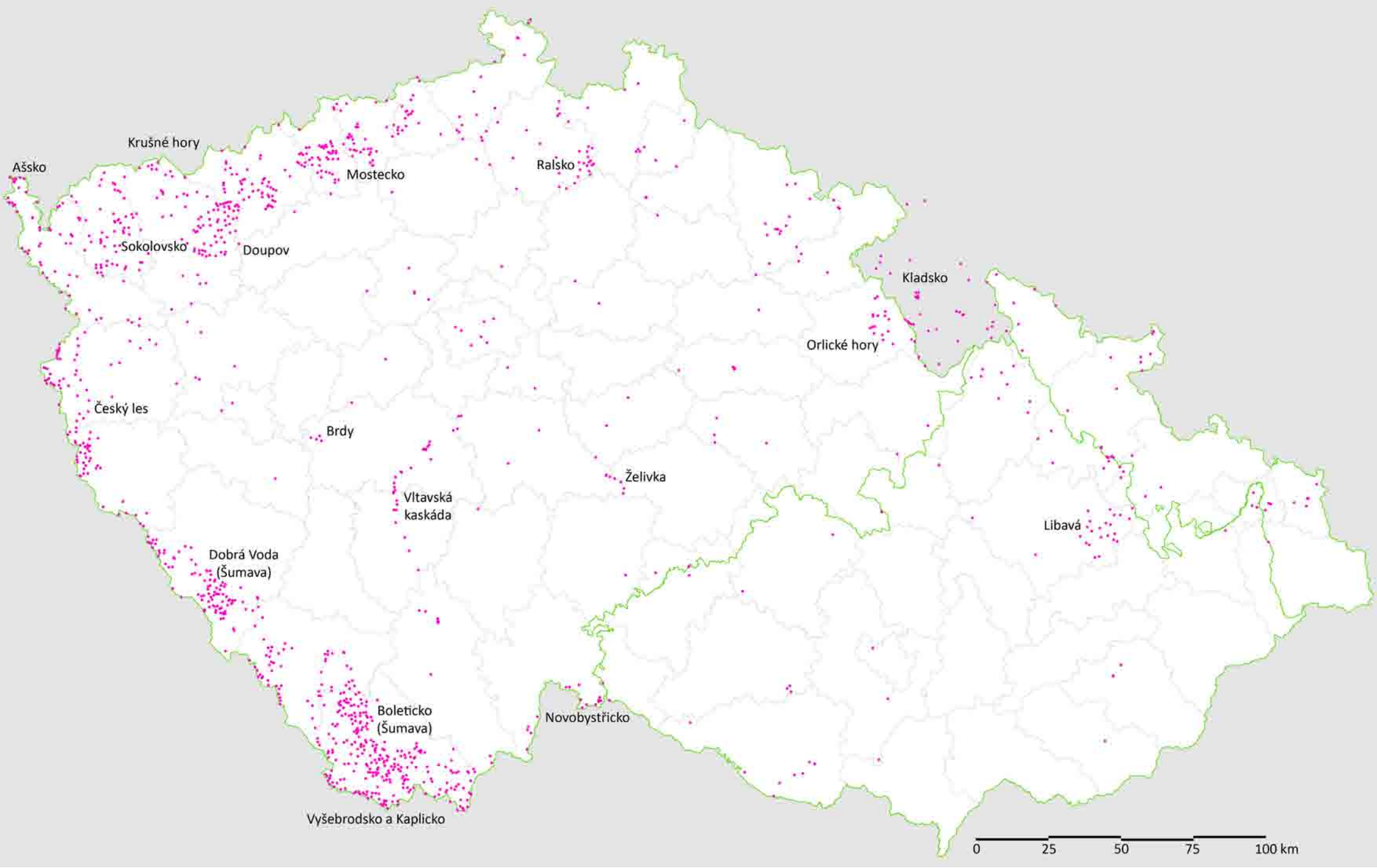

Sídla zaniklá po roce 1945 (subtyp 10).

Jedním z hlavních cílů CZ_RETRO je "vrátit na mapu" historické vesnice, které stále existují, ale v důsledku necitlivých administrativních zásahů z ní zmizely. Vsi Babice, Lidměřice a Želovice byly sloučeny s osadou Olbramovice, zrušena byla i jejich katastrální území a neexistují ani jako ZSJ. Určité povědomí o nich zachovávají pouze statistické (sčítací) obvody (zelené linie), identifikované však pouze číselnými kódy. Jejich hranice jsou mimoto zcela nehistorické a nahodilé.

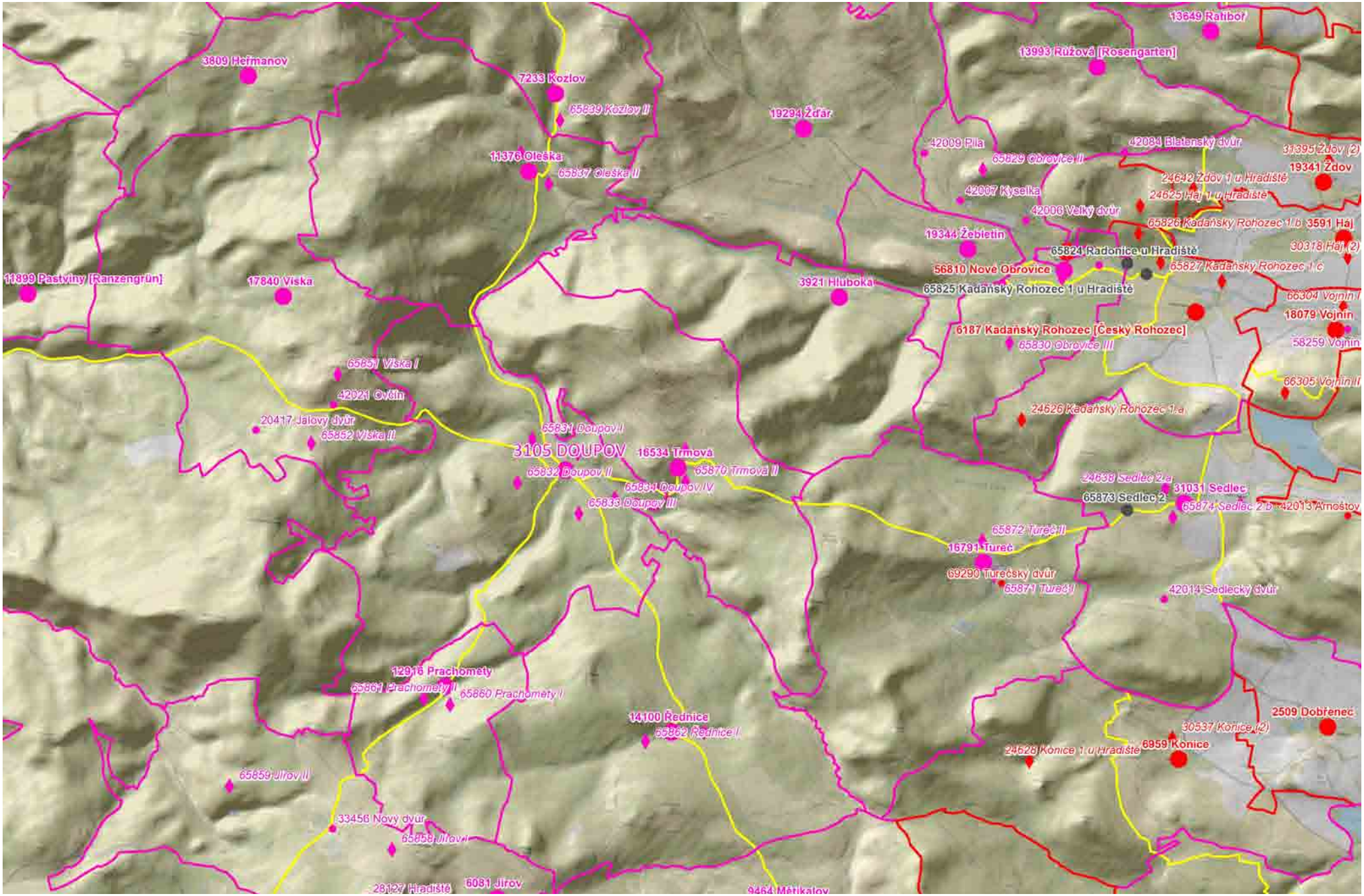

Dalším cílem CZ_RETRO je rekonstruovat sídelní síť v oblastech, kde (zejména po roce 1945) zanikla. Část vojenského újezdu Hradiště v okolí zbořeného okresního města Doupov.

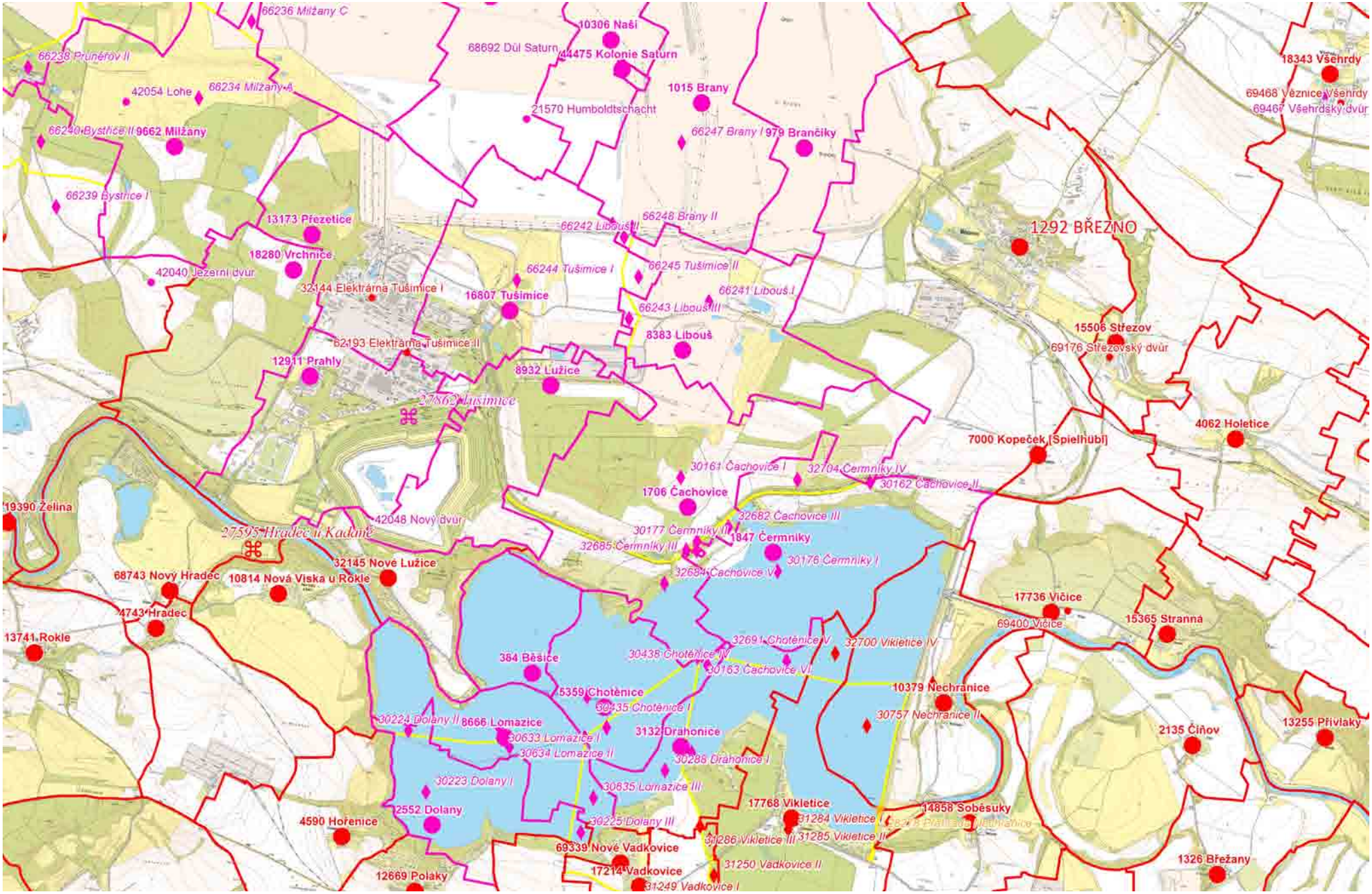

Obraz zaniklé sídelní sítě je rekonstruován i v oblastech postižených povrchovou těžbou či zatopení: Nechranická přehrada a okolí tušimické elektrárny.

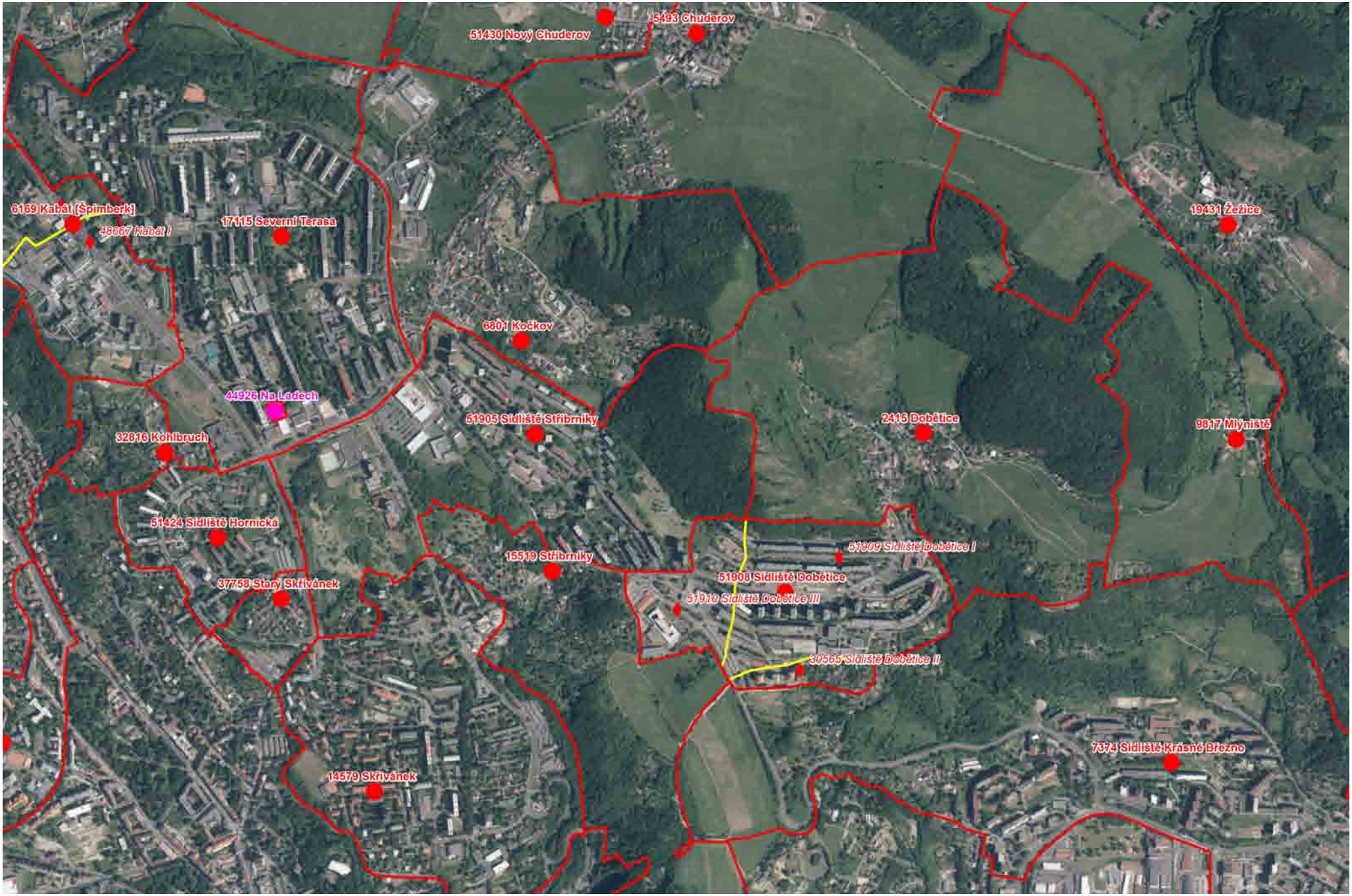

Za historické osady jsou v CZ_RETRO považována i větší panelová sídliště v okrajových částech větších měst (Ústí nad Labem).

Historickou osadou v CZ_RETRO jsou i nejnovější sídelní útvary budované po roce 2000 (Nový Jenštejn).

Takové nejnovější satelitní útvary lze za historické osady považovat i v případě jejich bezprostředního dotyku se staršími vesnicemi, neboť představují celky zcela odlišné.

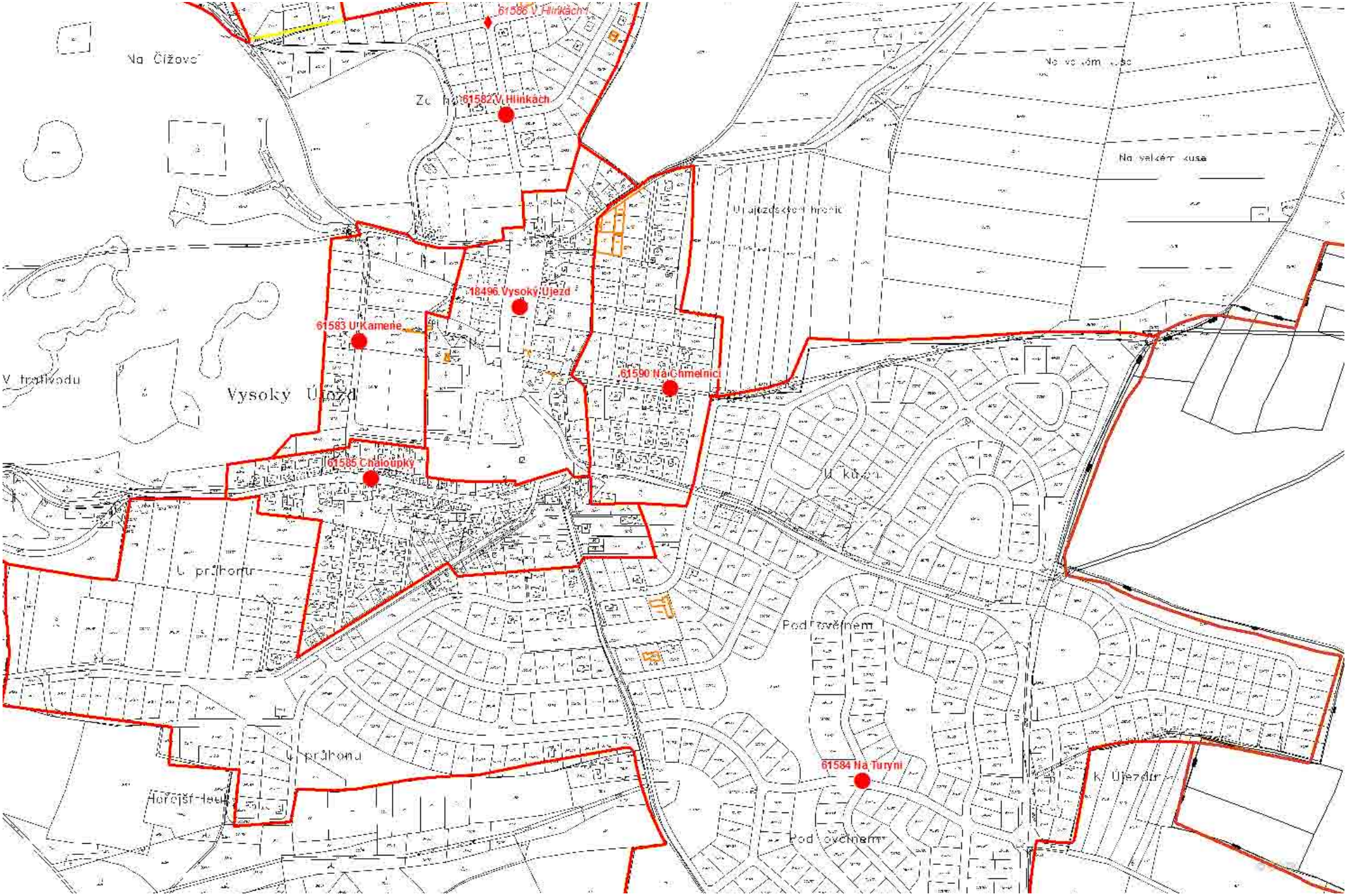

CZ_RETRO podchycuje i historické osady v počáteční fázi jejich vzniku, kdy některé z nich existují pouze na katastrální mapě. Díky tomu lze dokumentovat extrémy nynější suburbanizace.

Čtvrtě historických osad

Jde o případy, kdy v rámci historické osady existují urbanisticky svébytné části (čtvrtě), které nemají vlastní historickou identitu charakteru vsí, nebo ji ztratily již před třicetiletou válkou.
Čtvrtě se dělí do dvou základních a v mnoha ohledech odlišných druhů, totiž na čtvrtě městské a vesnické. V rámci jedné historické osady (města) se přitom může vyskytnout kombinace čtvrtí městských i vesnických.
Oba tyto druhy čtvrtí se dělí na (společné) subtypy:

3 • *hlavní čtvrť*
4 • *čtvrť* (všechny ostatní)

a dále

33 • *zaniklá hlavní čtvrť*
44 • *zaniklá čtvrť*

V každé historické osadě vždy skutečně existuje čtvrť dominantního významu (který nemusí být nutně dán největší plošnou velikostí či počtem domů v rámci intravilánu). Ve městě je to vždy historické jádro, u vesnic vlastní ves, obvykle s významovým centrem u kostela. Pro umisťování definičních bodů čtvrtí platí totéž, co pro body historických osad. V případě hlavních čtvrtí pak logicky dochází k umístění jejich bodu do stejného místa jako bodu historické osady. Právě kvůli tomuto vědomému umístění dvou bodů různých *subtypů* do stejných souřadnic, musí být hlavní čtvrtě vyčleněny jako samostatný subtyp (je to nezbytné kvůli topologické kontrole geografického informačního systému).

Pro rozlišení, zda jde o čtvrtě městské či vesnické, slouží atributové pole *URB_REAL*, kde se také uvádí jejich případná další specifikace.

Městské čtvrtě
Patří sem:
• Čtvrtě nyní nebo dříve úředně evidované jako *čtvrtě* (o zvláštnostech jejich evidence viz výše) s výjimkou těch, které mají předchozí vesnickou identitu. Nepatří sem tedy ústecké úřední čtvrtě Klíše či Krásné Březno nebo lokality v centrální části Prahy, ani vně spojených pražských měst, respektive barokního pražského opevnění jako Holešovice, Karlín, Smíchov (ty všechny jsou historickými osadami).
• Čtvrtě evidované v mapách stabilního katastru, popřípadě i v jiných mapách (zejména ve III. vojenském mapování), a to až do počátku regulérní lexikonové evidence čtvrtí (ta existovala až od roku 1900). V případě opevněných měst, kde existence vnitřního města a jednoho či více předměstí vyplývala z podstaty věci, se požadavek evidence v mapě či ve starších archiváliích neuplatňuje. Všechny tyto čtvrtě se považují za *býv. čtvrtě*, přičemž jde převážně o historická předměstí
• Pokud vně historického jádra (centra) města existují urbanisticky svébytné mladší části (vzniklé od 2. poloviny 19. století dodnes), které nebyly jako čtvrtě po roce 1850 evidovány, jsou považovány za *městské čtvrtě (neúřední)*. Jsou zřízeny zejména tehdy, pokud mají zažité a v mapách užívané jméno (přihlédnout lze i k pojmenování v soustavě ZSJ). Pokud takové jméno nemají, je v rámci CZ_RETRO vhodné jméno navrženo. Oprávněnost zavedení neúředních čtvrtí je zřejmá například v případě Zlína (čtvrtě jako Letná, Zálešná, Podvesná a další) a podobně je tomu v ostatních městech. Rozčlenění "příliš velkého" intravilánu města na menší, urbanisticky odůvodněné části (čtvrtě) má i praktický orientační význam.

Je zřejmé, že v obecném povědomí je vnímání "čtvrtí" širší. Mnoho lidí jistě vnímá například Dejvice či Střešovice a další jako pražské čtvrtě a stejně je tomu i v ostatních větších i menších městech. Není pochyb o tom, že taková sídla již většinou skutečně ztratila charakter vsi (v CZ_RETRO jsou obvykle označena jako *urbanizované sídlo*) a z urbanistického hlediska by je skutečně bylo možno považovat za městské čtvrti či "části města".

Vesnické čtvrtě
Vesnické čtvrtě jsou pojmem, který v podstatě nemá oporu v úřední evidenci. Také z urbanistického hlediska jde ve většině případů o entity odlišného charakteru oproti čtvrtím městským. Společným rysem je to, že jde o rozsáhlejší a urbanisticky svébytné (někdy i prostorově oddělené) části vsí, které nemají vlastní historickou vesnickou identitu.

Vesnické čtvrtě se v rámci CZ_RETRO vymezují v následujících případech:
• Vesnice v sídelní struktuře běžného typu (zástavba se koncentruje do ucelených vesnic, mimo ně se nacházejí jen jednotlivé samoty) sice tvoří více či méně souvislý (kompaktní) útvar, který se však vnitřně dělí v urbanisticky svébytné části, obvykle s vlastním prostorem návesního charakteru a téměř vždy s vlastním, v místě zažitým pojmenováním, často v podobě dvojice jmen typu Velká/Malá Strana (Rakovice, Žehuň). Jako místní části obvykle nebyly evidovány. Nepatří sem však vsi, v rámci jejichž intravilánu byly evidovány dvě či více místních částí (s tím, že místní část stejnojmenná s osadou nemusela existovat), které mají z urbanistického hlediska charakter pouhé "části vsi" (což se odráží i v jejich pojmenování, typicky: Horní konec, Dolní konec). Hranice těchto částí nelze v urbanistické struktuře vsi jednoznačně stanovit (mohly by probíhat kdekoli v rozmezí i několika stovek metrů). Takové místní části dokonce odporují soudobým úředním požadavkům na vzájemnou prostorovou oddělenost místních částí i osad (což je požadavek, který má z hlediska CZ_RETRO opodstatnění jen ve velmi málo situacích, v této však ano). Takové vesnické čtvrtě by bylo možné akceptovat pouze v případě, pokud by byl k dispozici úplný výčet popisných čísel, ale i tak jen s výhradami.
• Vesnice (obvykle plošně rozsáhlé) v oblastech rozvolněného kobercového nebo řetězového osídlení (byť této struktury vesnice nabyla až novodobým vývojem), například na Těšínsku či Valašsku. Jednotlivé čtvrtě jsou obvykle alespoň zčásti prostorově odděleny (někdy pouze vodními toky a jejich údolími).
• Vesnice (obvykle plošně rozsáhlé) v horských oblastech (Krkonoše, beskydská oblast, moravské Kopanice), v nichž kromě hlavní koncentrace osídlení v údolí a na jeho svazích existují i další, obvykle početnější a větší shluky osídlení budního či kopaničářského charakteru, které je účelné vymezit jako polygonovou lokalitu (nikoli pouhou bodovou místní část). Čtvrtě tohoto typu obvykle navzájem představují prostorově izolované celky (oddělené nejčastěji lesem).
Čtvrtě obou naposledny uvedených typů byly téměř vždy úředně evidovány jako místní částí (nejčastěji jako skupiny domů, roztroušené domy, někdy – a nepříliš vhodně –

i jako vsi). Ve starším období (obvykle ještě v roce 1921) odpovídá taková “soustava” místních částí systému a jménům polních tratí, jak je zachycují mapy stabilního katastru. V mladším období (1930, 1950) byla někdy (zvláště v oblastích industriálního charakteru) taková soustava nahrazena jinou množinou místních částí, které již reflektovaly novodobý stavební rozvoj, ale jejichž jména se často na žádné mapy nedostala. Pokud se i takové místní části (čtvrtě) podaří identifikovat, lze je z urbanistického hlediska obvykle v systému CZ_RETRO začlenit do jednotné logické soustavy vesnických čtvrtí a nevzniká zde problém se superpozicí.

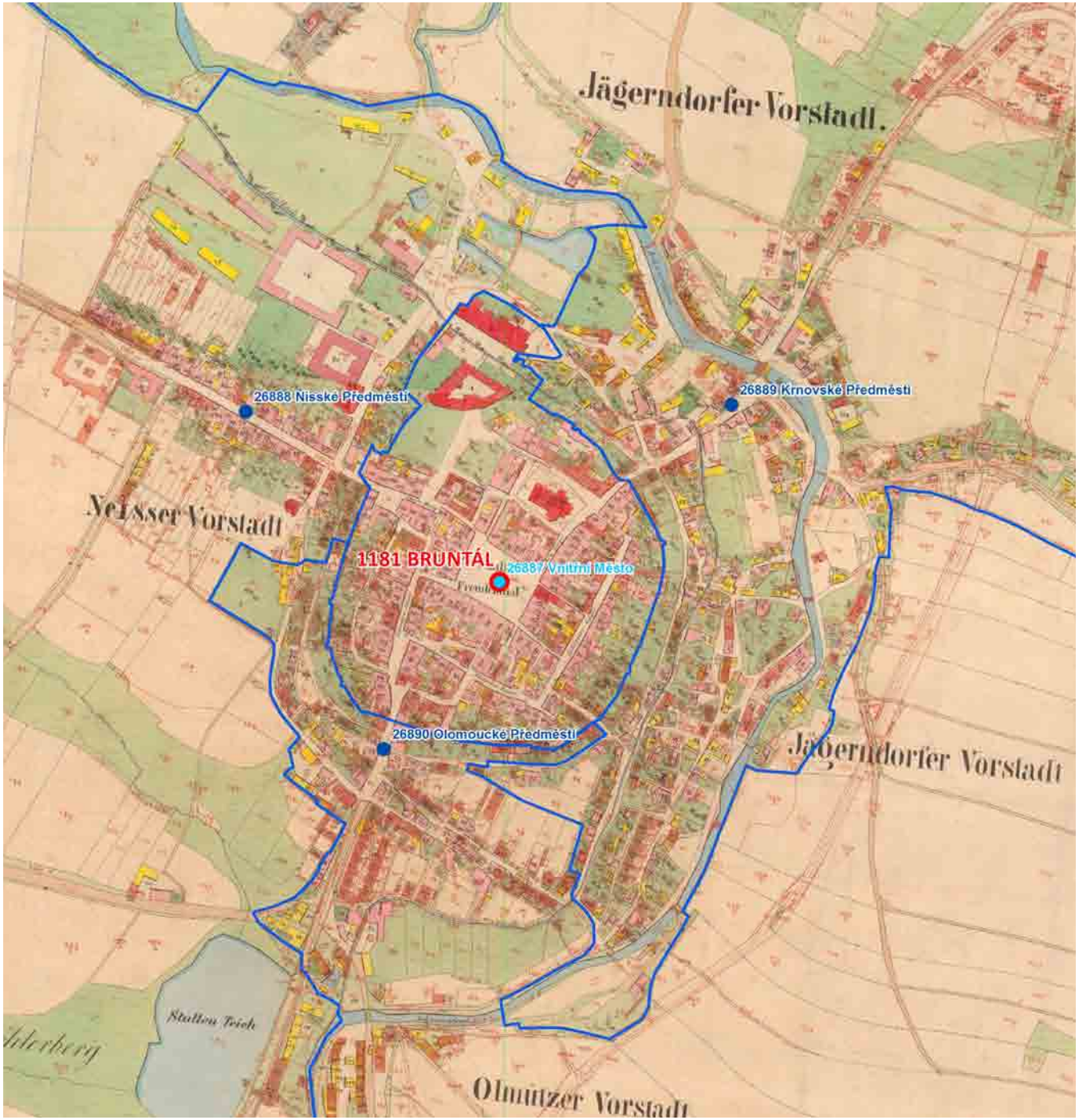

Rekonstrukce administrativně zrušených městských čtvrtí v Bruntále přesně podle mapy stabilního katastru.

Polygony čtvrtí historických osad (městských i vesnických).
Zaniklé čtvrtě jsou odlišeny růžovým podbarvením.

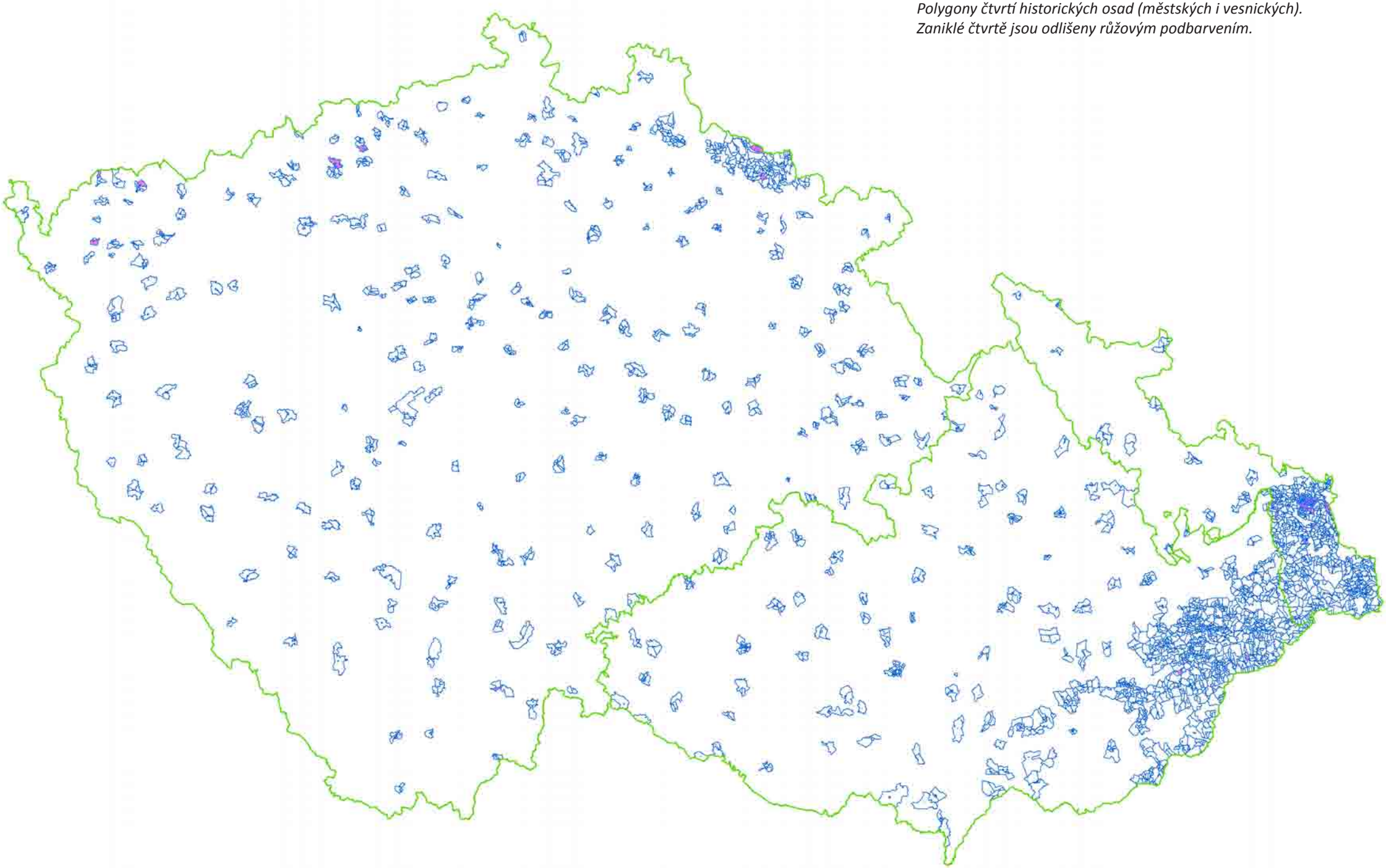

Rekonstrukce historických předměstí v Brně. Díly těchto čtvrtí zde vznikají obvykle průmětem nynějších katastrálních hranic.

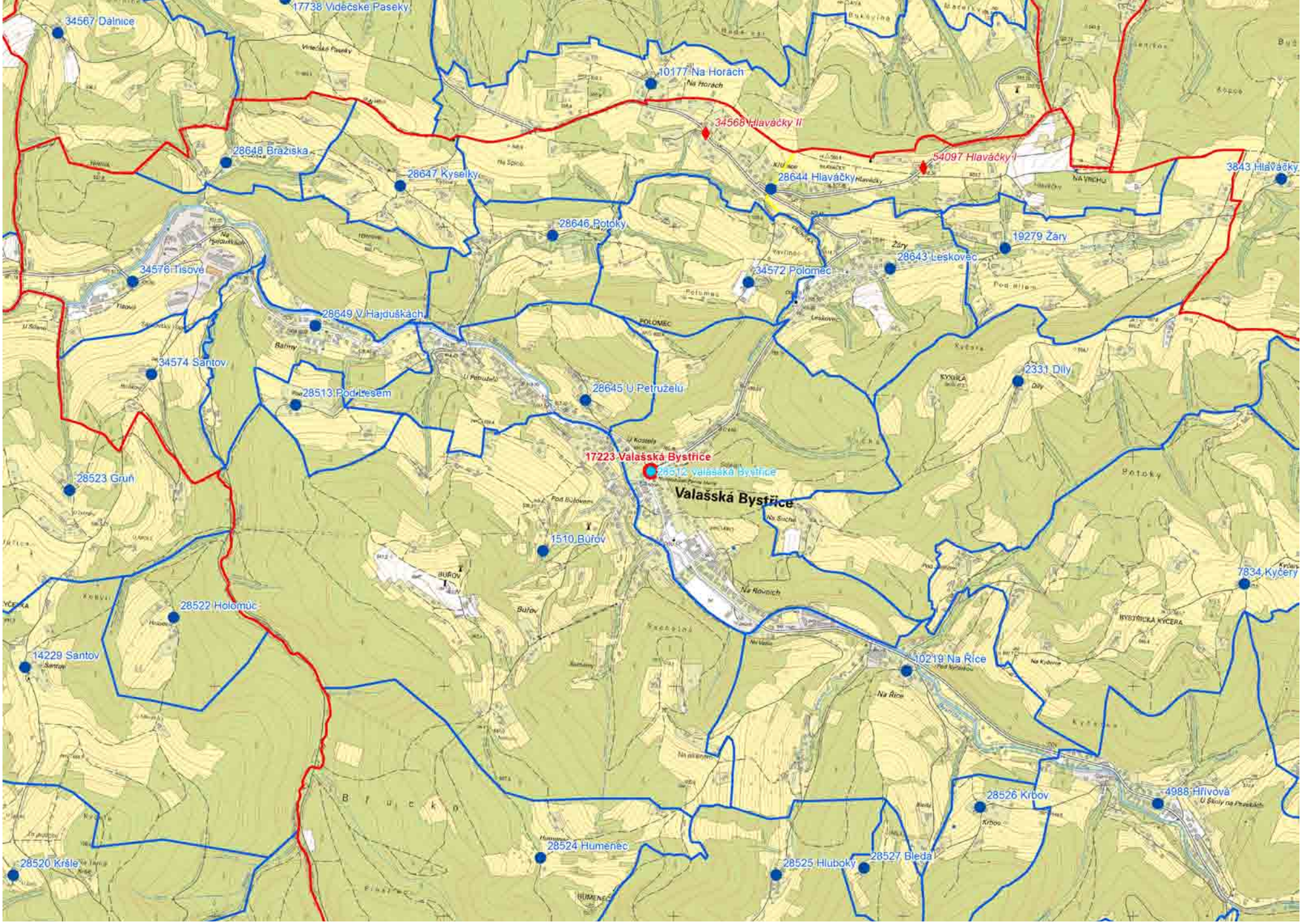

Vesnické čtvrtě v oblasti rozvolněného beskydského osídlení.

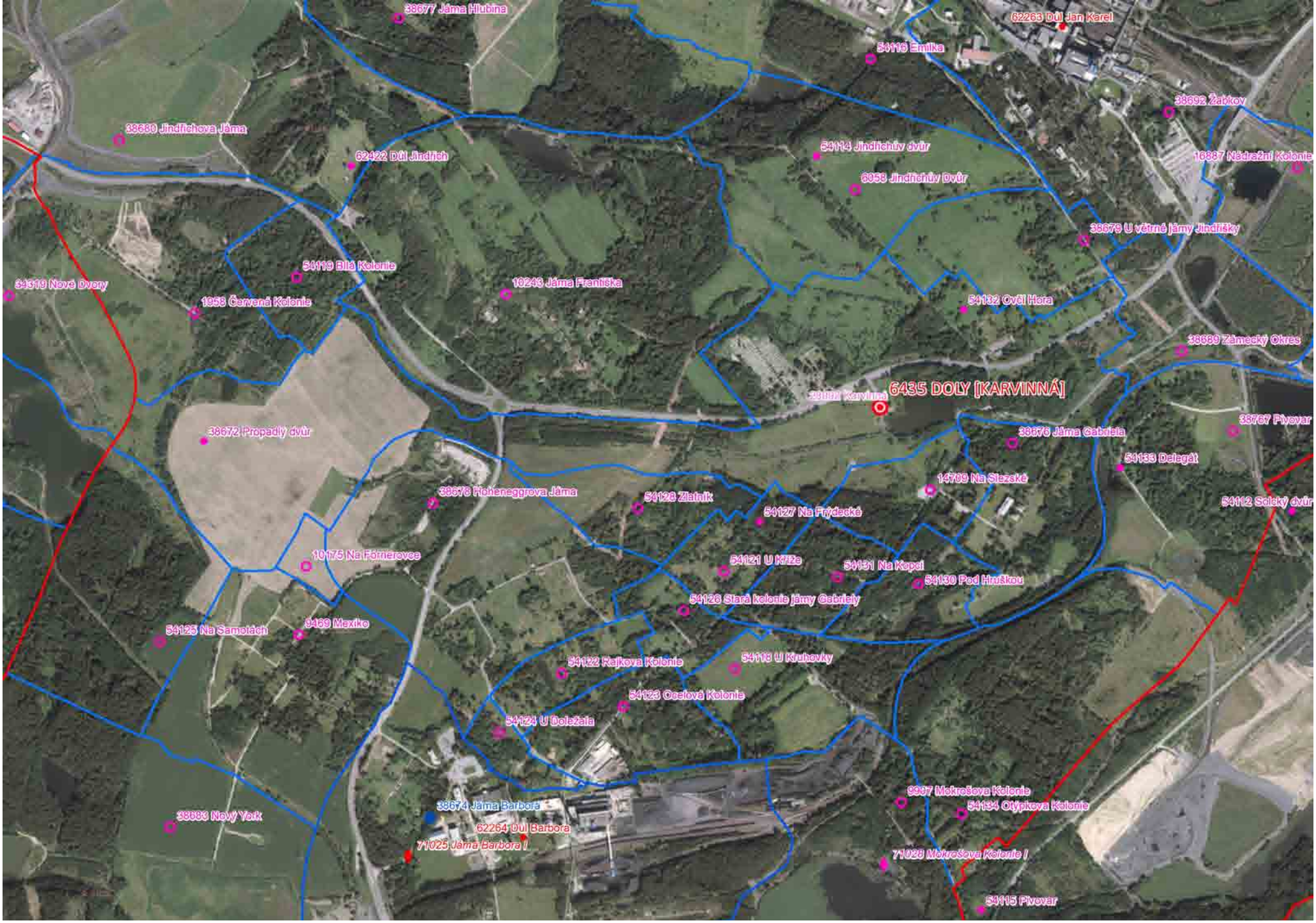

Rekonstrukce převážně zaniklých čtvrtí hornického města Karvinná (nyní Doly) v průmětu do aktuální ortofotomapy.

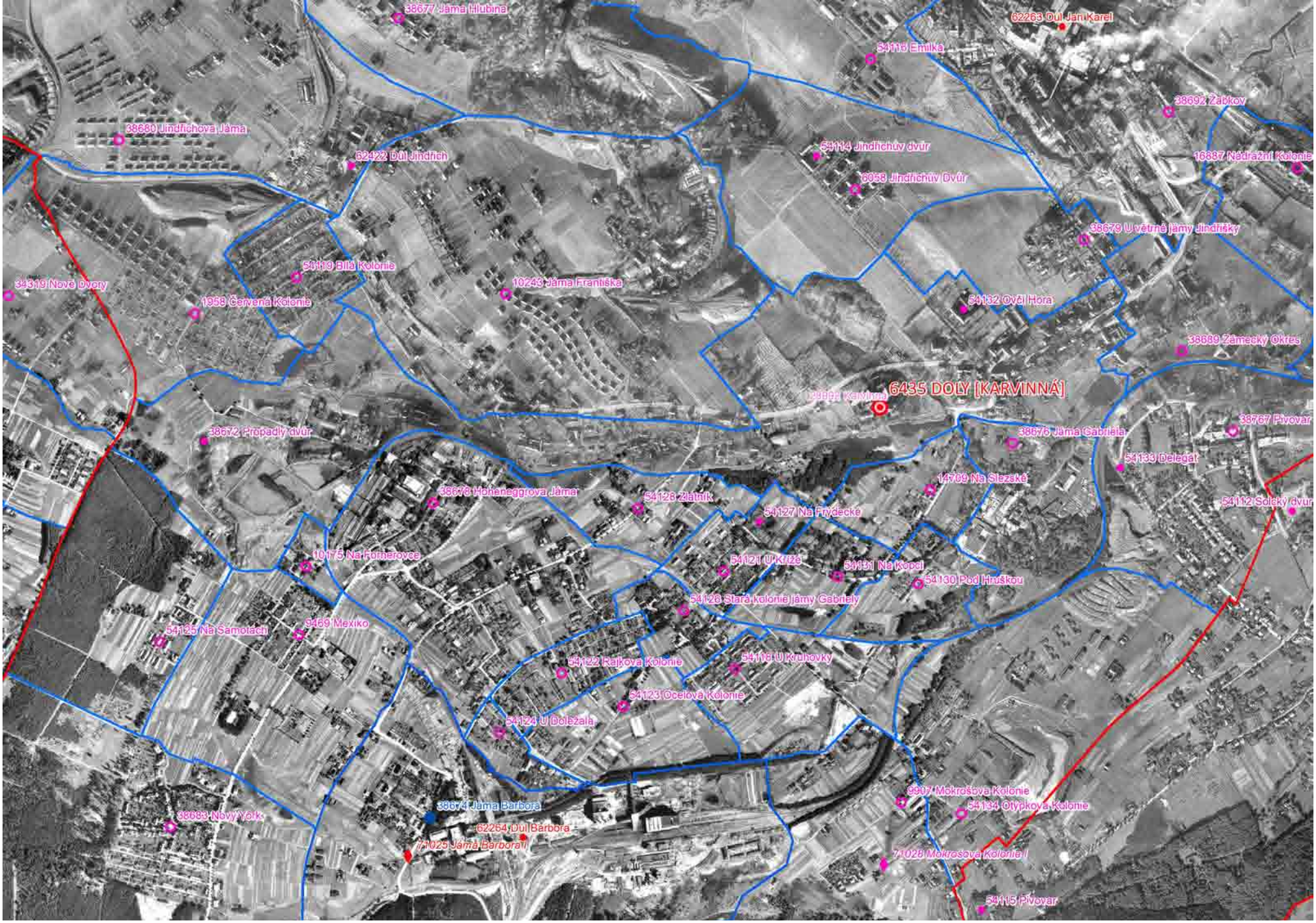

Rekonstrukce převážně zaniklých čtvrtí hornického města Karvinná (nyní Doly) nad ortofotomapou z doby kolem roku 1950 zachycující stav před demolicemi.

Díly historických osad (čtvrtí) či díly území

Díly obecně mají v systému CZ_RETRO funkci nejmenších skladebných částí, z nichž lze proto "vystavět" jakékoli polygony vyšší. To je možné díky tomu, že v příslušné třídě prvků ("mapové vrstvě") „gisových dílů (GD)" jsou obsaženy nejen skutečné díly (které dělí polygony historických osad či čtvrtí na menší části), ale i polygony na díly nedělených historických osad a čtvrtí. Takové díly však nemají vlastní body (nahrazují je body historických osad a čtvrtí, což je logické, neboť i kódy CZ takových dílů jsou totožné s kódy CZ příslušných historických osad či čtvrtí). Body dílů se tedy uplatňují pouze v případech "skutečných" dílů (polygon není ničím jiným než polygonem dílu). Jsou umisťovány pokud možno do vhodného místa intravilánu, ale s cílem vyhnout se kvůli čitelnosti v menších měřítcích kumulaci bodových značek v malém prostoru; proto mohou být umístěny i mimo zastavěné území.

Základní vlastností dílů je, že jejich polygon má vždy jednoznačnou (jednoduchou) příslušnost k osadě a/nebo katastrálnímu území (a tedy i ke všem vyšším jednotkám od obce počínaje) a to jak příslušnost aktuální, tak historickou (bývalou). Z toho také vyplývá, že zatímco historické osady a čtvrtě lze v rámci CZ_RETRO zřizovat i "z vlastního popudu" (tedy nikoli jako průmět úřední reality), díly jsou systému CZ_RETRO v podstatě "vnuceny" a nemohou vznikat z vlastní iniciativy (s jedinou výjimkou uvedenou na konci).

Díly musí být zřízeny vždy, když:

• Intravilán historické osady či čtvrtě rozděluje aktuální průběh hranic katastrálních území a/nebo osad. Vznikají tak *díly historické osady* (popřípadě *díly čtvrtě*). Patří sem přirozeně i osadní enklávy uvnitř zastavěného území, které jsou specifikovány jako *díl (enkláva)*.

• Intravilán, tedy zastavěné území historické osady či čtvrtě rozděluje průběh bývalých hranic katastrálních území (popřípadě osad) na dvě či více částí s různou bývalou katastrální a/nebo osadní příslušností. Protože jde o hranice bývalé (nyní neplatné), vznikají *retrodíly historické osady* (popřípadě *retrodíly čtvrtě*). Také v případě retrodílů mohou existovat drobné bývalé enklávy, ale protože jde o enklávy polygonů *osad*, které v době před rokem 2007 neznáme, vznikají jen v rámci porovnání aktuálního stavu se stavem v roce 2007.

V rámci jedné historické osady (čtvrtě) může existovat kombinace dílů a retrodílů; v takovém případě platí, že díly musejí být nejméně dva.

• Extravilán polygonu historické osady či čtvrtě rozděluje aktuální průběh hranic katastrálních území a/nebo osad, přičemž tyto hranice probíhají mimo zastavěné území (i když sporadická zástavba tam existovat může). (Hranice osad (RSO) jsou respektovány v tom smyslu, že všechny objekty s čísly domovními na území dílu musejí mít stejnou osadní příslušnost.) Jde o *díly území*, přičemž ten, který zahrnuje též celý intravilán dotyčné historické osady, je – bez ohledu na plošnou výměru – odlišen jako *díl území (dominantní).* Nedominantní díly území mohou být i velmi malé (ale pokud nezahrnují intravilán historické osady, mohou být naopak mnohem větší než díl dominantní).

Pokud nedominantní díl území představuje pouhou enklávu "cizí" osady, je specifikován jako *díl území (enkláva)*. Taková enkláva je buď po celém obvodu obklopena polygonem "mateřské" osady, nebo přiléhá ke hranici polygonu historické osady (dané průběhem katastrální hranice); v takovém případě ale nesmí jít o pouhý přesah polygonu osady, jehož těžiště je na onom sousedním katastrálním území (protože pak by šlo o *díl území* viz výše).

• *Retrodíly území* (jejichž definice je z předchozího zřejmá) se na rozdíl od všech výše uvedených nezřizují povinně, tedy ve všech případech nesouladu nynějších a bývalých hranic. Důvodem je skutečnost, že změn vymezení v extravilánu byl neobyčejně velký počet a jejich podchycení je jednak nereálné, jednak neúčelné. Byl by rekonstruován kompletní průběh katastrálních hranic podle stavu na mapách stabilního katastru (obtížně možná i v mladších obdobích), což je sice žádoucí, ale v podobě samostatné (nezávislé) polygonové třídy prvků ("mapové vrstvy").

V rámci CZ_RETRO jsou proto retrodíly území povinně zaváděny pouze v situacích, kdy jsou nezbytné pro rekonstrukci hranic historických okresů a zemí. I tak jde o postupný a dlouhodobý proces.

V případě, že je to účelné, lze samozřejmě retrodíly území zřizovat i ve vybraných souvislých územích, která se novodobým vývojem zásadně proměnila (a osídlení zde většinou zaniklo), jako jsou povrchové těžební oblasti, plochy a nejbližší okolí velkých přehrad a vojenské újezdy. I v těchto případech jde o postupnou realizaci vytčeného cíle.

Jednotlivě jsou bývalé hranice v extravilánu rekonstruovány jen ve zvláště odůvodněných případech.

• Díly (popřípadě retrodíly) vznikají také v případě, kdy polygon historické osady či čtvrtě dělí aktuální hranice městských obvodů či městských částí statutárních měst. Díky tomu lze pomocí dílů modelovat také tuto formu členění statutárních měst. Protože jde o specifický typ dílů, jsou v atributovém poli URB_REAL odlišeny označením *dílec (retrodílec)*. Součástí jména (retro)dílce je číslo nebo písmenná zkratka městského obvodu/městské části v závorce. Příklad: Na Hřebenkách (5) = retrodílec historické osady na Hřebenkách v městské části Praha 5. Pokud (retro)dílce dále člení území (retro)dílu, doplňuje označení (retro)dílce jméno dílu. Příklad: Sídliště Homolka I (5), Sídliště Homolka I (6); a vedle toho další retrodíly Sídliště Homolka II, Sídliště Homolka III.

Retrodílce vznikají také při rekonstrukci průběhu protektorátní hranice, pokud byla vedena nezávisle na historických či nynějších katastrálních hranicích. Jména retrodílců jsou odlišena analogicky pomocí (P) = protektorát, (Z) = zábor. Termín *dílec* byl za války autenticky používán, proto mu byla dána přednost před dříve v CZ_RETRO užívaným termínem *podíl*.

Protože gisový díl musí mít jednoznačnou příslušnost ke všem vyšším územním jednotkám, vznikají zcela výjimečně *dílce území* v případě, že území dělí hranice oblastí. Příkladem jsou Košťany, jejichž katastr velkou částí zasahuje i do Krušných hor, kde dosahuje až k saské hranici. V horské části přitom není žádná zástavba, která by mohla být klasifikována jako historická osada či (vesnická) čtvrť.

Z vlastní iniciativy CZ_RETRO (tedy bez odůvodnění daného úřední realitou) jsou *díly historických osad* zřizovány pouze v jediném případě, a to pokud na území rozděleném katastrální a/nebo osadní hranicí vyrostl urbanisticky koncepčně řešený a v krátké době realizovaný sídelní celek, který lze považovat za historickou osadu. Jde zejména o urbanistické celky budované od 2. poloviny 20. století (typicky velká sídliště), které přitom nejsou úředně evidované (takže nemohou být úředně evidovány ani jejich díly; pokud, tak jedině na úrovni dílů ZSJ). Takové díly se v atributovém poli *ADM_REAL* označují jako: - *(díl urbanistický)*.

Protože typy dílů (včetně dílců) a odůvodnění jejich zřízení obsahují atributová pole *URB_REAL* a *ADM_REAL*, postačuje jejich rozdělení do pouhých dvou *SUBTYPŮ*:

7 • *díl historické osady (čtvrtě)*
77 • *díl zaniklé historické osady (čtvrtě)*

Gisové díly:
polygony dílů historických osad nebo čtvrtí
polygony nečleněných čtvrtí
polygony nečleněných historických osad

Gisové díly jsou nejmenší skladebnou jednotkou CZ_RETRO.

Mapa zachycuje vztah gisových dílů ke "skutečným" dílům historických osad a/nebo čtvrtí (subtypů 7 a 77).

Díly subtypu 7 (existujících lokalit) označuje červená plocha.
Díly subtypu 77 (zaniklých lokalit) označuje růžová plocha.

Verze CZ_RETRO 9. 9. 2015.

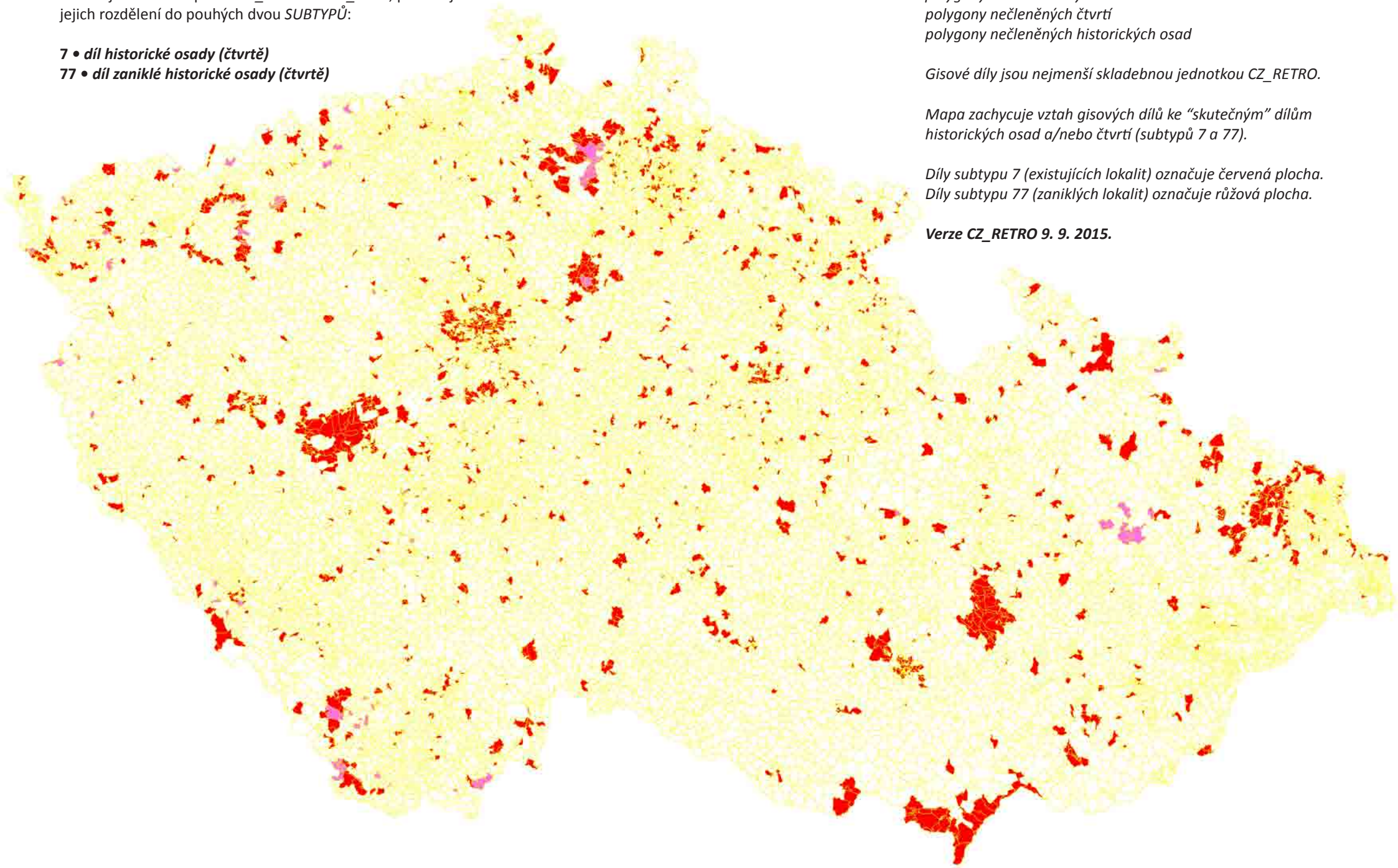

Vztah gisových dílů ke "skutečným" dílům historických osad a/nebo čtvrtí (subtypů 7 a 77).

Díly subtypu 7 (existujících lokalit) označuje červená plocha. Díly subtypu 77 (zaniklých lokalit) označuje růžová plocha.

Verze CZ_RETRO 27. 2. 2018. *Porovnání s předchozí mapou ukazuje výrazné prohloubení poznání vývoje území, které se projevuje právě vznikem dalších dílů.*

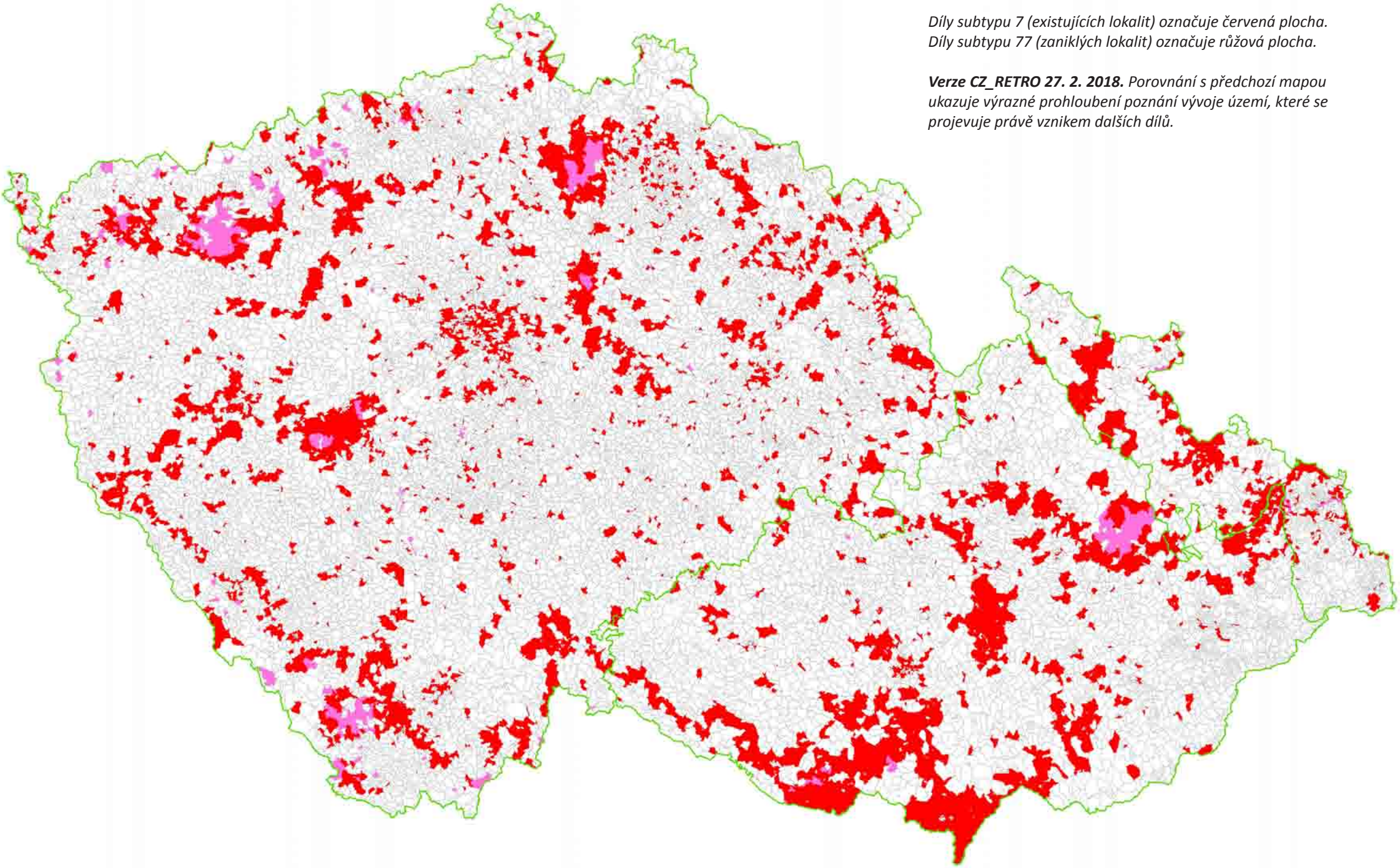

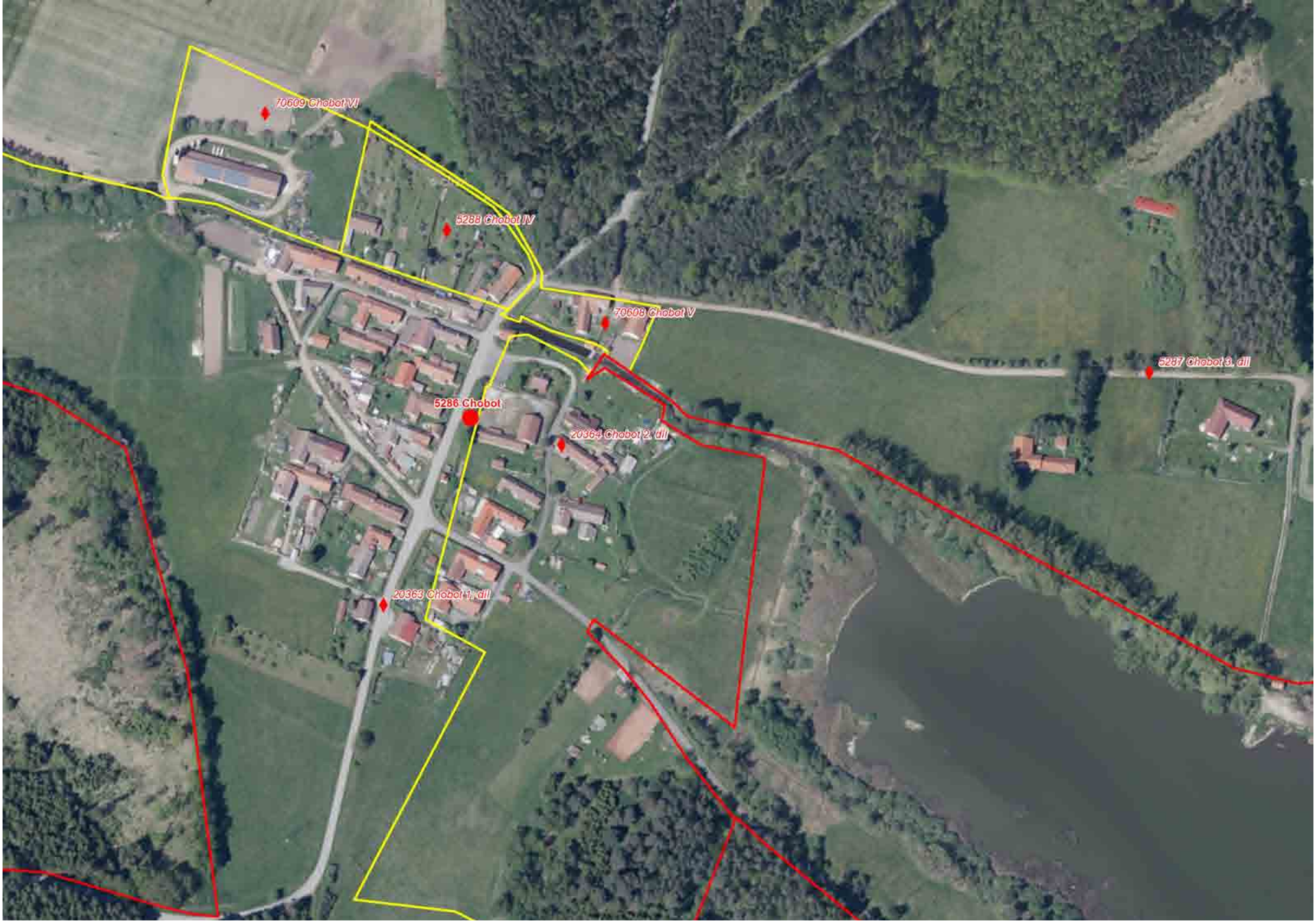

Ves Chobot vznikla na hranici tří katastrálnch území, takže se skládala ze tří dílů. Po sloučení do jediné osady a obce se z hlediska CZ_RETRO změnily na retrodíly (bývalé díly). Ze 3. dílu bylo připojeno pouze vlastní zastavěné území, zatímco dvě vzdálenější úsedlosti zůstaly součástí k. ú., osady i obce Uzenice a jsou z hlediska CZ_RETRO dílem historické osady Chobot.

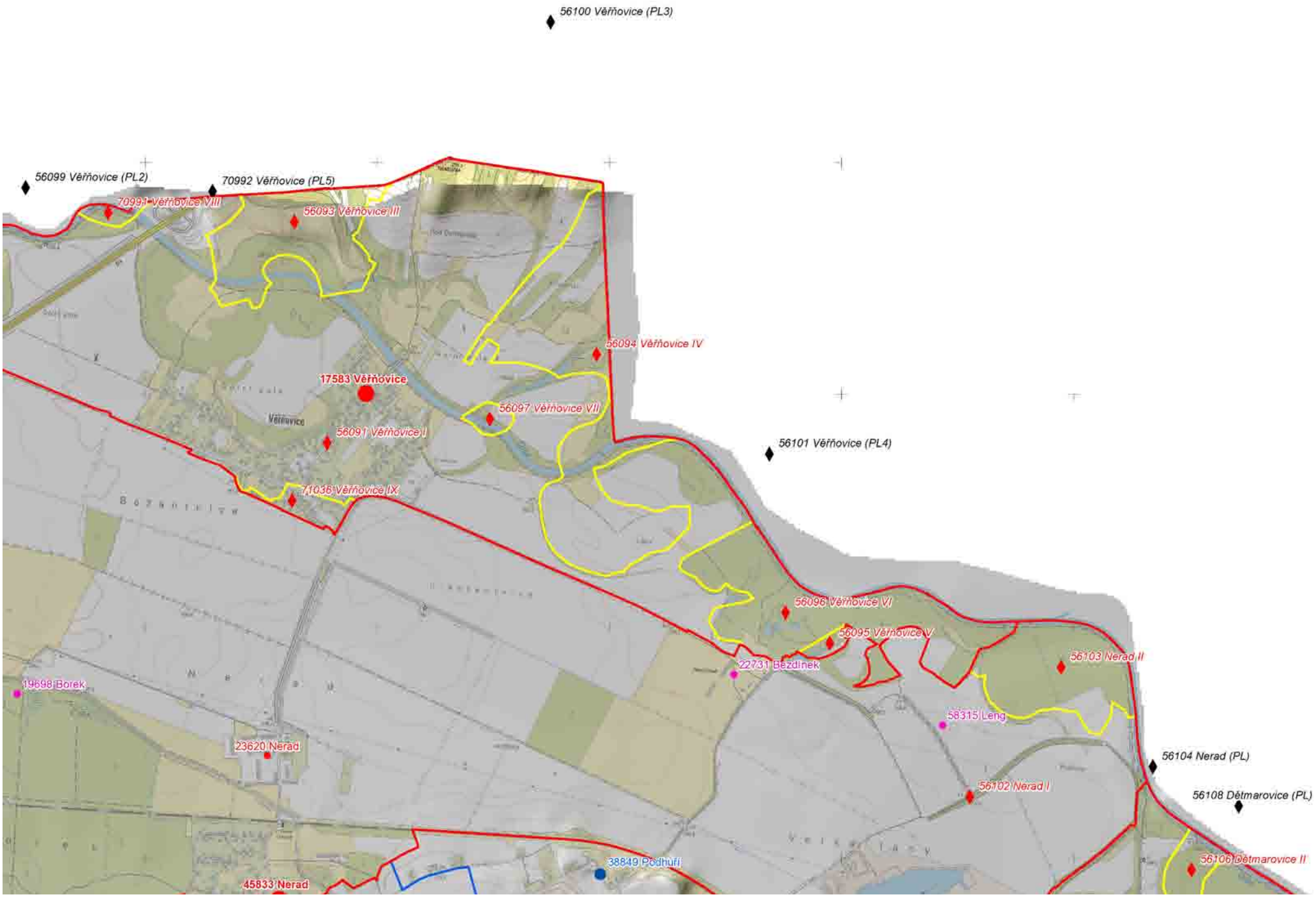

Retrodíly území v okolí Věřňovic umožňují rekonstrukci přesného průběhu česko-polské hranice před rokem 1959.

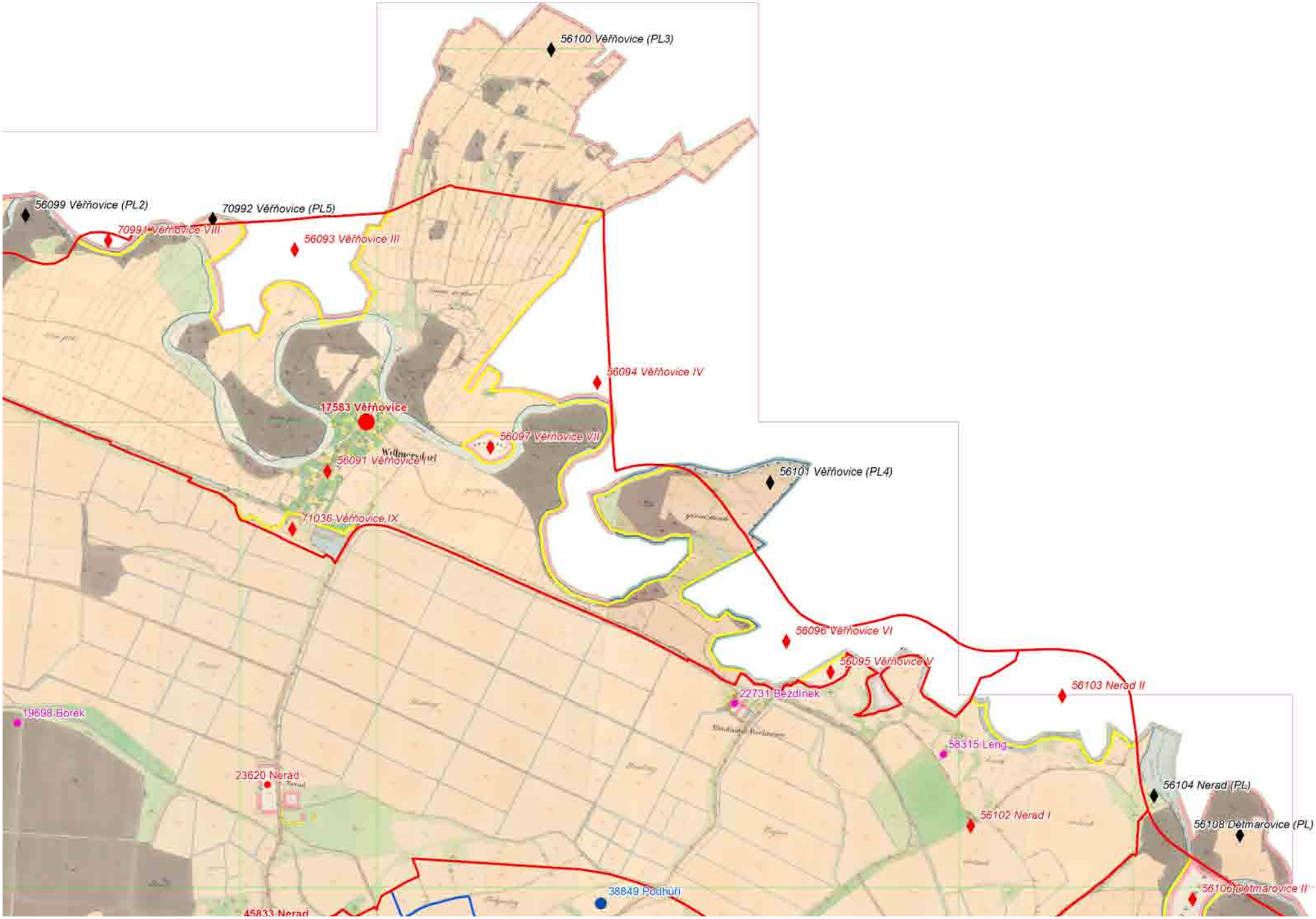

Stejné území na bezešvé mapě stabilního katastru Moravskoslezského kraje.

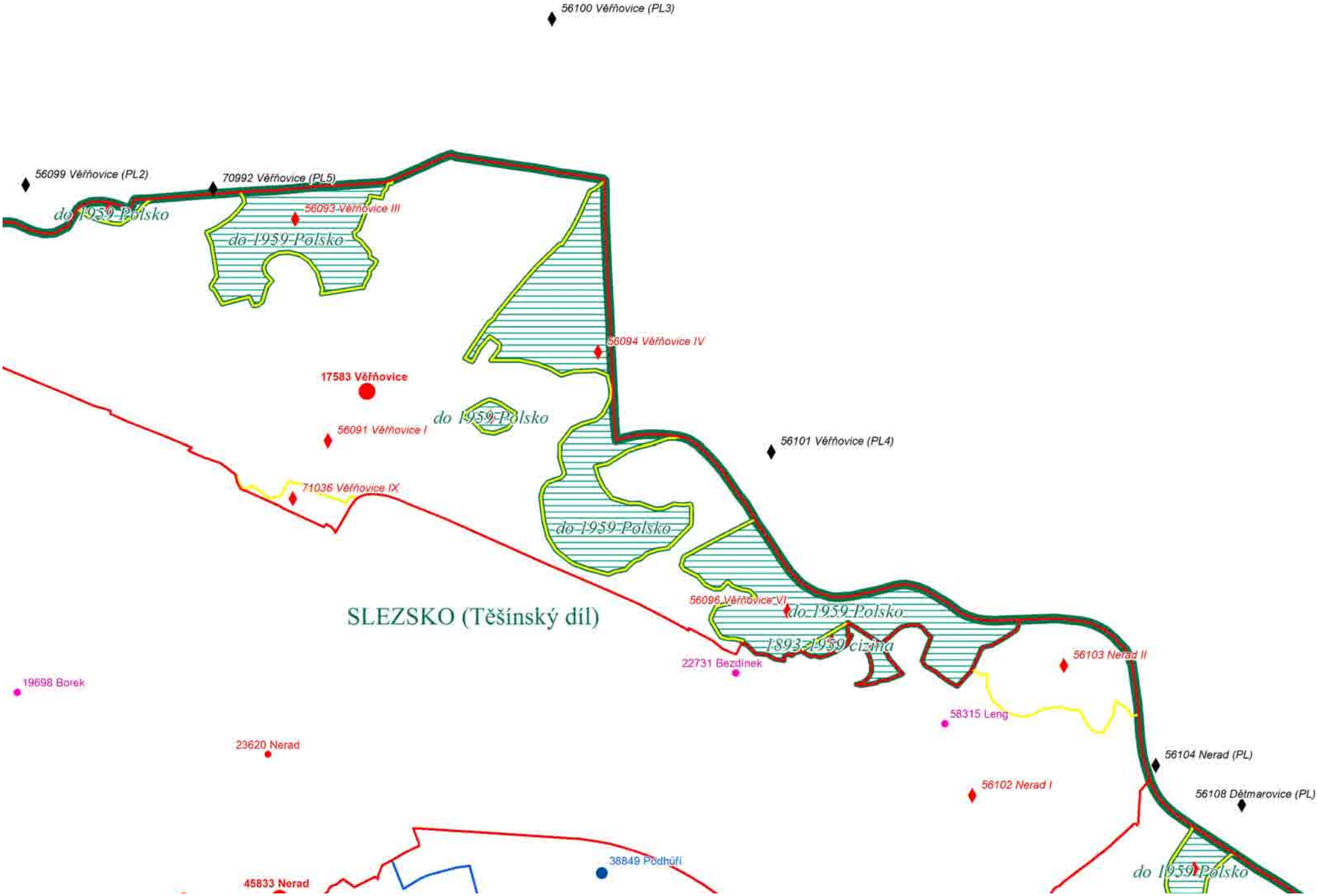

Přehledné zobrazení území, které změnilo státní příslušnost umožňuje polygonová třída prvků historických zemí.

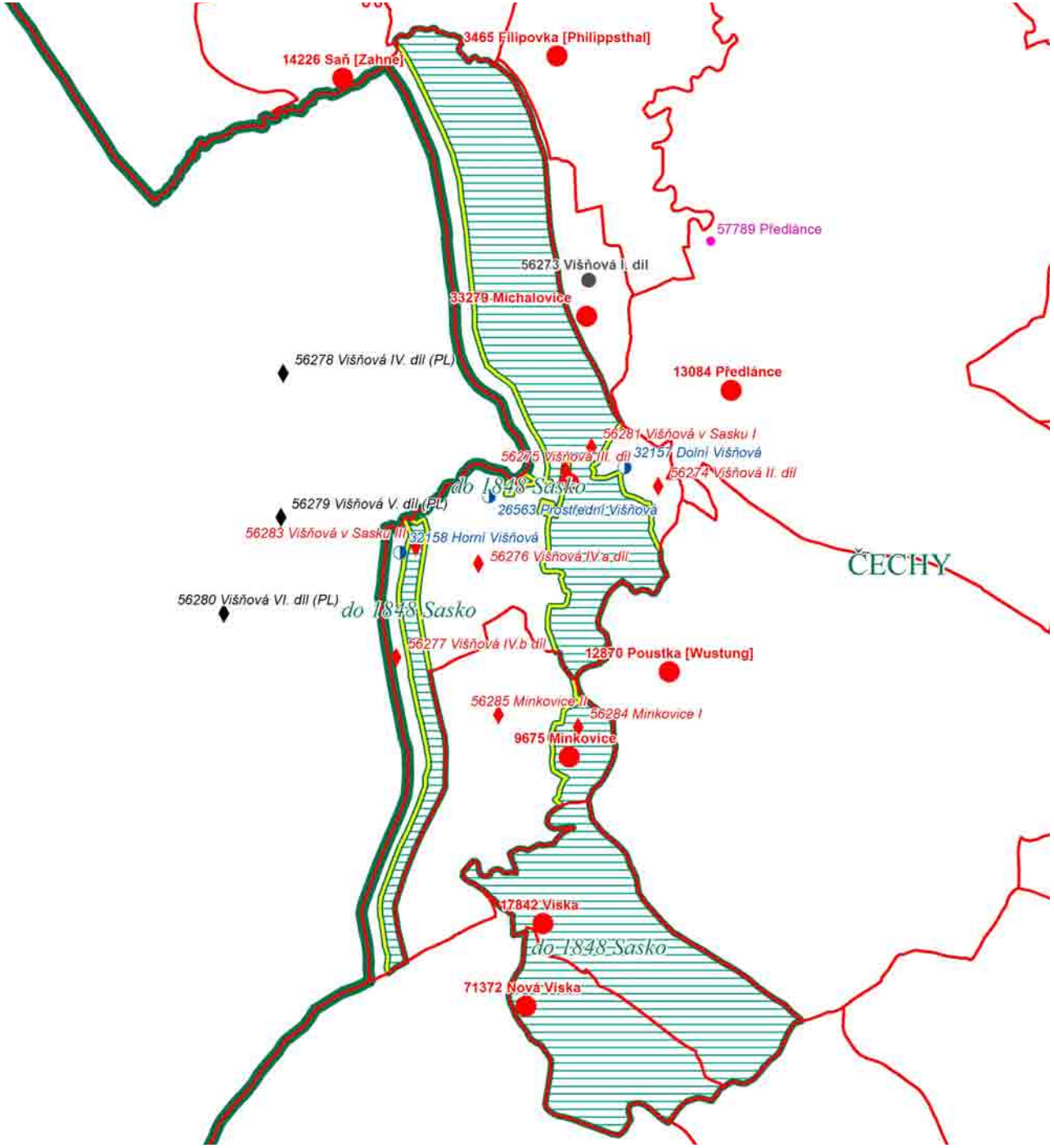

V CZ_RETRO je rekonstruován i historický stav česko-saské (nyní české-polské) hranice v okolí Višňové ve Frýdlantském výběžku či hranice česko-německé (nyní česko-polské) v okolí Pelhřimov v Osoblažském výběžku.

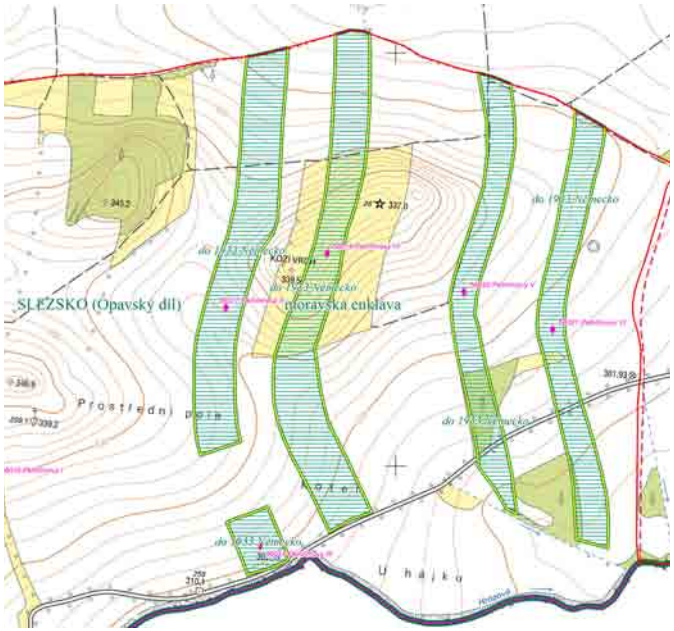

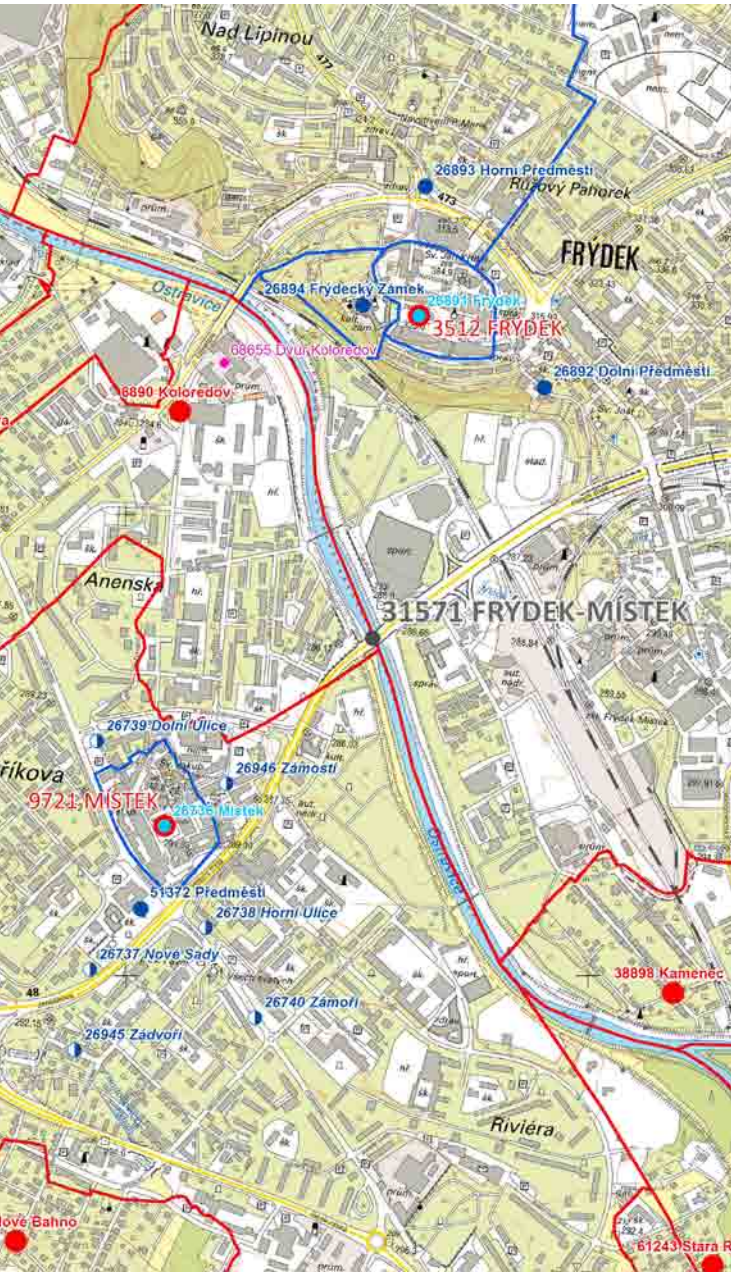

Dávno zaniklé historické osady (subtyp 11)

Jde o historické osady zaniklé před rokem 1850 (resp. 1824, tedy před vznikem map stabilního katastru), ve skutečnosti však mnohem dříve, protože vesnic zaniklých od počátku 18. století do poloviny 19. století je minimum, neboť k poslední větší vlně zániku sídel došlo po třicetileté válce (a na Moravě i po následných tureckých či uherských vpádech).
Tento subtyp nepatří do polygonové třídy prvků (je pouze bodový). Toto vyčlenění je účelné, neboť:
• k zániku došlo ještě ve středověku či v období mezi husitskými válkami a válkou třicetiletou a jen v menšině případů po této válce
• často neznáme přesnou polohu
• neznáme polygon (přesnou hranici území patřícího k danému sídlu), i když v některých případech je přinejmenším jeho jádro zřejmé (pokud je lokalita situována ve výrazném výběžku pozdějšího katastrálního území jiné vsi)
• v řadě případů byla na místě či zhruba v místech zaniklé lokality založena po větším či menším časovém odstupu ves nová. Polygon dávno zaniklé historické osady by se dostal do superpozice s polygonem historické osady nové, takže by pro polygony dávno zaniklých historických osad beztak musela být zavedena samostatná polygonová třída prvků (“mapová vrstva”).

Zvláštní podskupinou jsou dávno zaniklé vsi či městečka, z nichž přetrval kostel, stojící obvykle o samotě. Jsou tedy současně jak dávno zaniklou vsí, tak “kostelní samotou”. Takové lokality jsou rozlišeny v poli URB_REAL předřazením údaje o kostele (obvykle: *kostel/dávno zaniklá ves*), aby je bylo možné odfiltrovat. Tyto lokality byly v některých případech i po roce 1850 evidovány jako místní části. Výjimečně byly takto evidovány samotné kostely (v seznamech míst měly uveden topografický charakter *kostel osamělý*), většinou se však evidence týkala 1–2 domů při kostele stojících.

Značný počet dávno zaniklých vsí je dosud obsažen pouze v databázové části CZ_RETRO, protože dosud nebyly lokalizovány (lokalizace probíhá postupně). Těm je přiřazen ***subtyp 119***. V některých případech se možná lokalizace nepodaří nikdy, ale protože jde o lokality doložené písemnými prameny, mají v celém systému nepochybně své oprávnění.

Problematika dávno zaniklých historických osad bude od roku 2017 řešena ve spolupráci s Archeologickým ústavem AV ČR.

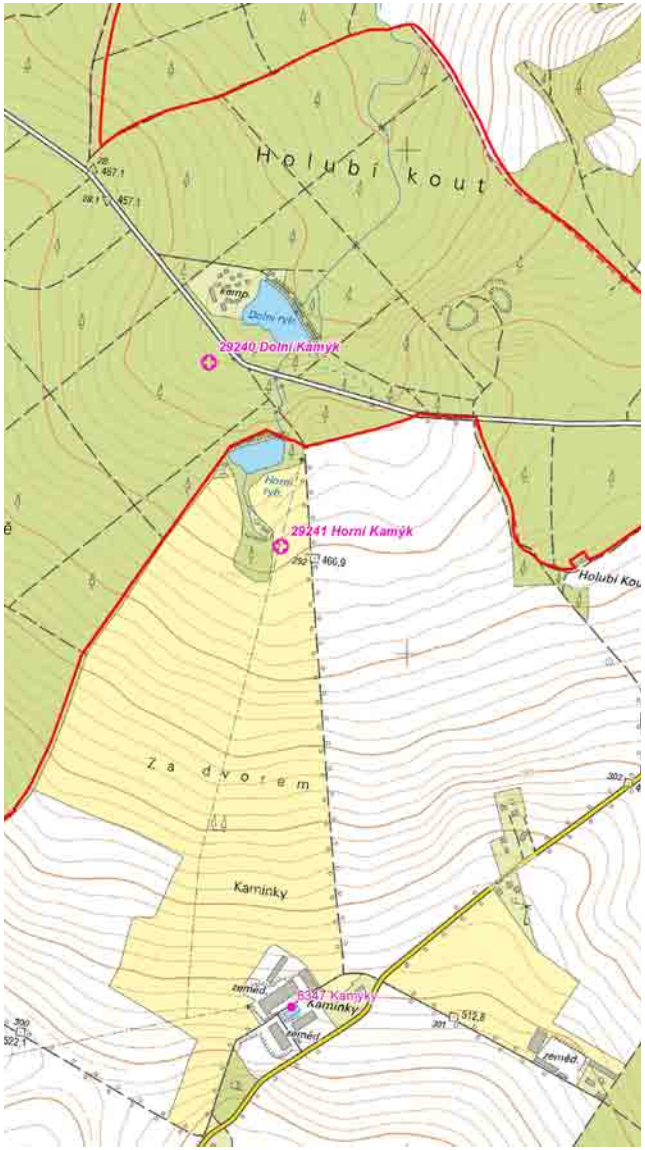

Odlišně vymezené čtvrtě (subtypy 333, 444)

Jde o speciální případy městských čtvrtí hlavních (333) a/nebo ostatních (444), které není možné nebo účelné polygonově vymezovat:

• V rámci města postupně existovalo historicky doložené dělení na čtvrtě (z hlediska CZ_RETRO určující), které bylo později zjednodušeno, nejčastěji tak, že jako čtvrtě zůstaly pouze vnitřní město a předměstí jako celek (Čáslav, Opava). V jiných případech zahrnovala hlavní čtvrť jak vnitřní město, tak jiné čtvrtě (úředně neevidované) a vedle toho se evidovala jediná čtvrť další (Sokolov). Dále sem patří případy, kdy se i vnitřní město dříve členilo do dvou čtvrtí (Týn nad Vltavou, Přerov), někdy v kombinaci křesťanská obec/židovská obec (Kolín, Břeclav), ale později existovala (existuje) ve vnitřním městě jen jediná čtvrť.

• Město se členilo na vnitřní město a jedno či více předměstí, ale novodobým vývojem se jejich urbanistická struktura změnila natolik, že ztratila původní identitu (Moravská Ostrava), nebo jejich hranice není účelné či možné vymezit, protože k tomu chybějí potřebné doklady (Lysá nad Labem, Česká Skalice).

Patří sem rovněž specifický typ úředně evidovaných místních částí ve vesnicích, který označujeme jako *část vsi*. Jde o případy, kdy se souvislý intravilán dlouhé vesnice dělil na dvě či více místních částí typu „horní konec/dolní konec“. Tyto části vsi přitom obvykle nemají oporu v jiných pramenech kromě Seznamů obcí a reálně je nelze vymezit (a ani to není účelné), neboť není jasné, kudy prochází hranice. V opačném případě by byly řazeny mezi vesnické čtvrtě. Části vsi musejí být ve vsi (historické osadě) vždy nejméně dvě a jsou zásadně rovnocenné (subtyp 444); žádná z nich nemůže být označena jako hlavní (subtyp 333). Výjimkou z této zásady jsou Prostřední Domaslavice a Prostřední Tošanovice, evidované před rokem 1850 jako vsi (vedle příslušných Horních a Dolních). Nelze je však (alespoň zatím) prostorově vymezit. V těchto dvou případech je v rámci celku historických osad pouze jediná část vsi.

Území předaná jinému státu (subtyp 777)

Na území, které nyní nepatří k České republice, se s vytvářením jakýchkoli polygonů nepočítá. Přesto není potřeba zřizovat pro zahraniční historické osady (subtypy 1, 10) a čtvrtě (3, 33, 4, 44) samostatné třídy prvků (“mapové vrstvy”), protože absence jejich polygonů se u nich označí jako výjimka z topologických pravidel. Protože se zde s polygony (a tedy s hranicemi obecně) nepracuje, budou v zahraničí vznikat díly jen v případech, kdy odpovídaly osadám nebo místním částem (tedy v Těšínsku s “českou” úřední evidencí 1850–1920, nikoli v Kladsku, které se české úřední evidence nedočkalo). Také u takových zahraničních dílů lze vystačit se subtypy 7 a 77.

Výjimkou je však průběh nynější státní hranice České republiky. V historických osadách přiléhajících ke státní hranici byla provedena přesná rekonstrukce průběhu hranic katastrálních území podle stavu na mapě stabilního katastru, popřípadě později (výjimečně i dříve).

Pokud nyní na naše území zasahují části někdejšího zahraničního území, byly z nich zřízeny *retrodíly území*, takže v tom se řešení nijak neliší od vnitrozemí. V atributovém poli *URB_REAL* jsou tyto případy (spadající do subtypů 7 či 77) odlišeny údajem: *retrodíl území (získaný)*.

Tyto typy změn hranic obvykle sledovaly zásadu reciprocity, takže existuje přibližně srovnatelný počet případů, kdy naopak území patřící původně k “naší” historické osadě se dostalo změnou hranice do zahraničí. Tyto záznamy jsou v *URB_REAL* označeny *jako území předané jinému státu*. Jejich území se však jako polygon nerekonstruuje a nelze je chápat jako “reálnou” součást polygonu příslušné historické osady a v podstatě ani jako “díl”, ale “jiné území”. Pokud by se polygony vytvářely i na zahraničním území (a nejen na území, které k českým zemím dříve patřilo), stala by se tato území (analogicky jako u jejich protějšků na opačné straně státní hranice) retrodíly zahraničních historických osad. Protože však takové řešení není reálné, musíme se na ně dívat jako na “ztracená území historických osad”. Vyhrazuje se pro ně subtyp 777:

• území předané jinému státu není polygonově vymezeno (to je možné v budoucnu změnit, aby bylo možno rekonstruovat průběh hranice i na cizím území)

• kvůli území předanému jinému státu se nezřizuje díl na českém území (to neznamená, že se daná historická osada či čtvrť nemůže na díly či retrodíly členit, ale ty vznikají z obvyklých příčin).

• v příslušném poli se vyplňuje příslušnosti k původní historické osadě na našem nynějším území Je to proto, aby se i tyto díly v datazázi zobrazily při řazení podle historické osady či jejího kódu.

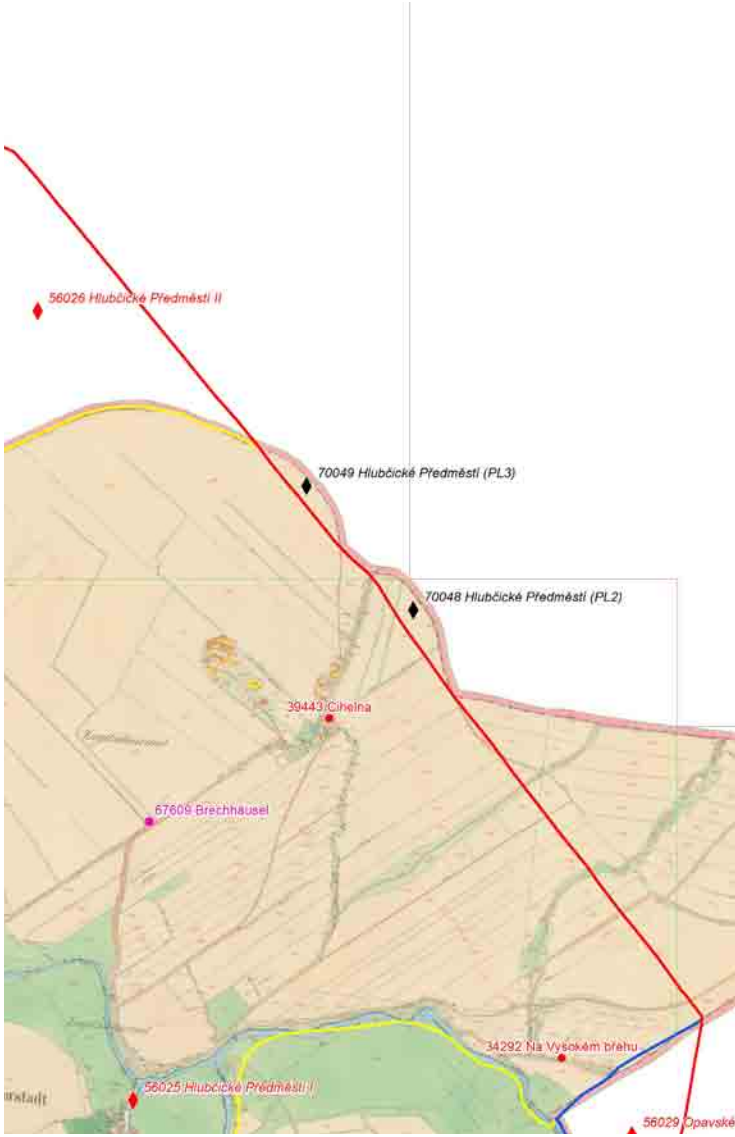

Feudální díly

Feudální díly představují neobyčejně komplikovanou problematiku. Na rozdíl od katastrálních a osadních dílů (včetně tzv. dílů administrativních) se týkaly rozdělení vsi mezi patrimoniální vrchnosti před rokem 1850. Feudální díly byly velmi proměnlivé a systematicky (celoplošeně) je lze sledovat pouze v celozemských soupisech (katastrech, topografiích), jichž je k dispozici jen velmi omezený počet. Vzhledem k tomu, že sledování je možné jen zcela nespojitě, je nutné, aby čtyři základní časové etapy evidence před rokem 1850 byly navzájem odlišeny samostatnými subtypy, neboť i stejný počet dílů např. v Berní rule a u Sommera může znamenat zcela odlišné reálné jednotky. Některé feudální díly existující na sklonku patrimoniální správy mohly být současně díly katastrálními, nebo se mohly v katastrální díly proměnit, ale bez detailního archivního studia to nelze potvrdit. Proto je nezbytné i feudální díly uváděné u Sommera, Palackého či Wolného (tedy krátce před rokem 1850) odlišit jako samostatné subtypy od dílů subtypů 7 a 77.
Feudální díly jsou od dílů subtypů 7 a 77 odlišeny nejen samostatnými subtypy, ale též označením v poli LOKALITA. Za jménem lokality následuje v závorce specifikace dílu: Wolibórz (ves), Lutynia (svobodný rychtář). U číslovaných dílů je pořadí zásadně opačné oproti dílům subtypu 7 a 77, tedy: Młynów (díl 1.).
V systému CZ_RETRO jsou dosud zpracovány feudální díly uvedené v rámci Berní ruly Kladska (1654). Berní rula je jediným statistickým soupisem sídelních lokalit Kladska v době, kdy bylo součástí Čech, a proto byl tento pramen zpracován přednostně.

Feudální díly se (alespoň zatím) v geografickém informačním systému nezobrazují, jsou vedeny pouze v databázové části CZ_RETRO.

Berní rula/Lánové rejstříky:

- **701 *Feudální díl vsi***
- **702 *Ves vyjma svobodné rychty či statku***
- **703 *Svobodná rychta či statek v rámci vsi***

Tereziánský/Karolinský katastr:

- **711...**

Schaller:

- **721...**

Sommer/Palacký/Wolny:

- **731...**

Rozdělené historické osady a celky historických osad (subtypy 8, 88)

Zejména v případě navazujících dlouhých lánových vesnic se často setkáváme se situací, že od svého založení a potom ještě po dlouhou dobu šlo o jedinou ves, která byla až později administrativně rozdělena na dvě vsi (obce a/nebo osady).
Typickým příkladem je Sloupnice (u Litomyšle) založená před rokem 1292, která se teprve před rokem 1654 rozdělila na Dolní a Horní Sloupnici. Od roku 1850 existovala opět jediná obec i osada Sloupnice, před rokem 1921 byly obě osady obnoveny a v letech 1924–1975 pak existovaly obce (i osady) Dolní i Horní Sloupnice. Od roku 1976 existuje pouze obec Sloupnice s oběma osadami (i katastrálními územími).
Sloučenou obec i osadu Sloupnice nelze považovat za umělou lokalitu (viz dále subtyp 0), protože odpovídá původnímu středověkému stavu. Současně ji ale nelze považovat za historickou osadu, protože to by bylo v rozporu s tím, že obě Sloupnice po dlouhou dobu byly a také dnes jsou osadami (a dočasně byly též obcemi).
Lokalitu typu Sloupnice tedy označujeme jako *rozdělenou historickou osadu*. Zahrnuje vždy dvě či více stavebně navazujících vsí, které původně existovaly jako jediná administrativní jednotka. Z toho vyplývá, že musejí být stejného stáří a z hlediska urbanistické struktury představovat sourodý celek. Samozřejmě i základ jejich jmen je stejný (Sloupnice).

Vedle toho existují četné případy, kdy dvě vsi se stejným základem jména (například Staříč) stavebně srůstají, takže tvoří jediný sídelní útvar. Může jít jak o vsi stejného stáří, tak dvojice typu „stará/nová“. Takové případy klasifikujeme jako *celky historických osad.*
Do této skupiny patří též případy, kdy jde o lokality s různým právním statusem, rozdílnou urbanistickou strukturou a rozdílným stářím: ves/městys (například Ves Rudoltice/Městys Rudoltice) a podobně. Tyto případy jsou klasifikovány jako *městys (celek)* a podobně.
Z pravidla stejného základu jména však existuje několik výjimek. Celek historických osad 9787 Mlatce (Josefswille) tvoří vísky Dvůr, Na Dlouhé Řadě, Horská Louka a Dolský

Potok. Jsou dokonce stavebně oddělené. Jméno Mlatce je vlastně jejich souhrnným pojmenováním a jako osada vždy vystupoval pouze tento celek. Podobnými případy jsou 7449 Kristiánov a 18482 Vysoké Pole. Vždy jde o nově založené osady tvořené od počátku stavebně oddělenými celky s vlastním pojmenováním.
Mezi takové výjimky patří také Praha. Již za Karla IV. byla administrativně samostatná pražská města sevřena společným opevněním, které bylo v barokní době zesíleno bastionovým prstencem. K administrativnímu sloučení do jedné obce došlo v roce 1784. Praha leží spíše na pomezí celku historických osad a jediné historické osady s městskými čtvrtěmi.
Celky historických osad mohou zahrnovat i lokality oddělené zemskou hranicí (Radiměř).

Celky historických osad nemají definovánu samostatnou polygonovou třídu prvků ("mapovou vrstvu"). Přesto tyto celky polygonově definovat lze, a to jako souhrn polygonů historických osad, které je tvoří (jejich výčet je umístěn v příslušných atributových polích databáze).

Pro zaniklou rozdělenou historickou osadu či celek historických osad je vyhrazen **subtyp 88** (Koryta, Varvažov).

Horní a Dolní Sloupnice společně tvoří rozdělenou historickou osadu Sloupnici.

Umělé lokality (subtyp 0)

Ambicí CZ_RETRO je podchytit všechny nyní či v minulosti existující sídelní lokality či vybrané typy lokalit nesídelního charakteru (například přehrady, továrny a další). Vždy jde o "reálné" lokality. CZ_RETRO však současně usiluje o dosažení optimální vazby na úřední evidenci lokalit, zejména po roce 1850. Konkrétně jde o to, aby všechny úředně evidované lokality včetně katastrálních území bylo možné bodově ztotožnit s některou lokalitou systému CZ_RETRO. U naprosté většiny obcí a osad to nepředstavuje problém. Existuje však poměrně početná množina obcí, osad a katastrálních území, které s reálnými sídelními lokalitami CZ_RETRO ztotožnit nelze, protože zahrnují buď dvě a více reálných lokalit (historických osad), které přitom nelze zařadit do subtypu 8/88, nebo naopak pouhou část jedné reálné lokality (historické osady), přičemž nejde o čtvrť či díl.
Na tomto místě je vhodné upozornit na problematiku bodové a polygonové shody lokalit CZ_RETRO a úředně evidovaných lokalit. Například ves (historická osada) 2533 Dohalice je v CZ_RETRO polygonově chápána výhradně jako území polygonu této historické osady. Sousední ves 2534 Dohaličky i vzdálenější víska 26155 Kopaniny, stejně jako ves 4199 Horní Dohalice jsou také svébytnými historickými osadami s vlastními polygony.
V nynějším administrativním uspořádání jsou Dohalice osadou a současně obcí. Bod historické osady Dohalice tedy odpovídá definičnímu bodu osady Dohalice i obce Dohalice. U polygonů však taková shoda neplatí. Polygon "úřední" *osady* Dohalice zahrnuje jak polygon *historické osady* Dohalice, tak úředně neevidovaných *historických osad* Dohaliček a Kopanin. Polygon *obce* Dohalice pak navíc zahrnuje i polygon *historické osady* (a současně úřední *osady* a *katastrálního území*) Horní Dohalice. Je pochopitelné, že stejnými zákonitostmi se řídí i údaje aktuálních počtů domů a obyvatel osady a obce Dohalice, které se uvádějí v rámci záznamu historické osady Dohalice.
U umělých obcí a osad však nelze dosáhnout ani bodové shody s reálnou sídelní lokalitou, protože žádné z nich neodpovídají. Proto je nezbytné je do systému CZ_RETRO doplnit a odlišit jako samostatný *SUBTYP*. Teoreticky by sice bylo možné se bez nich obejít (a vnímat osadní a obecní příslušnost lokalit CZ_RETRO podobně jako například příslušnost okresní), ale to by znamenalo, že by v rámci CZ_RETRO nemohla být uváděna jejich statistika (současná ani minulá), což je přitom jedním z cílů tohoto systému. Doplněním umělých lokalit je tedy dosaženo stavu, kdy každé úředně evidované (nyní i v minulosti) obci či osadě (ale i dalším kategoriím) odpovídá v CZ_RETRO bodová lokalita, s níž ji lze ztotožnit.

Umělé lokality lze rozdělit do několika skupin:
• Obce a/nebo osady, jejichž názvy jsou složeny ze dvou místních jmen, například *Frýdek-Místek* (obec zahrnuje osady Frýdek a Místek, tedy bývalá okresní města, a další osady; "umělost" zde zvyšuje i fakt, že ke sloučení došlo přes slezsko-moravskou zemskou hranici) či *Bělkovice-Lašťany*. Složený charakter mají i aditivní názvy jako *Podhorní Újezd a Vojice*. Zejména v případě, že jde o významem a velikostí srovnatelné lokality, nelze takovou umělou lokalitu ztotožnit pouze s jednou z historických osad a je nutné zřídit lokalitu umělou (Frýdek-Místek).
V případech, kdy je jedna z dvojice lokalit významem či velikostí dominantní (například Brumov-Bylnice, kde Brumov byl městysem, zatímco Bylnice jen velkou vsí) by to sice možné bylo, ale je jistě vhodnější přistupovat k tomuto typu názvů jednotně.
• Obce a/nebo osady s umělými jmény, která neodpovídají žádné historické osadě, například *Švermov* (zahrnující bývalé městyse Hnidousy a Motyčín), *Mírová pod Kozákovem* (zahrnující velké množství vsí a vísek, ale žádnou Mírovou), ale i méně nápadné *Podlesí* (skládající se ze vsí Němčí, Velký Turov, Malý Turov) a další. Patří sem ale také mnohem starší případy jako *Okrouhličtí Dvořáci*, které jsou "administrativním souhrnem" jednotlivých samot či vísek, avšak žádná reálná ves takového jména nikdy neexistovala. Na rozdíl od lokalit typu Mlatce nejde o takto koncepčně založenou osadu.
Umělou obcí ovšem není *Krnov*, byť nyní neexistuje žádná osada takového jména, což je však pouze důsledek relativně nedávných nevhodných administrativních zásahů.
V důsledku nich byla osada Krnov, členěná na několik tradičních čtvrtí, zrušena a nahrazena dvěma umělými osadami s nehistorickými názvy *Pod Bezručovým vrchem* a *Pod Cvilínem*. Každá z nich zahrnuje zhruba polovinu

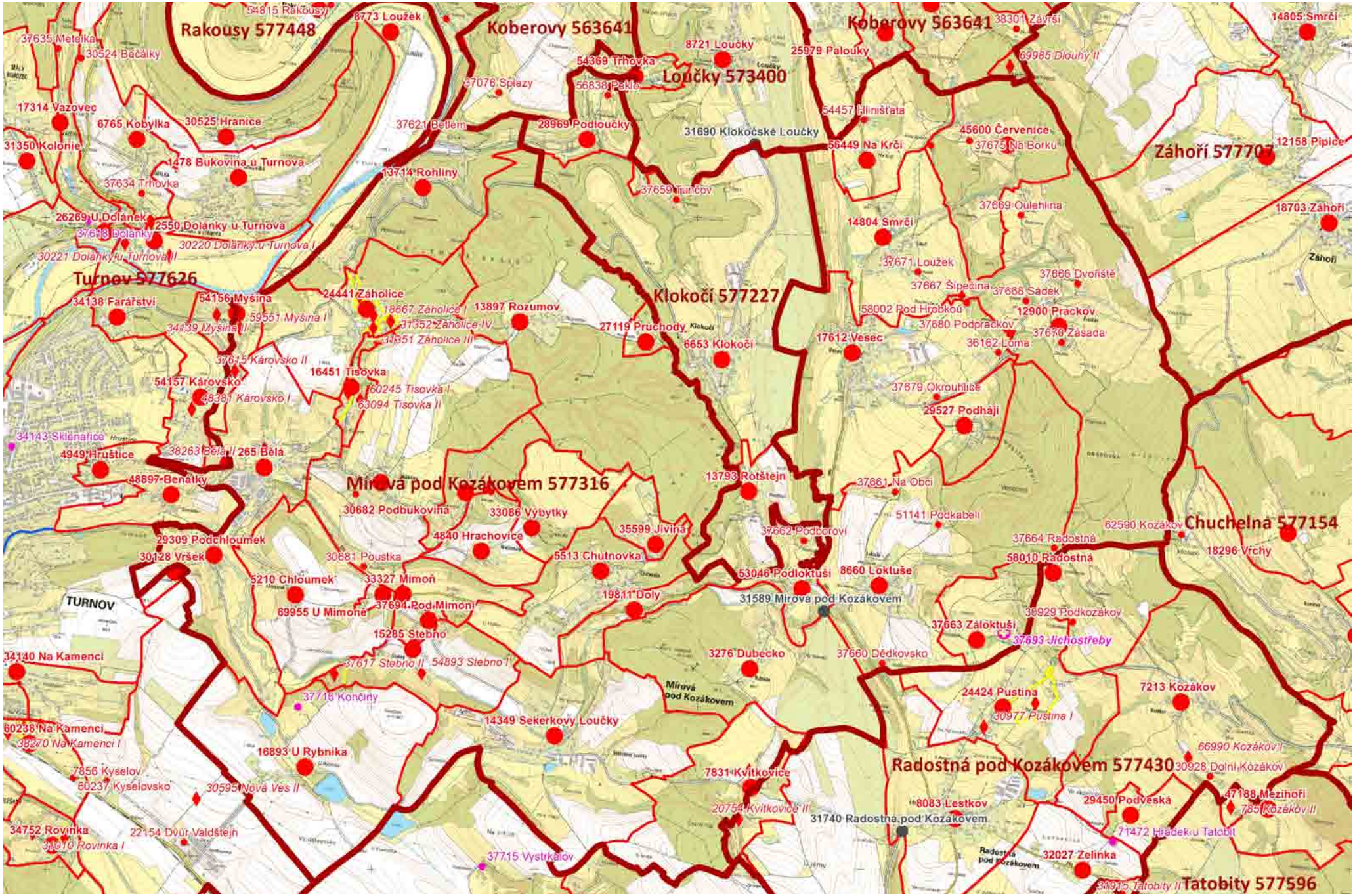

Umělá obec Mírová pod Kozákovem zahrnující řadu vsí s historickými jmény. Podobný případ je sousední Radostná pod Kozákovem, která se jistě nejmenuje podle drobné vísky Radostné.

vlastního města a k tomu několik administrativně sloučených okolních vesnic (první ze jmenovaných Kostelec, Ježník, Chomýž).
• *Vojenské prostory*, u nichž je zařazení mezi umělé lokality dáno již jejich podstatou. Nejde o obce ale o jednotky specifického postavení.
• Obce a/nebo osady s bezpřívlastkovými názvy, složené z historických osad, která přívlastky či přídomky obsahují, například *Nerestce* (skládající se z Dolních a Horních Nerestců) či *Ostrava* (jejímž základem jsou Moravská a Slezská Ostrava). Na rozdíl od subtypu 8/88 jde o historické osady stavebně oddělené.
Jak z výše řečeného vyplývá, není "umělost" dána samotnou administrativní integrací, sloučením, či opačným postupem (byť je pro to v podstatě nezbytným předpokladem), ale charakterem úředního názvu, který výsledný administrativní celek nese či nesl.
„Umělost" daná pojmenováním se může týkat buď pouze obce, nebo pouze osady, nebo obou kategorií současně.
V rámci CZ_RETRO se zachycují jak umělé lokality aktuální, tak bývalé.

Mezi umělé lokality patří také *umělá katastrální území*. Obecně jde o ta katastrální území, jejichž pojmenování vykazuje nějakou anomálii ve vztahu k reálným lokalitám, které na daném území leží:
• Název kú neodpovídá žádné lokalitě, např. *Osina*, *Žbánov* a další ve vojenském újezdu Březina
• Lokalita daného jména na katastrálním území neleží, např. *Zahrádka u Omlenic*.
• Jde o části původně jednotného katastrálního území, jejichž název je doplněn římskou či arabskou číslicí *(Pavlův Studenec 1, 2, 3, Hartmanice I)*, což je časté například na hranicích vojenských prostorů, nebo jde o enklávu katastrálního území *(Olomouc II. díl)*.
Také v případě katastrálních území se sledují jak umělá katastrální území aktuální, tak bývalá.
V případě osad nastávají (tak jako u katastrálních území) rovněž případy, kdy předmětem úřední evidence je pouze část osady, což se v CZ_RETRO promítá zřízením umělé lokality:
• *Administrativní díly osad*, jejichž podstata byla vysvětlena výše.
• *Části osad*, které existují či existovaly v členěných statutárních městech; osada je rozdělena na dvě či více částí (*části obce statistické*) podle příslušnosti k městské části či městskému obvodu.
V obou případech se umělé lokality v CZ_RETRO zřizují, ale jen tehdy, pokud nelze tyto typy úředních lokalit přesně polygonově ztotožnit s některým z polygonů dílů.
• *Býv. souhrnné místní části*. Jde o případy, kdy evidovaná místní část zahrnovala dvě či více reálných lokalit (samot), což se někdy odráží i v pojmenování takové místní části (Denkovy mlýny). Tyto případy jsou identifikovány postupně.

Lokality subtypu 0 nemají definované polygony, ale většina jejich polygonů je definovatelná nepřímo. V případě aktuálně evidovaných umělých lokalit odpovídají polygony umělých lokalit polygonům příslušných osad, obcí či katastrálních území, které lze generovat z údajů o aktuální příslušnosti dílů historických osad. Totéž platí o stavu v roce 2007.
Přesná polygonová rekonstrukce starších stavů je zatím pouze omezená a to jak pokud jde o polygony nyní již neevidovaných umělých lokalit, tak o polygony umělých lokalit evidovaných dodnes, ale v jiném územním rozsahu (protože i jejich polygony podléhaly z důsledku integrace a dezintegrace obcí vývoji). Obecně však platí, že pro všechny úředně evidované lokality v celém jejich vývoji po roce 1850 (v období, kdy byla konkrétní lokalita evidována) jsou k dispozici úplné údaje v jednotlivých rubrikách budoucího hesláře lokalit.

Místní části (subtypy 2, 22)

Subtypy ***místní část*** (2) či ***zaniklá místní část*** (22) jsou v CZ_RETRO vyhrazeny pro obvykle malé lokality typu samot či skupin domů, ale též například továrny (včetně plošně rozsáhlých), které:
• byly úředně evidovanou místní částí (1850–1950 včetně) a nejsou v CZ_RETRO zařazeny do "vyšší" kategorie
• všechny ostatní entity obdobného charakteru, které úřední evidenci unikly, ať už z důvodu její nedokonalosti či odlišného zájmu, nebo protože zanikly před rokem 1850.

Úřední evidence měla obvykle úzkou vazbu na statistiku, proto se zaměřovala na stavby obydlené. Předmětem jejího zájmu proto logicky nemohly být například zříceniny hradů, tvrziště, ale ani osamocené kostely či kaple (až na výjimky). Zčásti to platí také o továrnách včetně dolů.
I když je takových "industriálních" entit úředně evidováno poměrně velké množství, předmětem zájmu obvykle nebyla vlastní továrna, ale například drobná dělnická kolonie v jejím rámci, byť představovaná třeba jediným domem, nebo i hlavní tovární budova, pokud obsahovala obydlí správce. To je také zřejmě důvod, proč se naopak řada jiných velkých a o samotě stojících továren úřední místní částí nikdy nestala.
Na základě vyhodnocení všech úředně evidovaných místních částí lze nicméně konstatovat, že v různých částech státu (v jednotlivých soudních či politických okresech) byla úplnost evidence značně rozdílná, stejně jako platí, že v Čechách byla obecně poněkud podrobnější než na Moravě a ve Slezsku. Zatímco v některých územích bylo místních částí evidováno "příliš málo" (a opomenuty byly i četné mlýny či hájovny), v jiných územích naopak "příliš mnoho" a řadu z nich zatím ani nelze identifikovat, protože jejich jména chybí na všech dostupných (v úvodu uvedených) mapách. Bohužel platí, že neexistovala dostatečná vzájemná vazba mezi tvůrci lexikonů (seznamů míst) a map (civilních i vojenských, včetně katastrálních). Teprve kombinací obou těchto základních zdrojů lze vytvořit relativně úplný obraz všech drobných sídelních jednotek, které k obrazu českých zemí samozřejmě neodmyslitelně patří.
Mimoto existují početné skupiny lokalit charakteru místních částí, které se do úřední evidence ze své podstaty

nemohly dostat, jako zříceniny či terénní pozůstatky hradů a tvrzí, ač situované mimo zastavěné území (ty jsou již v CZ_RETRO podchyceny víceméně všechny).

Předmětem zájmu úřední evidence byly místní části prostorově oddělené od jiných sídel, tedy stojící o samotě. I když tato zásada byla v řadě případů porušena (přičemž samotná "prostorová oddělenost" nebyla definována dostatečně exaktně), vedla na druhé straně k tomu, že v okamžiku, kdy se k dříve osamoceně stojící samotě přiblížila nová zástavba sousední vsi, přestala být tato samota jako místní část evidována (podobná zásada se uplatňovala také u osad). V CZ_RETRO samozřejmě i takové místní části zůstávají trvale (a u samot se taková skutečnost vyjádří pomocí označení *bývalá samota*).
Také v CZ_RETRO obecně platí, že místní část by měla být prostorově oddělená. Lokalitou proto jsou osamoceně stojící kostely a kaple (pokud jsou jediným zbytkem dávno zaniklé vsi, patří ovšem do subtypu 11) a nikoli všechny kostely a kaple (tedy ty, které stojí uvnitř měst a vesnic). Podobně to platí například u mlýnů, ale i u zámků, tvrzí a dalších typů staveb (dosud není rozhodnuto, zda by výjimkou neměly být železniční stanice a zastávky). Prostorová oddělenost se neposuzuje pouze horizontálně (vodorovná vzdálenost), ale i vertikálně: lokality situované ve výrazně vyvýšené (převýšené) poloze vůči zbytku sídla se považují za prostorově oddělené.

Požadavek prostorové oddělenosti se neuplatňuje, pokud:
• Lokalita charakteru samoty vznikla podstatně dříve než vlastní ves, takže delší dobu existovala osamoceně. Typickým případem může být vrchnostenský dvůr, kolem něhož (nebo dokonce na jeho místě) později vyrostla vesnice; přitom samotný dvůr často s určitým časovým odstupem nahradil dávno zaniklou ves. Podobně je tomu u řady tvrzišť, která byla až druhotně obklopena mladší zástavbou vesnice. Přihlíží se tedy k časovým etapám existence.
• Jde o industriální areál, který sice těsně sousedí s vlastním sídlem, představuje však plošně rozsáhlejší celek.
• Jde o lokalitu, která má vlastní jedinečné pojmenování (zcela odlišné od jména historické osady), například některé zámky, ale velmi často i nádraží, která bývala pojmenovávána nikoli jménem vesnice, v níž stojí, ale jménem blízkého města (nebo kombinací obojího).
• Další odůvodněné případy.

Pro místní části, které dosud nebyly lokalizovány, je vyhrazen ***subtyp 29*** a v případě prokazatelně zaniklých entit ***subtyp 229***. Jde o všechny zbývající evidované *místní části* z lexikonů (seznamů míst) 1850–1930 včetně a dále o *místní části poválečné* (včetně neschválených) z archivních podkladů lexikonu 1950. Jejich lokalizace probíhá postupně a je hlavním úkolem v dalším budování systému CZ_RETRO. Při lokalizaci bude jistě řada z nich zařazena do jiného subtypu než 2 či 22. Při lokalizaci se některé z nich nepochybně mimoto prokáží jako duplicity k již identifikovaným lokalitám (popřípadě mohou existovat duplicity i v rámci nelokalizovaných).

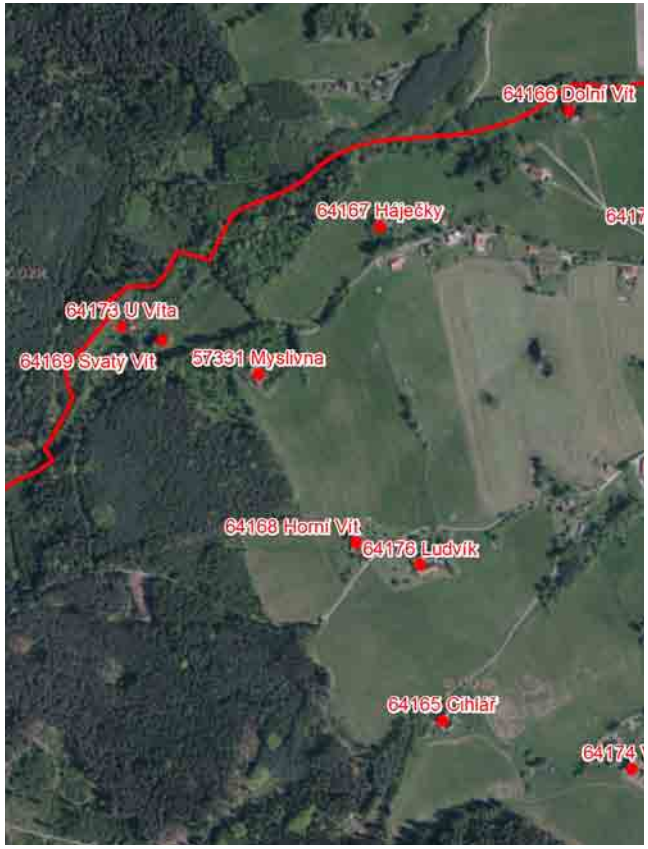

Vztah místních částí CZ_RETRO k objektům (stavbám) v Integrovaném informačním systému památkové péče (IISPP)
Geografický informační systém IISPP má dvě základní úrovně a systémy identifikátorů pro identifikaci a prostorové vymezení objektů reálného světa.

• Pro lokalizaci a prostorovou identifikaci historických území a sídelních lokalit slouží systém *CZ_RETRO* s identifikátorem *KÓD CZ*.

• Pro lokalizaci a prostorovou identifikaci jednotlivých staveb a jiných nemovitostí v měřítku katastrální mapy a větším slouží tzv. *Památkový GIS (paGIS)*, který se nesoustřeďuje pouze na památkový fond České republiky (národní kulturní památky, kulturní památky, památkově chráněná území), ale na veškeré nemovitosti.
Jednotlivé nemovitosti či jejich části jsou jednoznačně identifikovány identifikátorem *IDOB_PG* (bývá je označen jako *definiční bod*, dříve *kód paGIS*). Tento kód mají automaticky vygenerovaný všechny nemovitosti, které jsou evidovány v informačních systémech Českého úřadu zeměměřického a katastrálního (ČÚZK) a/nebo Českého statistického úřadu (ČSÚ) – zjednodušeně řečeno jde o všechny obydlené stavby respektive stavby s adresou. V rámci IISPP jsou kódy IDOB_PG postupně doplňovány také ostatním nemovitostem, například kostelům, kaplím, kapličkám, sochám v sídlech i volné krajině a podobně. Mohou je získat i prvky zeleně (parky, aleje), vody (rybníky, vodní toky) a další.
Takové nové body do systému on-line vkládá řada pracovníků státní památkové péče. V okamžiku vložení získává nový *přírůstkový bod* automaticky generovaný provizorní identifikátor, zvaný *přírůstkové číslo*. To je po kontrole nahrazeno definitivním kódem *IDOB_PG* s tím, že původní přírůstkové číslo zůstává trvale v platnosti a je kdykoli zpětně vyhledatelné.
Jednotlivé nemovitosti identifikované kódem IDOB_PG či přírůstkovým číslem jsou nejmenší skladebnou částí celého IISPP a pomocí nich se generují například plošné rozsahy jednotlivých kulturních památek. Zatímco některá kulturní památka může představovat pouhou sochu v krajině, jiná kulturní památka může zahrnovat rozsáhlé území

s řadou staveb a dalších objektů (například zámek s parkem v Krásném Dvoře). Pro rozlišení kulturních památek se proto v IISPP používají ještě další typy identifikátorů. Obecně platí, že CZ_RETRO a Památkový GIS jsou navzájem integrované. To znamená, že například v rámci jakéhokoli polygonu CZ_RETRO lze například automaticky zjistit výčet všech identifikovaných nemovitostí a v rámci toho i kulturních památek v daném území. Opačně platí, že identifikátor IDOB_PG sám o sobě stačí k jednoznačné identifikaci nemovitosti v rámci všech polygonů CZ_RETRO.

Pokud jde o vzájemný vztah evidovaných entit, v naprosté většině případů platí, že v rámci jedné lokality CZ_RETRO existuje několik (většinou velmi mnoho) nemovitostí s kódem IDOB_PG. Většinou to platí i na úrovni drobných místních částí.
Lokalitou CZ_RETRO je například Luční mlýn, který zahrnuje jediné číslo popisné. K tomuto číslu popisnému se však vážou tři skutečné stavby (dům s mlýnicí, stodola, kolna), z nichž každá má vlastní kód IDOB_PG. I zde tedy existuje vazba typu 1:n.
Pouze v případě například osamoceného kostela může dojít k vazbě typu 1:1, tedy situaci, že kód CZ představuje v reálném světě přesně totéž jako příslušný IDOB_PG. Opačný případ (n:1) nastat nemůže.

Vzájemný vztah jako v případě Lučního mlýna však lze dosud zjistit pouze porovnáním souřadnic a nebo podle průmětu v mapě. Příslušnost jednotlivých objektů IDOB_PG k místním částem CZ_RETRO automaticky generovat dosud nelze, protože místní části nemají a v dohledné době nebudou mít polygonové vymezení.

Hradiště (subtypy 5, 55)

Hradiště neboli výšinná či nížinná opevněná sídliště jsou vyčleněna jako samostatný typ lokalit. Prvním důvodem je skutečnosti, že představují vůbec nejstarší časovou vrstvu (od pravěku do raného středověku), jejíž převážná část jinak není předmětem zájmu CZ_RETRO. Přitom se přihlíží k tomu, jak zásadní roli v tehdejší sídelní struktuře země hradiště hrála a také ke skutečnosti, že byla většinou zřizována v terénně dominantních výšinných či ostrožných polohách. Dalším důvodem je fakt, že jde o většinou značně rozsáhlé areály spíše polygonového charakteru (polygonová třída prvků může být v budoucnu zřízena, resp. převzata z archeologické části ISSPP), takže často dochází k superpozici s lokalitami jiných subtypů.

Ze všech hradišť se dochovaly nanejvýš terénní pozůstatky, přesto jsou taková hradiště řazena do subtypu 5, vyhrazenému existujícím entitám. V atributovém poli URB_REAL se odlišují útvary, u kterých dosud není bezpečně prokázáno, že jde skutečně o hradiště *(hradiště nejisté)*.
Subtyp ***zaniklé hradiště*** (55) je vyhrazen pouze pro případy, kdy byl reliéf hradiště zcela zničen (například odtěžen kamenolomem). Zaniklým hradištěm naopak není hradiště zaplavené přehradní nádrží, protože pod její hladinou je terénní reliéf zachován. Do subtypu jsou z úsporných důvodů řazena také *hradiště domnělá*, o nichž se domníváme, že nikdy neexistovala.

V CZ_RETRO jsou podchycena všechna hradiště uvedená v *Encyklopedii hradišť v Čechách* a v *Encyklopedii hradišť na Moravě a ve Slezsku*. Tyto údaje jsou průběžně doplňovány či upřesňovány ve spolupráci s archeologickými odděleními Národního památkového ústavu (spolupráce Jelena Ambrožová, Jiří Marounek) a od roku 2017 i ve spolupráci s Archeologickým ústavem AV ČR.

Ostatní lokality (nesídelní) (subtypy 6, 66)

Tyto subtypy (66 pro zaniklé) jsou vyhrazeny pro lokality nesídelního (většinou nestavebního) charakteru. Systematicky jsou v jeho rámci dosud podchyceny jen přehrady (vodní nádrže), protože mají zásadní vliv na historické sídelní lokality (způsobily zánik zaplavených lokalit, který je takto datován, a ovlivnily vývoj lokalit položených na jejich březích, z nichž některé vznikly zcela nově). Přehrady jsou identifikovány bodovou značkou uprostřed hráze. Polygonová třída prvků pro ně potřeba není, protože ji nahrazuje zákres vodní plochy v podkladové topografické mapě či ortofotomapě.
Z ostatních typů lokalit jsou dosud zastoupeny jen některé povrchové lomy, obory a arboreta, popřípadě významné polohy (jako Růžový palouček).
Další osud těchto subtypů je závislý i na dohodě s jinými subjekty tvorby geografických dat. Například není účelné podchycovat v ní existující či zaniklé rybníky, neboť jsou již kompletně podchyceny jinde.
Tyto subtypy jsou tedy chápány spíše jako rezervní či zbytkový, využívaný podle konkrétní potřeby.

Dosud neurčitelné díly historických osad (subtyp 977)

V podstatě jde o podmnožinu subtypů 29 či 229, od nichž se liší tím, že jejich lokalizaci bylo věnováno značné úsilí, ale přesto nebyla úspěšná. Bez dalšího archivního výzkumu nelze rozhodnout, zda jde o evidenční chyby lexikonů, nebo o skutečné díly – v takovém případě by mohlo jít například o drobné enklávy uvnitř intravilánů sousedních vsí. V žádném případě nejde o díly na styku dvou či více katastrálních území (mimoto se katastrální hranice právě u těchto lokalit většinou od doby stabilního katastru nezměnily).

Jak vybrat správný kód CZ?

Tuto otázku budeme řešit zejména tehdy, pokud chceme propojit svůj vlastní informační systém s CZ_RETRO. Nebo pokud chceme okódovat nějaký dokument (například fotografii) do informačního systému (například IISPP).
Předně je třeba zdůraznit, že kódy pokud možno kopírujeme (nepíšeme ručně), protože jedině to je záruka zamezení překlepů. Pokud vyplníme kód CZ správně, nemusíme uvádět v podstatě nic jiného (pro kontrolu je nicméně vhodné uvést příslušnou LOKALITU).

Kódy CZ lze výhodně vyplňovat pomocí relačně připojené databáze (tabulky) propojené přes pole LOKALITA. Nevýhodou tohoto postupu je to, že v obou polích (v naší tabulce i v CZ_RETRO) se propojí (zobrazí) pouze lokality se zcela shodným jménem (Lhota, nikoli Lhota pod Přeloučí či Lhota I). Při tomto postupu je třeba ze všech Lhot vybrat tu, která odpovídá například aktuální okresní příslušností, ale též subtypem a reálným typem lokality (URB_REAL). To je důležité například proto, abychom existující Lhotu nezaměnili s dávno zaniklou vsí téhož jména.

Někdy je proto výhodnější nemít tabulky propojené, ale vyhledávat v CZ_RETRO samostatně.
Většinou bývá výhodnější (a bezpečnější) určovat (ověřovat) správnost vybrané lokality v mapě (viz dále).

Zásadní význam má výběr správného **subtypu lokality.** Pokud potřebujeme okódovat informace týkající se celých měst či vesnic, vystačíme se subtypy 1 (historická osada) a 10 (zaniklá historická osada).
Pokud se zabýváme například dokumenty o jednotlivých domech ve městě, je potřeba zjistit, zda se dotyčná historická osada nečlení na čtvrtě a/nebo díly. K tomuto účelu je výhodné CZ_RETRO seřadit podle pole OBRACENE (např. Lhota, Dolní), protože budeme mít obvykle pohromadě nejen díly, ale též čtvrtě, které se pouze v tomto poli uvádějí s předřazením jména historické osady (např. Brno / Lužánky).
Jak historické osady, tak čtvrtě a díly jsou lokality polygonové, takže jejich kód se vztahuje na konkrétně vymezené území (viz dále). Kódy bodových lokalit subtypů 2 či 22 (místní části) použijeme pouze pro informace vztažené výhradně k této drobné lokalitě. Totéž platí o dalších bodo-

Cz_retro

Kod_c	Lokalita	Pom_okres	R_1	S	Obracene	Va	Za	Urb_real	X	Y	X	Sub	Subl	Ji_ost	JJ	Tpg1923_2	Sub	Dom	Lok_ident	Lok_odkaz	Statut	Test1	Por	Ex	Statut_akt	Adm_real	Kod_ho	Hist_osada	Kat_msk	Obec1869
23393	Lhota	Uherské Hradiště	0		Lhota	1	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. o				Pitín	Pitín
8186	Lhota	Žďár nad Sázavou	1384		Lhota	1		ves	-623797	-1114979	k	1	1			ves	1	67							osada	osada, d	08186	Lhota	Lhota	Lhota
23395	Lhota	Žďár nad Sázavou	1350		Lhota	1	1	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. o					
23396	Lhota	Žďár nad Sázavou	1386		Lhota	1	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. o					
23397	Lhota	Hodonín	1408		Lhota	1	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. o					
23398	Lhota	Kroměříž	1368		Lhota	1	1	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. o				Pacetluky	Pacetluky
23399	Lhota	Kroměříž	1342		Lhota	1	1	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. o				Lechotice	Lechotice
23400	Lhota	Přerov	1548		Lhota	2	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. o				Hranice	Hranice
23401	Lhota	Třebíč	1462		Lhota	2	2	zaniklá tvrz či pozůstat	-647226	-1160025	k	22	22				-2t	0						z		- (lokalit	08488	Lipník	Lipník	Lipník
62062	Lhota	Brno-venkov			Lhota	1	2	dávno zaniklá ves	-617965	-1157044	k	11	11				--1t									- (hist. o	08616	Litostrov	Litostrov	Rosice
23402	Lhota	Svitavy	1493		Lhota	2	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. o					
23403	Lhota	Kroměříž	1466		Lhota	2	3	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. o				Blišice	Blišice
8175	Lhota	Přerov	1275		Lhota	1		ves	-522029	-1134541	k	1	1	Lhotta		ves	1	72							obec i osac	obec i o	08175	Lhota	Lhota	Lhota
23404	Lhota	Přerov	1368		Lhota	1	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. o					
23405	Lhota	Olomouc	1414		Lhota	1	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. o					
23406	Lhota	Třebíč	1481		Jaroměřice nad Rokyt	2		býv. městská čtvrť	-651462	-1166478	k	4	4			část města	4	0			sp			s		býv. osa	05744	Jaroměřice nad Rok	Jaroměřice nad Ro	Jaroměřice r
23407	Lhota	Olomouc	1447		Lhota	1	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. o					
23408	Lhota	Olomouc	1353		Lhota	1	1	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. o					
23409	Lhota	Prostějov	1377		Lhota	1	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. o					
23410	Lhota	Přerov	1358		Lhota	1	1	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. o				Tučín	Tučín
23394	Lhota	Brno-venkov	1365		Lhota	1	?	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. o					

Hosak_hotovo_new

Kod_cz	Lokalita	Okres_2008	Kod_cz2	Kod_cz3	Obec_2008	Část_obce_	Poznámka	Viz_1	Viz_2	Viz_3	Viz_4	Viz_5	Viz_6	Viz_7	Viz_8	Viz_9	Viz_10	Poř_č_
11765	Pacetluky	Kroměříž			Pacetluky		Obec v okrese Kroměří	Pacetluk%1906	Pačetluky%18	Patzedluk%18	Patschedluk%	Pačžetluk	Paczedluk	**pacetlu	**Paczetl	**pacetlu	**Paczotl	4138
	Lhota	Kroměříž			Pačlavice		Obec v okrese Kroměří	Pačlawitz%189	Pačeslavice%	Patschlawitz	Pačlawice%18	Patzlawit	Paczlawit	**Paczlaw	**paczlaw	**Paczlaw	**Paczlau	4139
	Palkovice (Česko)	Frýdek-Místek			Palkovice		Obec v okrese Frýdek-	Palkowitz%187	Palkowice%18	Palkowicze%1	**palkovských							4140
	Palonín (Česko)	Šumperk			Palonín		Obec v okrese Šumperk	Pollein%1906,	Polonice%185	Palonyn%1846	Palonin%1720	Polein%17	**Palonin	**Palonij	Paletina%	Polonym%1	**Palonyn	4141
	Pálovice (Česko)	Třebíč			Pálovice		Obec v okrese Třebíč,	Palowitz%1893	Palovice%188	Pavlovice%18	Pawlowitz%18	Pávlovice	Palowice%	Pallowitz	Palowicze	**Palowic	**Palowic	4142
	Panenská Rozsíčka (Jihlava,	Jihlava			Panenská Rozsí		Obec v okrese Jihlava	Panenská Rosi	Jungfernrosi	Rosičky%1881	Jungfern Ros	Panenska	Jungfraue	Panenska	Rosiczka%	Panenska%	Panenska	4143
	Panská Lhota (Brtnice, Jihla	Jihlava			Brtnice		Část obce Brtnice v o	Herrn Lhota%1	Lhota%1872,1	Lhotta%1872	Ohlhutten%17	Oehlhütte	**Lhotu%1	Legota%12				4144
	Panské Dubenky (Česko)	Jihlava			Panské Dubenky		Obec v okrese Jihlava	Herrn Dubenky	Dubenky%1718	**Dubenka%13	**Dubenek%13	**Dubenka						4145
	Paršovice (Česko)	Přerov			Paršovice		Obec v okrese Přerov,	Parschowitz%1	Pareschowitz	Pahrs(sowitz	Paressoviens	**Paresso	Paryšovsk	**paryšov	Paryssowi	**Paryšov	Paryssowi	4146
	Partutovice (Česko)	Přerov			Partutovice		Obec v okrese Přerov,	Bartelsdorf%1	Bartultovice	Bartolovice%	Bartutowice%	Bartlsdor	Bartotowi	Bardlsdor	Bartelsdo	**Bartoto	**Partuto	4147
	Paseka (Olomouc, Česko)	Olomouc			Paseka		Obec v okrese Olomouc	Passek%1924,1	Pasegg%1718	Passeg%1678,	**Paseku%154	**Pasecze	**Passiek	**Passeka	**Techanc	**Techans	**Passeca	4148
	Paskov (Česko)	Frýdek-Místek			Paskov		Obec v okrese Frýdek-	Pastkov%1881	Paskau%1872,	Paskow%1846,	Passkau%1718	**Paszkaw	Paskaw%16	**Paskowa	**paskows	**Paskowi	**Paczkov	4149

vých lokalitách, zvláště pak lokalitách umělých. Například kód Ostravy (31599) použijeme pouze pro dokument týkající se celé této správní jednotky (statutárního města), nikoli například pouze Moravské Ostravy (která má kód 9964).

Pokud vybereme **kód historické osady** Brno (1080), týká se celé šedě vybarvené plochy, tedy celého historického města Brna s jeho předměstími a novodobými čtvrtěmi (v červených hranicích). Netýká se území administrativně připojených vesnic.

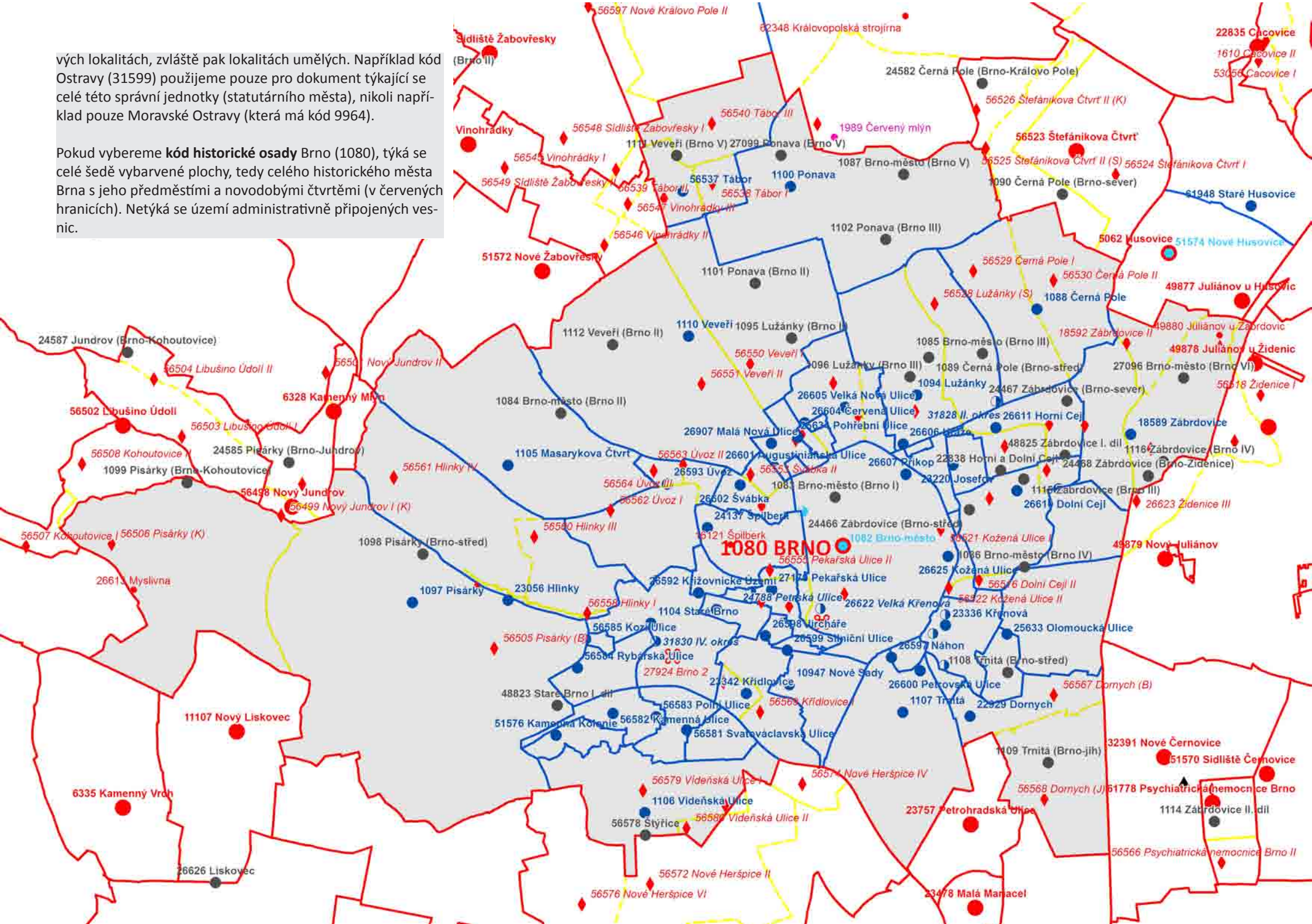

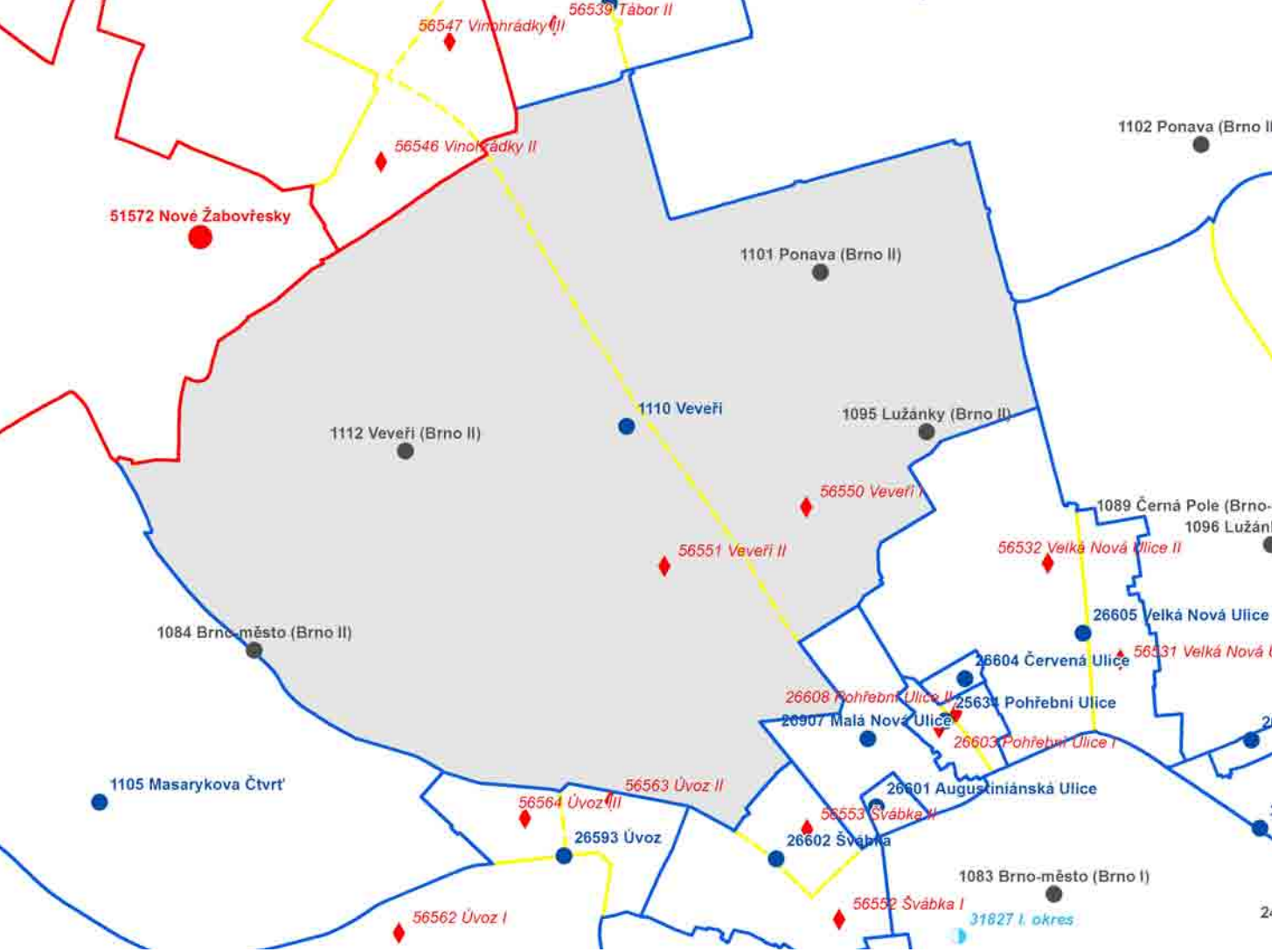

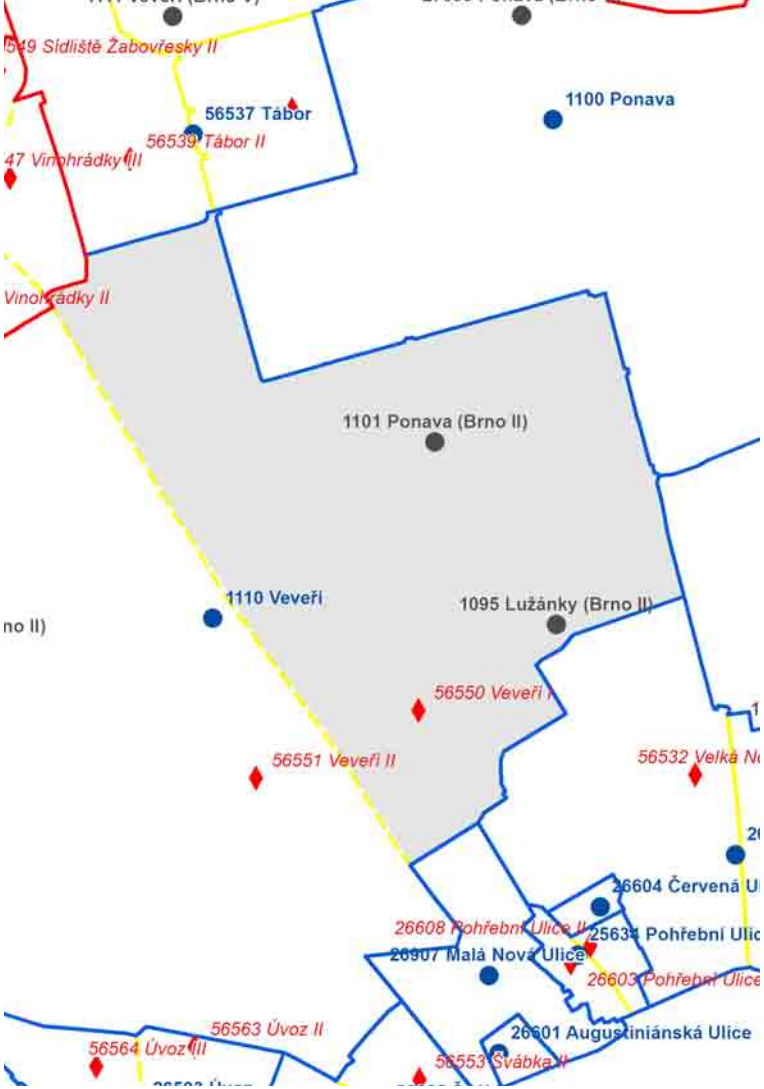

v IISPP, určují jeho polohu souřadnice a systém pomocí prostorové relace sám zjistí, v jakém polygonu dílu, čtvrtě, historické osady a historického regionu (resp. historické země) se nachází – a do tabulky je správně vyplní. Totéž přirozeně platí o veškerých „úředních“ příslušnostech (obec, katastrální území, část obce, ZSJ, statistický obvod a jakékoli vyšší jednotky). Díky tomu je IISPP imunní vůči chybám ručního vyplňování například příslušnosti k dílu ZSJ, jehož vymezení či samotná existence) se mohla v průběhu doby měnit.

Pokud vybereme **kód čtvrti** Veveří (1110), týká se celé této čtvrtě (ohraničené oproti ostatním čtvrtím modrou hranicí).

Pokud vybereme **kód dílu** (čtvrtě, resp. historické osady) Veveří I (56550), vztahuje se na celé území dílu (ohraničené oproti jiným dílům žlutou hranicí). Pouze díly (resp. všechny gisové díly) představují území, která charakterizuje jednotná osadní a/nebo katastrální příslušnost, a to jak nyní, tak v minulosti (pokud se to již v případě retrospektivy podařilo prověřit).

Pokud vybereme kód lokality nepolygonového subtypu (šedé, jinak též černé, okrové barvy), například 1095 Lužánky (Brno II), vztahuje se pouze k této (bývalé) administrativní jednotce, která není v CZ_RETRO plošně (polygonově) vymezena.

SÍDELNÍ ÚTVARY

Systém historických osad CZ_RETRO zákonitě vede k rozdrobení souvislých zastavěných území do menších jednotek. Pro správné vnímání historické sídelní struktury je proto nezbytný i opačný pohled, totiž sdružením stavebně srostlých historických osad do *sídelních útvarů*.
Za sídelní útvar lze zjednodušeně řečeno považovat souvislé zastavěné území daného města (či vsi), přičemž je tvořen nejen vlastním historickým městem a jeho historickými předměstími, ale i stavebně srostlými vesnicemi. (*Aglomerace* zahrnuje navíc i další sídla, která jsou sice od souvislého sídelního útvaru oddělena, ale funkčně s ním úzce souvisejí.)
Sídelní útvary i aglomerace byly (alespoň pro města a městyse) definovány v edici *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* a v dokonalejší formě též v publikaci *Historický lexikon městysů a měst. Vývoj postavení a funkce městských sídel v dějinách územěsprávního členění českých zemí.*
Promítnutí tohoto pohledu je nyní realizováno i v systému CZ_RETRO.

Třída prvků Sídelní útvar pokrývá bezešvě celé území České republiky.
Sídelní útvary (městské i vesnické) se skládají zásadně z celých polygonů historických osad, ve specifických situacích na zemské hranici též z dílů (viz dále). Pokud sídelní útvar zahrnuje pouze jednu historickou osadu (je s ní totožný), má popisku netučným písmem. Tučné písmo je užito pro sídelní útvary zahrnující dvě a více historických osad.
V mapovém projektu je nadefinováno zobrazení sídelních útvarů jak pro běžné mapové podklady (béžové), tak pro ortofotomapy (bílé).

Polygony sídelních útvarů tedy kromě zastavěného území (intravilánu) zahrnují také okolní nezastavěné území (extravilán). Věcně správnější by bylo omezení polygonů sídelních útvarů na zastavěné území. To však naráží na problém, že polygony intravilánů nejsou celoplošně k dispozici a mimoto se neustále mění (rozšiřují). Mimoto by zejména v oblastech s rozvolněným osídlením bylo vymezení intravilánů velmi obtížné, ne-li nemožné.

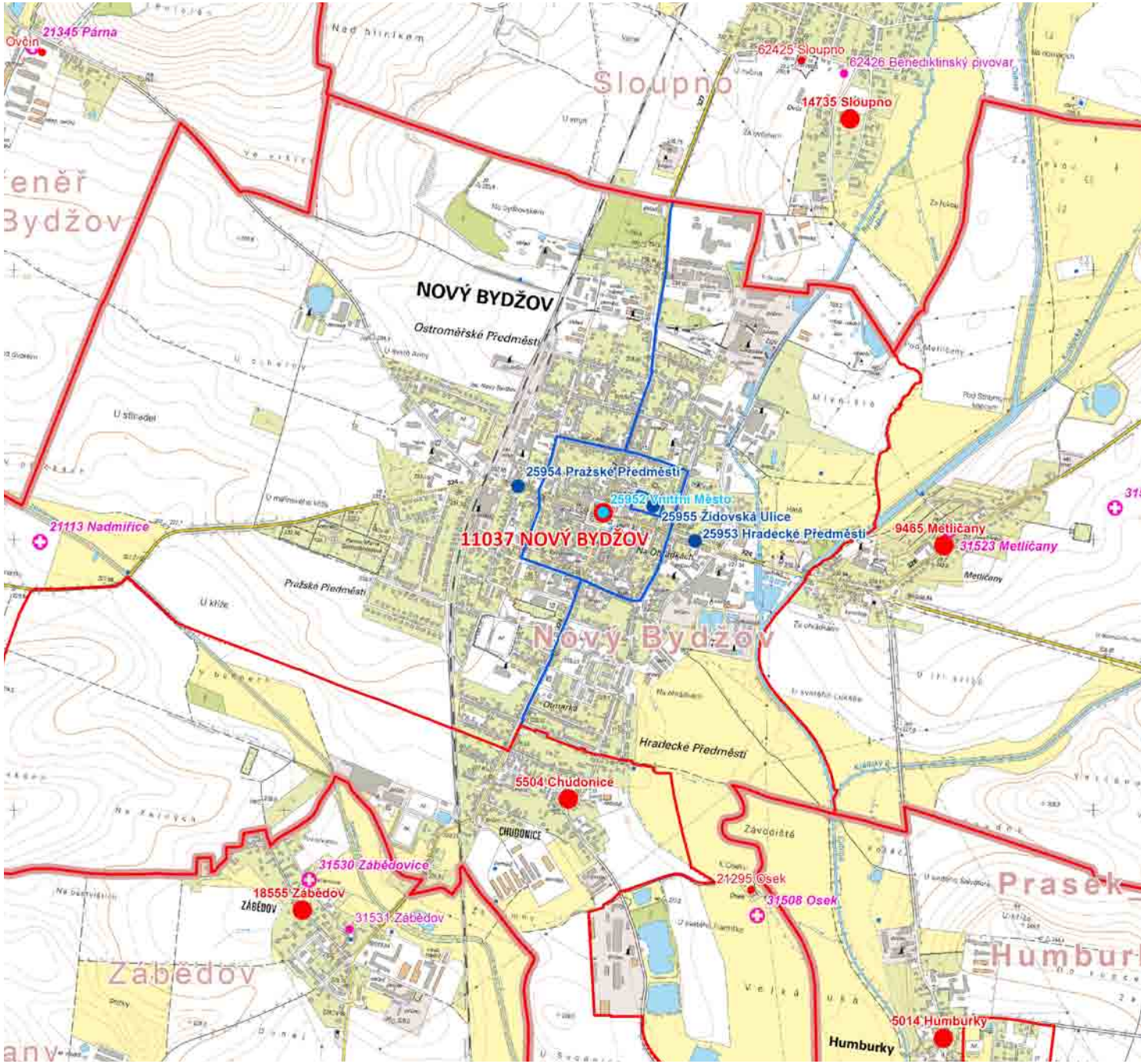

Sídelní útvar Nový Bydžov tvořený kromě města též vesnicemi Chudonice a Metličany.

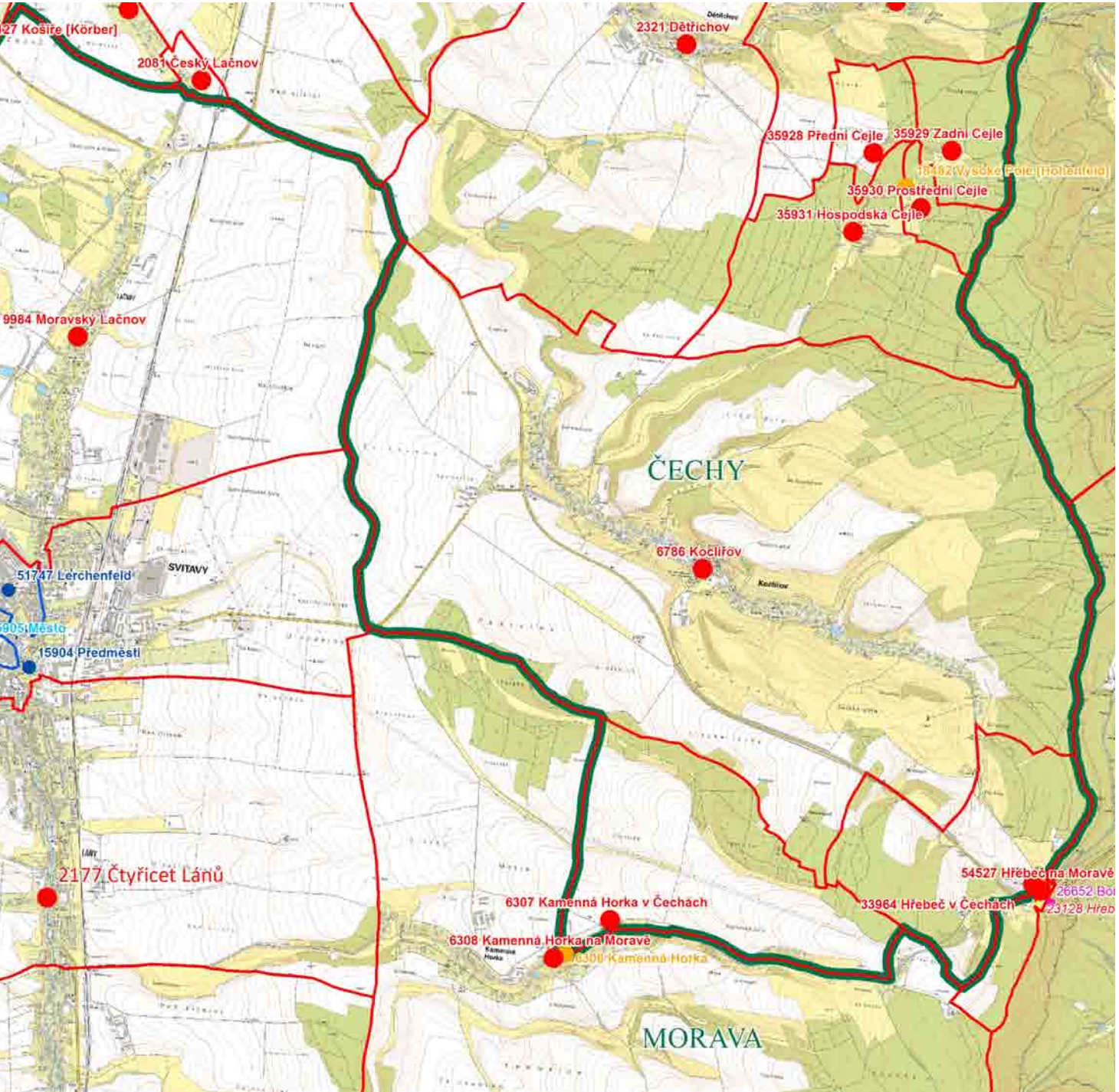

Polygonové třídy prvků („mapové vrstvy“) historických území se týkají územního uspořádání území v rozsahu České republiky. Jsou generovány z atributů dílů historických osad.
Aktuálně jsou k dispozici následující územní členění:

- **historické země** (Čechy, Morava, Slezsko) se zachycením všech (i dílčích) změn zemských hranic mezi lety 1824/1843 a 1949 i státních hranic mezi lety 1824/1843 a současností, výjimečně i starší
- **členění podle soudních okresů** v letech 1850, 1854, 1868, 1869, 1918, 1920, 1938a, 1938b, 1939, 1945a, 1945b, 1949a
- **členění podle politických okresů** v letech 1850, 1868, 1869, 1918, 1920, 1938a, 1938b, 1939, 1945a, 1945b, 1949a, 1949b, 1960a, 1960b, 1989, 2003, 2007, aktuální stav

V obou případech jde jednak o stavy před/po zásadní reformě (a, b) v letech 1949 a 1960, tak o další důležité roky změn v územněsprávním nebo státoprávním uspořádání.

- **Obvody POÚ** 1990, 1992, 1996, 2000, 2003, 2005, aktuální. V Praze jsou v této třídě prvků zobrazeny správní obvody Praha 1–22 (od roku 2003).
- **Obvody ORP** 2003, 2005, aktuální. V Praze jsou v této třídě prvků také zobrazeny správní obvody Praha 1–22.
- **Kraje (VÚSC)** 2007, aktuální (se staršími se nepočítá, lze je však odvodit z okresů – viz přehled na konci této publikace)

Aktuální stav lze generovat nejen z polygonů dílů historických osad CZ_RETRO, ale i z primárního zdroje, kterým jsou Polygony RSO, resp. Polohopisy RÚIAN. Využití polygonů dílů CZ_RETRO má ovšem výhodu v řadě zpřesnění přesného průběhu hranic i v celkové topologické provázanosti se všemi staršími stavy. Z tohoto důvodu je výhodné generovat z polygonů dílů také členění podle katastrálních území, osad a obcí (2007 a aktuální).

Aktuální členění statutárních měst na městské obvody a/nebo městské části je dostupné pouze v tabulkové verzi CZ_RETRO, a to v poli MEC_AKT. Pro Prahu je mimoto dostupné aktuální členění na obvody Praha 1–10, a to v poli OVMC_AKT.

CZ_RETRO zaručuje správné zařazení do polygonů územněsprávních jednotek u bodů lokalit, které byly v dané době úředně evidovány.

Všechny polygony územněsprávních jednotek se generují z polygonů „gisových dílů“, tedy z dílů subtypů 7 a 77, z nečleněných čtvrtí subtypů 3, 33, 4 a 44 a dále z nečleněných historických osad subtypů 1 a 10. Každý gisový díl má jednoznačnou územní příslušnost.

Přesnost detailního průběhu hranic je limitována jednak přesností polygonů gisových dílů ve vztahu ke katastrální mapě, jednak dosud nedokončenou identifikací retrodílů, které nebyly úředně evidovány jako místní části. Jde jak o retrodíly v rámci intravilánů sídel, tak retrodíly území. Hranice polygonů územněsprávních jednotek se proto postupně zpřesňují.

Zcela specifická situace je v období německé okupace za 2. světové války v letech 1938–1945. Hranice tzv. Protektorátu Čechy a Morava, jakož i jiných jednotek, byly často stanoveny nezávisle na tehdejších katastrálních hranicích. Řada okresů byla rozdělena na protektorátní a říšskou část a důsledkem těchto změn byl vznik řady okresních enkláv. V roce 1945 pak byla naprostá většina takto stanovených hranic anulována. Přesný průběh těchto hranic je zakreslen na mapách pozemkového katastru a rámcově i na mapách Protektorátu v měřítku 1:75 000. V CZ_RETRO je provedena kompletní a přesná rekonstrukce (tam, kde je hranice shodná s nynějšími katastrálními hranicemi, nebyl jejich průběh zpřesňován). Průběh protektorátní hranice nezávislý na hranicích katastrálních území se v CZ_RETRO projeví vznikem retrodílců (analogických dílcům ve statutárních městech). Problematika německého záboru je dále komplikována skutečností, že jeho detailní rozsah se v letech 1938–1940 vyvíjel; některé lokality byly zabrány dodatečně, jiné naopak vráceny. Tyto dílčí změny, kterých nebylo mnoho a bez detailního archivního studia je nelze kartograficky vyjádřit, nejsou v CZ_RETRO rozlišovány (stavy 1938b, 1939, 1945a jsou z tohoto hlediska totožné) a zaznamenává se pouze výsledný stav (v záboru ano/ne).

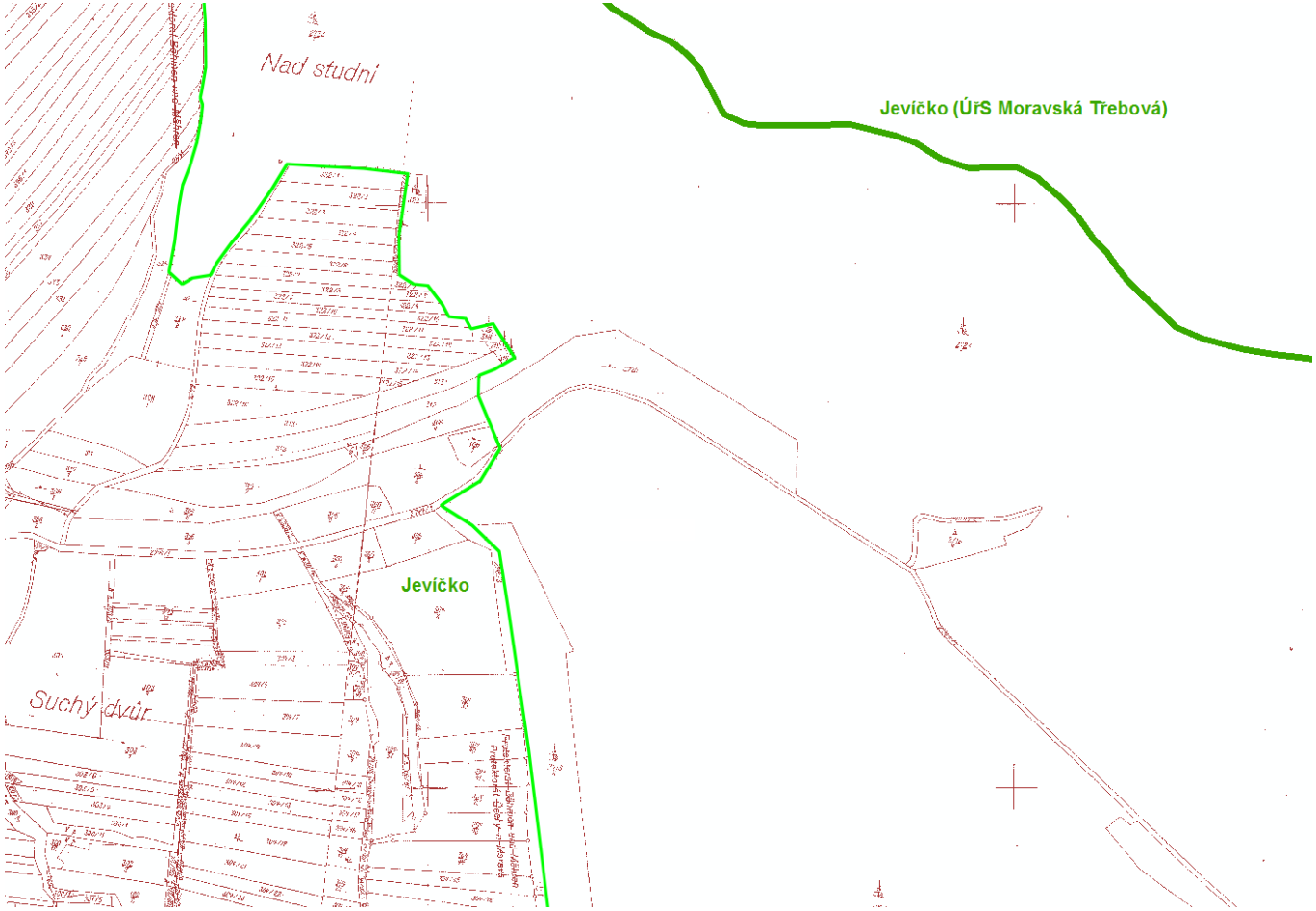

Skutečný průběh protektorátní (a současně okresní) hranice v k. ú. Jaroměřice ukazuje světle zelená čára vytažená nad mapou pozemkového katastru, v níž je tato hranice zakreslena. Tmavě zelená čára ukazuje, jak nesprávný průběh by tato hranice měla, pokud by vedla po hranici katastrálního území.
Území mezi oběma zelenými čarami tedy ve skutečnosti nepatřilo do protektorátní části okresu Jevíčko, ale do jeho říšské části.
V CZ_RETRO je nyní již zakreslen správný průběh hranic.

Historické země: Čechy, Morava a česká část Slezska při souhrnném zobrazení.

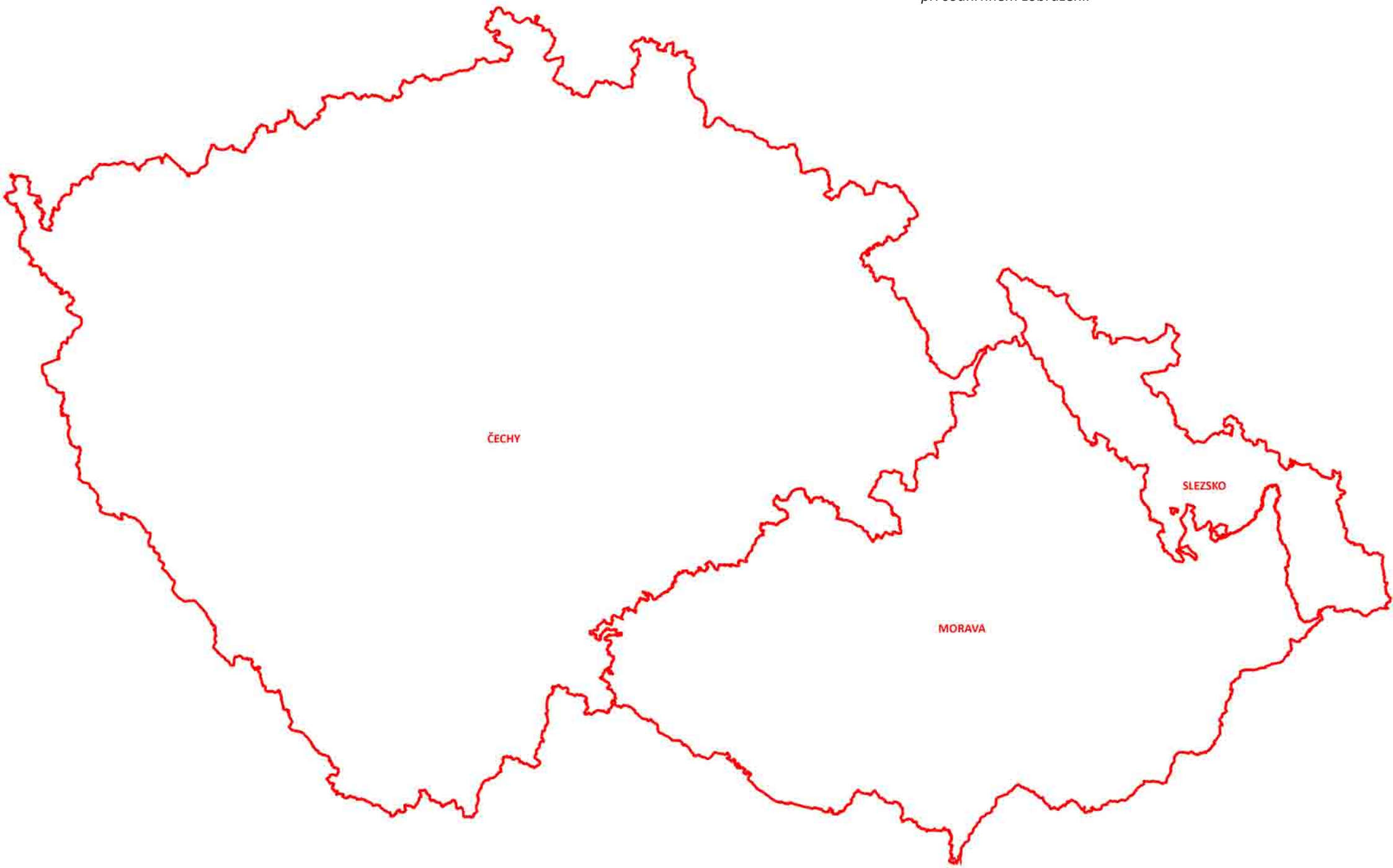

Historické země a jejich členění na politické a soudní okresy na počátku roku 1949 (těsně před zrušením).

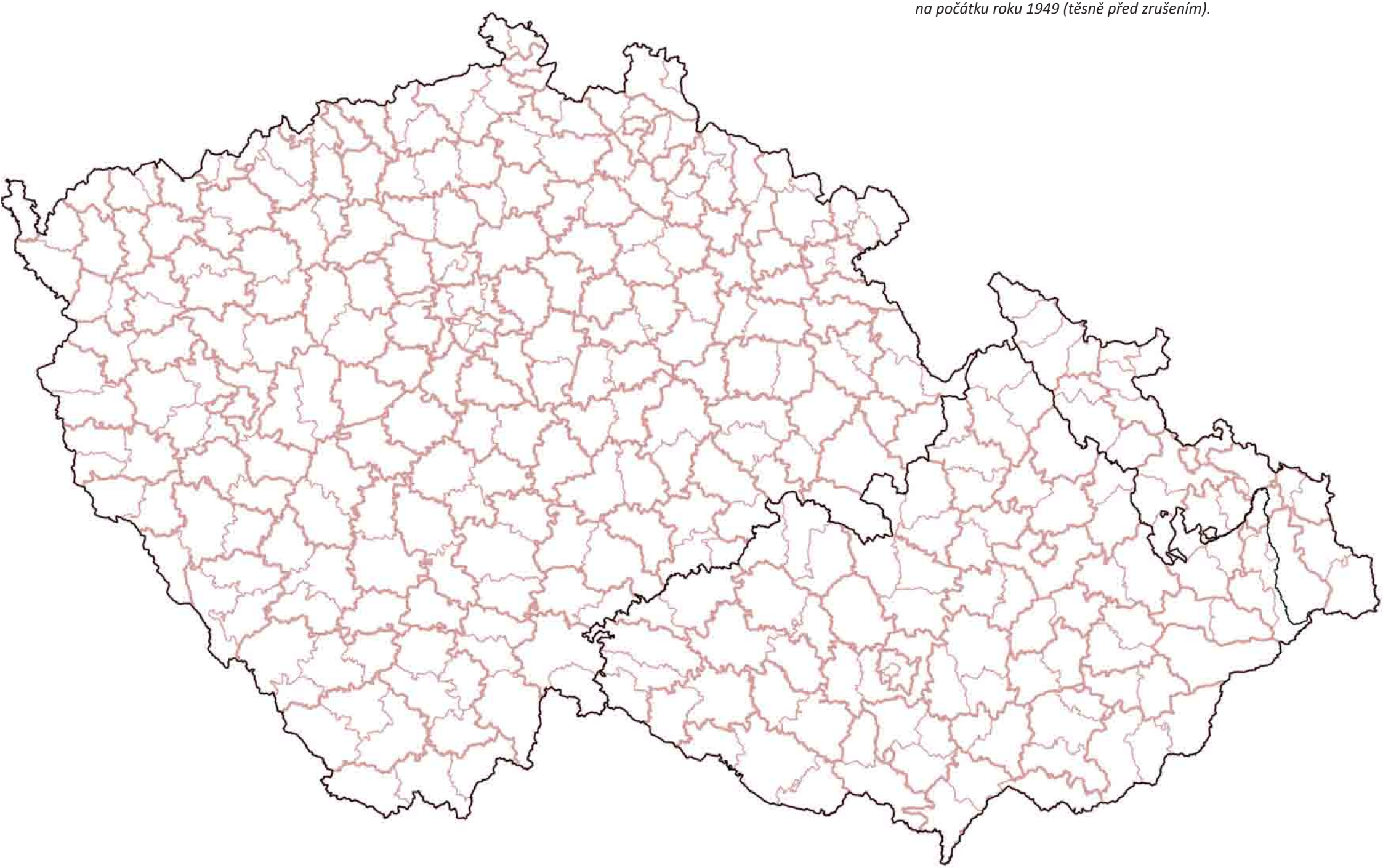

Historické země s vyznačením území připojených k Československu (České republice) dodatečně (růžový podtisk) a moravských enkláv ve Slezsku.
Větší území byla připojena po roce 1918 (Vitorazsko, Valticko, Hlučínsko), pouze Hornoblatensko se stalo součástí Čech již v roce 1547.
V mapě jsou odlišena i území Chebska a Ašska, která byla připojena rovněž dodatečně (definitivně 1725, resp. 1775). Naprostá většina drobných změn státních hranic po roce 1840 se v tomto měřítku neuplatní.

Nejsou vyznačeny plochy, které byly z území Československa (České republiky) naopak předány sousedním státům, zejména Kladsko a Slezsko (polygony CZ_RETRO se omezují pouze na nynější území České republiky).

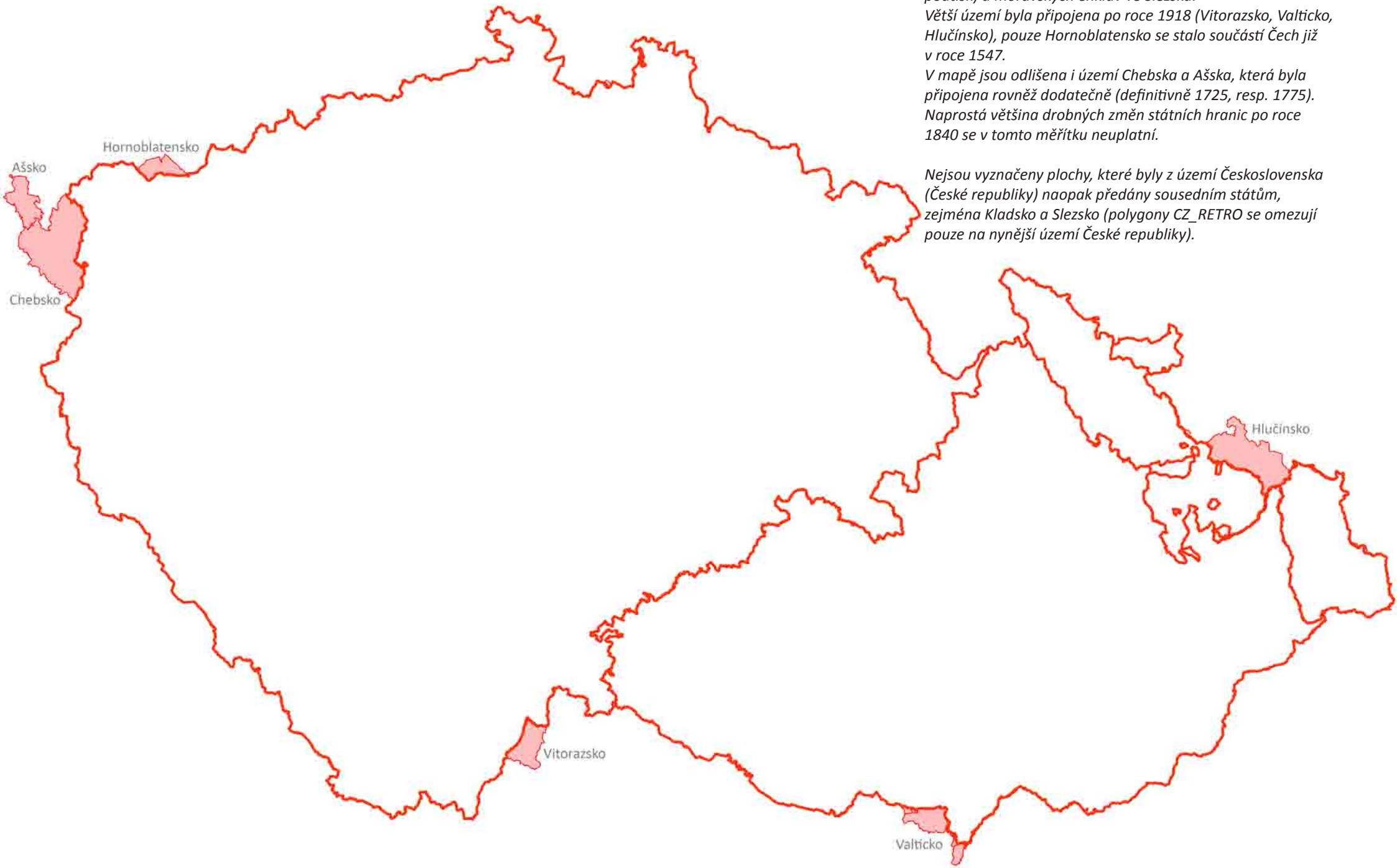

Menší dodatečně připojená území vyniknou až v podrobnějším zobrazení (viz též kapitola o dílech historických osad, resp. dílech území). Zachycena je oblast Ostravska, velká připojená plocha vlevo patří Hlučínsku.

Nejsou vyznačeny plochy, které byly z území Československa (České republiky) naopak předány sousedním státům (polygony CZ_RETRO se omezují pouze na nynější území České republiky).

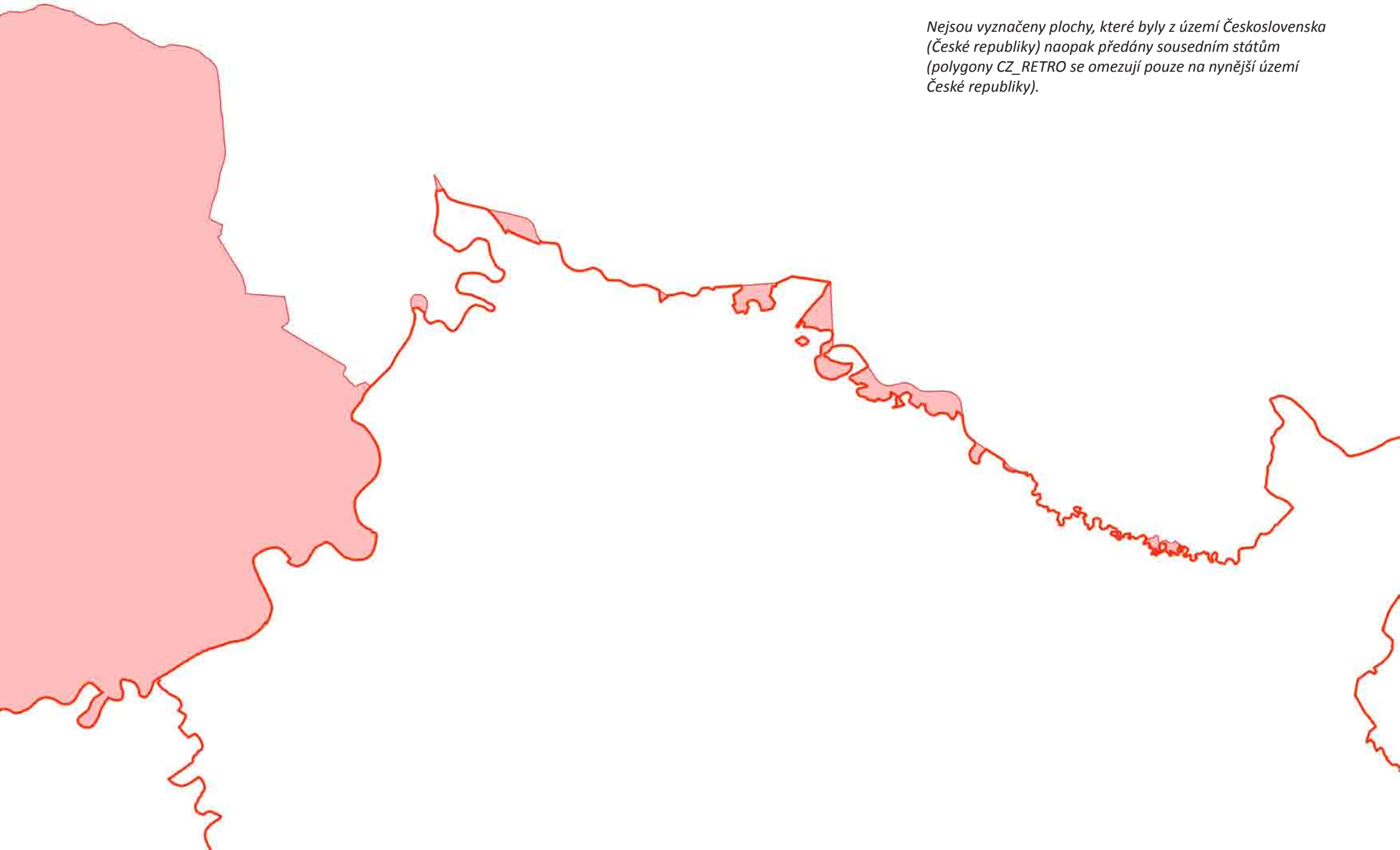

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy po ustavení v roce 1850

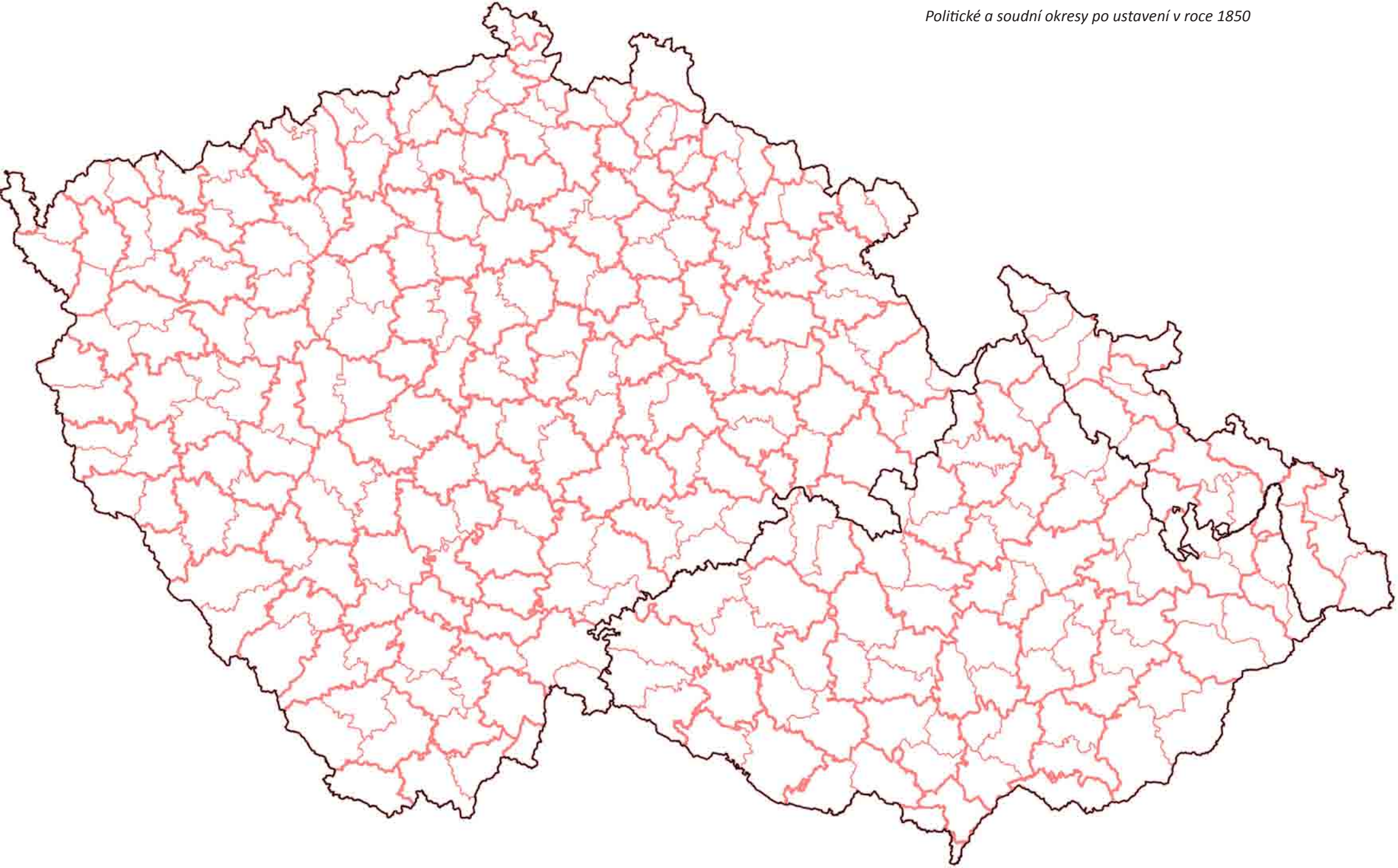

Základní etapy vývoje okresního členění

Smíšené okresy v roce 1854

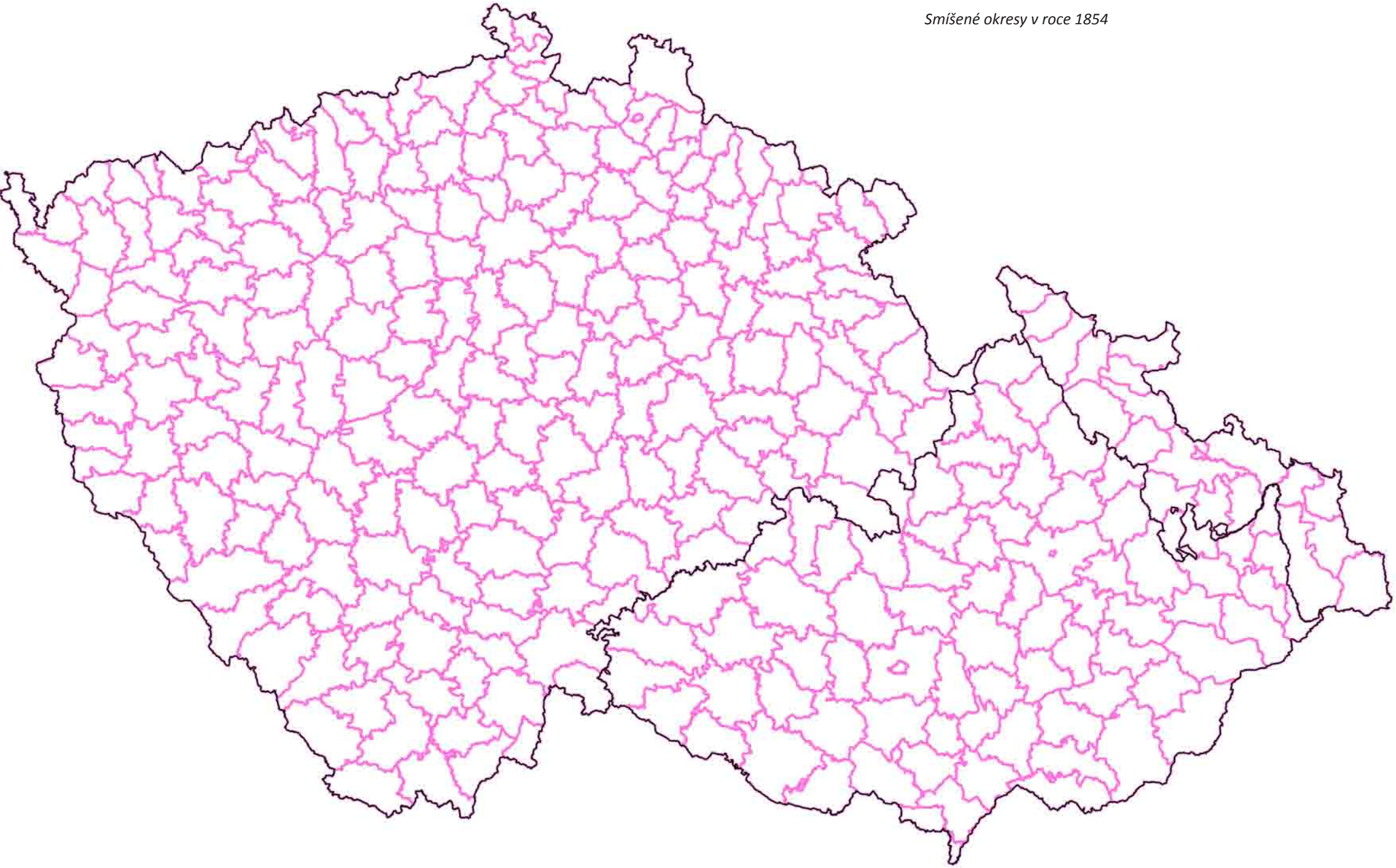

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1868

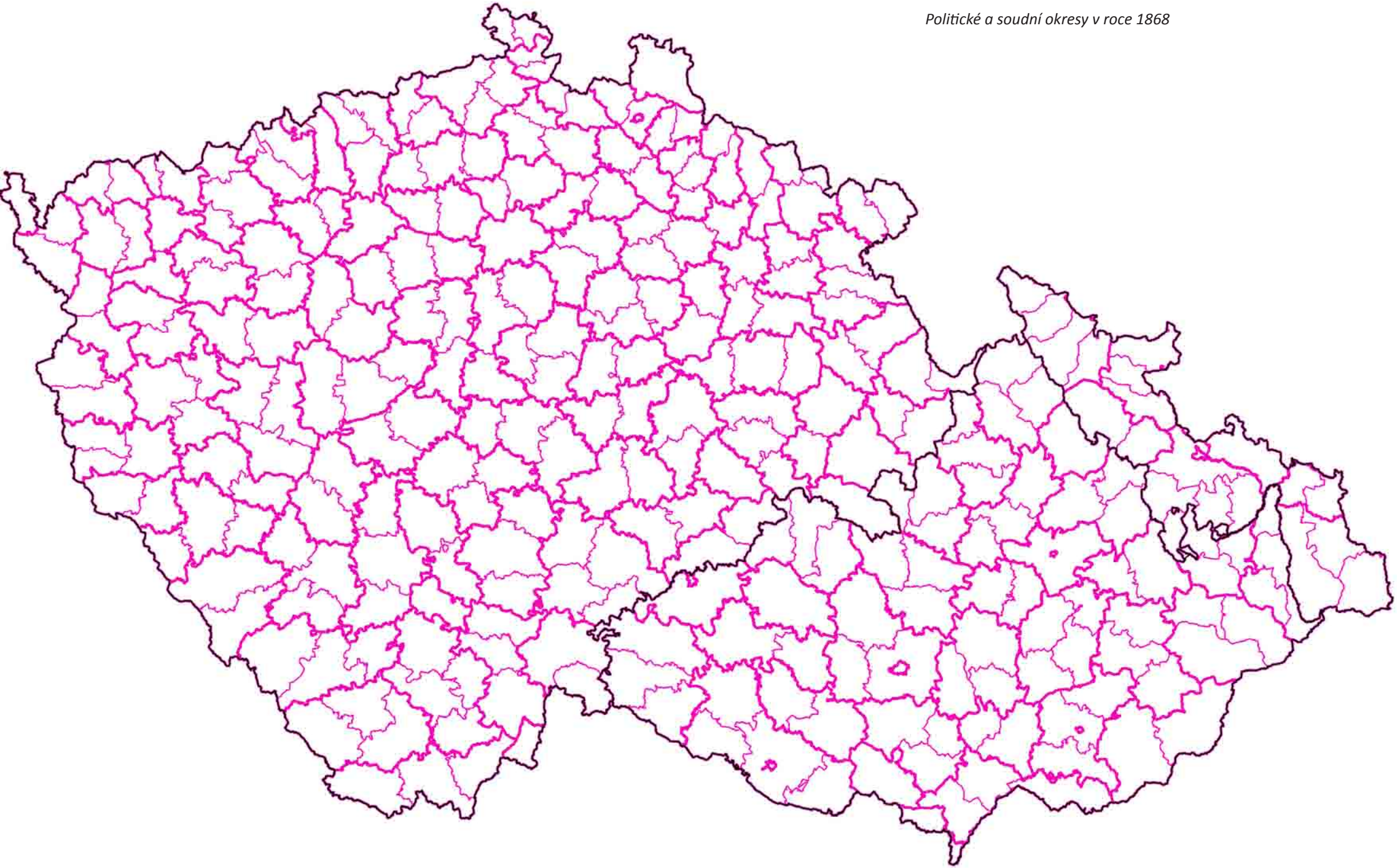

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1869

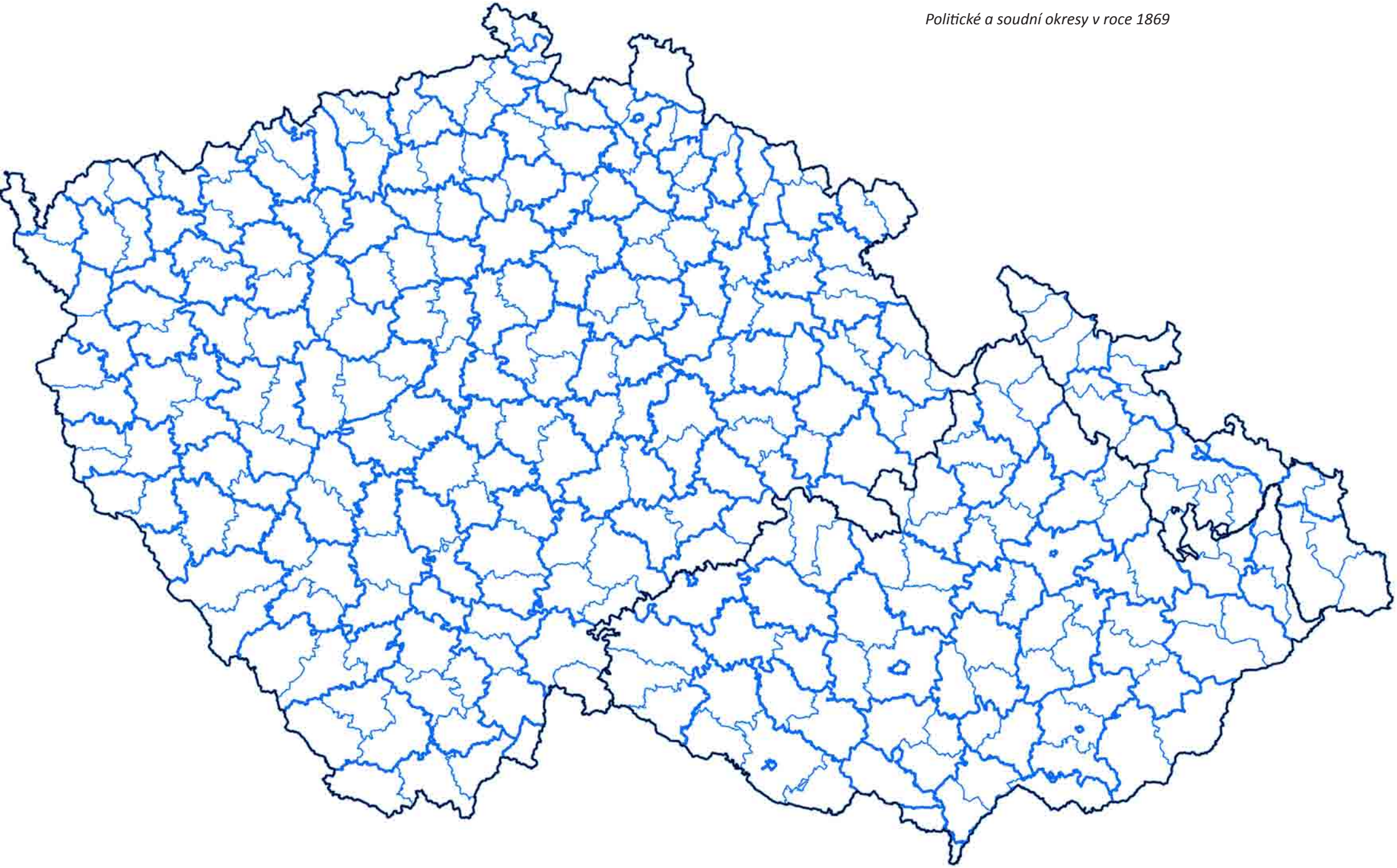

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1918

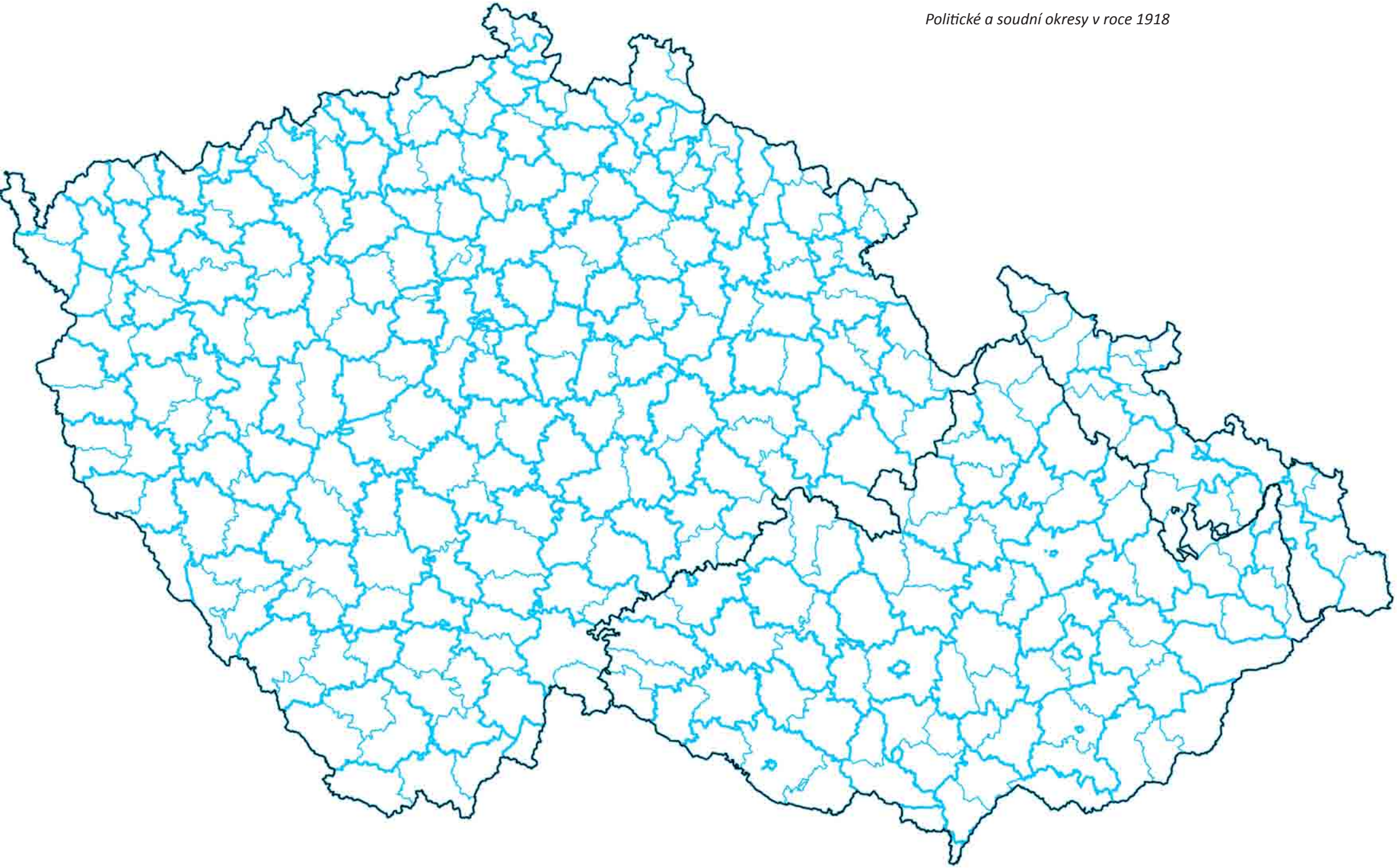

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1920

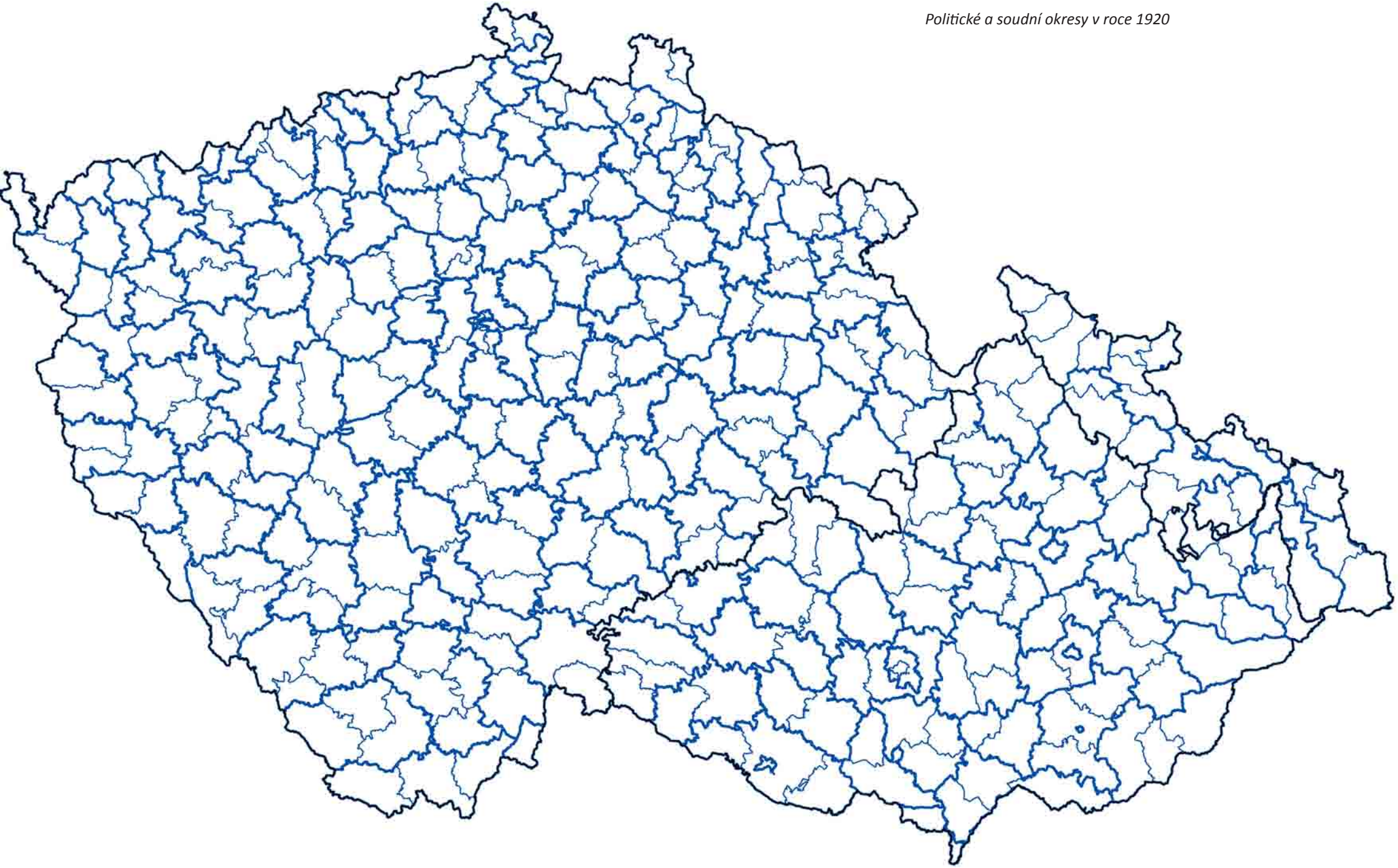

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1938 (před Mnichovem) (1938a)

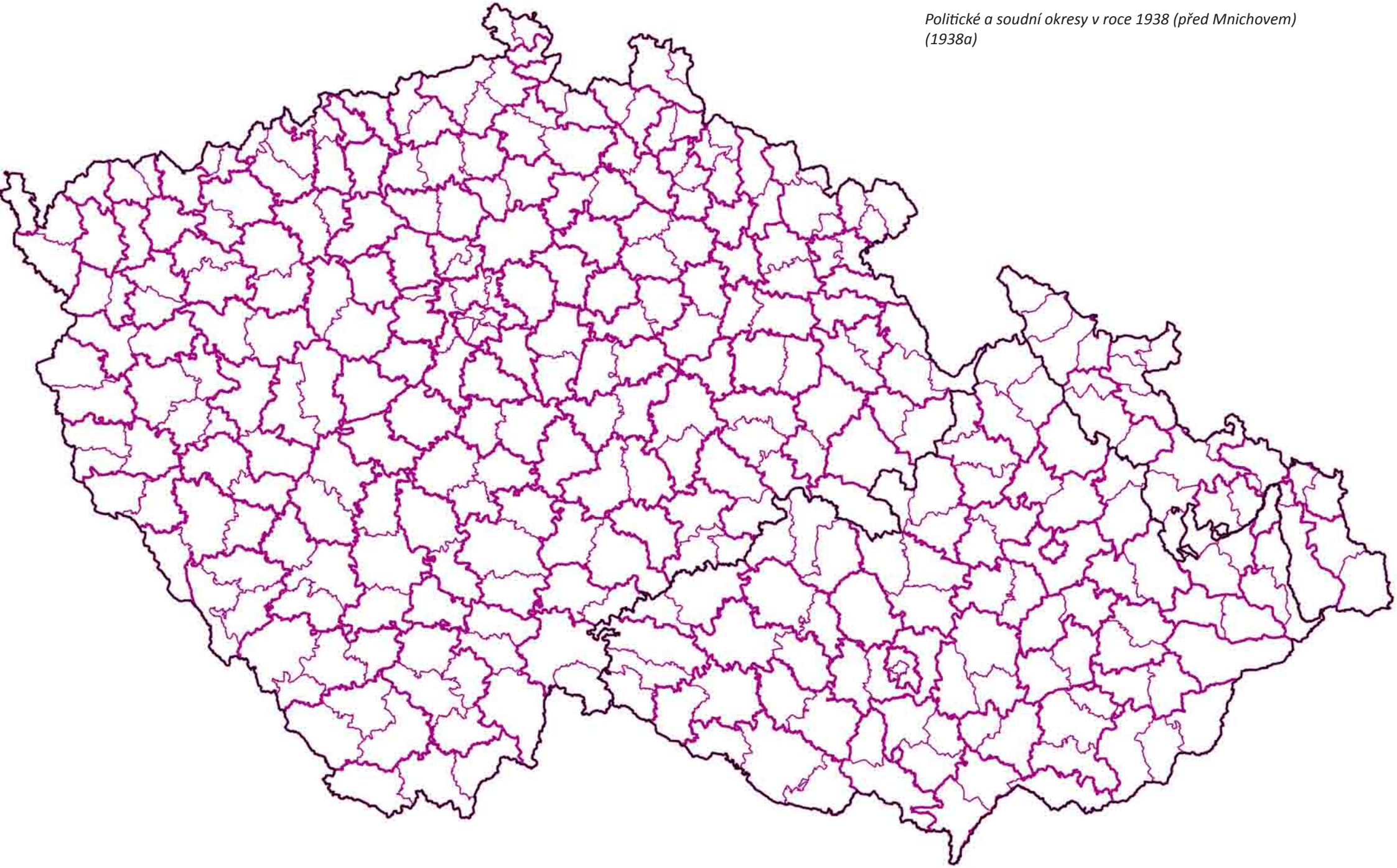

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1938 (po Mnichovu) (1938b).
Území německého záboru, stejně jako záboru polského (na Těšínsku), je odlišeno podbarvením.

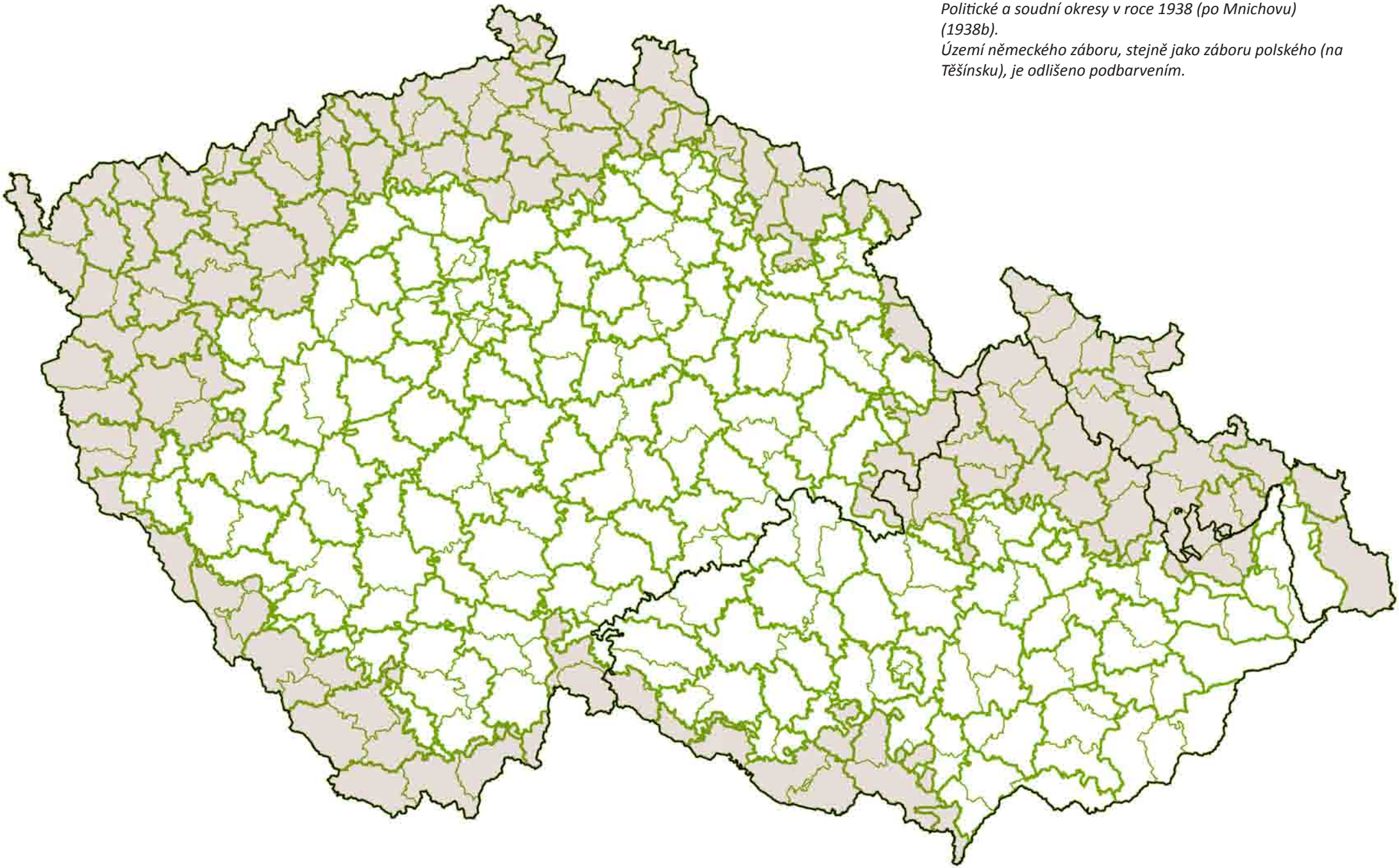

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1939.
Území německého záboru (který zahrnul i území původně zabrané Polskem) je odlišeno podbarvením.

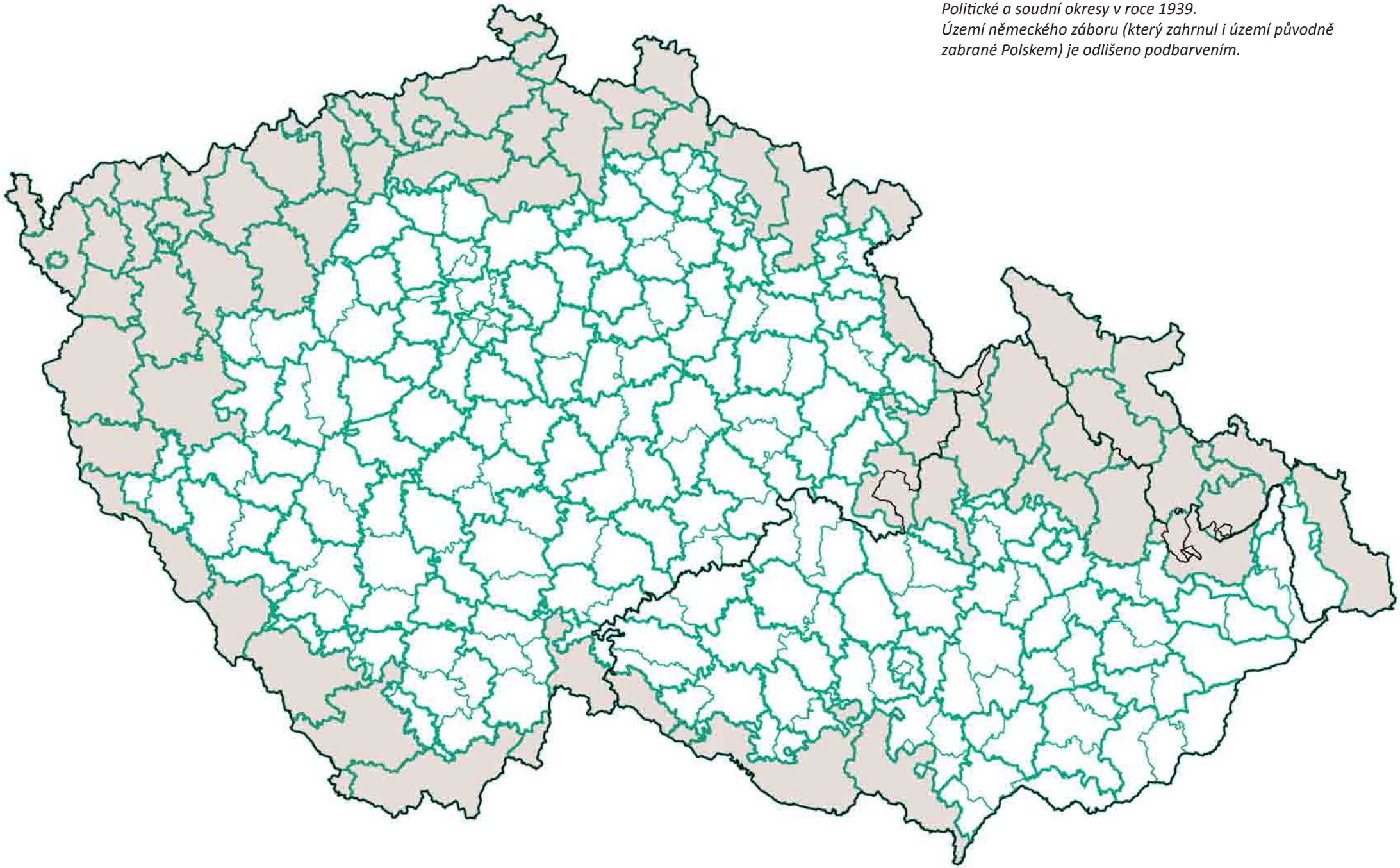

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1945 (před osvobozením) (1945a).
Území německého záboru je odlišeno podbarvením.

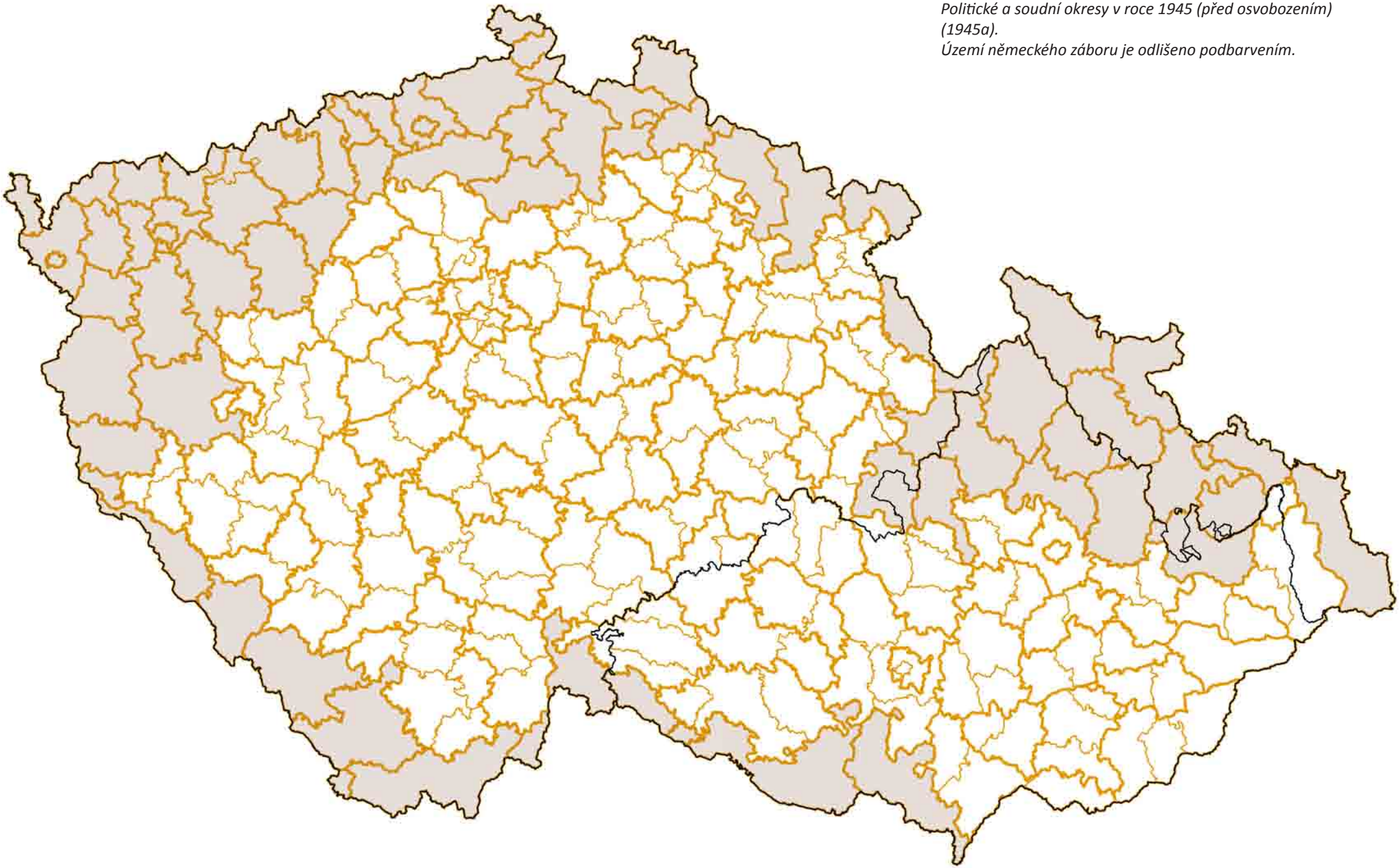

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1945 (po osvobození) (1945b)

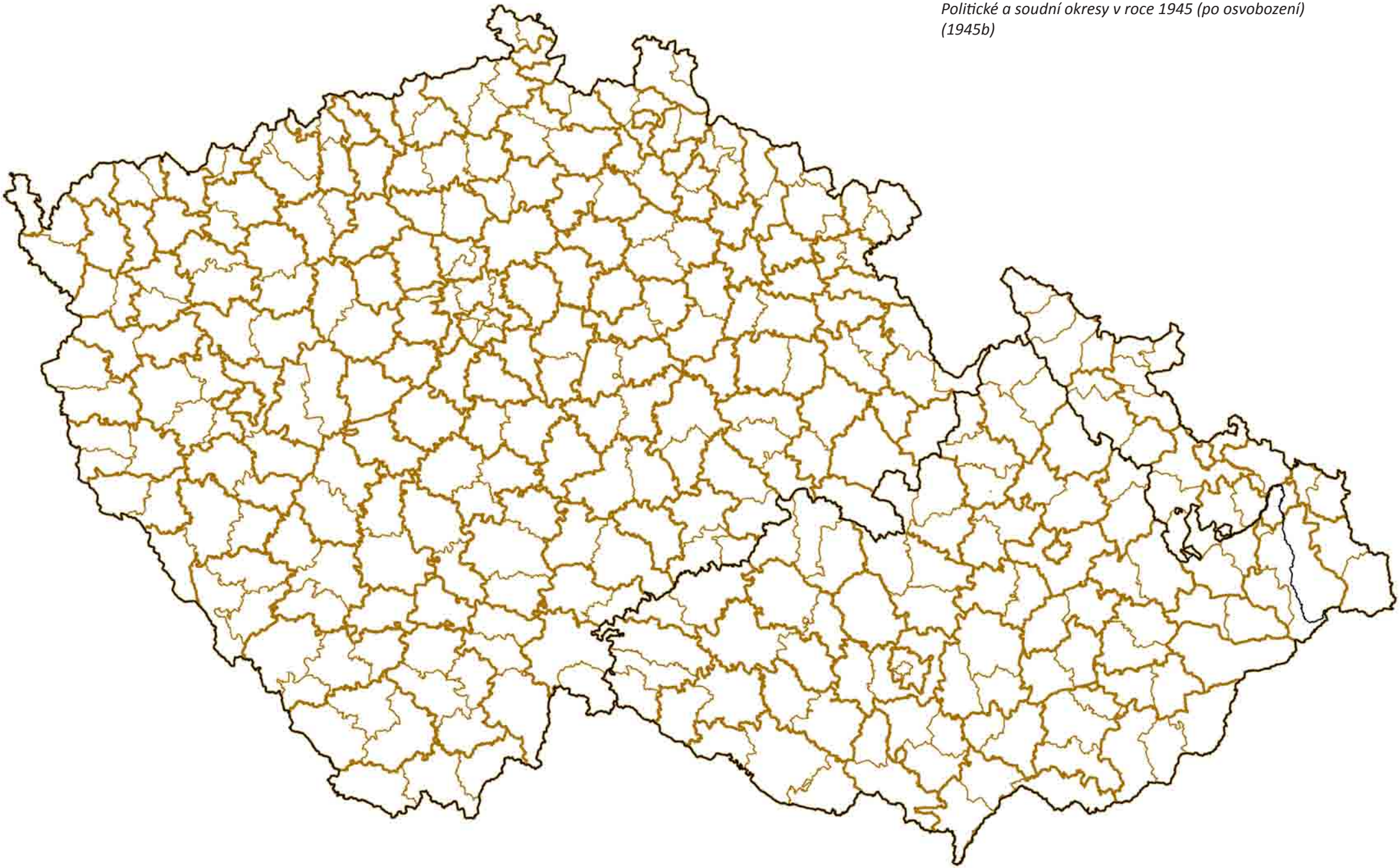

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy před zrušením v roce 1949 (1949a)

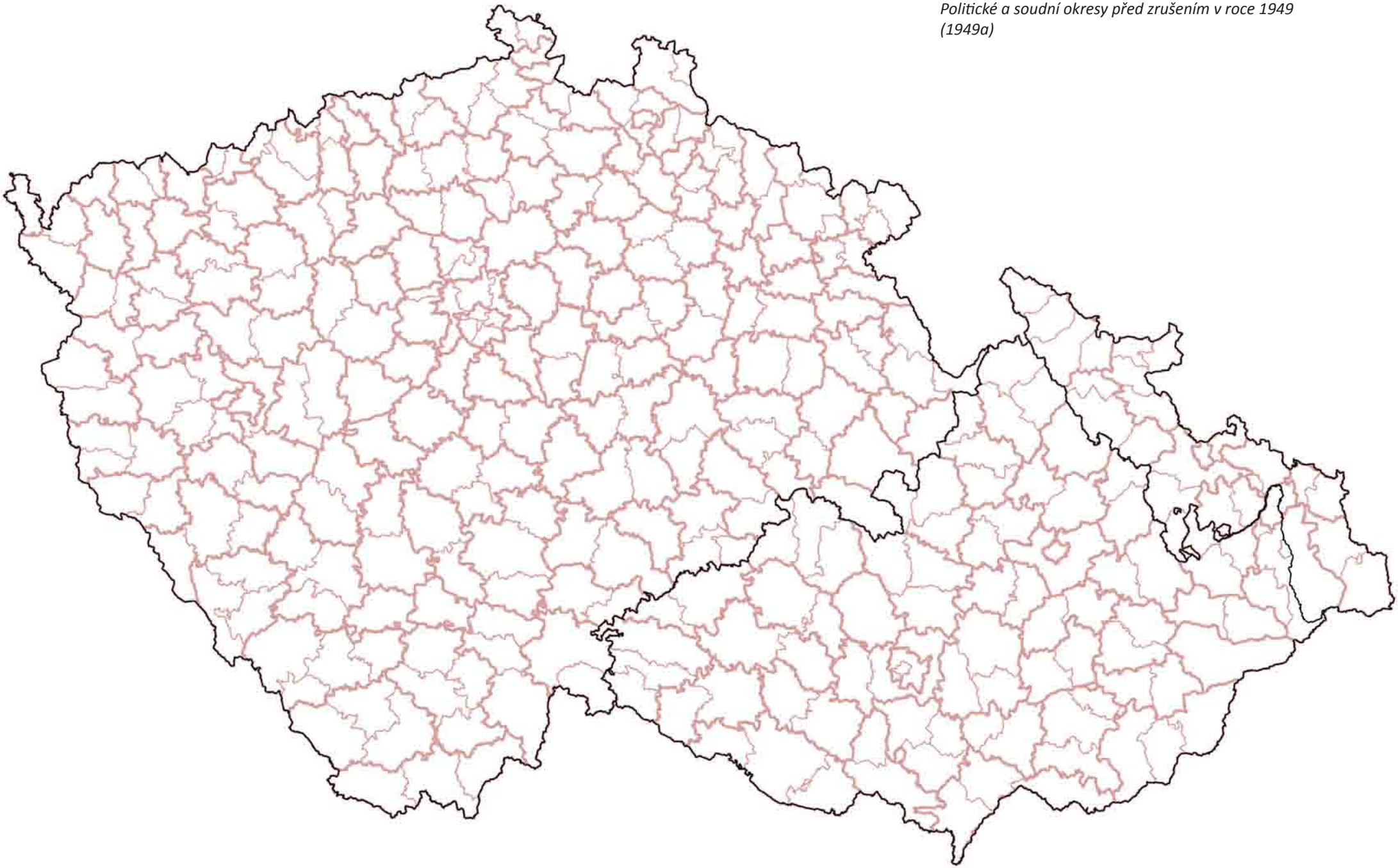

Základní etapy vývoje okresního členění

Okresy v roce 1949, po reformě (tzv. malé okresy) (1949b)

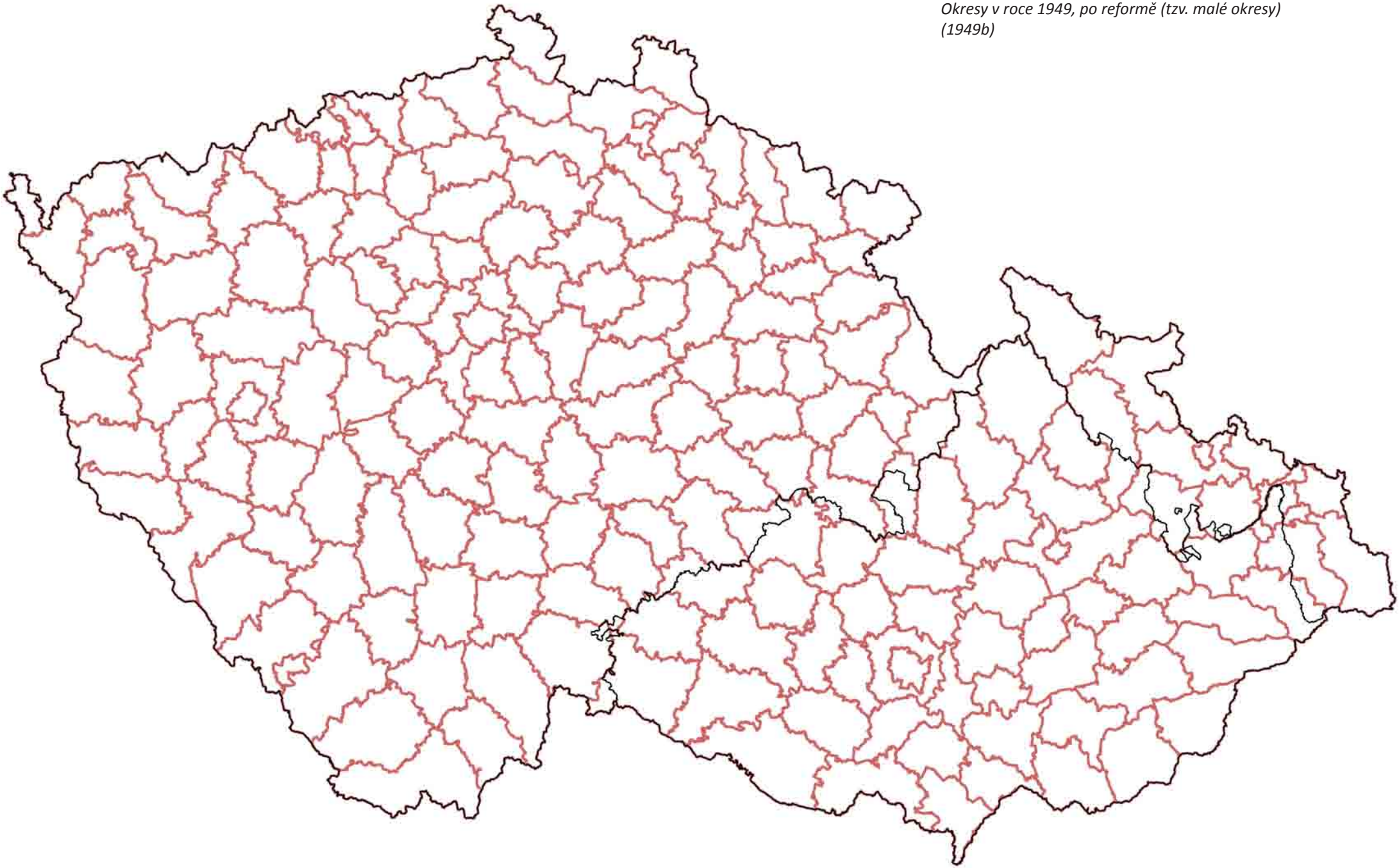

Základní etapy vývoje okresního členění

Tzv. malé okresy před zrušením v roce 1960 (od ustavení prodělaly jen menší změny)
(1960a)

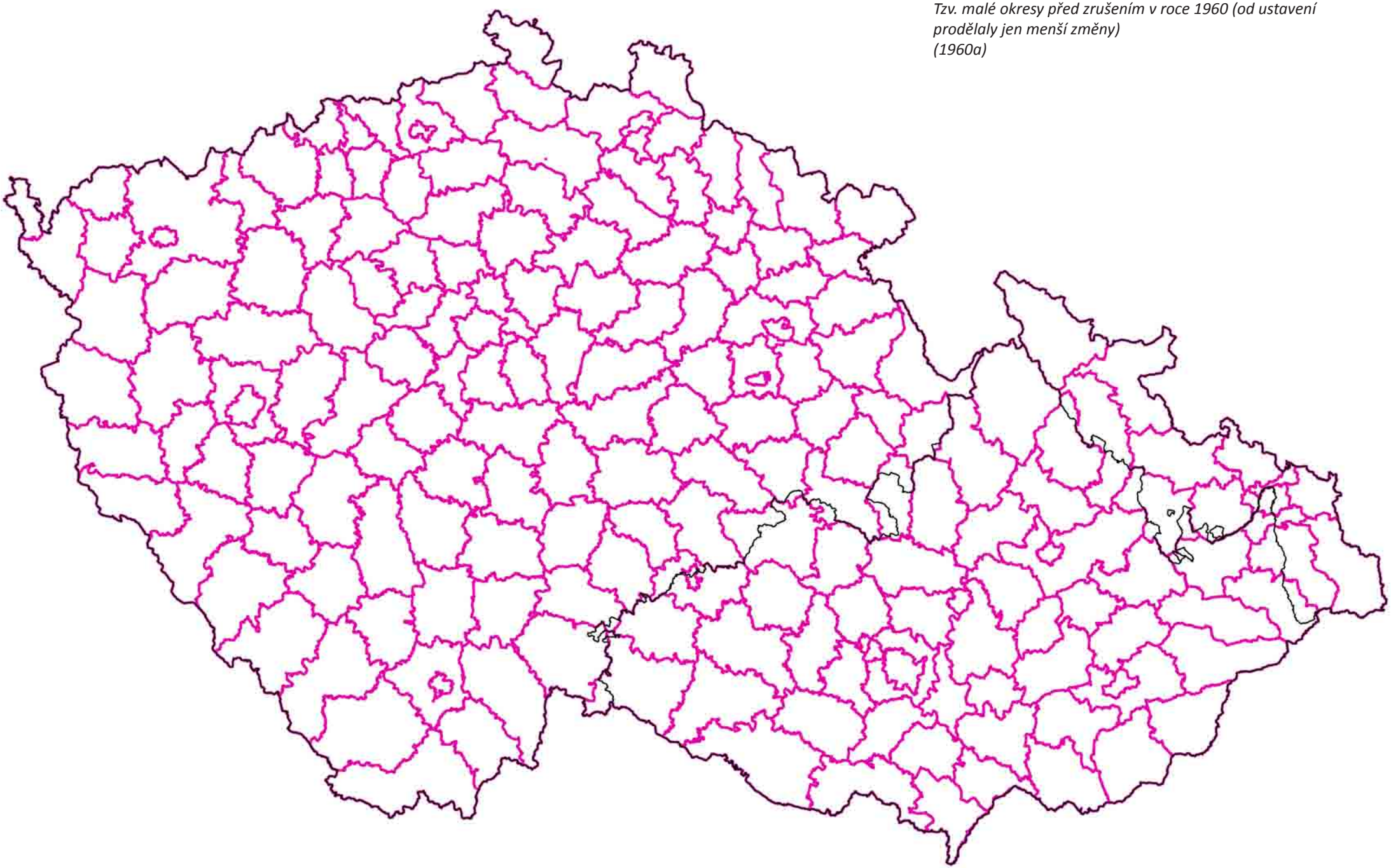

Základní etapy vývoje okresního členění

Tzv. velké okresy po ustavení v roce 1960; s dílčími úpravami existují dodnes
(1960b)

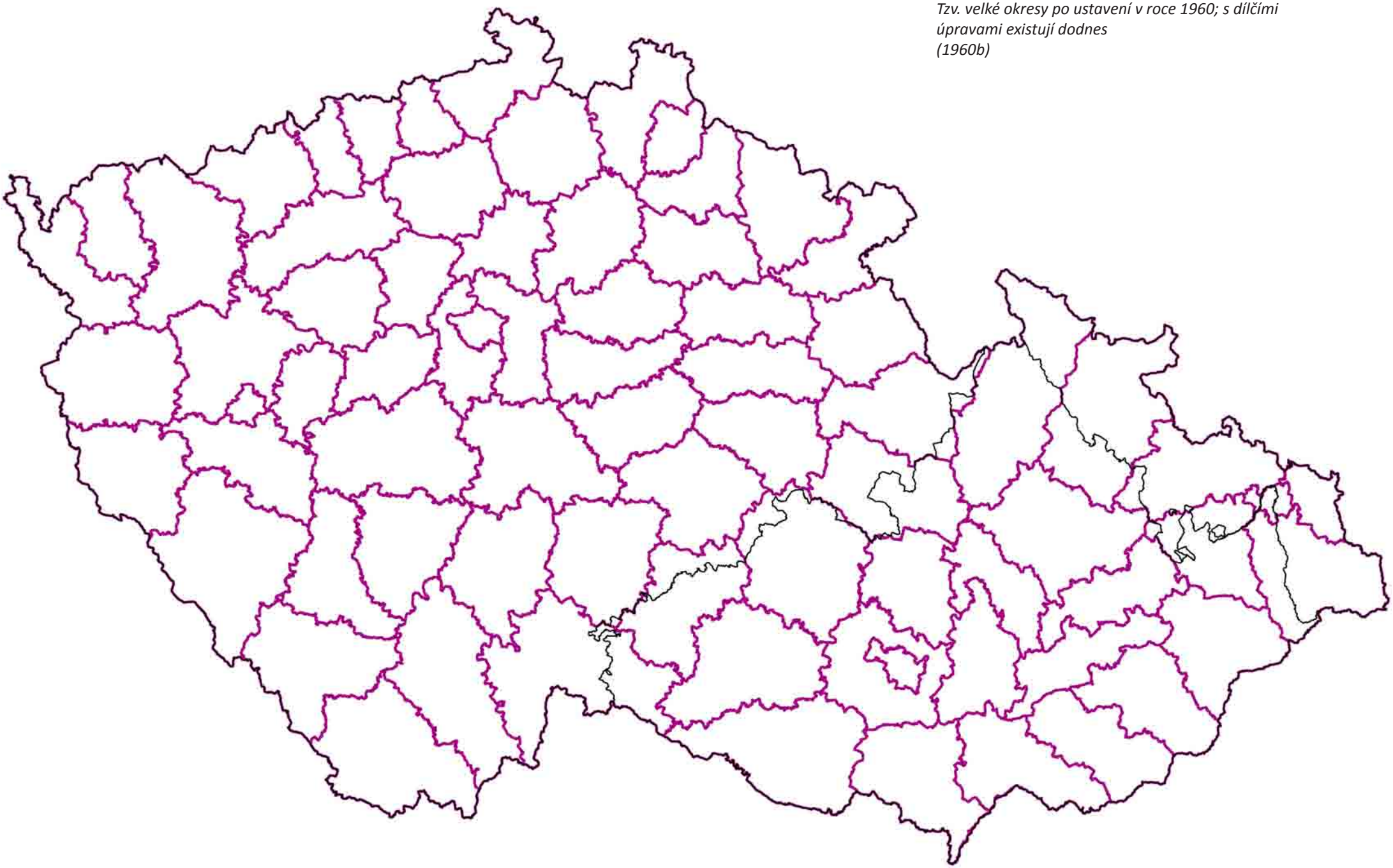

Současná podoba okresů (2017), hranice platné do 31. 12. 2015 (před promítnutím změn v důsledku redukce vojenských újezdů od 1. 1. 2016) jsou vyznačeny světlejším odstínem.
Okresy jako územní jednotky nadále existují (zrušeny byly pouze okresní úřady).

Změny okresů mezi lety 1960 a 2007

Výchozí stav (1960) fialově.
Odlišné hranice v roce 1989 černé.
Odlišné hranice v roce 2003 růžové.
Odlišné hranice v roce 2007 světle modře.

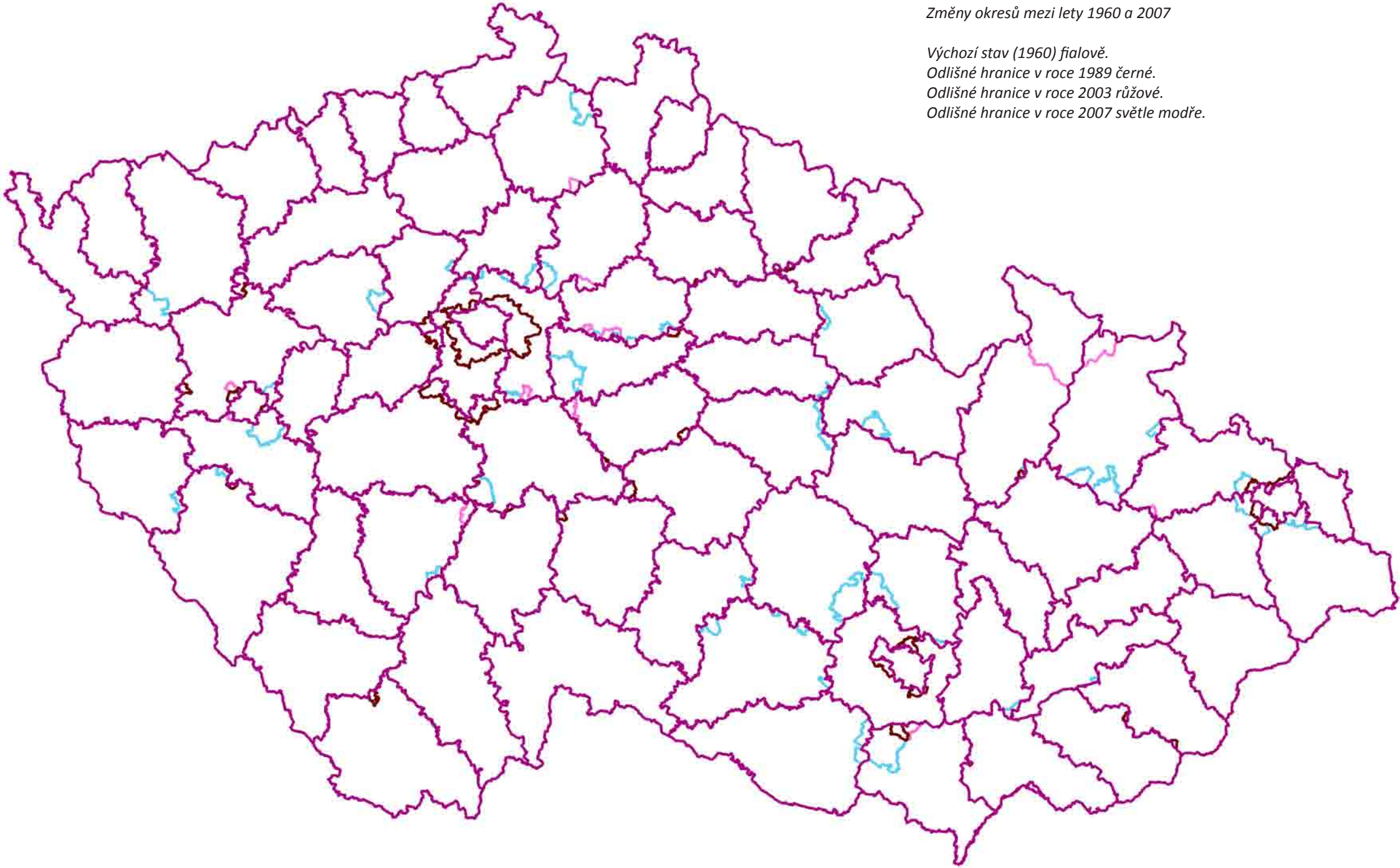

Pověřené obecní úřady

Pověřené obecní úřady byly stanoveny Nařízením vlády č. 475/1990 Sb. ze dne 24. 11. 1990 v počtu 365: Adamov, Aš, Bechyně, Bělá pod Bezdězem, Benátky nad Jizerou, Benešov, Benešov nad Ploučnicí, Beroun, Bezdružice, Bílina, Bílovec, Blansko, Blatná, Blovice, Bohumín, Bojkovice, Bor, Boskovice, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav, Broumov, Brumov-Bylnice, Bruntál, Břeclav, Březnice, Bučovice, Bystřice nad Pernštejnem, Bystřice pod Hostýnem, Bzenec, Cvikov, Čáslav, Čelákovice, Černošice, Červený Kostelec, Česká Kamenice, Česká Lípa, Česká Skalice, Česká Třebová, České Budějovice, České Velenice, Český Brod, Český Dub, Český Krumlov, Český Těšín, Dačice, Děčín, Dobruška, Dobřany, Dobříš, Doksy, Domažlice, Duchcov, Dvůr Králové nad Labem, Frenštát pod Radhoštěm, Frýdek-Místek, Frýdlant, Frýdlant nad Ostravicí, Fulnek, Golčův Jeníkov, Hanušovice, Havířov, Havlíčkův Brod, Heřmanův Městec, Hlinsko, Hlubočky, Hluboká nad Vltavou, Hlučín, Hodonín, Holešov, Holice, Holýšov, Horažďovice, Horní Benešov, Horní Planá, Horní Slavkov, Horšovský Týn, Hořice, Hořovice, Hostinné, Hostivice, Hradec Králové, Hrádek nad Nisou, Hranice, Hronov, Hrotovice, Hrušovany nad Jevišovkou, Hulín, Humpolec, Hustopeče, Cheb, Chlumec nad Cidlinou, Choceň, Chodov, Chomutov, Chotěboř, Chrást, Chrastava, Chropyně, Chrudim, Chvaletice, Ivančice, Jablonec nad Nisou, Jablonné nad Orlicí, Jablonné v Podještědí, Jablunkov, Jaroměř, Jaroměřice nad Rokytnou, Javorník, Jemnice, Jesenice, Jeseník, Jevíčko, Jičín, Jihlava, Jilemnice, Jílové u Prahy, Jindřichův Hradec, Jirkov, Kadaň, Kamenice nad Lipou, Kaplice, Karlovy Vary, Karolinka, Karviná, Kašperské Hory, Kdyně, Kladno, Klášterec nad Ohří, Klatovy, Kloubouky, Kojetín, Kolín, Konice, Kopidlno, Kopřivnice, Koryčany, Kostelec nad Černými lesy, Kostelec nad Orlicí, Kouřim, Králíky, Kralovice, Kralupy nad Vltavou, Kraslice, Kravaře, Krnov, Kroměříž, Krupka, Kuřim, Kutná Hora, Kyjov, Kynšperk nad Ohří, Lanškroun, Lázně Bělohrad, Lázně Bohdaneč, Ledeč nad Sázavou, Letohrad, Letovice, Liberec, Libochovice, Lipník nad Bečvou, Lišov, Litoměřice, Litomyšl, Litovel, Litvínov, Loket, Lomnice nad Popelkou, Louny, Lovosice, Luhačovice, Lysá nad Labem, Manětín, Mariánské Lázně, Mělník, Městec Králové, Město Albrechtice, Město Touškov, Mikulov, Milevsko, Mimoň, Miroslav, Mirotice, Mladá Boleslav, Mladá Vožice, Mnichovo Hradiště, Mníšek pod Brdy, Mohelnice, Moravská Třebová, Moravské Budějovice, Moravský Beroun, Moravský Krumlov, Morkovice-Slížany, Most, Náchod, Náměšť nad Oslavou, Napajedla, Nejdek, Němčice nad Hanou, Nepomuk, Neratovice, Netolice, Nová Bystřice, Nová Paka, Nové Hrady, Nové Město na Moravě, Nové Město nad Metují, Nové Město pod Smrkem, Nové Strašecí, Nový Bor, Nový Bydžov, Nový Jičín, Nymburk, Nýrsko, Nýřany, Odolena Voda, Odry, Olomouc, Opava, Opočno, Orlová, Ostrov, Otrokovice, Pacov, Pardubice, Pečky, Pelhřimov, Písek, Planá, Plánice, Plasy, Poběžovice, Počátky, Podbořany, Poděbrady, Pohořelice, Police nad Metují, Polička, Polná, Prachatice, Prostějov, Protivín, Přelouč, Přerov, Přeštice, Příbor, Příbram, Přibyslav, Radnice, Rakovník, Rokycany, Rokytnice nad Jizerou, Rokytnice v Orlických horách, Rosice, Roudnice nad Labem, Rousínov, Roztoky, Rožmitál pod Třemšínem, Rožnov pod Radhoštěm, Rumburk, Rychnov nad Kněžnou, Rýmařov, Říčany, Sázava, Sedlčany, Semily, Skuteč, Slaný, Slavičín, Slavkov u Brna, Slavonice, Smiřice, Soběslav, Sobotka, Sokolov, Staňkov, Starý Plzenec, Stod, Strakonice, Strážnice, Stříbro, Studénka, Suchdol nad Lužnicí, Sušice, Světlá nad Sázavou, Svitavy, Svoboda nad Úpou, Šlapanice, Šluknov, Špindlerův Mlýn, Šternberk, Štětí, Šumperk, Tábor, Tachov, Tanvald, Telč, Teplá, Teplice, Teplice nad Metují, Tišnov, Toužim, Trhové Sviny, Trutnov, Třebechovice pod Orebem, Třebíč, Třeboň, Třemošná, Třemošnice, Třešť, Třinec, Turnov, Týn nad Vltavou, Týnec nad Sázavou, Týniště nad Orlicí, Uherské Hradiště, Uherský Brod, Uherský Ostroh, Uhlířské Janovice, Uničov, Úpice, Ústí nad Labem, Ústí nad Orlicí, Úštěk, Úvaly, Valašské Klobouky, Valašské Meziříčí, Vamberk, Varnsdorf, Vejprty, Velká Bíteš, Velká nad Veličkou, Velké Meziříčí, Velvary, Veselí nad Lužnicí, Veselí nad Moravou, Vimperk, Vítkov, Vizovice, Vlašim, Vodňany, Volary, Volyně, Votice, Vranov nad Dyjí, Vrbno pod Pradědem, Vrchlabí, Vsetín, Vysoké Mýto, Vyškov, Vyšší Brod, Zábřeh, Zbiroh, Zlaté Hory, Zlín, Zliv, Znojmo, Zruč nad Sázavou, Žacléř, Žamberk, Žatec, Ždánice, Žďár nad Sázavou, Železná Ruda, Železný Brod, Židlochovice, Žlutice

Podle Nařízení vlády č. 82/1992 Sb. ze dne 15. 1. 1992 byl jejich počet rozmnožen o 16 (**Hodkovice nad Mohelkou**, **Horní Lideč**, **Ivanovice na Hané**, **Křivoklát**, **Libouchec**, **Mirovice**, **Mšeno**, **Nasavrky**, **Nechanice**, **Osoblaha**, **Sezimovo Ústí**, **Týnec nad Labem**, **Unhošť**, **Velké Březno**, **Vratimov**, **Všeruby**). Příslušnost obcí do obvodů POÚ zachycuje Statistický lexikon obcí České republiky 1992 (s. 841–886). Další dva nové POÚ přidalo Nařízení vlády č. 315/1995 Sb. s účinností od 1. 1. 1996 (**Postoloprty**, **Sadská**). Celkový počet POÚ tak dosáhl 383. Ke změnám příslušnosti došlo – též v souvislosti se změnami okresních hranic – u 41 obcí.

Výše uvedené předpisy byly zrušeny Nařízením vlády č. 343/2000 Sb. Nová Vyhláška ministerstva vnitra č. 349/2000 Sb. ze dne 12. 11. 2000 pak 5 sídel POÚ zrušila (***Hlubočky***, ***Krupka***, ***Špindlerův Mlýn***, ***Teplá***, ***Železná Ruda***), takže jich zůstalo 378. Úpravy některých obvodů znamenala Vyhláška Ministerstva vnitra č. 437/2000 Sb. ze dne 6. 12. 2000. Ke změnám příslušnosti došlo u 39 obcí.

K dalším změnám v počtu POÚ pak došlo v roce 2002 v rámci schvalování dalších reformních zákonů, které bylo uzavřeno 13. 6. 2002. Vymezení obvodů pověřených obecních úřadů přinesla Vyhláška Ministerstva vnitra č. 388/2002 Sb. ze dne 15. 8. 2002. Sídlem POÚ se tak nově (nebo znovu) staly **Hlubočky**, **Jesenice** (u Prahy), **Kamenice** (okres Praha-západ), **Krupka**, **Spálené Poříčí**, **Staré Město** (u Uherského Hradiště), **Velké Opatovice**. Celkem je tedy v České republice 386 POÚ. Změny příslušnosti se týkaly celkem 339 obcí.

Od 1. 1. 2003 existují v České republice tzv. obce s rozšířenou působností (ORP), které převzaly velkou část agendy zrušených okresních úřadů. Zachovány zůstaly obce s pověřeným obecním úřadem (POÚ). Dne 10. 6. 2004 byl schválen zákon č. 387/2004 Sb., který s účinností od 1. 1. 2005 provedl několik změn krajských hranic a v souvislosti s tím se změnila i příslušnost některých jednotek nižšího řádu (Vyhláška č. 388/2004 Sb.). V důsledku toho se změnila příslušnost 38 obcí do správních obvodů pověřených obecních úřadů.

Dílčí upřesnění přinesla Vyhláška 361/2006 Sb.

S platností od 1. 1. 2007 došlo k poměrně podstatným změnám okresních hranic, jejichž cílem bylo dosažení skladebnosti obec – obvod pověřeného obecního úřadu – obvod obecního úřadu s rozšířenou působností – okres. Hranice okresů se proto přizpůsobily hranicím obvodů obcí s rozšířenou působností. Změna se týkala vymezení 47 okresů a 119 obcí. Současně byly obec i obvod Pohořelice převedeny z okresu Břeclav do okresu Brno-venkov. I po této změně zbývá 33 obcí, které leží v jiném okrese nežli jejich obec

s rozšířenou působností; změna nebyla provedena, protože ji nelze provést vyhláškou ministerstva vnitra, ale čeká se na nový zákon o správním členění státu.
Dílčí aktualizace vymezení obvodů POÚ (především v důsledku integrace, dezintegrace či úpravy názvu obcí) pak přinesly Vyhlášky č. 445/2008 Sb., 486/2009 Sb., 316/2010 Sb., 440/2011 Sb. a 451/2012 Sb.

Obvody pověřených obecních úřadů (POÚ) v roce 1992.

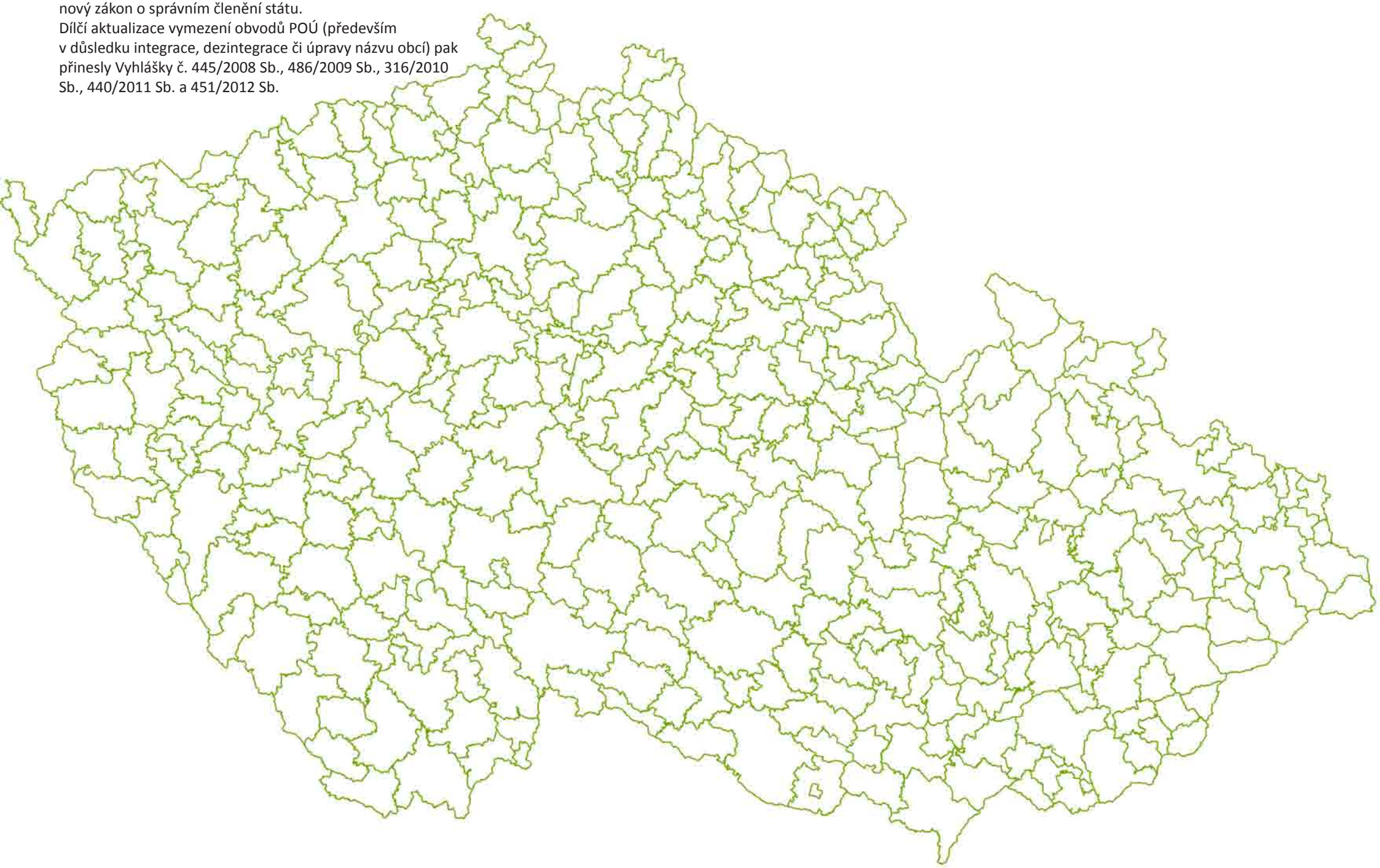

Obvody pověřených obecních úřadů nyní (2017).

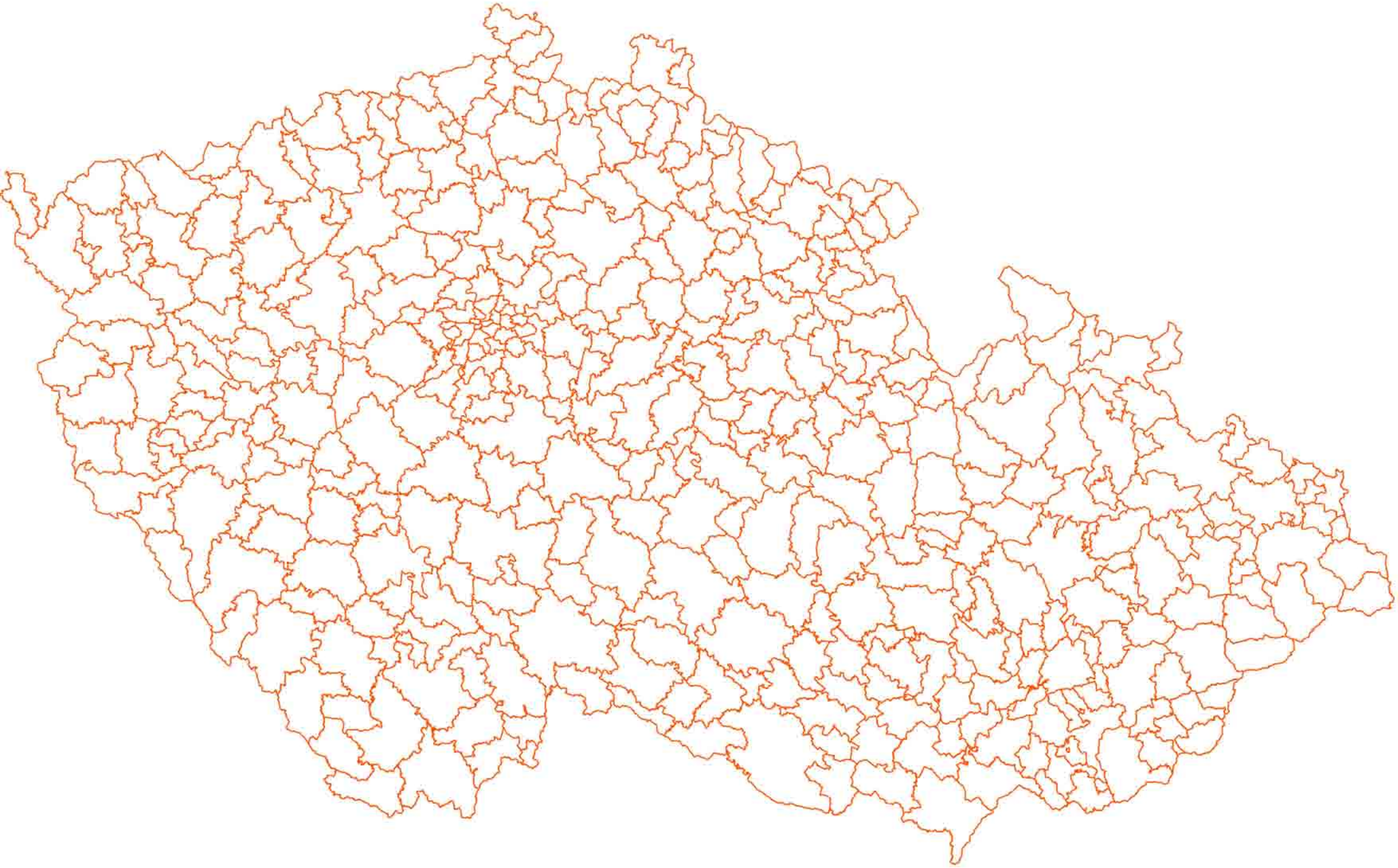

Přehled změn hranic obvodů POÚ mezi lety 1992 (silnější okrové čáry) a 2015 (tenké hnědé čáry).

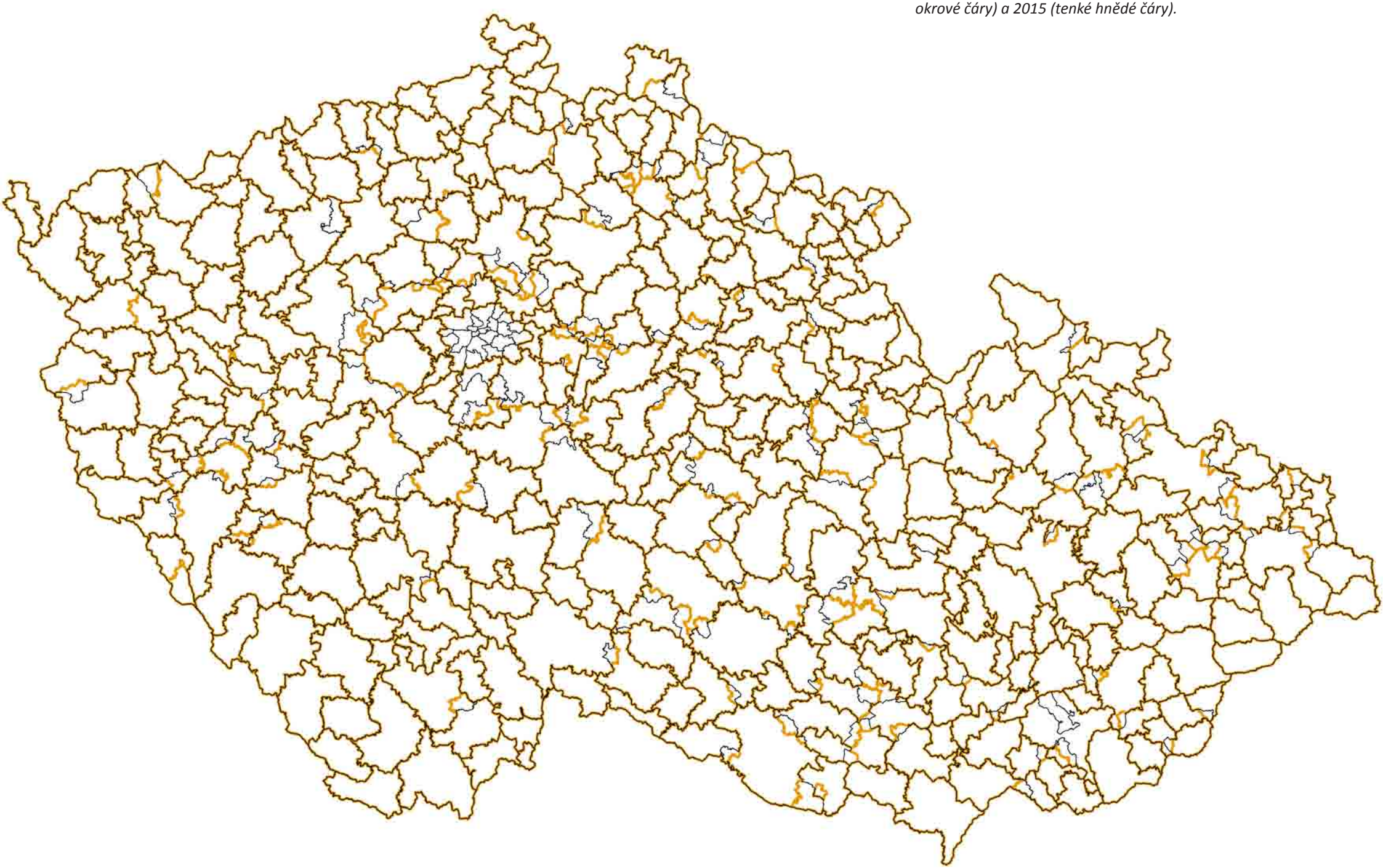

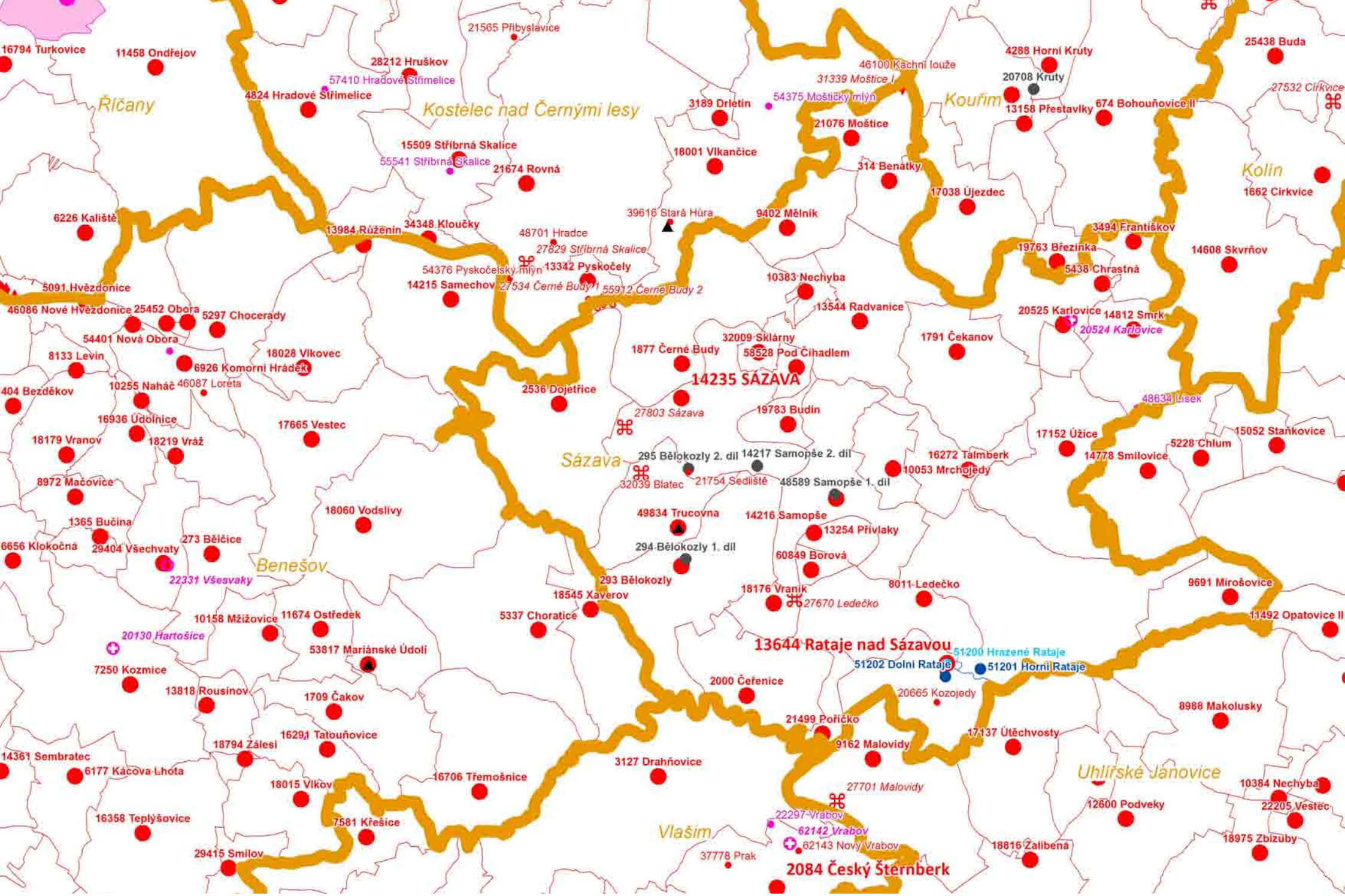

POÚ Sázava v roce 1992.

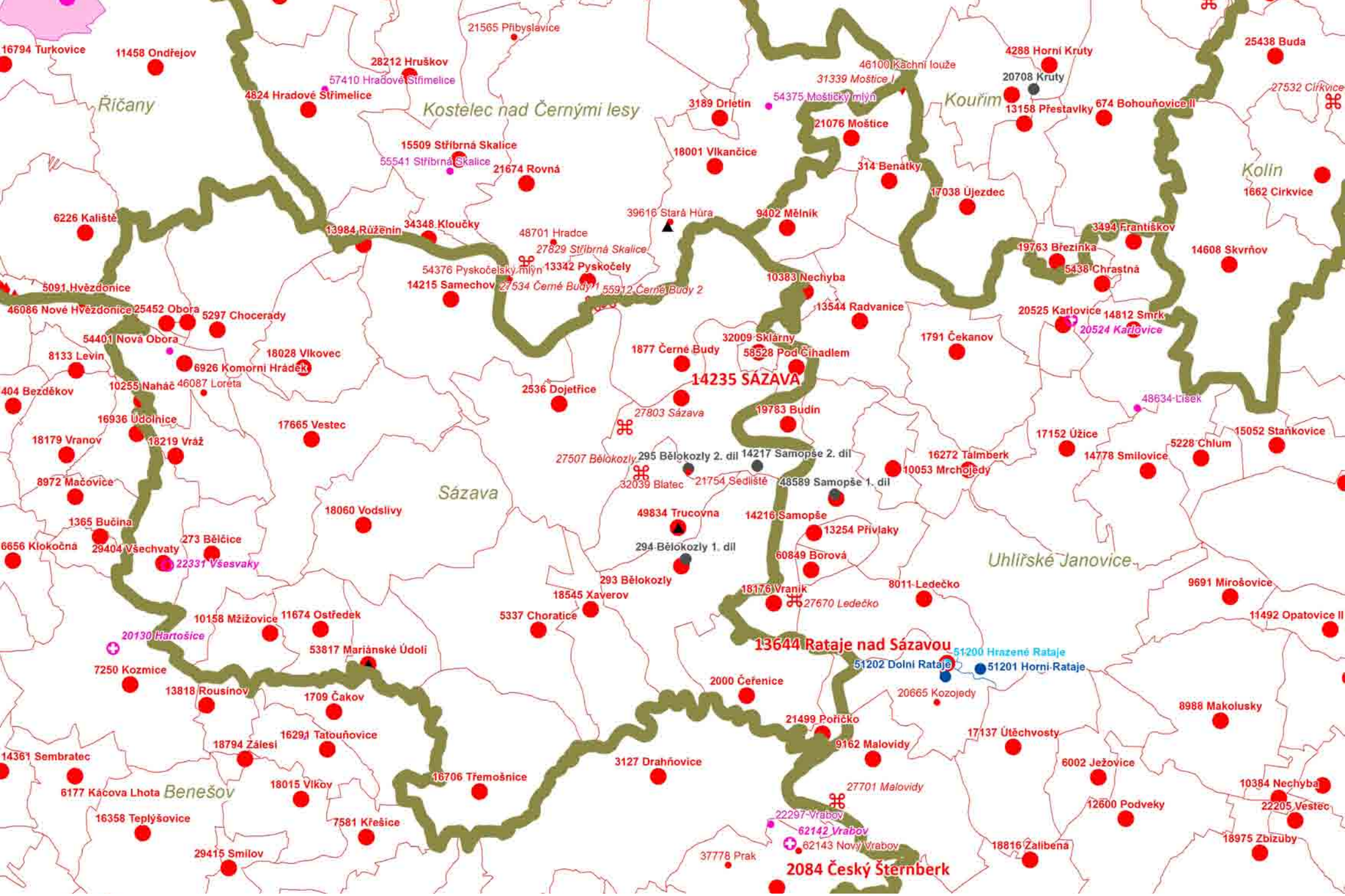

POÚ Sázava od roku 2000. K totální změně vymezení obvodu došlo v důsledku přesunu města Sázava z okresu Kutná Hora do okresu Benešov.

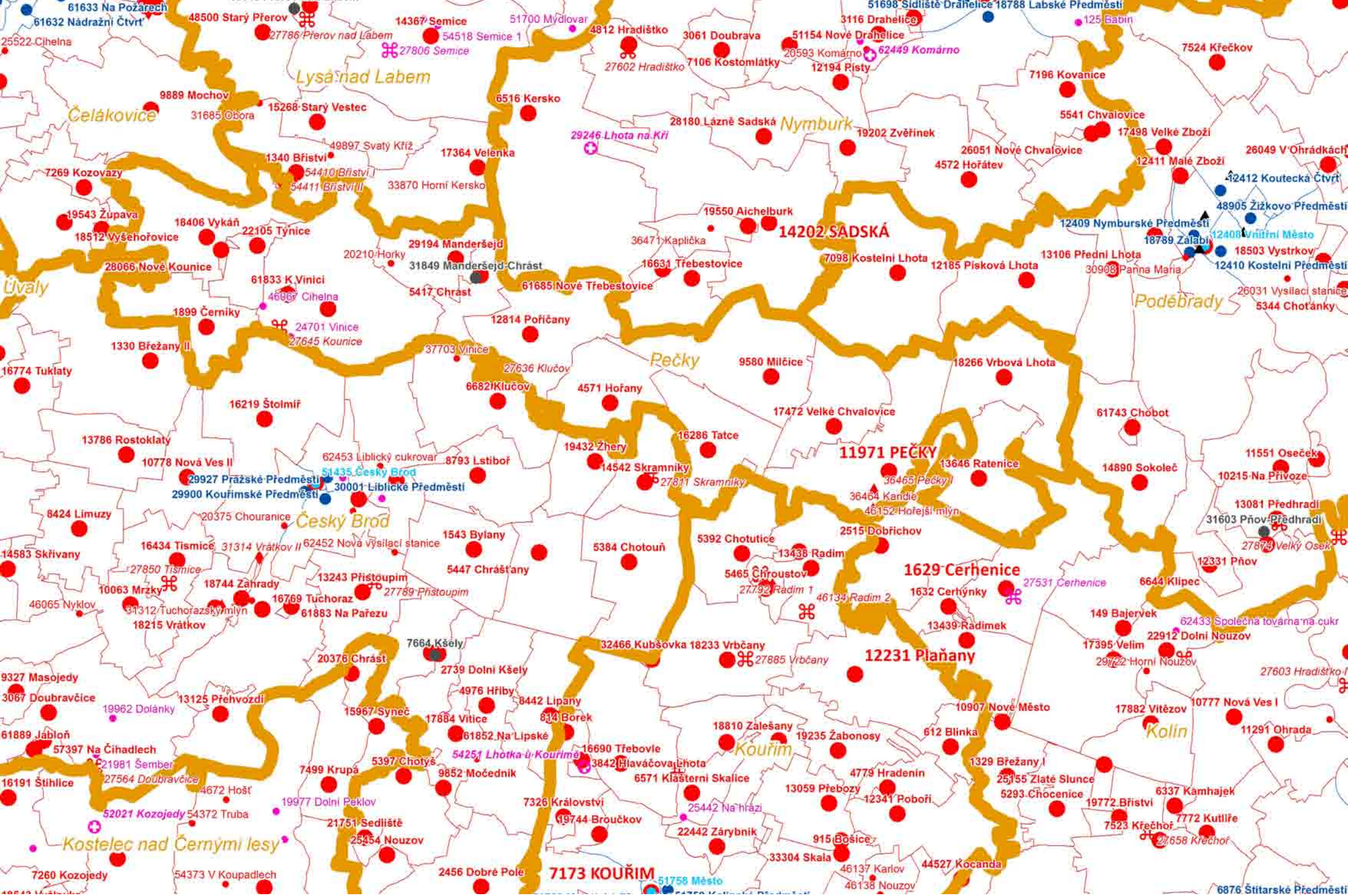

POÚ Pečky v roce 1992.

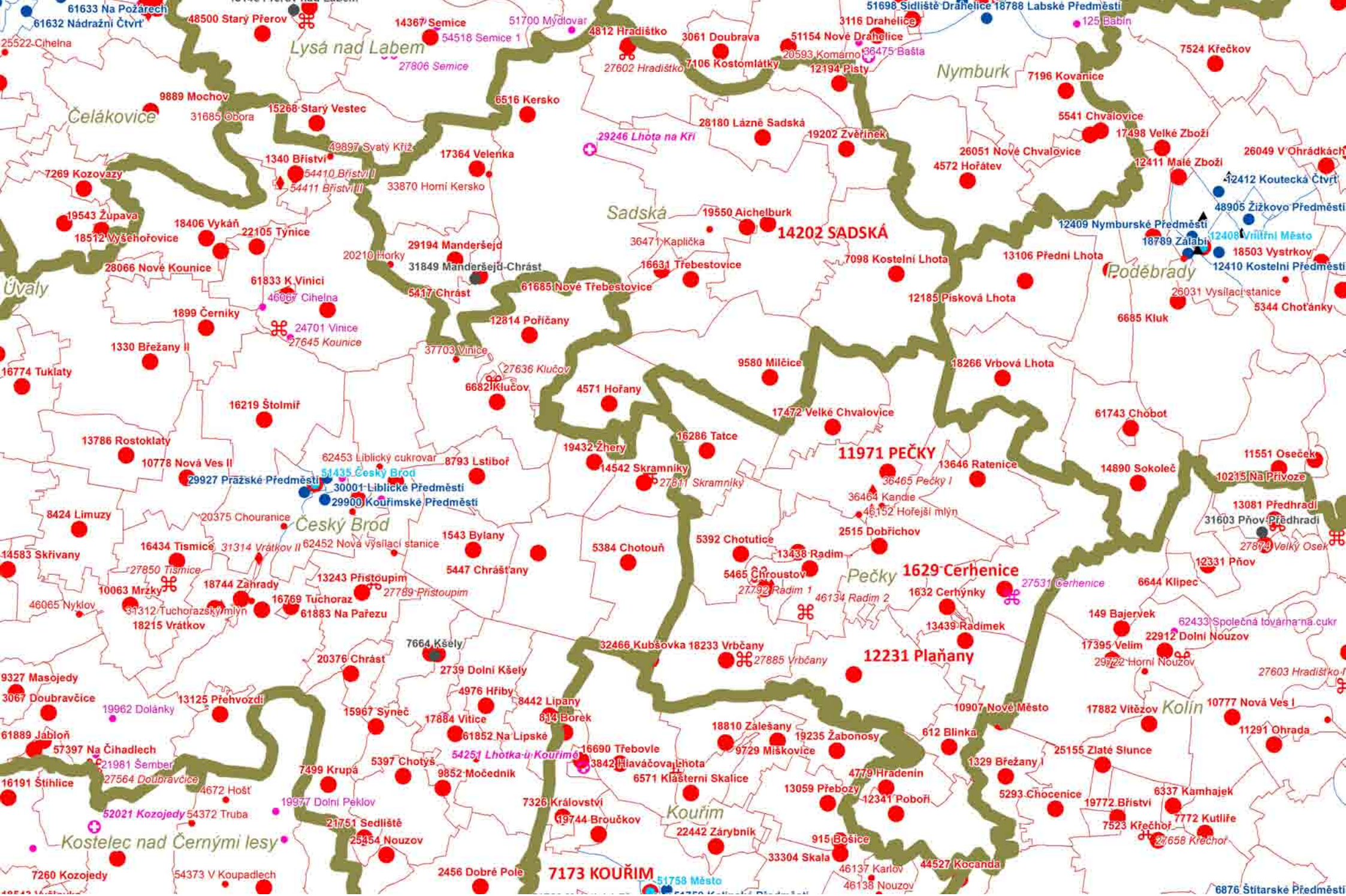

POÚ Pečky nyní. K naprosto odlišnému vymezení obvodu došlo jednak v důsledku vzniku POÚ Sadská, jednak kvůli změnám okresních hranic. Změny se udály v několika krocích, takže oba obvody POÚ byly v mezidobí vymezeny různě. Názorný důkaz, proč nelze obvody POÚ využít jako stabilní a logické jednotky mikroregionálního členění.

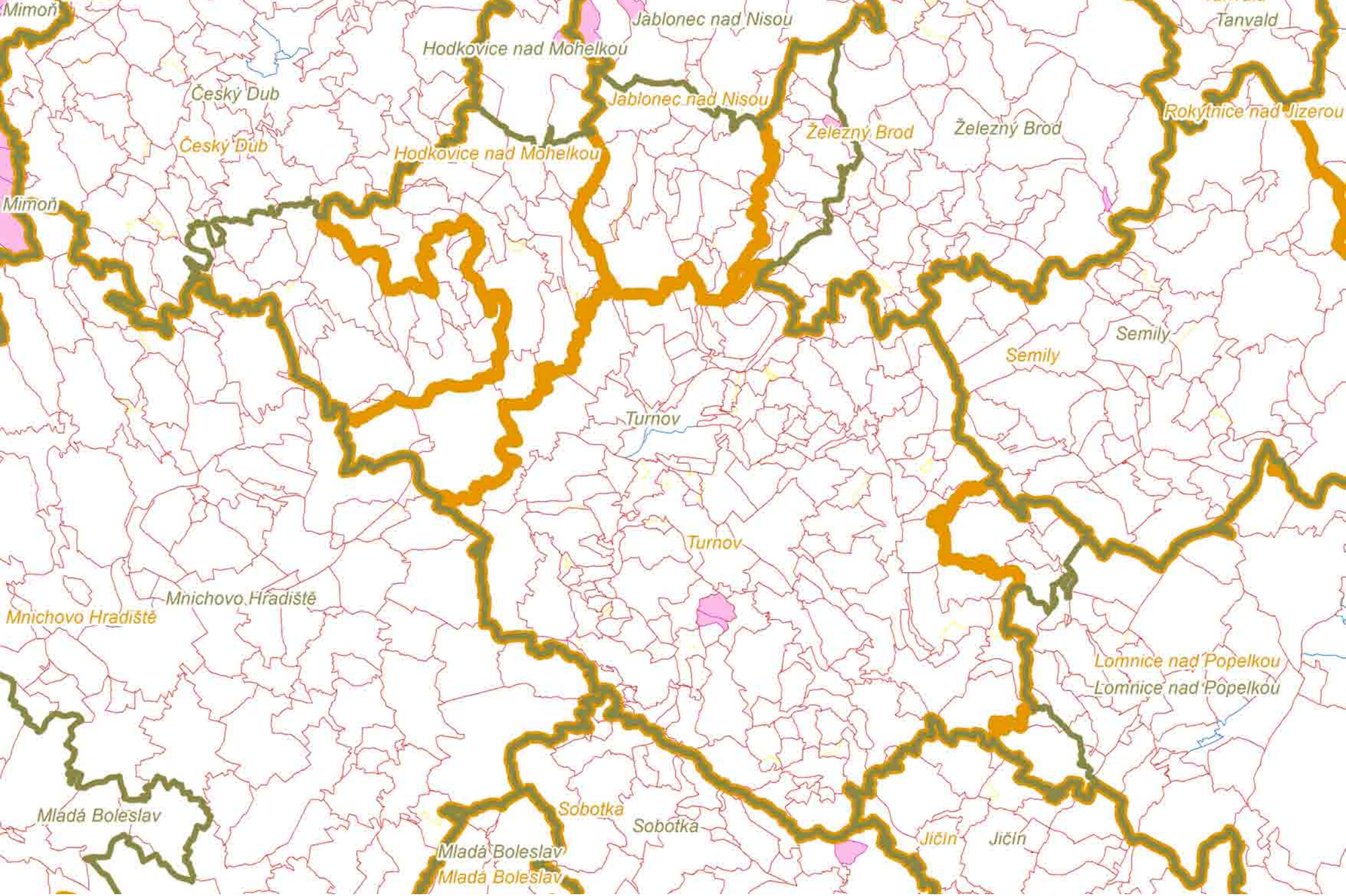

Tradiční okresní město Turnov bylo okresní reformou v roce 1960 zbaveno velké části svého spádového území a tento nepřirozený stav se původně odrážel i v hranicích POÚ (1992, okrové linie). Teprve díky vzniku ORP od roku 2003 mohlo dojít k logičtějšímu vymezení POÚ Turnov (zelené linie). Hranice okresů zde stále nejsou s ORP/POÚ kompatibilní.

Správní obvody obcí s rozšířenou působností

Obvody ORP v roce 2003.

Obce s rozšířenou působností v roce 2003 převzaly výkon veřejné správy od zrušených okresních úřadů. Jejich správní obvody nahradily okresy, které však jako územní jednotky zůstaly zachovány.

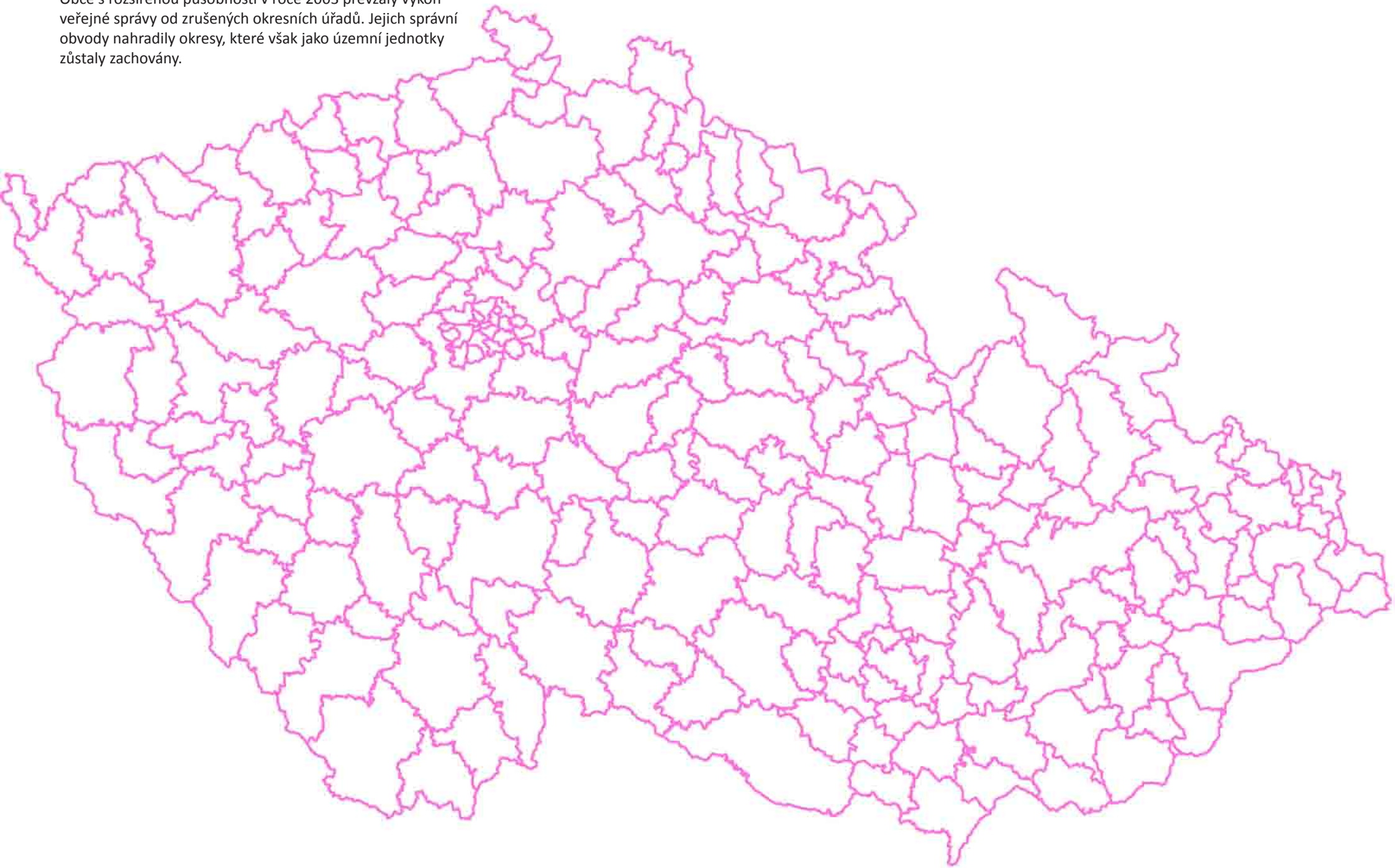

Obvody ORP od roku 2005, s vyznačením změn oproti roku 2003.

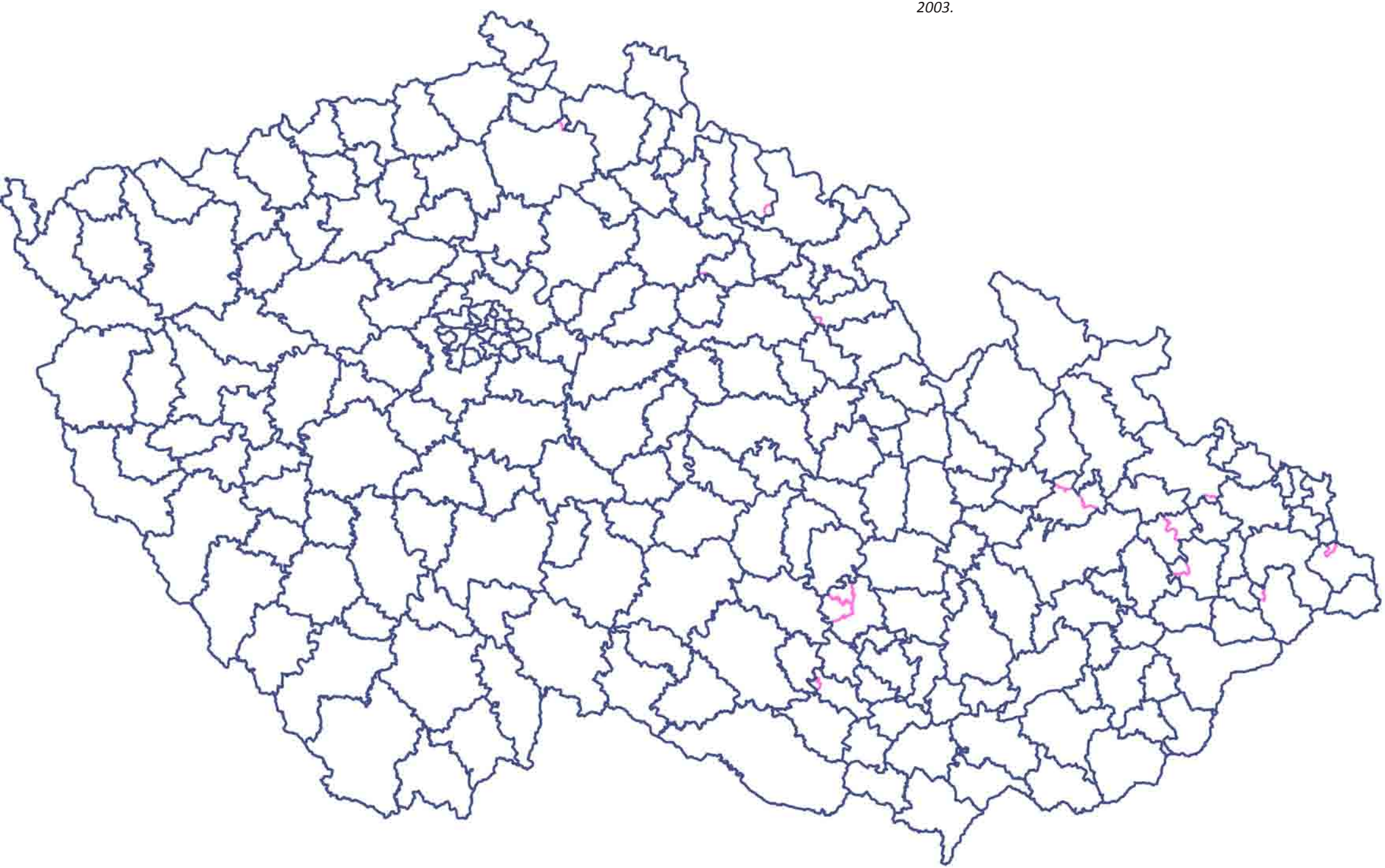

Skladebnost obvodů ORP a POÚ je v jistém smyslu podobná politickým a soudním (samosprávným) okresům z let 1850–1949. Liší se však jak podstatou svých působností, tak vymezením. Obvody obou typů jsou velikostně nevyvážené, obvody POÚ okolo bývalých okresních měst jsou většinou neúměrně větší oproti ostatním obvodům POÚ v daném ORP, protože reálné spádové regiony těchto mikroregionálních center (často sídel soudních okresů) nebyly při vytváření obvodů většinou respektovány a jsou proto nadále deformovány okresními hranicemi. Aktuální stav (2017).

Historické regiony

Všechna výše uvedená členění jsou “pouhým” průmětem úředně platného územního členění do území. Pro vlastivědnou potřebu je však potřeba mít k dispozici také stabilní mikroregionální územní jednotky. K tomu nelze použít ani soudní okresy z let 1850–1949, které sice byly velmi stabilní, ale míra změn byla i v jejich rámci během staletého trvání značná. Optimální územní jednotky navíc musejí brát v úvahu i vývoj území po roce 1949 (a také před rokem 1850) a přihlížet i k dalším aspektům. Nynější obvody ORP ani POÚ také nejsou vhodné, protože jsou velikostně nevyvážené (obvody bývalých okresních měst jsou oproti ostatním neúměrně velké) a jejich hranice jsou v mnoha případech z hlediska historické spádovosti umělé. Historické regiony CZ_RETRO jsou pokusem o vytvoření stabilních a v rámci možností optimálních mikroregionálních jednotek. V rámci CZ_RETRO se využívají k primárnímu určení mikroregionální příslušnosti všech lokalit (i pro potřeby vyhledávání pomocí pole LOKALITA_G).

Historické regiony jsou vytvořeny podle následujících zásad:

- výchozím základem (velikostním měřítkem) jsou soudní okresy podle stavu v roce 1938 (před záborem), modifikované tak, aby zajistily:
- rovnocenné uplatnění velikostně a významově srovnatelných mikroregionálních center, včetně těch, která nikdy sídly soudních okresů nebyla (například Choceň, Červený Kostelec)
- eliminaci případů, kdy byla méně významná mikroregionální centra v soustavě soudních okresů diskriminována rozdělením jejich přirozeného zázemí (například Luže)
- eliminaci případů, kdy bylo vymezení v okresů ve výrazném rozporu s geografickou spádovostí (danou zejména rozvodími) či komunikační dostupností
- eliminaci případů, kdy byly soudní okresy z jakýchkoli důvodů vymezeny v rozporu s tradičními hranicemi historických regionů včetně panství (Ašsko, Chebsko, Vitorazsko, Valticko, chlumecké panství aj.)
- promítnutí důsledků především sídelního vývoje po roce 1949, zejména pokud jde o vznik nových regionálních center (například Havířov, Neratovice); v tomto smyslu jde o jakousi predikci toho, do jaké podoby by soudní okresy teoreticky mohly dospět, kdyby existovaly i po roce 1949. Vymezení jednotlivých regionů lze přirozeně v budoucnu zpřesňovat v závislosti na dalších poznatcích, ale přitom nelze ztrácet ze zřetele výhody, které na druhou stranu poskytuje stabilita systému.

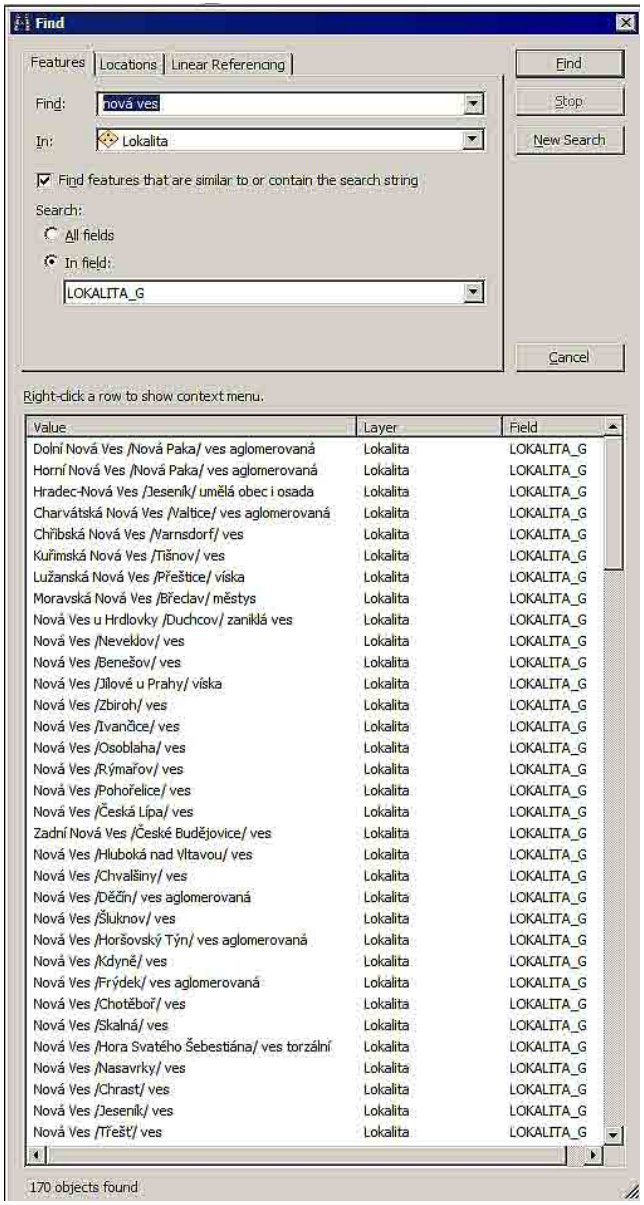

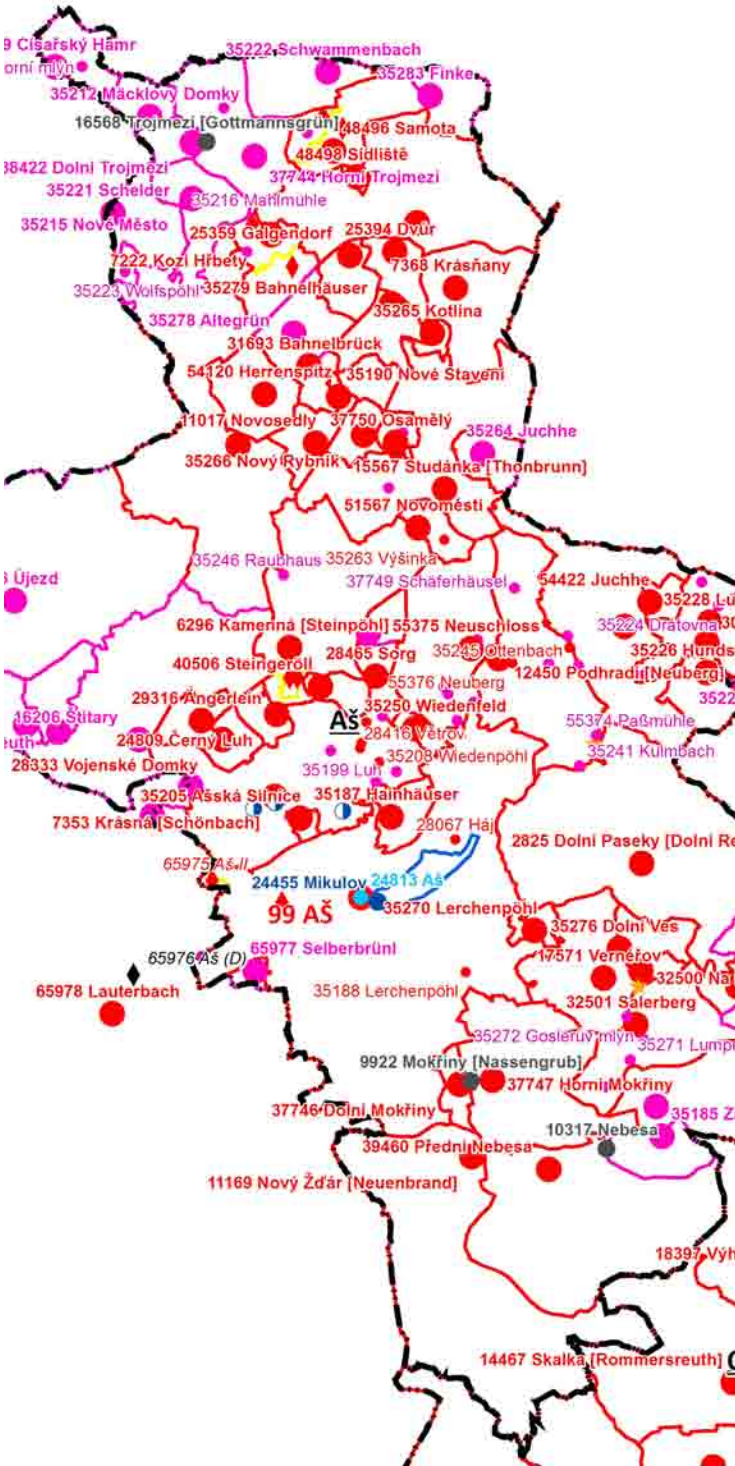

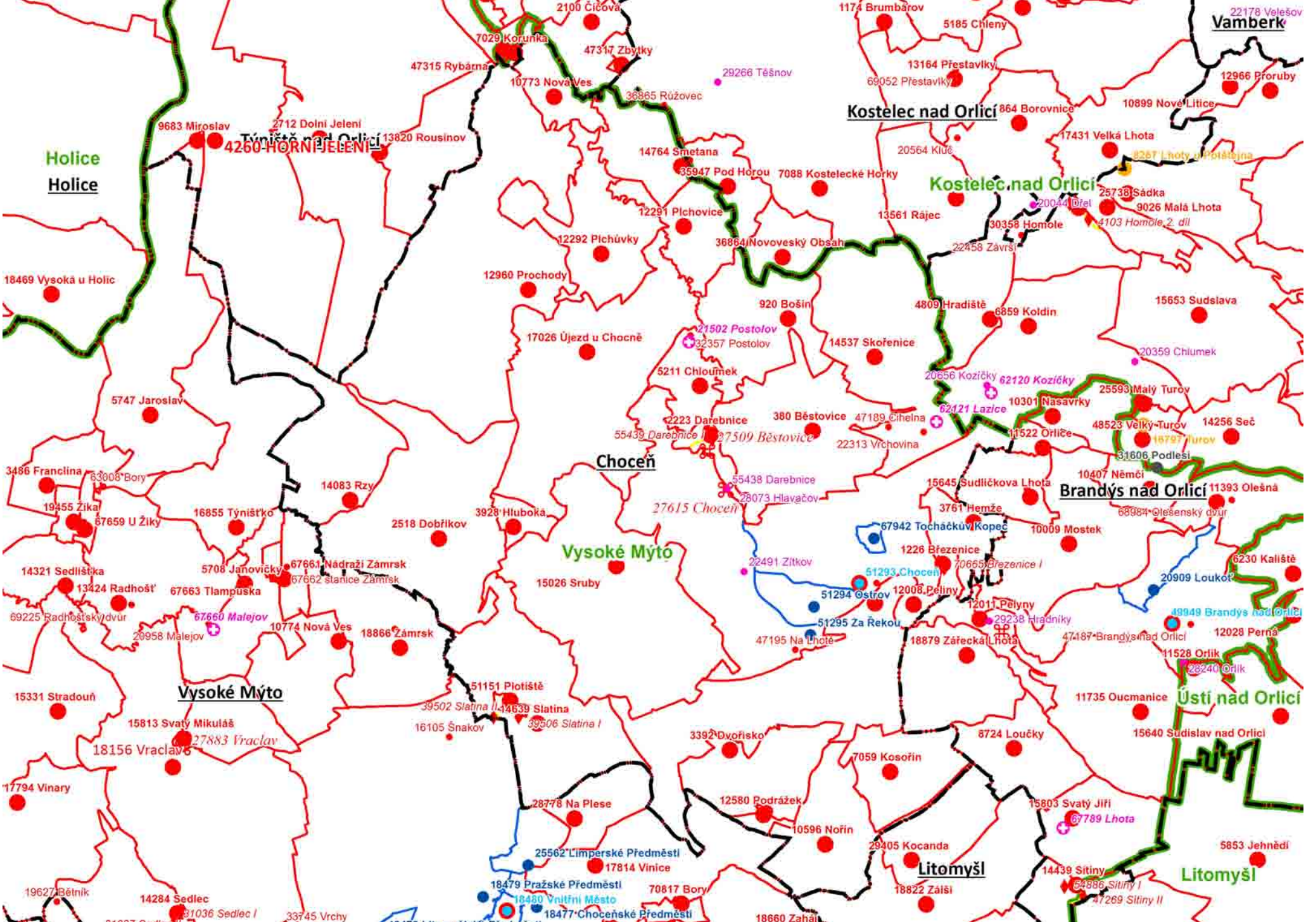

Vymezení historického regionu Choceň (černě přerušovaně) ve vztahu k okresním hranicím platným na počátku roku 1938 (zeleně).

Aš
Cheb
Kynšperk nad Ohří
Luby
Chodov
Ostrov
Kraslice
Nejdek
Horní Blatná
Kyšimov
Klášterec nad Ohří
Hora Svatého Sebastiána
Jirkov
Vejprty
Kadaň
Chomutov
Most
Bílina
Teplice
Chabařovice
Krupka
Děčín
Česká Kamenice
Varnsdorf
Cvikov
Hrádek nad Nisou
Chrastava
Nové Město pod Smrkem
Frýdlant
Lipová
Šluknov
Humburk
Hora Svaté Kateřiny
Litvínov
Duchcov
Ústí nad Labem
Benešov nad Ploučnicí
Lobendava
Liberec
Jablonec nad Nisou
Tanvald
Rokytnice nad Jizerou
Česká Lípa
Mimoň
Česká Lípa
Vysoké nad Jizerou
Vrchlabí
Svoboda nad Úpou
Žacléř
Semily
Jilemnice
Turnov
Lomnice nad Popelkou
Teplice nad Metují
Broumov
Hostinné
Trutnov
Nová Paka
Police nad Metují
Úpice
Dvůr Králové nad Labem
Hronov
Červený Kostelec
Česká Skalice
Náchod
Hořice
Jaroměř
Nové Město nad Metují
Jičín
Sobotka
Mladá Boleslav
Mšeno
Mělník
Roudnice nad Labem
Libochovice
Louny
Žatec
Postoloprty
Doupov
Kadaň
Ústí
Štětí
Děčín
Dubá
Doksy
Terezín
Lovosice
Litoměřice
Úštěk
Mimoň
Česká Lípa
Nové Město pod Smrkem
Frýdlant
Liberec
Jablonec nad Nisou
Tanvald
Rokytnice nad Jizerou
Vysoké nad Jizerou
Vrchlabí
Svoboda nad Úpou
Žacléř
Semily
Jilemnice
Turnov
Lomnice nad Popelkou
Teplice nad Metují
Broumov
Hostinné
Trutnov
Nová Paka
Police nad Metují
Úpice
Dvůr Králové nad Labem
Hronov
Červený Kostelec
Česká Skalice
Náchod
Hořice
Jaroměř
Nové Město nad Metují
Jičín
Sobotka
Mladá Boleslav
Mšeno
Mělník
Roudnice nad Labem
Libochovice
Louny
Žatec
Postoloprty
Doupov
Kadaň
Ústí
Štětí
Děčín
Dubá
Doksy
Terezín
Lovosice
Litoměřice
Úštěk
Mimoň
Česká Lípa
Most
Bílina
Teplice
Chabařovice
Krupka
Děčín
Česká Kamenice
Varnsdorf
Cvikov
Hrádek nad Nisou
Chrastava
Nové Město pod Smrkem
Frýdlant
Lipová
Šluknov
Humburk
Hora Svaté Kateřiny
Litvínov
Duchcov
Ústí nad Labem
Benešov nad Ploučnicí
Lobendava
Liberec
Jablonec nad Nisou
Tanvald
Rokytnice nad Jizerou
Česká Lípa
Mimoň
Česká Lípa

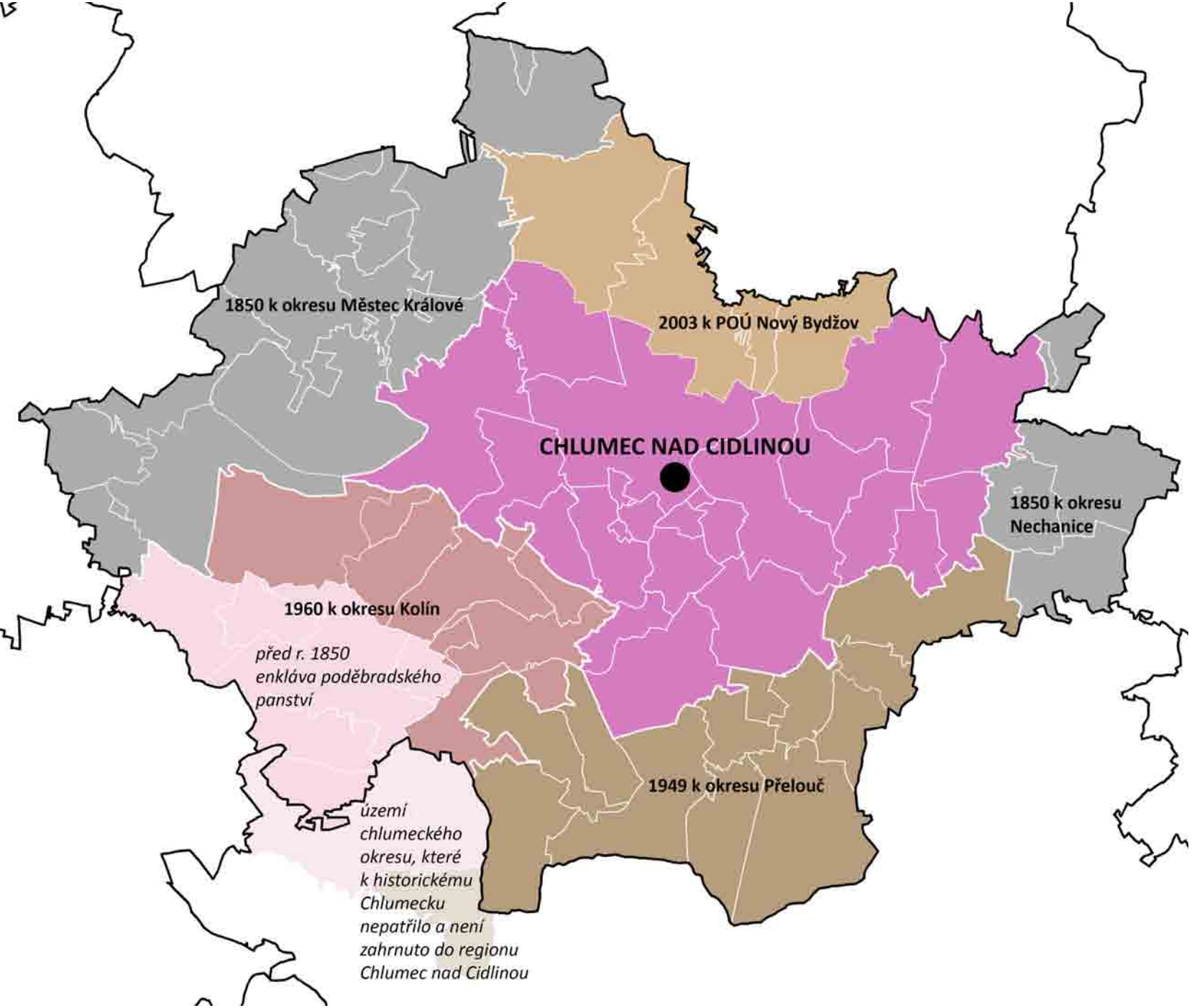

Region (historický mikroregion) Chlumec nad Cidlinou a jeho vývoj.

Základem regionu je dlouhodobě stabilní panství Chlumec nad Cidlinou (celý region vyjma někdejší enklávy poděbradského panství na jihozápadě), které vykazuje četné společné rysy například barokní architektury.
Při vzniku okresů v roce 1850 byly okrajové části panství začleněny do okresů Městec Králové a Nechanice, naopak byly připojeny některé obce patřící k panstvím Poděbrady a Pardubice (včetně Kladrub nad Labem a Selmic, které byly již v roce 1854 přičleněny k okresu Přelouč a schéma je nezachycuje; součástí regionu Chlumec nad Cidlinou. V této podobě okres Chlumec nad Cidlinou existoval zhruba 100 let.
Okresní reformy v letech 1949 a 1960 nejvíce postihly menší regionální centra, jejichž obvody byly citelně redukovány. Tak byl postižen také někdejší okres Chlumec nad Cidlinou.
Vznik správních obvodů obcí s rozšířenou působností v roce 2003 často vedl k obnově přirozené spádovosti některých center, ale v jiných případech ji naopak dále deformoval. Město Chlumec nad Cidlinou se kvůli odvěké rivalitě odmítlo stát součástí ORP Nový Bydžov (ačkoli bylo v letech 1850–1949 součástí politického okresu Nový Bydžov) a zůstalo v ORP Hradec Králové. Chlumecké obce Nepolisy, Mlékosrby a Babice se proto rozhodly k připojení k ORP Nový Bydžov a v důsledku toho dosáhlo úřední zázemí Chlumce (POÚ) historicky nejmenšího rozsahu.

Region Chlumec nad Cidlinou je souhrnem území chlumeckého panství a enklávy poděbradského panství.

Historické oblasti

Historické oblasti představují střední stupeň vlastivědného členění českých zemí. Zatímco (mikro)regiony představují zejména historické spádové oblasti jednotlivých měst, oblasti by měly spojovat větší území s odlišitelnými vlastnostmi. Oblasti nelze vymezovat podle jednoho hlediska. Je třeba brát v úvahu řadu faktorů geografické, historické, národnostní, ale i architektonické povahy a pokusit se o jejich co nejobjektivnější syntézu. Z povahy věci vyplývá, že jde o velmi náročný úkol, který nemá jednoznačné – jedno jediné správné – řešení.
Při vymezování oblasti byly uplatňovány zejména následující zásady:

• Oblasti existují v rámci historických zemí (Čechy, Morava, Slezsko). V případě českých zemí je toto hledisko zvláště důležité, protože jejich vzájemné hranice byly minimálně od 17. století až do jejich zrušení v roce 1949 velmi stabilní (jedinou změnou bylo v roce 1924 přičlenění vsi Nedvězíčko z Moravy do Čech). I po sloučení Moravy a Slezska v Zemi moravskoslezskou v roce 1928 zůstaly okresní hranice respektující zemskou hranici až na výjimky (Ostrava) zachovány. Žádná oblast tedy nemůže zasahovat do dvou zemí. Pokud na hranici existuje území se společnou charakteristikou, zasahující do dvou zemí, je v rámci každé země považováno za samostatnou oblast: např. Hřebečsko (Čechy) vs. Hřebečsko (Morava); obdobně též Jihlavský jazykový ostrov, Vysočina. Na pomezí Moravy a Slezska jde o Kravařsko.
• Území připojená k českých zemím (Českému státu) druhotně jsou bez ohledu na obvykle menší výměru vymezeny jako samostatná oblast (Chebsko, Ašsko, Valticko aj.).
• Již od 13. století se v dosud neosídlených pohraničních oblastech rozvíjela z iniciativy českých panovníků německá kolonizace. Rozsah souvislého německojazyčného osídlení se později zmenšoval, nicméně v důsledku citelného postižení českých zemí za třicetileté války se poněmčily i některé dříve české oblasti, zejména v západních a severních Čechách. Rovněž osidlování nových horských poloh v 17.–18. století bylo převážně německojazyčné. Oblasti s německojazyčným osídlením se řadou charakteristik odlišují od ostatních oblastí. Národnostní hranice, jak existovaly do roku 1945 (1938), proto vždy vymezují hranice oblastí. To platí také o polském osídlení na Těšínsku. Všechny oblasti byly proto před rokem 1945 z národnostního hlediska převážně homogenní (bez ohledu na pronikání českého živlu již od 19. století zejména do severočeských hornických a průmyslových oblastí a za 1. republiky i jinam). Dominantní národnost zde měla všude podíl nejméně 50 %, obvykle však mnohem více. Případné výjimky z tohoto pravidla jsou u každé z oblastí uvedeny. Poloha českých zemí v srdci Evropy, na křižovatce silných (zejména architektonických) vlivů sousedních států a zemí, podmínila neobyčejnou pestrost našeho území. Vedle oblastí vnitrozemských, centrálních, které vykazují převážně autochtonní vývoj, jsou okrajové (pohraniční) oblasti i bez ohledu na národností stránku věci oblastmi pomezními, v nichž se silně uplatňovaly umělecké vlivy sousedních zemí.
• Charakter oblasti, zejména jejího osídlení, ale i hospodářství, je podmíněn také geograficky, resp. geomorfologií. Oblasti nížinné se liší od vrchovin a ty zase od oblastí vysloveně horských. V rámci někdejších národnostních hranic se proto vymezují další oblasti z tohoto hlediska. Oblasti horského či podhorského charakteru se vymezují v těch případech, kde tvoří rozsáhlejší osídlená území s vlastní identitou (např. Podkrkonoší, Slezské Jeseníky). Nevymezují se tam, kde má horské pásmo pouze charakter hranice dvou sousedních oblastí a je víceméně neosídlené (Ždánický les – Litenčická pahorkatina – Chřiby oddělující Brněnský úval a Hanou od Dolního Pomoraví). Nížinné oblasti tedy mohou ve svých okrajových částech obsahovat i členitější a výše položená území (Dolní Pomoraví, Střední Polabí). Při vymezování oblastí je velký důraz kladem také na integritu povodí. Hlavní rozvodí se proto jeví jako optimální rozhraničení oblastí.
• Nížinné oblasti jsou obvykle nejstarší sídelní oblastí každé země. Charakter sídelní sítě je v oblastech nejstaršího osídlení většinou výrazně odlišný od podhorských oblastí osidlovaných až ve vrcholném středověku, které se zase liší od oblastí novověké horské kolonizace. Pokud má některé větší území výrazně jednotný systém osídlení a typů sídel, lišící se od oblastí sousedních, je to oprávněným důvodem pro vymezení samostatné oblasti. Příkladem jsou Severní Čechy či Litomyšlsko-poličské pomezí, charakterizované souvislou soustavou údolních lánových vesnic z vrcholného středověku. Zejména hranice Severních Čech oproti jižněji položenému Litoměřicku je neobyčejně ostrá, ačkoli obě oblasti byly německojazyčné; v případě Litoměřicka šlo však o relativně pozdní německý překryv staršího českého osídlení. Typologie sídel je zde proto podobná jako ve vnitrozemí.
• Historické správní hranice, zejména hranice krajů (před rokem 1848), podléhaly různým změnám, přesto však v některých částech zemí vykazovaly značnou stabilitu. Území některých historických krajů si zachovalo výraznou historickou integritu a identitu, která se projevuje i v kulturní krajině, charakteru sídel i architektury (Prácheňsko), zatímco v jiných částech země měly krajské hranice pro identitu oblastí mnohem menší význam. Historické krajské hranice se pro vymezení oblastí používají zejména tam, kde není k dispozici žádné vhodnější rozhraničení, nebo není jednoznačné (hranici lze vést několika odlišnými způsoby) – například rozhraničení Litoměřicka a Žatecka, Severovýchodních Čech (tedy Boleslavska, resp. Pojizeří) od Podkrkonoší a Východočského Polabí (tedy Hradecka). Zvláště velký význam mají historické krajské hranice pro vymezení Jižních Čech jako celku, i pro jejich rozčlenění na jednotlivé oblasti. Pokud byly krajské hranice využity pro rozhraničení nížinných oblastí, využijí se i pro rozčlenění přilehlých horských oblastí, které by jinak děleny být nemusely. Například Krušné hory jakožto horská oblast s výraznou identitou jsou proto rozděleny na východní, střední a západní část podle příslušnosti k Litoměřicku, Žatecku a Loketsku.
• Hranice oblastí respektují tam, kde to je opodstatněné, hranice významnějších dominií (panství). Zvláště ta panství, jejichž vymezení bylo relativně stálé po delší dobu, se často vyznačují například charakteristickým architektonickým projevem. Hranice dominií mají proto význam také pro vymezování regionů.
• Hranice (soudních) okresů z let 1850–1949 se pro hranice oblastí využívají především v případech, kdy není k dispozici jiná možnost rozhraničení. Je to dáno tím, že tyto okresy byly vytvořeny zejména jako územněsprávně srovnatelné racionální jednotky, resp. spádová území regionálních center. Tím ovšem často došlo (někde i záměrně) k narušení historicky stabilních území (kraje, dominia). Na druhé straně se stoletá existence těchto okresů výrazně projevila například v dostřednosti silniční sítě na území okresu, ale i v rovině veřejných staveb a podobně.
• V případě potřeby se mohou zohlednit i další hlediska.

V rámci České republiky bylo vymezeno 68 oblastí, z toho 37 v Čechách, 21 na Moravě a 10 ve Slezsku (z toho 1 v Dolním Slezsku, zbytek v Horním Slezsku). K tomu je třeba doplnit další tři oblasti, které k českým zemím již nepatří (české Kladsko, ztracené roku 1740 a slezské Východní Těšínsko a Těšínské východní Beskydy, ztracené v roce 1920). Celkem jde tedy o 71 oblastí. Tento poměrně vysoký počet je dán požadavkem homogenity těchto celků.
Pro různé účely je praktické pracovat i s řádově mnohem menším počtem výrazně větších území (např. Jižní Čechy). Jednotlivé oblasti byly proto sdruženy do 13 větších celků. Jejich počet se prakticky shoduje s nynějšími kraji, ale vymezení je výrazně odlišné.
Je zřejmé, že sdružování oblastí lze – přinejmenším v některých částech zemí – provést i v jiných kombinacích. Lze například vymezit Centrální českou polabskou oblast skládající se kromě Prahy, Středního a Západního Polabí také z Východočeského Polabí (popřípadě i části Litoměřicka a Žatecka). Obdobně mohou být sdruženy všechny tři části Krušných hor do jediného celku. Lašsko a moravskou část Kravařska lze seskupit do celku Moravské Poodří (=ta část Horní Moravy, která patří do povodí Odry).

Skladebnost oblastí

CZ_RETRO se obecně vyznačuje dokonalou skladebností. Země se dělí na regiony, ty na historické osady, které se mohou dále členit na čtvrtě a díly. Z dílů pak lze sestavit jakékoli územněsprávní členění (soudní okresy, politické okresy, kraje) z období po roce 1850.
Oblasti tuto skladebnost mohou respektovat jen zčásti: na úrovni zemí a pak až gisových dílů. Oblasti jsou vymezeny z jiných hledisek než regiony, proto nemůže existovat plná skladebnost těchto entit, i když je – tam, kde je to možné – preferována. Regiony jsou především historickými (a většinou i současnými) spádovými územími měst. Některá taková regionální centra byla přitom záměrně založena na hranici výrazně odlišných oblastí (obecně na rozmezí nížiny a hor). Příkladem mohou být Litvínov, Duchcov a Teplice, jejichž spádová území zahrnují nejen pánevní odlasti Podkrušnohoří, ale i přilehlou část Krušných hor, v níž zcela chybí srovnatelné městské centrum. Regiony Litvínov, Duchcov a Teplice (a mnoho jiných) proto mají nížinnou a horskou část.

Skladebnost oblastí z historických osad sice většinou platí, ale nemůže to být být stoprocentní zásada. Nelze (není vhodné) ji uplatnit tehdy, kdy byla pro rozhraničení oblastí využita historická krajská hranice a ta přitom procházela intravilánem (Horní Jiřetín). V takových ojedinělých případech jsou oblasti skladebné z dílů příslušné historické osady.
Velké katastry vsí Trojanovice, Čeladná či Ostravice mají jádro v podhorské oblasti Lašska, ale převážnou částí zasahují hluboko do Moravských Beskyd. Tyto historické osady proto nemohou být do oblastí skladebné; tuto funkci plní jejich čtvrtě. Úplně výjimečný je případ Košťan: vlastní město leží v Podkrušnohorské pánvi, ale katastr se táhne do Krušných hor až na saskou hranici. V této horské části není žádné osídlení, které by mohlo být čtvrtí či dokonce samostatnou historickou osadou. V tomto jediném případě je tedy polygon historické osady rozdělen hranicí oblastí na díly (dílce), které jako jediné nejsou dány existující čí bývalou administrativní hranicí (dílce oblastní). Celkem existuje pouze 12 historických osad (a v rámci jedné z nich i jedna čtvrť) rozdělených oblastní hranicí. Všechny jsou uvedeny v připojené tabulce, stejně jako další lokality (nepolygonové), které vykazují vícenásobnou oblastní příslušnost; takových lokalit je výrazně více. Jde zejména o některé tzv. umělé obce či vojenské újezdy.

Oblasti mohou mít jednu či více oddělených částí. Například Kravařsko (Morava) má (tak jako celá Morava) dvě oddělené části v území Slezska (nejde o tzv. moravské enklávy ve Slezsku). K Budějovicku patří i dvě malá území s českými vesnicemi, oddělená Jihočeským podhůřím (tedy dříve německojazyčnou oblastí); souvisejí sice s Prácheňskem, ale tam tyto vesnice historicky nepatřily.

Vícenásobné oblastní příslušnosti

Historické osady a čtvrtě

1796	Čeladná čtvrtě
48532	Dolní Rastory (díly)
4265	Horní Jiřetín (díly)
6273	Kamenice (díly)
6618	Kletečná (díly)
6641	Klíny (díly)
7138	Košťany (dílce oblastní)
10000	Most (díly)
12388	Most / Pod Šibeníkem (díly)
11619	Ostravice (čtvrtě)
29573	Podolsko (díly)
51904	Sídliště Chanov (díly)
16565	Trojanovice (čtvrtě)

Nepolygonové lokality

31558	Bohdalice-Pavlovice
1054	Brdy
31651	Částkov
2355	Dlouhá
31571	Frýdek-Místek
31687	Habrovany-Olšany
56800	Herálec
4960	Hřebeč
27978	Jankovice
31688	Jestřebí-Provodín
6306	Kamenná Horka
20217	Kochánov
65704	Kozlov
27116	Království III
7621	Křižánky
8051	Leskovec
21148	Libchavy
8458	Lipina
27109	Lipník u Mladé
31859	Marklovice/Marklowice
31701	Menhartice-Lovčovice
29334	Metuje
31588	Míčov-Sušice
31550	Mladá
9979	Moravskoslezský Kočov

21149	Nemojov
24607	Obecnice v Brdech
31599	Ostrava
11620	Ostravice 1
31777	Ostrý Kámen
12922	Prameny
13030	Provodín
50994	Přehrada Kružberk
51084	Přehrada Šance
33712	Radíkov
13441	Radiměř
31553	Ralsko
13625	Rastory
27111	Staré Benátky u Mladé
65936	Strašice v Brdech
15663	Suchá
66123	Šeberov (...)
51139	Šediviny
24172	Tošanovice
65701	Varhošť
17715	Věžnice
18228	Vražné
31738	Všenory-Černolice
31628	Vysočina
29146	Vysoké Pole
31842	Waldsee
31634	Zlatníky-Hodkovice

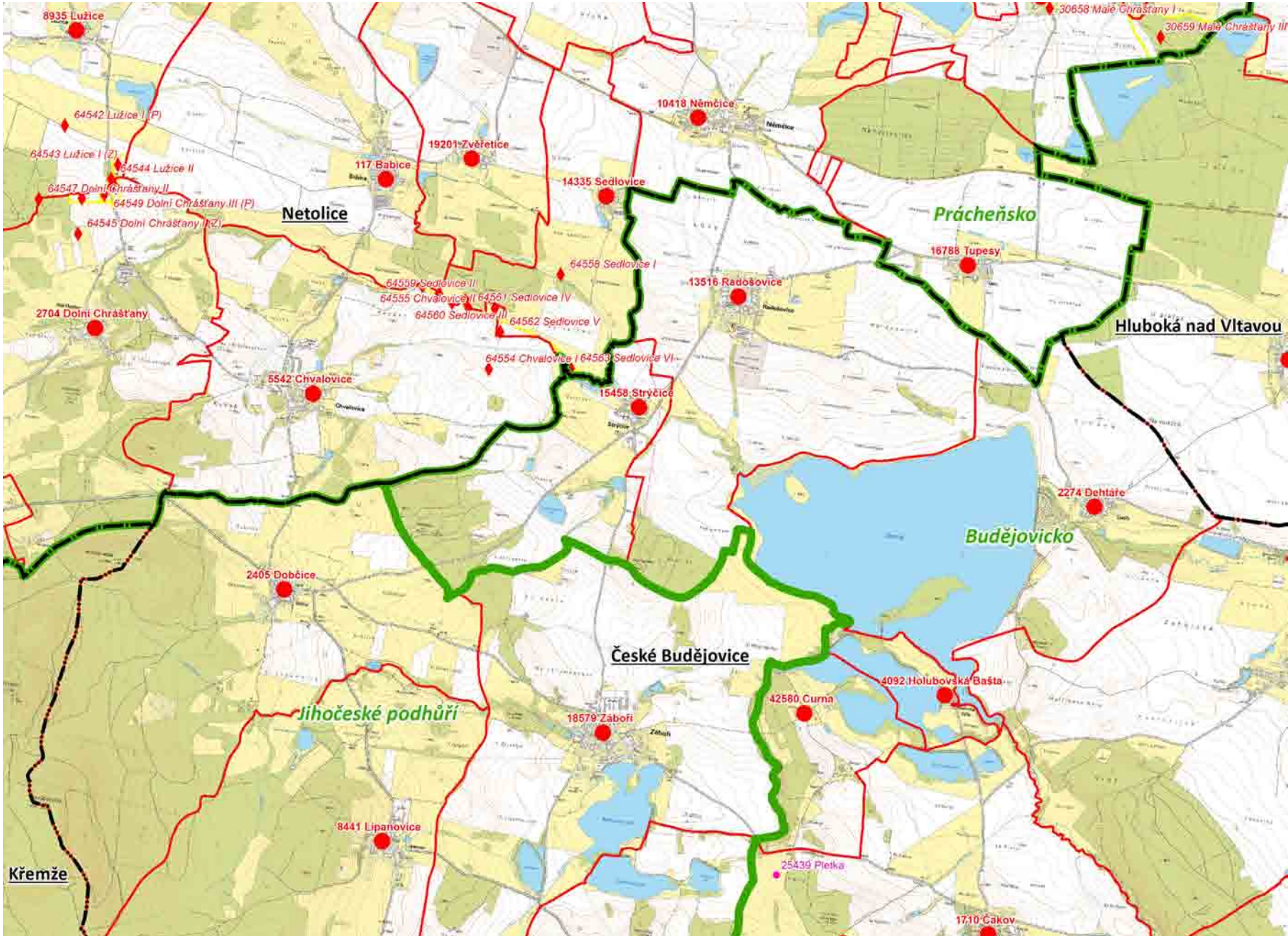

Hranice historických oblastí v detailním zobrazení (zeleně).

Historické oblasti CZ_RETRO a jejich sdružení do větších celků.

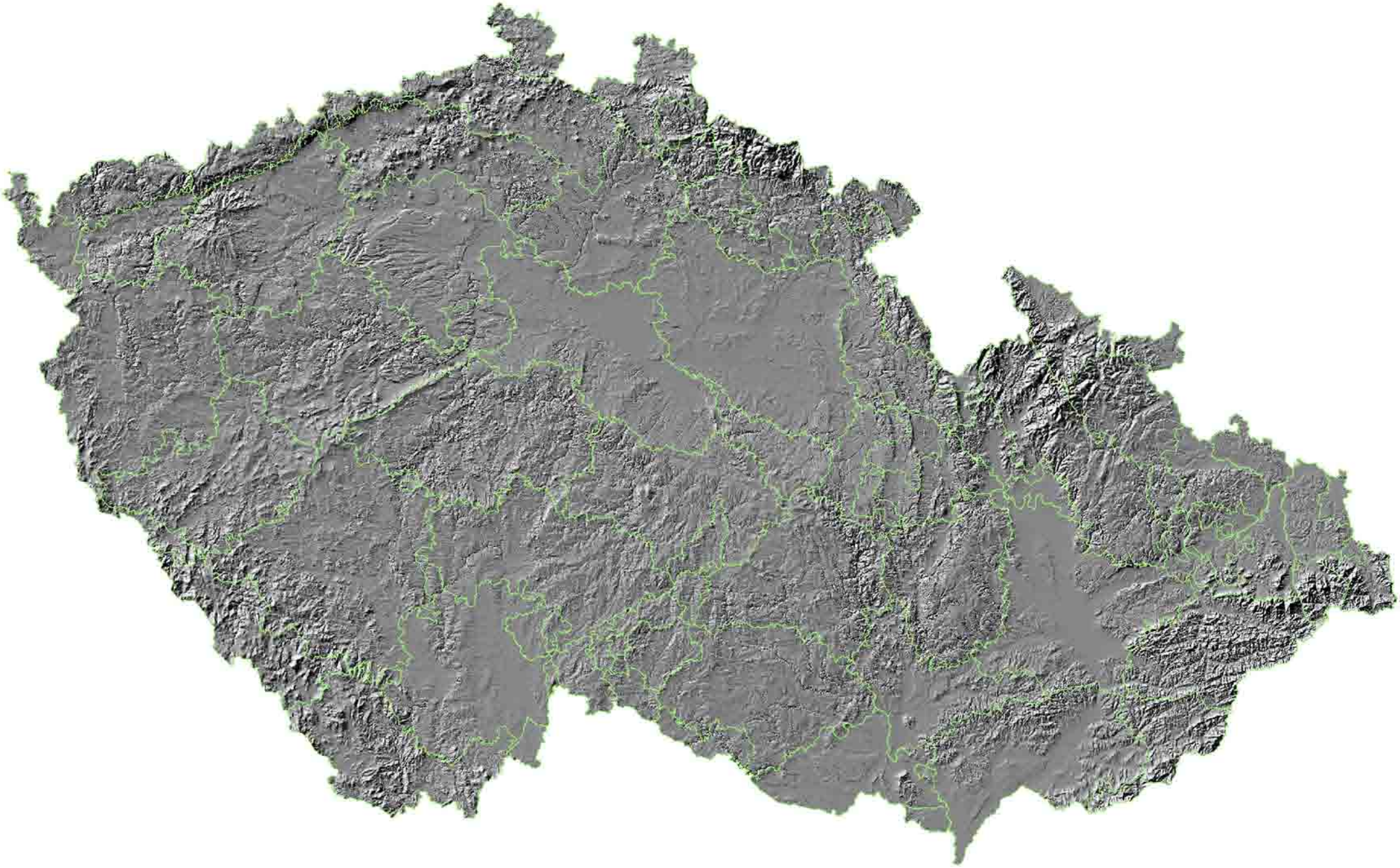

Historické oblasti CZ_RETRO na pozadí reliéfní mapy České republiky.

Tabulka oblastí a jejich sdružení do větších celků

Pokud se mluví o historických krajských hranicích, míní se tím v Čechách stav podle Berní ruly (BR). Případný mladší stav je výslovně zdůrazněn (zejména TK: Tereziánský katastr zachycující změny krajů nastalé od roku 1751).
Jazykově dříve německé oblasti jsou uvedeny modrým písmem, polské písmem zeleným.

ČECHY

I. STŘEDOČESKÉ POLABÍ

Středočeské Polabí tvoří spolu s Východočeským Polabím Centrální českou polabskou oblast, která je srdcem Čech a nejproduktivnější zemědělskou oblastí. Pokrývá ji soustava významných královských měst.

1. Praha

Praha je vymezena v rámci souvislé velkoměstské aglomerace. Do této oblasti nejsou zahrnuty okrajové části hlavního města, které mají stále převážně venkovský ráz a jsou od souvislé aglomerace i stavebně odděleny. V minulosti byla Praha omezena pouze na tradiční pražská města sevřená společným opevněním, zatímco zbytek levobřeží patřil do Slánska (později Rakovnicka) a pravobřeží do Kouřimska.

2. Střední Polabí

Střední Polabí mezi Prahou, Českým Brodem, Kouřimí, Nymburkem, Poděbrady, Kolínem, Kutnou Horou a Čáslaví netvořilo v minulosti správní jednotku, ale rozpadalo se do čtyř krajů. Vzájemné vztahy uvedených měst jsou spolu s celkovým geomorfologickým charakterem území rozhodující pro vymezení této oblasti. Jde o nížinné, zemědělské, značně odlesněné území v povodí středního Labe (včetně Dolní Jizery). Vymezení pomocí historických krajských hranic je rámcově možné pouze na západě (hranice Kouřimska se Slánskem, později Rakovnickem); hranice s komplikovaným a v čase proměnlivým průběhem byla zjednodušena ve shodě s rozvodím Labe a Dolní Vltavy. Střední Polabí tedy tvoří především severní nížinná část Kouřimska (včetně regionu Stará Boleslav, který představuje pravobřežní část brandýského panství, připojenou roku 1751 z Boleslavska do Kouřimska), jižní nížinná část Boleslavska (regiony Lysá nad Labem a Nymburk, oddělené od zbytku Boleslavska lesnatým pásmem mezi Předměřicemi nad Jizerou a Mcely), nejzápadnější nížinná část Hradecka (později Bydžovska) (regiony Sadská, Poděbrady; hranice vůči dymokurskému a chlumeckému panství) a severní nížinná část Čáslavska (regiony Kutná Hora, Čáslav, Golčův Jeníkov). Region Poděbrady nezahrnuje kú Velim a Veltruby, která také patřila do Hradecka. Zahnuje naopak kú Kanín, Opolany, Oškobrh (?), Opolánky, Sány, která patřila do Kouřimska. V těchto případech by respektování stavu podle BR bylo velmi násilné, protože dnešní spádovost je zcela jiná (a regiony jí odpovídají).
Východní hranici Středního Polabí tvoří historická hranice Čáslavska vůči Chrudimsku, sledující zhruba hřeben Železných hor. Jižní hranice je dána rozvodím Labe a Sázavy/Vltavy; v těchto územích dosahuje Střední Polabí nejvyšší nadmořské výšky.
Region Uhlířské Janovice je od severu k jihu rozdělen hranicí Kouřimska a Čáslavska víceméně na poloviny. Hraničními lokalitami Čáslavska (vůči Kouřimsku) jsou: Onomyšl, Křečovice, Mančice, Rašovice, Sudějov, Staré Nespeřice, Podmoky, Nové Nespeřice, Vlková, Koblasko, Petrovice II, Losiny, Polipsy. Z celého regionu je do Středního Polabí zahrnuta jen severovýchodní třetina (povodí Labe; i ta se dělila mezi Kouřimsko a Čáslavsko), zatímco zbylé patří do Středočeské vrchoviny a Vysočiny (Čechy).

3. Západní Polabí

Západní část polabské nížiny zahrnující zejména povodí dolní Vltavy a dolní Ohře. V zásadě odpovídá Slánskému kraji. Centry jsou Slaný, Mělník, Roudnice nad Labem a Louny. Východní hranice je dána rozvodím dolní Vltavy a středního Labe. Zahrnuje i nejbližší okolí Mělníka, jehož krajská příslušnost byla proměnlivá. Mělník je typickým centrem vzniklým na hranici geograficky rozdílných oblastí a později k tomu přibyla i poloha při hranici národnostní. V BR byl Mělník s okolím součástí Litoměřicka, od roku 1751 Kouřimska. Do Západního Polabí jsou zařazeny pouze lokality náležející v BR k Litoměřicku, ale s výjimkou vsí Strážnice, Střednice, Vysoká a Dolní Zimoř, které jsou kvůli geomorfologickým souvislostem zařazeny do Severozápadních Čech. Severní a západní hranice je dána někdejší národnostní hranicí, která k oblasti přičleňuje i Louny s okolím z Žatecka a Libochovicko z Litoměřicka. Jižní hranice sleduje hranici Slánska vůči Rakovnicku (v polovině 18. století byly oba kraje sloučeny do Rakovnicka, ale hranice panství se v zásadě nezměnily). Hranice Slánska vedla poněkud jižněji než linie rozvodí s Berounkou, která by rovněž mohla být považována za hranici Západního Polabí. Zejména jižní třetina oblasti v pásmu Džbánu a Pražské plošiny je výše položená a značně členitá, rozbrázděná systémy hlubokých údolí.

II. STŘEDNÍ A JIHOVÝCHODNÍ ČECHY

4. Středočeská vrchovina

Oblast pahorkatin v povodí střední Vltavy a a dolní Sázavy, vymezená na západě hřebenem Brdů, na severu rozvodím Sázavy a Labe, na východě důsledně respektovanou hranicí Kouřimska a Čáslavska a obdobně na jihu hranicí Jižních Čech (Prácheňska a Táborska). Kromě větší části Kouřimska oblast zahrnuje celý kraj Vltavský a východní polovinu kraje Podbrdského (obě tato území byla v polovině 18. století spojena do kraje Berounského).

5. Vysočina (Čechy)

Oblast pahorkatin a vrchovin v povodí horní Sázavy a horní Doubravy. Na západě i východě je vymezena hranicí Čáslavska (vůči Kouřimsku, resp. Chrudimsku), na jihu hranicí Jižních Čech a Moravy (a národnostní hranicí), na severu rozvodím Sázavy a Labe a hranicí okresu Chotěboř. Celá oblast leží v Čáslavsku. Její jihovýchodní polovina se někdy nazývá Horácko (České Horácko).

6. Jihlavský jazykový ostrov (Čechy)

Česká část někdejší německé jazykové enklávy na pomezí Čech a Moravy, podmíněné středověkou hornickou kolonizací. Hranice jsou vymezeny národnostně, resp. etnologicky. Kromě sídel s německou většinou sem spadají také ta, ve kterých získalo nejpozději v 1. polovině 20. století převahu české obyvatelstvo. Ve středověku byl rozsah německojazyčného osídlení větší a do hornického regionu patřila i města Německý (Havlíčkův) Brod, Přibyslav či Česká Bělá. Pokud by byly klasifikovány dvě kategorie oblastí, patřila by tato do té nižší, neboť jde v podtatě o podmnožinu české části Vysočiny.

III. JIŽNÍ ČECHY

Do značné míry svébytný celek v povodí Nežárky, Lužnice, horní Vltavy a Otavy (i nejhořejší Blanice a Želivky), který

se vyvíjel částečně nezávisle na české polabské oblasti. Vnější hranice Jižních Čech jsou vymezeny přesně podle Tereziánského katastru (kraje Budějovický, Táborský – dříve tvořící kraj Bechyňský – a Prácheňský). S výjimkou výběžku severně od Pelhřimova, ze kterého v Berní rule patřily k Jižním Čechám (Bechyňsku) jen Jiřičky, a to respektuje i hranice oblasti. Velký výběžek tvořený v TK vesnicemi Skoranovice, Chlovy, Těškovice, Onšov, Martinice u Onšova, Syrov, Kalná Huť, Hroznětice, Děkančice, Hořice, Chyšná patřil v BR do Čáslavska.
Také vnitřní hranice v Jižních Čechách jsou vymezeny podle TK, s níže uvedenými výjimkami. V rámci každého z historických krajů jsou vymezeny nejméně dvě oblasti: jádrová (česká) a pohraniční (německá).

7. Budějovicko
Národnostně česká část Budějovického kraje, jejíž jádro tvoří obě rybniční pánve: Budějovická a Třeboňská. Zahrnuje – ve shodě s TK – rovněž soběslavské panství, které bylo součástí rožmberských držav. Teprve později bylo připojeno k Táborsku. Ves Komárov patřila vždy do Táborska (p. Bechyně), ale tvoří nedílnou součást vesnic Soběslavských blat s charakteristickou lidovou architekturou.

8. Jihočeské podhůří
Národnostně německá část Budějovického kraje na hranici s Pasovskem a Horními Rakousy. Zahrnuje jižní část Šumavy, dále Šumavské podhůří a Novohradské hory s částí podhůří.

9. Vitorazsko
Malá část historického, původně českého a později dolnorakouského Vitorazska, připojená k Československu v roce 1920 díky naprosté převaze českého obyvatelstva. Německá většina charakterizovala pouze aglomeraci Českých Velenic, která byla připojena ze strategických (dopravních) důvodů.

10. Táborsko
Česká část Táborského kraje, který vznikl rozdělením kraje Bechyňského v roce 1751. Zařazena je sem rovněž ves Křenovice (7559), která patřila k Budějovicku a v rámci Táborska tak tvořila enklávu.

11. Jindřichohradecké podhůří
Národnostně německá část Táborska, zahrnující jednak pohraniční Novobystřicko, ale též navazující pás vsí obkružujících Jindřichův Hradec, čímž vznikají velmi komplikovaně vedené hranice. Tato oblast má spíše charakter podmnožiny vlastního Táborska.

12. Prácheňsko
Česká část Prácheňského kraje, víceméně odpovídající povodí Otavy (zejména pokud jde o rozvodí s řekami Jihozápadních Čech). Neorganický výběžek Prácheňska okolo Temelína existoval jak v BR, tak v TK; až později byl připojen k Budějovicku.

13. Šumava
Národnostně německá, výrazně horská část Prácheňska. V rámci ní měla specifické postavení oblast Královského hvozdu organizovaná systémem rychet.

IV. STŘEDOZÁPADNÍ A ZÁPADNÍ ČECHY
14. Středozápadní Čechy
Na severu jsou vymezeny hranicí Rakovnicka vůči Slánsku (BR), na jihovýchodě tvoří hranici hřeben Brd, na jihu rozvodí Klabavy a Úslavy (a současně hranice rokycanského panství), na západě a severozápadě hranice národnostní. Jde o celý někdejší Rakovnický kraj (BR), západní polovinu kraje Podbrdského a severovýchodní část kraje Plzeňského (zhruba v povodí Berounky pod Plzní).

15. Jihozápadní Čechy
Oblast je na severu vymezena Plzní a jeho vesnicemi, na východě rozvodím Úslavy a Klabavy, na jihovýchodě hranicí Klatovska (dříve Plzeňska) vůči Prácheňsku. Na jihozápadě, západě a severozápadě jde o hranici národnostní. Jde o jihovýchodní část Plzeňského kraje (BR) a po roce 1751 o převážnou část nového kraje Klatovského. Národopisně výraznou část oblasti tvoří Chodsko.

16. Západní Čechy
Vůči Jihozápadním a Středozápadním Čechám oblast ohraničuje národnostní hranice, na severu pak přesný průběh hranice Plzeňska vůči Loketsku a Žatecku. Celá oblast ležela v Plzeňském kraji (BR), od roku 1751 též zčásti v Klatovském kraji. Velká část Západních Čech byla germanizována až v novověku. Oblast Tepelska a Toužimska je výrazná koncentrací středověkých lánových radiálních vsí. Pohraniční horské pásmo Českého lesa bylo osídleno až v novověku.

V. SEVEROZÁPADNÍ ČECHY
17. Žatecko
Oblast zahrnuje střední Poohří včetně celých Doupovských hor, ale bez přilehlé části Krušných hor. Doupovské hory by popřípadě mohly být vyčleněny jako samostatná oblast, ale pouze z geomorfologického hlediska. Jižní část na Žluticku a Jesenicku spadá do povodí Berounky. Převážná část oblasti (zejména nížinná pooherská část) náleží ke staré české sídelní oblasti a byla germanizována až v novověku. Severovýchodní hranice je dlouhodobě stabilní hranicí Žateckého kraje vůči kraji Litoměřickému. Jihovýchodní hranice vůči Západnímu Polabí a Středozápadním Čechám jsou národnostní. Západní hranice vůči Západním Čechám a Loketsku je hranicí Žateckého kraje vůči krajům Plzeňskému a Loketskému (BR). Severozápadní hranice je vymezena linií úpatí Kušných hor.

18. Střední Krušné hory
Část Krušných hor náležející do Žateckého kraje.

19. Loketsko
Oblast v povodí horní Ohře (bez Krušných hor), vymezená ve shodě s Loketským krajem v BR. Nepřihlíží se k tehdejší enklávě Plzeňského kraje okolo Sokolova. Nepřihlíží se ani k podstatnému rozšíření Loketského kraje v roce 1751 na úkor Žatecka i Plzeňska. Oblast měla v raném středověku jen velmi sporadické české osídlení, které bylo záhy germanizováno.

20. Západní Krušné hory
Část Krušných hor náležející do Loketského kraje. Nepřihlíží se k tehdejší enklávě Žateckého kraje na Nejdecku a Kraslicku.

21. Chebsko
Česká část historického Chebska vymezená nynější státní hranicí a hranicí Chebského kraje (BR). Zahrnuje tedy i dvě malá území při hranici, která v BR náležela k území zvanému Frais. Chebsko požívalo v rámci Čech zvláštního postavení. V roce 1751 se stalo součástí rozšířeného Loketského kraje.

22. Ašsko
Ašsko požívalo v rámci Čech zvláštního postavení a v BR bylo samostatným (velmi malým) krajem. V roce 1751 se stalo součástí rozšířeného Loketského kraje.

VI. SEVERNÍ ČECHY
23. Litoměřicko
Geomorfologicky rozmanitá oblast zahrnující zejména východní část Mostecké pánve a západní části Českého středohoří a Ralské pahorkatiny. Převážná část území náleží ke staré české sídelní oblasti (tím se odlišuje od zbytku Severních Čech) a byla germanizována až druhotně. Celá náleží k Litoměřickému kraji, pouze regiony Dubá a Doksy k Boleslavsku. Jihozápadní hranice vůči Žatecku je rekonstruována přesně podle historické krajské hranice (1848), což víceméně odpovídá i BR. Jižní a jihovýchodní hranice je národností. Severní hranice je dána ostrou hranicí typů sídel (oproti severočeské oblasti lineárních lánových vesnic) a severozápadní hranici tvoří úpatí Krušných hor.

24. Východní Krušné hory
Část Krušných hor náležející do Litoměřického kraje.

25. Severní Čechy
Oblast je rozsáhlým a souvislým kolonizačním územím charakterizovaným téměř výhradně lineárními lánovými vesnicemi. Vodopisně se zhruba shoduje s povodím Ploušnice a nejdolejšího Labe. Převážná část území patřila do Litoměřického kraje, pouze regiony Mimoň, Jablonné v Podještědí a Cvikov do kraje Boleslavského. I toto území však vykazuje shotný typ osídlení. Od Severovýchodních Čech je (na jihovýchodě) odděleno národnostní hranicí (a současně výraznou hranicí geomorfologickou). Na severovýchodě a severu je proti Českolužickému pomezí vymezena rozvodím Lužické Nisy a saského Labe.

26. Jizerské hory
Oblast je vymezena především geomorfologicky a současně specifickým typem rozvolněného horského osídlení. Celá leží v Boleslavském kraji.

27. Českolužické pomezí
Oba severočeské výběžky – Šluknovský a Frýdlantský – spolu s celým povodím Lužické Nisy (vyjma Jizerských hor). Oblast se proto rozpadá do dvou oddělených částí, z nichž východní patřila do Boleslavského kraje a západní do kraje Litoměřického. Celkový charakter obou částí není zcela identický, ale společné znaky převažují. Od zbytku severočeského území je oddělena výrazným horským rozvodím vůči povodí Jizery a Ploučnice. Její vývoj byl do značné míry odlišný od zbytku českého území, zčásti šlo kdysi o součást Horní Lužice. Vymezení vůči lužickému (saskému) území se ustálilo až v novověku a v detaillu až v polovině 19. století.

VII. SEVEROVÝCHODNÍ ČECHY
28. Severovýchodní Čechy
V zásadě jde o střední a dolní Pojizeří, respektive národnostně českou část Boleslavského kraje, ovšem bez horské oblasti Horního Pojizeří. Na jihu a jihozápadě je oblast vymezena hranicemi panství Benátky nad Jizerou, Loučeň a Křinec (ta rovněž patřila do Boleslavska, ale jsou zařazena do Středního Polabí). Problematické vedení hranice poblíž Mělníka je komentováno v Západním Polabí. Západní a severní hranice je národností a do značné míry též geomorfologická (ve vztahu ke Kokořínsku a Mimoňsku/Ralsku). Hranice vůči Českolužickému pomezí je národností a též vodopisná a terénní (Ještědský hřbet), vůči Hornímu Pojizeří výhradně geomorfologická (probíhá Ještědsko-kozákovským hřbetem), zatímco zdejší větší panství (Hrubý Rohozec) ji nerespektovala. Východní hranice proti Podkrkonoší a Východočeskému Polabí je hranicí Boleslavského a Hradeckého kraje.

29. Horní Pojizeří
Relativně malá oblast výrazně podhorského charakteru, zahrnující horskou část národostně české části Boleslavského kraje. Hranice proti Severovýchodním Čechám je dána Ještědsko-kozákovským hřebenem, severní hranice (včetně hranice s Československým pomezím) národnostně. Hranice s Podkrkonoším je hranicí Boleslavského a Hradeckého (později Bydžovského) kraje.

VIII. VÝCHODNÍ ČECHY
30. Východočeské Polabí
Součást Centrální české polabské oblasti v Hradeckém (později Hradeckém a Bydžovském) a Chrudimském kraji. Zahrnuje nížinné či rovinaté území, na okrajích se zvedající. Hranice se Severovýchodními Čechami je hranicí Hradeckého (později Bydžovského) a Boleslavského kraje (BR). Západní hranici vymezují dymokurské a chlumecké panství s oddělenou enklávou (vsi Polní Chrčice, Dománovice, Radovesnice, Rozehnaly. Freudenthal a Lipec) panství poděbradského (regiony Poděbrady a Sadská se stejnou krajsou příslušností jsou zařazeny do Středního Polabí). Region Přelouč zahrnuje i ty části pardubického panství v Chrudimském kraji, které byly roku 1850 připojeny k okresům Kolín a Chlumec nad Cidlinou. Rovněž další průběh hranice se Středním Polabím je dán hranicí Chrudimského a Čáslavského kraje. S výjimkou krátkého úseku hranice s Československým pomezím, která je dána národnostně, jsou všechny ostatní hranice (s okrajovými částmi Východních Čech) dány modelací terénu a převážně patří do staré české sídelní oblasti; hranice jsou tedy dány zhruba průběhem úpatnic okolních výše položených oblastí. Přechodný charakter má kvůli až vrcholně středověkému osídlení pouze jihovýchodní výběžek na Vysokomýtsku.

31. Východočeské podhůří
Východní podhorské území Hradeckého kraje (pouze nejzazší výběžek za Jablonným nad Orlicí patřil do Chrudimska a oblast zde dosahuje až k moravské hranici). Západní hranice s Východočeským Polabím je dána nepříliš výraznou úpatnicovou linií. Severní, východní a jižní hranice jsou vymezeny národnostně. Poměrně krátký úsek na Náchodsku, kde hranice oblasti sousedí přímo s Kladskem, je dána krajskou (a od roku 1742 též státní) hranicí (nehledě na pozdejší drobné korekce), protože tzv. český koutek Kladska míval rovněž české osídlení. Nejkomplikovanější je vedení hranice regionu Brandýs nad Orlicí, který je celý v Hradecku (BR), takže hranice vůči regionu Choceň (Chrudimsko) je historická krajská. Výjimkou jsou Nasavrky a Orlice, které patřily do Chrudimska, ale z komunikačního hlediska jsou přiřazeny do regionu Brandýs. Panství Brandýs ale prodělalo zajímavý vývoj. Ještě v BR mělo díl v Hradecku i Chrudimsku, při revizitaci 1674 bylo celé vykázáno v Chrudimsku. Roku 1700 byly k Hradecku připojeny Sudislav nad Orlicí, Oucmanice, Svatý Jiří, Zářecká Lhota a roku 1701 Loučka. Tím se celé panství scelilo v Hradecku, protože zbývající vsi chrudimské části panství byly připojeny k p. Litomyšl (v Chrudimsku).

32. Podkrkonoší
Podhorská část Hradeckého (později Bydžovského) kraje mezi Východočeským Polabím a Českoslezským pomezím; s prvně jmenovanou oblastí je hranice dána geomorfologicky (úpatí), se druhou národnostně. Hranice s Horním Pojizeřím a Severovýchodními Čechami je dána hranicí Hradeckého (Bydžovského) a Boleslavského kraje; není dána vodopisně, neboť část Lomnicka a Jilemnicka je odvodňována rovněž do Jizery.

33. Železné hory
Podhorská jižní část Chrudimského kraje. Jihozápadní hranice je hranicí Chrudimska s Čáslavskem, krátká jižní hranice je hranicí zemskou. Rozmezí s Východočeským Polabím je dáno geomorfologicky (úpatí), hranice s Litomyšlsko-poličským pomezím zase typem osídlení.

34. Litomyšlsko-poličské pomezí
Pomezní území Chrudimského kraje mezi Vysokomýtskem a českou částí německojazyčného Hřebečska, s níž ho spojuje stejný typ vrcholně středověkých dlouhých lineárních lánových vsí. Litomyšlsko-poličské pomezí lze spolu s oběma částmi Hřebečska chápat i jako Českomoravské pomezí.

35. Hřebečsko (Čechy)
Česká část německojazyčného ostrova Hřebečska. Hranice s ostatními částmi Východních Čech je dána výhradně národnostně, zbývající hranice oblasti je hranicí zemskou.

36. Orlické hory
Horská oblast na pomezí Východních Čech a Kladska, zahrnující rovněž Kralicko. Hranice s ostatními částmi Východních Čech je dána výhradně národnostně, zbývající hranice oblasti je hranicí zemskou.

37. Českoslezské pomezí
Národnostně vymezená oblast zahrnující Krkonoše a části Krkonošského podhůří a Broumovské vrchoviny.

38. (Kladsko)
Až do roku 1740 (1742) nedílná součást (Východních) Čech, která měla postavení samostatného kraje (hrabství) odvodňovaného Kladskou Nisou do Odry. Vymezení je dáno někdejší krajsou hranicí. Oblast byla do roku 1945 německojazyčná, s malým přesahem českého osídlení v tzv. Českém koutku sousedícím s Náchodem. Ten je od zbytku Kladska oddělen též geomorfologicky a vodopisně hřebenem Bystřických hor.

MORAVA

IX.. MORAVSKÉ VRCHOVINY

Moravské vrchoviny pokrývají rozsáhlou oblast na pomezí Moravy a Čech, od zbytku moravského území se svým charakterem částečně odlišují a v některých ohledech mají společné znaky s územími na české straně zemské hranice.

39. Drahanská vrchovina
Oblast vrchovin zahrnuje nejen vlastní Drahanskou vrchovinu, ale též Boskovickou brázdu (Malou Hanou) a jižní část Zábřežské vrchoviny, od jejíhož zbytku ji odděluje národnostní hranice, podobně jako od moravské části Hřebečska. Východní a jižní hranice je dána geomorfologicky (úpatí). Nejproblematičtější je rozhraničení na západě, vůči moravské části Vysočiny; zde byla jako nejvhodnější vybrána hranice tvořená rozvodím Svitavy a Svratky. Jihozápadně od Konice existoval malý německojazyčný ostrůvek (Brodek u Konice, Dešná, Lhota u Konice, Runářov, Skřípov).

40. Vysočina (Morava)
Moravská část Českomoravské vrchoviny osídlená až na výjimky až ve vrcholném středověku. Na západě je ohraničena Jihlavským jazykovým ostrovem (tedy národnostně), na východě rozvodím Svratky a Svitavy, na jihovýchodě okrajem Brněnského úvalu. Jižní hranice s Dolnomoravskou vrchovinou je zhruba dána okrajem kolonizační oblasti. Oblast (v poněkud odlišném vymezení) se někdy nazývá Horácko (Moravské Horácko).

41. Dolnomoravská vrchovina
Rozlehlá zvlněná oblast odpovídající zejména Jevišovické pahorkatině. Kromě jihovýchodní třetiny území je oblast někdy nazývána Podhorácko. Oblast byla na rozdíl od Vysočiny osídlena již v románské době; tím je dána její severní hranice. Západní hranice je rozvodím s Moravskou Dyjí, na jihozápadě a jihovýchodě jde o hranici národnostní. Na severovýchodě tvoří rozmezí vůči Brněnskému úvalu převážně rozvodí Jihlavy a Svratky (Bobravy).

42. Horní Pojihlaví
V podstatě součást moravské části Vysočiny (Horácka), od níž je oddělena Jihlavským jazykovým ostrovem. Jihovýchodní hranice je vodopisná: rozvodí s Moravskou Dyjí.

43. Jihlavský jazykový ostrov (Morava)
Moravská část někdejší německé jazykové enklávy na pomezí Moravy a Čech, podmíněné středověkou hornickou kolonizací. Hranice jsou vymezeny národnostně, resp. etnologicky.

44. Horní Moravská Dyje
Českojazyčná část povodí Moravské Dyje na Telčsku a Dačicku. Východní hranice je vymezena vodopisně, jižní národnostně. Spolu s Dolní Moravskou Dyjí se území díky jihočeským pánům z Hradce dlouho vyvíjelo částečně odlišně od přilehlých oblastí Moravy, zejména v architektonické oblasti.

45. Dolní Moravská Dyje
Německojazyčná část povodí Moravské Dyje na Slavonicku. Severní a severovýchodní hranice je vymezena národnostně, východní (vůči Vranovskému Podyjí) vodopisně.

46. Vranovské Podyjí
Geomorfologicky výrazná malá oblast na středním toku Dyje, podél rakouské hranice. Vymezena je národnostně a na západě vodopisně (rozvodím Moravské Dyje).

X. DOLNÍ MORAVA

47. Brněnský úval
Oblast vymezená především geomorfologicky jako území mezi úpatími Vysočiny a Drahanské vrchoviny a předělem vůči Dolnímu Pomoraví, tvořenému pásmy Ždánického lesa a Chřibů. Jde o spojnici Podyjí s Hanou, které využívá Vyškovské brázdy. Zasahuje sem nejzazší výběžek Dyjskosvrateckého úvalu, od něhož je Brněnský úval oddělen národnostní hranicí. Oblast byla česká, ale se třemi německými ostrůvky: v samotném vrnitřním Brně, jižně od Brna (Modřice, Želešice, Moravany, Přízřenice, Dolní Heršpice, s německými menšinami v přilehlých vesnicích) a východně od Rousínova (Komořany).

48. Dolní Pomoraví
Rozlehlá, převážně nížinná oblast na dolním toku Moravy, ohraničená na severozápadě Ždánickým lesem a Chřiby a navazující na Hanou jen úzkou Napajedelskou bránou. Její velkou část tvoří národopisná oblast Slovácka (Dolňácka a Podluží). Pouze západní hranice vůči Podyjí je definována národnostně. Východní a jihovýchodní hranice je tvořená rozmezím sice zvlněné, ale odlesněné krajiny západní části Vizovické vrchoviny s výše položenou, členitější a více zalesněnou oblastí Moravských Kopanic v Bílých Karpatech a východní části Vizovické vrchoviny. Velká část oblasti je charakteristická vinohradnictvím.

49. Moravské Kopanice
Okrajové části v Bílých Karpatech dolnomoravské oblasti ve východní části Vizovické vrchoviny a Bílých Karpatech. Vymezení je tedy především geomorfologické a zčásti národopisné (Kopanice, Horňácko, Luhačovické Zálesí). Rovněž typy vesnických sídel jsou vesměs podobné jako v Dolním Pomoraví.

50. Valticko
Dolnorakouské území připojené k Československu až v roce 1920 kvůli slovanskému (především chorvatskému) obyvatelstvu Poštorné, Charvátské Nové Vsi a Hlohovce. Strategické důvody (železnice) pak rozhodly také o připojení převážně německojazyčných Valtic a Úval. Z architektonického a krajinářského hlediska jde o nedílnou součást komponovaného Lednicko-valtického areálu Liechtensteinů (Lednice, Břeclav).

51. Podyjí
Území převážné části Dyjsko-svrateckého úvalu a Pálavy, v němž převážila německojazyčná (rakouská) kolonizace. Oblast je vymezena národnostně, ale specifická je i například architektonicky. Jižní část oblasti je charakteristická vinohradnictvím.

XI. HORNÍ MORAVA
52. Haná
Území Hornomoravského úvalu s okrajovými pásmy pahorkatin, propojená s Podyjím Vyškovskou bránou a se Slezskem branou Moravskou, spojená jen úzkým hrdlem Napajedelské brány s Dolním Pomoravím. Dokud byla Olomouc hlavním městem Moravy. šlo vlastně o centrální moravskou oblast. Jakožto převážně nížinná oblast je vymezena především geomorfologicky: na západě úpatím Drahanské vrchoviny, na jihovýchodě Hostýnsko-vsetínské hornatiny. Jihozápadní předěl tvoří rozvodí Moravy a Svratky (Litavy), podobně jako v Moravské bráně na východě rozvodí s Odrou, které je ale současně rozhraním národnostním. Také úpatnicová linie (hranice) vyššího pásma Nízkého Jeseníku je rovněž národnostní hranicí. Ta se pak dále k severu stáčí do nížiny (od Šternberka přes Uničov k Mohelnici). Jihozápadně od Olomouce existoval malý německojazyčný ostrůvek (Hněvotín, Nedvězí, Slavonín, Nemilany, Povel, Nové Sady) a německé menšiny byly i v dalších lokalitách olomoucké aglomerace (včetně samotného města). Další se nacházel jižně od Vyškova (Rostěnice, Zvonovice, Lysovice, Kučerov, Hlubočany).

53. Horní Pomoraví
Výběžek (nebýt úzkého spojovacího krčku tvořeného katastrem Stavenic ostrov) českého osídlení v severní části Mohelnické brázdy na horním toku Moravy v okolí Zábřeha. Oblast je vymezena výhradně národnostně, výběžkem zasahuje také do roviny severně od Uničova (Troubelice, Šumvald, Lazce) a na severozápadě (u Cotkytle) dosahuje až k zemské hranici (Východočeskému podhůří). Oblast nemůže být součástí Hané, neboť kromě plochého území podél Moravy zahrnuje i výrazně podhorská území. Rovněž z hlediska typologie sídel není jednotná, neboť typy moravských nížinných vsí (charakteristické pro Hanou) se vyskytují jen v úzkém pásmu mezi Postřelmovem, Zábřehem a Stavenicemi, zatímco zbytek území charakterizují různé typy lánových vesnic, především lineárních.

54. Horní Haná
Oblast má stejné charakteristiky (zejména geomorfologii a typologii sídel) jako vlastní Haná, zásadně se však liší tím, že šlo o oblast německojazyčnou (mohla by se proto též nazývat Německá Haná). Hranice jsou vymezeny národnostně a na rozmezí s Moravskými Jeseníky geomorfologicky (úpatnicová linie).

55. Moravské Jeseníky
Oblast zahrnuje výhradně německé vesnice (téměř výhradně lineárního lánového typu) od Oderských vrchů po Králický Sněžník. Jedinou výjimkou z národnostní jednoty oblasti je výběžek českého osídlení na jihovýchodě (severně od Hranic): Spálov, Luboměř, Hilbrovice a Heltínov v povodí horní Odry a Střítež nad Ludinou s Partutovicemi (v povodí Bečvy). Všechny starší vesnice jsou zde lineární lánové, takže spojení s Moravskými Jeseníky je oprávněné nejen z geomorfologického hlediska. Tím spíše, že ve všech vesnicích byly německé menšiny. Totéž platí o vesnicích na či nad úpatím Oderských vrchů: Uhřínov, Radíkov, Lhotka u Hranic, Olšovec. Německé menšiny byly i v dalších vesnicích na úpatí mezi Hranicemi a Lipníkem, ty však již geograficky do Severní Moravy řadit nelze.

56. Hřebečsko (Morava)
Moravská část německojazyčného ostrova Hřebečska. Hranice je vymezena výhradně národnostně. Od území německojazyčné Severní Moravy je oblast oddělena úzkými krčky českého osídlení na severu (Cotkytle) a východě (Stavenice).

57. Lašsko
Severovýchodní výběžek (Horní) Moravy v povodí Odry (a Ostravice), ale bez německojazyčné oblasti moravského Kravařska (spolu s ním tvoří součást Moravského Poodří). Území je sevřeno hranicemi opavské a těšínské části Slezska a v prostoru Moravské Ostravy vybíhá jako úzký klín. Do oblasti nejsou zahrnuty jižní horské části katastrů Trojanovice, Čeladná a Ostravice, byť náležejí do stejného povodí.

58. Kravařsko (Morava)
Oblast německých lánových vesnic v moravské části povodí Odry, s centrem v Novém Jičíně. Oblast je vymezena národnostně a musí respektovat i komplikovaně vedenou hranici Moravy a Slezska. V důsledku toho se rozpadá do dvou oddělených částí a její součásti tvoří i dvě oddělené části moravského území ve Slezsku (Nové Vrbno, Butovice); v tomto případě nejde o tzv. moravské enklávy, které byly součástí Slezska. Jedinou převážně českou lánovou vesnicí je Jindřichov severně od Hranic (v povodí Luhy), ale byla zde německá menšina.

59. Moravské Beskydy a Valašsko
Rozsáhlá horská oblast při hranici Moravy a Slovenska,

vykazující řadu specifických rysů, zejména pokud jde o typy vesnických sídel, mezi nimiž dominují valašské údolní lánové vsi a vsi řetězové, rozšiřující se z údolí pasekářskými enklávami vysoko do hor. Tzv. valašská kolonizace zasáhla oblast relativně pozdě. Vymezení oblasti je zejména horopisné (geomorfologické), ale rovněž vodopisné. Celá oblast je v povodí Bečvy (Moravy). Jedinou výjimkou jsou Bílá a Beskyd (v povodí Ostravice/Odry) v nitru hor, které nemohou být součástí Podbeskydí (na Moravě, v povodí Ostravice/Odry). Totéž platí o horských částech velkých katastrů Trojanovice, Čeladná a Ostravice (jejichž podhorské území patří do Lašska). Patří sem i tzv. Závrší v okolí Horní Lidče, oddělené hřebenem Javorníků, ale odvodňované Seninkou do Bečvy (jen malá část území náleží povodí Váhu).
Nejproblematičtější je vymezení hranice s Hanou v oblasti Valašského Meziříčí, centra založeného cíleně na rozmezí roviny a hor, takže území má do značné míry přechodný charakter. Hranice zde byla stanovena tak, že oblast zahrnuje i území západně (v povodí Loučky) a severně od Valašského Meziříčí. V severní části území je to dáno i lánovým typem vesnic (nejsou zde typické moravské organické vřetenové a kyjovité vsi). V povodí Loučky má „moravský" půdorys pouze Police – a také Loučka, která leží přesně na rozvodí Loučky a Juhyně (a proto je zařazena již do Hané). Dalším přechodným územím je Podřevnicko mezi Zlínem, Fryštákem a Vizovicemi, které již nemá vysloveně horský charakter a také typy vesnic jsou shodné s nížinnými moravskými oblastmi. Národopisně je však řazeno k Valašsku a rovněž členitý reliéf vylučuje, aby toto území mohlo být pokládáno za součást Hané.

SLEZSKO

XII. HORNÍ SLEZSKO

Název Opavsko je používán jednak pro Opavské knížectví, jednak pro Opavský kraj (zejména po zabrání převážné části Slezska Pruskem v roce 1740/1742). V tomto smyslu se zbylé české (rakouské) Slezsko skládalo pouze ze Opavska a Těšínska.

60. Opavsko

V rámci historických oblastí však pod názvem Opavsko chápeme jen relativně malé území mezi Opavou, Hradcem nad Moravicí, Březovou a Klimkovicemi, které si udrželo české osídlení. Zahrnuje jak nížinné území podél řeky Opavy, tak okrajovou část Nízkého Jeseníku. Vymezení je tedy výhradně národnostní (s tím, že samotná Opava měla německou většinu). Spolu s Hlučínskem jde o jedinou část českého Slezska, v níž se vedle lineárních lánových vesnic vyskytují též návesní vesnice vřetenovité, podobného typu jako v nížinných oblastech Moravy.

61. Hlučínsko

Oblast tvořící ve většině ohledů nedílnou součást Opavska, zejména pokud jde o české osídlení. Odlišuje se však tím, že v letech 1740/1742–1920 patřilo Prusku (Německu). Německojazyčné bylo pouze město Sudice a sousední ves Třebom.

62. Osoblažsko

Osoblažský výběžek se od přilehlého území českého Slezska liší jednak geomorfolovickým charakterem (zemědělská pahorkatina), ale též tím, že celé tvořilo největší a nejkompaktnější moravskou enklávu ve Slezsku. V západní části oblasti jsou výhradně lineární lánové typy vsí, ve východní části i vsi jinných (nížinných) typů.

63. Slezské Jeseníky

Rozhlehlá horská a podhorská oblast na slezsko-moravském pomezí. Jde o typickou kolonizační oblast, v níž zcela převažují lineární lánové vesnice.

64. Kravařsko (Slezsko)

Slezská část Kravařska v povodí horní Odry. S německojazyčným územím Slezských Jeseníků je spojena jen úzkým pruhem území v údolí Čermné (jižně od Vítkova), zatímco od českého Opavska je oddělena národnostní hranicí. Charakterizují ji výhradně lineární lánové vsi, v nížinné části s velkými uzavřenými usedlostmi. Komplikovaný průběh zemské hranice ji dělí do dvou oddělených částí: oderské a bílovecké.

Těšínsko bývalo v rámci Slezska samostatným knížectvím a v letech 1740/1742–1920 bylo od zbytku českého (rakouského) Slezska odděleno územím Hlučínska, zabraného Pruskem. Západní část Těšínska byla vždy česká (s německým ostrůvkem Nového Bohumína a Pudlova a německými menšinami v okolních sídlech), zatímco ve zbytku území převážilo polské obyvatelstvo (dodnes). Převážná část polskojazyčného území (Východní Těšínsko) byla v roce 1920 postoupena Polsku, zbylá část zůstala ze strategickým (komunikačních) důvodů Československu (Střední Těšínsko). Všechny tři části Těšínska se dělí na části severní (nížiny či pahorkatiny) a jižní (horskou) část. Vesnice byly původně lánové, značně rozvolněné, ale později nabyly souvislého kobercovitého charakteru (v horách jen v omezené míře).

65. Západní Těšínsko

Nížinná a podhorská česká část Těšínska. Ve vesnicích od linie Horní Těrlicko, Hradiště, Dolní a Horní Třanovice a Horní Tošanovice byly a jsou polské menšiny (vlastní Český Těšín měl německou většinu).

66. Těšínské západní Beskydy

Horská českojazyčná část Těšínska.

67. Střední Těšínsko

Nížinná a podhorská část polskojazyčného Těšínska. Rozpadá se do dvou oddělených částí (Fryštátsko a Třinecko).

68. Těšínské střední Beskydy

Horská část polskojazyčného Těšínska na Jablunkovsku.

69. (Východní Těšínsko)

Nížinná a podhorská část polskojazyčného Těšínska, připojená v roce 1920 k Polsku.

70. (Těšínské východní Beskydy)

Horská část východního polskojazyčného Těšínska, připojená v roce 1920 k Polsku.

XIII. DOLNÍ SLEZSKO

71. Jesenicko

Jediná část českého (rakouského) Slezska, která byla součástí Dolního Slezska, zprvu Vratislavského biskupství a později Niského knížectví.

Vztahy lokalit CZ_RETRO k úředně evidovaným lokalitám

Vztahy bodů lokalit

• lokalita CZ_RETRO odpovídá úředně evidované lokalitě (1:1) (systém CZ_RETRO obsahuje úplně všechny úředně evidované obce, osady, čtvrtě a místní části od roku 1850 do současnosti)
• lokalita CZ_RETRO neodpovídá žádné úředně evidované lokalitě (lokalita nebyla po roce 1850 úředně evidována) (1:–)
• úředně evidované lokalitě odpovídá více (obvykle dvě) lokalit CZ_RETRO (n:1). Jde o vztah uplatňující se pouze výjimečně. Nastává tehdy, když lokalita původně existovala v určitém místě a byla z nějakého důvodu (zaplavení, povrchová těžba) zbořena a přeložena na jiné, poměrně vzdálené místo. Typickým příkladem jsou Dolní Kralovice, Bítov či Kníničky. Z hlediska CZ_RETRO jde přirozeně o dvě zcela svébytné lokality (historické osady). Z hlediska úřední evidence jde však o kontinuálně existující obec i osadu. Podobné případy se vyskytují i na úrovni místních částí. Například dvůr Slatina poblíž Města Touškova, existující v polovině 19. století, byl zbořen a někdy před rokem 1880 nově postaven na jiném, byť nepříliš vzdáleném místě. Z hlediska CZ_RETRO musí jít o dvě různé lokality. To by samozřejmě neplatilo, kdyby byl nový dvůr postaven (hned, nebo s krátkým časovým odstupem) na místě dvora zaniklého.

Mezi takové případy dvojic “zaniklá/nová” ale nepatří například město Most (dále například Ledvice či Habartov). Důvodem je skutečnost, že v okamžiku, kdy začala likvidace starého Mostu, již existovala podstatná část Mostu nového. Z hlediska CZ_RETRO tedy v Mostě zanikla “pouze” hlavní městská čtvrť a další historické čtvrtě, ale město jako celek existuje kontinuálně. V tom se shoduje s úřední evidencí.

Ostatní vztahy

V systému CZ_RETRO jsou všechny údaje vztahující se k jednotlivým lokalitám vztaženy výhradně k jejich bodům a polygonům (pokud jde o typ lokality, která polygony má). To platí jak o historické osadě jako celku, tak o jejích (retro)dílech (popřípadě čtvrtích). Nejdůležitější je to u uvádění osadních, katastrálních, obecních i všech vyšších příslušností jak aktuálních, tak historických. Všechny údaje o příslušnosti přinášejí informaci o tom, k čemu daný polygon nyní či v minulosti příslušel. Zatímco jakékoli příslušnosti (retro)dílů jsou vždy jednoduché (jeden díl nemůže patřit například do dvou různých osad), příslušnosti historických osad jsou adicí příslušností dílů, takže mohou být vícenásobné (např. Mělník/Mladá Boleslav).
U těch lokalit, které byly úředně evidovány, jsou v systému CZ_RETRO k dispozici také údaje vyplývající z úřední evidence a statistiky. Jde zejména o vývoj úředního názvu, vývoj postavení lokality v systému administrativního uspořádání (zřízení či zrušení osady či obce aj.), počet domů a obyvatel a vyšší příslušnosti (k okresu aj.). Zatímco statistická data jsou začleněna přímo do databáze, ostatní údaje budou dostupné souhrnně v položkách tzv. hesláře, který bude u každé lokality systematicky sledovat jednotlivé typy údajů. Tyto údaje (tedy zejména statistika a všechny příslušnosti) se však z logiky věci vztahují k příslušné osadě či obci v jejím tehdejším (resp. nynějším) administrativním vymezení (platí to přirozeně také o čtvrtích a místních částech). Pomineme-li některé výjimečné případy (v tomto případě zejména administrativní díly), musí osada vždy patřit pouze k jediné obci a ta k jedinému okresu. Vícenásobné příslušnosti jsou tedy v údajích úředního hesláře kromě přesně definovaných výjimek z principu vyloučeny.
Takový “rozdílný úhel pohledu” na lokalitu je velmi důležitý a přínosný, protože pouze kombinace obou těchto pohledů poskytuje úplnou informaci a představu o vývoji každé lokality i širšího území.
Jakkoli by se mohlo zdát uvádění vícenásobných okresních příslušností konkrétní historické osady matoucí ve vztahu k údaji o jednoduché příslušnosti “téže” osady a obce v úřední evidenci, opak je pravdou. Vztah polygonu této historické osady k tehdejšímu okresnímu členění (okresním hranicím) je totiž vizualizován také přímo v geografickém informačním systému. V něm jsou zobrazeny nejen hranice polygonů historických osad, čtvrtí a dílů, ale také hranice okresů v různých údobích.

Aktuální stav zpracování CZ_RETRO a definice existujících problémů

Dokončeno:

• identifikace všech obcí, osad, čtvrtí a umělých katastrálních území evidovaných po roce 1850
• rekonstrukce historických příslušností těchto lokalit podle historických zemí a hlavních etap okresního členění od roku 1850 do současnosti včetně rekonstrukce přesného průběhu protektorátní hranice
• historické regiony a oblasti
• body a polygony převážné většiny historických osad, čtvrtí a dílů
• sdružení historických osad do sídelních útvarů
• počty domů všech úředně evidovaných lokalit ze sčítání 1921

Rozpracováno:

• lokalizace úředně evidovaných místních částí ve spojení se změnami katastrálních hranic a zanesení místních částí doložených jen v mapách
• lokalizace dávno zaniklých vsí
• heslář úředního vývoje obcí (Štěpán Mleziva)
• heslář úředního vývoje osad (Štěpán Mleziva)
• heslář úředního vývoje čtvrtí (Štěpán Mleziva)
• heslář úředního vývoje místních částí (Štěpán Mleziva)

Ve výhledu:

• revize úplnosti podchycení lokalit podle Berní ruly (provedeno jen pro Kladsko), Lánových rejstříků, Tereziánského katastru, Schallerovy, Sommerovy a Wolného topografie a Palackého Popisu, stejně jako zpracování statisticiých dat z těchto zdrojů
• statistická data z ostatních období (musí jít o autentická data bez přepočtů na aktuální územní členění) (Štěpán Mleziva)

Statistika CZ_RETRO

Nejvyšší obsazený kód CZ: **71451**; 18 278 sídelních útvarů (2 433 tvořených dvěma a více historickými osadami, 15 845 tvořených jedinou historickou osadou), 392 historických regionů, 68 historických oblastí.

		9. 9.2015	3. 11. 2017	rozdíl
	LOKALIZOVANÉ	**39 600**	**51 160**	**+11 560**
	body lokalit	***39 600***	***51 160***	***+11 560***
	polygony historických osad (pouze Česká republika)	***22 112***	***23 305***	***+1 193***
	polygony čtvrtí (pouze Česká republika)	***3 594***	***3 760***	***+166***
	polygony gisových dílů (pouze Česká republika)	***27 346***	***32 525***	***+5 179***
1	historická osada	21 459	22 498	+1 039
10	zaniklá historická osada	1 229	1 387	+158
11	dávno zaniklá historická osada	530	867	+337
2	místní část	4 524	7 472	+2 948
22	zaniklá místní část	2 259	3 238	+979
3	hlavní čtvrť	633	661	+28
33	zaniklá hlavní čtvrť	13	14	+1
333	odlišně vymezená hlavní čtvrť	12	12	0
4	čtvrť (ostatní)	2 887	3 015	+128
44	zaniklá čtvrť (ostatní)	95	104	+9
444	odlišně vymezená čtvrť (ostatní)	75	126	+51
5	hradiště	667	666	-1
55	zaniklé hradiště (odtěžením) či hradiště domnělé	21	22	+1
6	nesídelní a ostatní lokalita	176	173	-3
7	díl polygonu historické osady či čtvrtě	3 632	8 961	+5 329
77	díl polygonu zaniklé historické osady či čtvrtě	263	672	+409
777	území předané jinému státu	81	130	+49
8	rozdělená historická osada či celek historických osad	82	238	+156
88	zaniklá rozdělená historická osada či celek historických osad	0	2	+2
0	umělá lokalita	962	863	-99
	NELOKALIZOVANÉ	**22 683**	**19 709**	**-2 974**
119	dávno zaniklá historická osada dosud nelokalizovaná	2 118	2 028	-90
29	místní část dosud nelokalizovaná	20 038	17 144	-2 894
229	zaniklá místní část dosud nelokalizovaná	292	304	+12
701	feudální díl vsi (Berní rula/Lánové rejstříky)	111	111	0
702	ves vyjma svobodné rychty či statku (Berní rula/Lánové rejstříky)	39	39	0
703	svobodná rychta či statek v rámci vsi (Berní rula/Lánové rejstříky)	51	51	0
977	nelokalizovatelný díl či chyba evidence	34	32	-2
	CELKEM (lokalizovaných i nelokalizovaných)	**62 283**	**70 869**	**+8 586**
z toho	*Česká republika*	*60 836*	*69 326*	*+8 490*
	Polsko	*1 406*	*1 457*	*+51*
	Slovensko	*22*	*23*	*+1*
	Rakousko	*12*	*12*	*0*
	Německo	*7*	*12*	*+5*

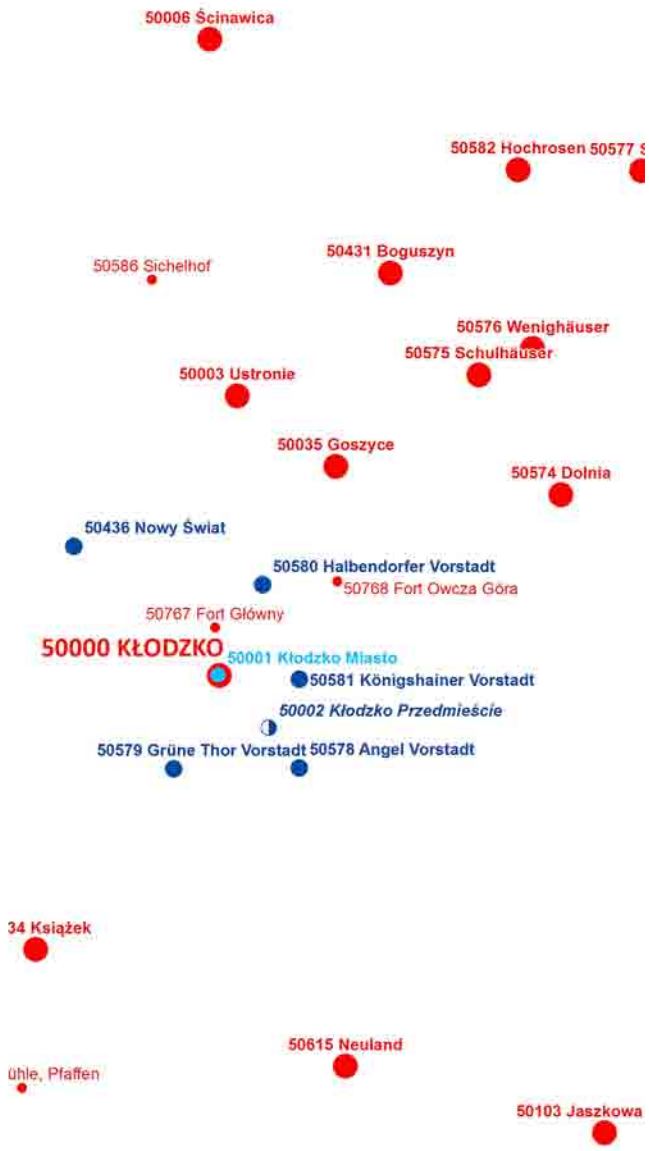

Lokality na území dnes polského Kladska (výřez).

Existující problémy

Obecné

Celý systém je dosud budován jedinou osobou (Karel Kuča), stejně jako zpracování všech údajů úřední evidence po roce 1850 (Štěpán Mleziva), a to prakticky bez jakékoli státní podpory. To má přirozeně zásadní dopad na rychlost prací. Pozitivem tohoto stavu je mnohem snazší udržení metodické jednotnosti než při zapojení širšího kolektivu osob. To je nicméně pro další budování a zdokonalování systému nezbytné, zejména při lokalizaci místních částí typu samot. Zapojení CZ_RETRO jako základu geografických autorit a entit systému INTERPI za účasti archivů, muzeí a galerií pro to vytváří ty nejlepší předpoklady.

Specifické problémy polygonů CZ_RETRO

Všechny polygonové třídy prvků CZ_RETRO vznikly odvozením z polygonů RSO podle stavu v roce 2007. Dále pak již byly vyvíjeny samostatně, přičemž pro průmět změn úředních polygonů byly použity též polygony RSO 2011 (tento proces bude přirozeně pokračovat kontinuálně) a nyní aktuální hranice z polohopisů RÚIAN a RSO.
Původní soustava polygonů historických osad, čtvrtí a dílů CZ_RETRO byla vytvořena v letech 2007–2008. Základní problém představuje nedostatečně přesné vymezení tehdejších polygonů RSO, které vyhovují cca do měřítka 1:10 000 (ve kterém byly původně vytvořeny), ale v měřítku katastrálním již nikoli. Je to logické, protože vznikaly v době, kdy byly k dispozici pouze omezené mapové podklady a navíc polygony RSO byly a jsou určeny především pro statistické potřeby, tedy aby každý statistický objekt (adresní místo) spadal do správného polygonu, přičemž přesnost vedení hranice mimo zastavěné území není rozhodující. Avšak také polygony nově vytvářené v rámci CZ_RETRO dříve nemohly dosahovat dostatečné přesnosti, protože mohly jako podklad využívat pouze digitální topografickou mapu 1:25 000.
Situace se zásadním způsobem zlepšila až v pozdějších letech díky zprovoznění klíčových WMS mapových služeb (katastrální mapa, ZABAGED (ZM10), ortofoto, ortofoto 1950).

V posledních letech již proto při vymezování nových polygonů či úpravě stávajících dosahuje CZ_RETRO přesnosti odpovídající měřítku cca 1:3 000.
Polygony RÚIAN jsou ze strany CZ_RETRO plně respektovány pokud jde o katastrální území. U polygonů osad se z polygonů RSO za závaznou bere příslušnost jednotlivých staveb s čísly domovními k osadě. Za závazný není považován průběh hranic osad mimo zastavěné území, neboť je zřejmé, že je stanovován nahodile a subjektivně, což je zvláště výrazné v těch místech, kde se lze přidržet průběhu hranice podle map stabilního katastru.

Obecně lze říci, že míra (ne)přesnosti hranic polygonů CZ_RETRO nedosahuje takové míry, aby bránila spolehlivému používání celého systému pro identifikaci a správné polygonové vymezení sídelních lokalit a dokonce ani zjištění územní příslušnosti jednotlivých staveb. Stejně tak je jasné, že k zásadnímu zlepšení přesnosti může dojít teprve tehdy, až budou všechny polygony RÚIAN/RSO (či jiná soustava úředních polygonů) dosahovat přesnosti katastrální mapy.

Díky spuštění geoportálu RÚIAN jsou nyní již k dispozici zcela přesné průběhy hranic katastrálních území a základních sídelních jednotek (nikoli však osad). Dosažení souladu přesnosti průběhu těchto hranic s hranicemi převzatými s RSO je již „pouze“ technickým problémem, ve skutečnosti však zásadním. Pokud by GIS CZ_RETRO vznikal až nyní, problém by samozřejmě nenastal.

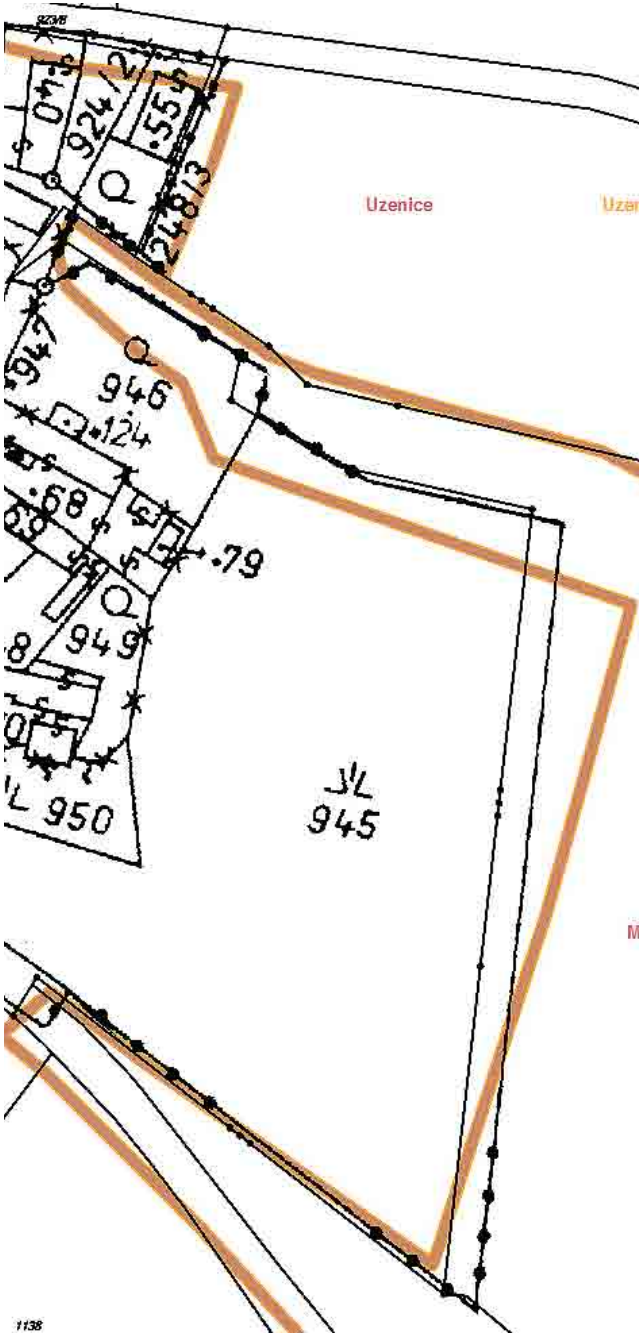

Problém nepřesnosti hranic polygonů RSO ve vztahu ke katastrální mapě.

Nejdůležitější atributová pole CZ_RETRO

NÁZEV POLE
Délka pole (N = numeric, ostatní: character)
Význam
Vysvětlení

V rámci Geoportálu NPÚ a mapových služeb je tabulkově dostupné pouze omezené nnožství údajů (atributů); vynechány jsou zejména ty, které poskytuje samo mapové zobrazení (nynější i historické územní příslušnosti/hranice).

KOD_CZ
N5
Kód CZ
Jednoznačný numerický identifikátor lokality (bodu i příslušného polygonu, pokud existuje), přidělovaný přírůstkově v číselné řadě 1–99999. Kód CZ je primárně uváděn v numerické podobě, např.: 1 Abertamy, 19538 Žumberk. Pouze v poli KOD_HO, kde se vyskytují vícenásobné příslušnosti, se uvádí ve znakové pětimístné podobě, tedy s nevýznamnými nulami: 00001 Abertamy.
V odůvodněných případech lze přidělený kód CZ zneplatnit, nesmí být přidělen jiné lokalitě.

LOKALITA
49
Jméno lokality
Optimální jméno lokality, které je obvykle úředním či posledním platným úředním názvem. Uvádí se v přirozeném pořadí slov (Dolní Lhota). Oproti úřednímu stavu jsou někdy přidány (nebo ponechány) přídomky (Lhota pod Přeloučí oproti úřednímu Lhota), vypuštěny „složené názvy“ (úřední Liberec IX-Janov Důl je veden jako Janův Důl), ve městech jsou číslované názvy čtvrtí nahrazeny historickým pojmenováním (Pražské Předměstí namísto úředního Chlumec nad Cidlinou IV). Platné úřední jméno je uvedeno (a vyznačeno) ve sloupci JJ_LEX a také ve sloupci vyznačující aktuální příslušnost k osadě („části obce“).
U pojmenování dílů se v rámci historické osady dodržuje zásada, že jména dílů musejí být odlišná a žádné se nesmí shodovat se jménem historické osady; nejčastěji jsou odlišena římskými číslovkami. Pokud se v dané lokalitě užívají (u katastrálních území) čísla arabská, jsou respektována, stejně jako logika číslování (na hranicích některých vojenských újezdů se pro díl uvnitř újezdu užívá číslo 1 či I, zatímco pro díl mimo újezd číslo 2 nebo žádné). Obecně platí, že římská jednička vždy označuje díl nejvýznamnější a pokud tuto zásadu nelze dodržet, je číselné označení nejvýznamnějšího dílu uvedeno v závorce, např. Jince (II). Pokud se díl polygonově shoduje s jinou úředně evidovanou lokalitou, která má vhodné vlastní jméno, může se použít i pro pojmenování dílu. Díly lokalit, jejichž jméno již římské číslo obsahuje (je součástí jména osady či katastrálního území), jsou odlišeny přidáním písmene: Drahany I.a. Díly subtypu 777, představující území předané cizímu státu, jsou odlišeny doplněním zkratky tohoto státu: Janov (PL) a pokud je jich v rámci jedné historické osady více, také číslovkou: Lanžhot (SK1), Lanžhot (SK2) atd.
Jména dílců (daných výhradně hranicemi městských obvodů či městských čtvrtí, popřípadě oblastí) obsahují místo pořadové číslovky údaj upřesňující tuto vyšší jednotku: Vinohrady (10) je dílec historické osady náležející k městské části Praha 10, Horní Cejl (S) náleží k městské části Brno-sever. Pokud se na dílce člení “klasický” díl, je označení tohoto dílu v pojmenování zachováno: díl Bohdalec II se člení na dílce Bohdalec II (10) a Bohdalec II (4); oba mají shodné katastrální i osadní příslušnosti a liší se pouze příslušností k městským částem (Praha 10, Praha 4). U retrodílců daných někdejší příslušností k protektorátnímu či zabranému území se místo pořadové číslovky údaj upřesňující tuto skutečnost: Amerika (P), Amerika (Z). Je-li v rámci dané lokality dílců více, rozlišují se přidáním číslice: Anděl Strážce (P1), Anděl Strážce (P2).
U hradišť se respektují jména, pod kterými jsou vedena v nejnovějších encyklopediích (Doubravčany 2), ale pokud je hradiště známo pod zažitým jiným jménem, je mu dána přednost (Oškobrh); jméno z encyklopedie (Odřepsy 1) je uvedeno ve výčtu odlišných jmen lokality.
V případě lokalit úředně neevidovaných se preferuje jméno vyskytující se na aktuální mapě ZABAGED/ZM10/GEONAMES či v aktuální katastrální mapě, pokud není z jiných zdrojů k dispozici jméno vhodnější. Pokud lokalita takové jméno nemá, je v rámci CZ_RETRO vhodné jméno navrženo, což se týká především neúředních čtvrtí a novodobých suburbií. Přednostně se přihlíží k historickým pomístním jménům (či geografickému vztahu k takto pojmenované poloze), ke geografické situaci (Pod Kopcem) i k uličnímu názvosloví (zvláště u nejnovějších suburbií), pokud má sídelně geografický základ (nevyužívá se tedy jmen ulic odvozených od významných osob, historických událostí, obecných jevů a podobně).
Všechna slova ve jménech historických osad, čtvrtí, dílů (většinou odvozených z předchozích) a samozřejmě i umělých lokalit se píší s velkými počátečními písmeny, s výjimkou předložek a obecných určení, např. Velký Dvůr, Nové Mlýny, Pod Horou, ale Lomnice nad Popelkou, Hněvkovice na levém břehu Vltavy, Vlkov nad Lesy, ale Kostelec nad Černými lesy, U Bílého potoka.
Ve jménech místních částí se i kvůli odlišení píší podstatná jména určující druh lokality naopak s malými písmeny: Horní dvůr, Votavův mlýn, Starý hrad, V lese. To neplatí pouze u podstatných jmen, jejichž původní význam označuje nějakou geografickou entitu nesídelního charakteru: jméno Černé údolí je vhodné pro pojmenování vlastního údolí, zatímco stejnojmenná samota bude v CZ_RETRO vedena jako Černé Údolí; podobně Bílý Potok (ale U Bílého potoka), Černý Les, Holanův Kopec a podobně.
Všechna jména lokalit vždy začínají velkým písmenem (Hájovna u potoka); výjimkou je označení nádraží a zastávek (železničních stanic a zastávek): stanice Děčín-východ, zastávka Horní Planá. Základem pojmenování je zde vždy nyní platné (či poslední platné) jméno podle železničního jízdního řádu.

Popisky lokalit v geografickém informačním systému jsou generovány ve tvaru:
KOD_CZ + LOKALITA + ODKAZ_JMEN*
**pouze u vybraných osad a obcí (včetně bývalých) a pouze na území České republiky (viz dále)*

R_1
N4
Rok první písemné zmínky

S_R_1
2
Upřesňující symbol k roku první zmínky
c = circa

a = před uvedeným rokem („ante“)
n = po uvedeném roce („následující“)
* = rok založení
† = první zmínka se týká lokality po jejím zániku
f = falzum

OBRACENE
59
Jméno lokality v obráceném pořadí
Například: Lhota, Dolní. Umožňuje snadné vyhledání jmen podle podstatného jména (například všechny Lhoty). Jména s předložkovou vazbou (např. U Kynclů) jsou zde proto uváděna takto: Kyncl (U Kynclů).
U čtvrtí je jménu čtvrtě předsazeno jméno historické osady oddělené lomítkem s mezerami, například: Bydžov, Nový / Předměstí, Pražské, což umožňuje snadné vyhledání všech čtvrtí dané historické osady. Jména čtvrtí s předložkovou vazbou se v případě čtvrtí nemodifikují: Bystřice, Malá / U Zajíčků.

VZNIK
1
Základní období vzniku lokality
1 = do 1450
2 = 1450–1653
3 = 1654–1849
4 = 1850–1945
5 = 1945–1989
6 = od 1990
Týká se reálného (fyzického) vzniku lokality, nikoli počátku její administrativní evidence.

ZANIK
1
Základní období zániku lokality (i částečného)
Analogicky jako předchozí.
Pole se vyplňuje nejen u entit zaniklých, ale i torzálních či převrstvených (ves torzální, zřícenina hradu), kde označuje období, kdy vznikl tento její stav.
Týká se reálného (faktického) zániku či zásadní redukce lokality, nikoli administrativního zrušení lokality.

STAV
3
Aktuální stav zaniklé lokality
Udává, co je v místě zaniklé lokality nyní. Částečně to vypovídá i o důvodu zániku. Povinné je vyplnění u historických osad a čtvrtí, volitelné u ostatních (místních částí). Z nich je to důsledně vyplněno u lokalit zatopených.
A = lokalita archeologizovaná. Obvykle zcela nebo z velké části zarostla náletovou zelení či zalesněna. Archeologická situace je pravděpodobně zachována (samozřejmě nutno prověřit).
C = lokalita archeoligizovaná, dochovaná zřejmě jen částečně. Není zalesněna (jen menší části intravilánu ano), mohou být dochovány části plužiny. Nejčastěji ji pokrývá louka, ale též obdělávané pole. Šance na dochování terénních stop je podstatně menší, u „polních“ velmi malá.
P = lokalita převrstvená (a tím zničená). Převrstvení může být jak zástavbou (včetně průmyslové), tak komunikacemi.
T = lokalita totálně zničená/změněná. Obvykle povrchovou těžbou uhlí, činností lomu, výsypek, ale též poklesy po hlubinné těžbě.
Z = lokalita zatopená. Týká se vodních nádrží typu přehrad a rybníků. Druhotné zaplavení oprámem sem nepatří, to spadá do „T“, protože případné zaplavení je důsledkem celkové změny morfologie krajiny.
R = dodatkový symbol (např. CR): dochovány zřetelné ruiny. Vyznačeno výjimečně protože pod stromy to není na ortofotomapě vidět. Takových případů je tedy mnohem více. Podchytit šlo zatím jen kombinaci CR, a ani to ne ve všech případech.

URB_REAL
30
Reálný urbanistický typ lokality
například: *město, ves, ves aglomerovaná, samota, dvůr, mlýn, zaniklá ves, zaniklý mlýn* aj.
Termínem, který vyžaduje vysvětlení, je *urbanizované sídlo*. Jde o někdejší vsi, které nejen že stavebně srostly s městem, ale prodělaly i městskou proměnu. Jde například o Dejvice či Holešovice v Praze, Klíše v Ústí nad Labem. Nelze je tedy označit jako vsi, ale ani jako čtvrtě, protože mají historickou vesnickou identitu. Na tom nic nemění skutečnost, že některé z nich (Klíše) byly v období 1900–1930 (včetně) jako čtvrtě vykazovány. Pro tento typ sídel dosud chybí všeobecně vyhovující a užívaný termín; *urbanizované sídlo* se jeví jako nejvýstižnější termín.
Torzálnost: v případě sídel (vsí, vísek a podobně) znamená, že existuje jen menší část lokality. Torzálnost se dále bere v úvahu u staveb, které mají šanci přetrvat jako udržované zříceniny (zříceniny hradů, kostelů). Naopak u dvorů a jiných samot je stav ruiny pouze dočasnou etapou před úplným zánikem. Dvory v podobě ruin jsou už nyní řazeny mezi zaniklé.
Převrstvenost: původní struktura byla převrstvena novou. U sídelních lokalit musí jít o převrstvení „obytné“. Převrstvení továrnou není převrstvení. Taková lokalita je zaniklá a pouze v poli STAV má vyplněno „P“.
Speciální případ představuje *ves/víska torzální (chaty)*. Torzálnost je v tom, že půdorys zůstal víceméně zachován, ale současně byl převrstven zcela jinou zástavbou, totiž chatami či rekreačními domky.
Odlišeny nejsou případy lokalit, které jsou zčásti torzální, zčásti převrstvené. Je zvoleno to adjektivum, které se uplatňuje ve větší míře.

X
N10
Souřadnice X S-JTSK

Y
N10
Souřadnice Y S-JTSK

XY_POZN
1
Přesnost lokalizace
k = bezpečná, přesná
c = přibližná
? = nejistá (pokud je otazník u lokality bez souřadnic, znamená, že pokusy o lokalizaci byly zatím neúspěšné)

SUBTYP
N4
Číselný kód subtypu lokality (viz podrobně v textu)
1 = historická osada
10 = zaniklá historická osada

11 = dávno zaniklá historická osada
119 = dávno zaniklá historická osada dosud nelokalizovaná
2 = místní část
22 = zaniklá místní část
29 = místní část dosud nelokalizovaná
229 = zaniklá místní část dosud nelokalizovaná
3 = hlavní čtvrť
33 = zaniklá hlavní čtvrť
333 = odlišně vymezená hlavní čtvrť (superpozice vůči 3 či 33)
4 = čtvrť (ostatní)
44 = zaniklá čtvrť (ostatní)
444 = odlišně vymezená čtvrť (superpozice vůči 4 či 44), části vsí
5 = hradiště
55 = zaniklé hradiště (odtěžením) či hradiště domnělé
6 = nesídelní a ostatní lokalita
66 = zaniklá nesídelní a ostatní lokalita
7 = díl polygonu historické osady či čtvrtě
77 = díl polygonu zaniklé historické osady či čtvrtě
777 = území předané jinému státu
701 = feudální díl vsi (Berní rula/Lánové rejstříky)(dosud jen pro Kladsko)
702 = ves vyjma svobodné rychty či statku (Berní rula/Lánové rejstříky)(dosud jen pro Kladsko)
703 = svobodná rychta či statek v rámci vsi (Berní rula/Lánové rejstříky)(dosud jen pro Kladsko)
(711..., 721..., 731..., 741... analogicky pro další celozemské soupisy) (dosud neobsazeno)
8 = rozdělená historická osada či celek historických osad
88 = zaniklá rozdělená historická osada či celek historických osad
0 = umělá lokalita (obec, osada, souhrnná místní část)

9 = dosud neobsazený záznam (uživatelům se nezobrazuje)
977 = nelokalizovatelný díl či chyba evidence
999 = zneplatněný záznam (kód nelze znovu použít)

JJ_LEX
254
Jiná úřední jména lokality
(S tím, že o úřední jména "ze zákona" jde až počínaje lexikonem ze sčítání 1921). Pokud není v poli Lokalita užit aktuální úřední název, je zde uveden jako první a s dodatkem o úřednosti: Chlumec nad Cidlinou IV (=úř.).
Uvádějí se též všechna jména, která se vyskytla v lexikonech a seznamech obcí, byť se liší jen nepodstatně. Seřazena jsou podle úřední řeči (česká, německá, polská) a v rámci toho chronologicky.

JJ_OST
254
Jiná jména ostatní
Především jména z map (hlavní mapové zdroje viz výše).

JJ_ARCH
254
Jiná jména archivní
Především jména z archiválií před rokem 1850, počínaje jmény, které shromáždili A. Profous, J. Svoboda, L. Hosák a R. Šrámek.
Obsah všech tří rubrik se v GISu bude zobrazovat v jediném poli.

ODKAZ_JMEN
49
Odkazové jméno lokality
Mnoho obcí a osad dostalo po roce 1945 zcela nová, nehistorická jména. Jde o tři základní skupiny:
• lokalita měla dosud jméno pouze německé (Gossengrün > Krajková)
• lokalita měla počeštěné jméno německého původu (Kolštejn, něm. Goldenstein > Branná); jen někdy mělo nové české jméno alespoň částečný vztah k původnímu významu jména (Město Litrbachy > Čistá)
• lokalita sice měla české jméno, to však bylo komunistickou mocí považováno za ideově závadné (Mnichov > Mírová, Německé Bránice > Nové Bránice).
Řada takto přejmenovaných lokalit dříve či později zanikla (jméno pak obvykle přežívalo v názvu katastrálního území), mnoho dalších však existuje dosud. CZ_RETRO nemůže tato úřední přejmenování ignorovat a nazývat tyto lokality historickými jmény. Zcela vyloučené je to u lokalit dodnes existujících (úředně evidovaných), kde jde již o jména zažitá (např. Břidličná namísto Frýdlant nad Moravicí). Metodicky správné by to ale nebylo ani u lokalit již řadu desetiletí zaniklých, jejichž umělá jména za zažitá považovat nelze. Historická jména všech takových lokalit jsou samozřejmě uvedena v polích pro odlišná jména, ale to nelze považovat za dostatečné. Proto vzniklo pole ODKAZ_JMEN, které (je-li vyplněno) tvoří součást popisky lokality v geografickém informačním systému, např. 1010 BRANNÁ [KOLŠTEJN]. Tím se tato historická jména jednoznačně zviditelňují, což je kromě osvětového hlediska i praktické při práci se starší literaturou, prameny či mapami.

TPG1923_24
50
Topografický charakter (místopisný ráz) lokality podle Lexikonu ze sčítání 1921
Výhledově bude k dispozici i z dalších lexikonů.

DOMY1921MC
N6
Počet domů místní části v roce 1921
Výhledově bude k dispozici i z dalších lexikonů.

LOK_IDENT
70
Upřesnění lokalizace (administrativní příslušnosti)
Povinný údaj u (retro)dílů. U retrodílů (se shodnou nynější příslušností) se uvádí příslušnost ke katastrálnímu území podle stabilního katastru (dř.) či podle mladšího stavu, odlišného od nynějšího (doč.). U dílů se vždy uvádí aktuální příslušnost ke katastrálnímu území (kú) a/nebo k osadě (os.) (pokud je některý typ příslušností u všech dílů stejný, neuvádí se) a pokud je to potřebné, rovněž dřívější katastrální příslušnost.
Pokud mají dva či více dílů shodnou příslušnost (jde o části nespojitého území), musejí být díly navzájem odlišeny upřesněním polohy, např. (jižní část).
Výslovně je zde upozorněno na lokality, které jsou tvořeny enklávou polygonu části obce uvnitř polygonu části obce jiné.
Výslovně je uvedena příslušnost lokality k oddělené části polygonu příslušné části obce či katastrálního území.
Uvedena je rovněž informace o scelení/rozdělení evidovaných lokalit; odlišena je [hranatými závorkami]; to se netýká osad rozdělených na městské čtvrtě (vykazované ovšem

jako osady).

LOK_ODKAZ
50
Odkaz na jinou lokalitu, zejména mezi reálnou a jí odpovídající umělou lokalitou a naopak, nebo v případě dvojice zaniklá/nová lokalita. Vyznačují se zde i případy nesouladu obecní příslušnosti; ten vzniká, pokud osada svým dílem zasahuje na sousední katastrální území, které patří do jiné obce. V CZ_RETRO se obecní příslušnost řídí podle osad, v RÚIAN podle katastrálních území.

STATUT_AKT
24
Typ lokality v nynější úřední evidenci
obec i osada = osada a současně obec
obec i osada (scelená) = u měst členěných na osady, jež jsou ve skutečnosti čtvrtěmi (Brno, Telč)
obec = pouhá obec, bez stejnojmenné osady (např. Sedlec -Prčice)
osada
osada (evidenční) = osada dělená na části podle městských obvodů či částí
část osady = příslušná část osady (část obce statistická) v rámci městského obvodu nebo části, např.: Vinohrady (Praha 2)
čtvrť/osada = osada, jež je ve skutečnosti městskou čtvrtí, např.: Pražské Předměstí
čtvrť/osada (evidenční) = dtto, dělící se mimoto na části podle městských obvodů či částí, např. Pisárky
katastrální území = pouhé katastrální území, které není současně osadou ani obcí (u osad a obcí se nesleduje, zda je současně též katastrálním územím)
vojenský újezd i osada = vojenský újezd (formálně jediná osada)

(bez údaje) = lokalita se (alespoň nyní) neeviduje

ADM_REAL
62
Typ lokality podle úřední evidence od roku 1850
Slouží pro rozlišení lokalit úředně evidovaných od neevidovaných (včetně výčtu všech kategorií, v nichž byla lokalita evidována). Reálná existence lokality (resp. její zaniklost) se zde žádným způsobem nepromítá.

slovní údaj bez symbolu = úředně evidovaná lokalita, u níž se sleduje retrospektiva
§ ... = speciální typ úředně evidované lokality (administrativní díl osady nebo katastrální území včetně bývalých, bývalá místní část neschválená z let 1950–1952), u níž se nesleduje retrospektiva
«viz evidované lokality = historická osada, která jako celek úředně evidována nebyla, její díly však ano
«... = reálně zaniklá lokalita (např. zatopením), jejíž jméno bylo přeneseno na nově vybudovanou lokalitu na jiném místě; z hlediska úřední evidence jde o jedinou, kontinuálně existující osadu a/nebo obec
- (...) = lokalita úředně neevidovaná. Mezi ně patří též dávno zaniklé historické osady (subtypu 11), u kterých se vyplní - *(historická osada)*, stejně jako u neevidovaných existujících vsí a vísek vzniklých před polovinou 19. století. U mladších vsí a vísek a zejména u nejnovějších suburbií se vyplní - *(urbanistická osada)*. Mezi lokality úředně neevidované (od roku 1850) patří i lokality evidované v úředních seznamech pouze před rokem 1850.
Neevidované jsou i všechny (retro)díly, které se specifikují takto:
- *(retrodíl MSK)* rekonstruuje hranice zachycené na mapě stabilního katastru (MSK).
- *(retrodíl PK)* rekonstruuje hranice zachycené na mapě pozemkového katastru (PK), které jsou odlišné od hranic na MSK.
- *(retrodílec válečný)* rekonstruuje výsledné hranice protektorátu (zachycené na PK, ale platné jen do roku 1945).
- *(retrodíl RSO)* rekonstruuje hranice zachycené v RSO (počínaje 2007), které dnes už neplatí;.
- *(retrodíl VÚ)* rekonstruuje hranice zachycené mapami správního rozdělení ze 2. poloviny 20. století, vzniklé v důsledku vzniku vojenských újezdů (VÚ) a zrušené zrušením nebo redukcí VÚ.
- *(retrodíl ostatní)*: zbylé případy z jiných zdrojů, zatím jen dočasné změny v Praze kolem roku 1960.
- = lokalita ležící nyní mimo území České republiky (kromě Těšínska v letech 1850–1920).

DELENI
15
Polygonový typ lokality
Pole slouží především ke kontrole úplnosti mezi databází a GISem (jednotlivými třídami prvků).

1) GD = gisový díl shodný s dílem subtypu 7/77
2) GD-nečl. čtvrť = gisový díl shodný s polygonem nečleněné čtvrtě subtypu 2/4/33/44
3) GD-nečl. HO = gisový díl shodný s polygonem nečleněné historické osady subtypu 1/10
4) členěná čtvrť = čtvrť subtypu 3/4/33/44, která se člení na (gisové) díly
5) členěná HO = historická osada subtypu 1/10, která se člení na čtvrtě a/nebo (gisové díly)

Polygonová třída prvků Historické osady (LS_OSADA) obsahuje polygony ad 3), 5).
Polygonová třída prvků Čtvrtě (LS_CTVRT) obsahuje polygony ad 2), 4).
Polygonová třída prvků (Gisové) díly (LS_OSADA_D) obsahuje polygony ad 1), 2), 3).
Ve všech případech jde pouze o entity na nynějším území České republiky (pouze ty mají polygony).

Nepolygonová třída prvků Lokality (LS_LOKALITA) obsahuje všechny body lokalit, u kterých platí, že X<>0 (=mají souřadnice.
Jde jak o lokality na nynějším území České republiky (GOV_AKT=CZ), tak v cizině (GOV_AKT<>CZ).

KOD_HO
35
Kód historické osady
Kód historické osady v jejímž polygonu lokalita leží (u lokalit subtypu 1 a 10 se shoduje s polem KOD_CZ). Kvůli třídění se kódy uvádějí vždy v pětimístné znakové podobě, s předsazením nevýznamných nul: 00631, 05567.
U umělých lokalit může být příslušnost vícenásobná; při vyšším počtu mohou být kódy dalších historických osad nahrazeny třemi tečkami. Pokud umělá lokalita zabírá naopak jen část polygonu historické osady, je to vyznačeno přidáním závorek: 05548().

Lokality ležící mimo území České republiky mohou mít vyplněno pouze: ()

NKOD_HO
N 5
Kód historické osady v numerické podobě
Význam má především pro lokality náležející k jediné historické osadě (v numerickém poli může být umístěn pouze jediný kód historické osady).

HIST_OSADA
79
Historická osada
Příslušnost lokality k polygonu historické osady (u lokalit subtypu 1 a 10 se shoduje s polem LOKALITA). Při vyšším počtu mohou být další historické osady nahrazeny třemi tečkami. Pokud umělá lokalita zabírá jen část polygonu historické osady, není to v tomto poli již vyznačeno.
Lokality ležící mimo území České republiky mohou mít vyplněn pouze název státu v závorce: (POLSKO).
Pole historická osada a kódů historických osad slouží pro setřídění lokalizovaných lokalit podle historických osad.

KOD_SU
N 5
Kód sídelního útvaru
Kód sídelního útvaru v numerické podobě. Obvykle se shoduje s kódem CZ dominantní historické osady. Může být použit i kód CZ příslušné umělé lokality, pokud sídelnímu útvaru odpovídá: např. město 1176 Brumov patří do sídelního útvaru 31565 Brumov, jehož kód byl převzat podle umělé obce Brumov-Bylnice; sídelní útvar zahrnuje jak město Brumov, tak ves Bylnici.

SID_UTVAR
49
Příslušnost lokality do sídelního útvaru
Sídelní útvar může být tvořen jednou či více historickými osadami. Pojmenování sídelního útvaru je dáno dominantní historickou osadou, popřípadě celkem historických osad (*Varnsdorf*). U stavebně srostlých vsí srovnatelné velikosti a významu se užívá pojmenování složených: *Březina_Proseč*. Výjimečně lze složená pojmenování použít také u měst: *Řevnice_Dobřichovice* či *Dušníky_Hořelice* (protože umělé jméno Rudná nelze použít).

KOD_SU2
25
Kódy dalších sídelních útvarů, do kterých lokalita zasahuje.

SID_UTVAR2
49
Další sídelní útvary, do kterých lokalita zasahuje.
Sídelní útvary se primárně skládají z jednoho nebo více polygonů historických osad. Ve specifických situacích na zemské hranici mohou do jejich skladby vstoupit i pouhé díly sousedních historických osad. To nastává zejména na hranici tvořené řekami Opavou, Odrou a Ostravicí, kde hranice zemí sleduje historickou katastrální hranici. Ta se zde často neshoduje s aktuální katastrální hranicí, která obvykle sleduje nynější regulovanou řeku. V důsledku toho vymezení země zasahuje i na protější břeh řeky. Sídelní útvary však musejí respektovat současný stav urbanistické reality. Proto jsou ty díly slezských historických osad, které zasahují na levý (moravský) břeh Ostravice přičleněny k sídelnímu útvaru (například) Moravská Ostrava. Totéž se týká i případných čtvrtí (z toho vyplývá, že pouze díly historických osad/čtvrtí musí mít jednoznačnou příslušnost k sídelnímu útvaru). K více než jednomu sídelnímu útvaru mohou příslušet i lokality vymezené pouhými body, pokud leží na hranici sídelních útvarů (továrny, hradiště, přehrady aj.).

KRAJ2007
3
Příslušnost ke kraji (VÚSC) v roce 2007
A = Praha, S = Středočeský, B = Jihočeský, P = Plzeňský, K = Karlovarský, U = Ústecký, L = Liberecký, H = Královéhradecký, E = Pardubický, J = Vysočina, B = Jihomoravský, M = Olomoucký, Z = Zlínský, T = Moravskoslezský; příslušnosti mohou být i lomené

KRAJ_AKT
3
Aktuální příslušnost ke kraji
Analogicky jako předchozí.

KAT_MSK
59
Příslušnost lokality ke katastrálnímu území stabilního katastru
Pokud byla v rámci jedné složky (katastrální obce) mapy stabilního katastru vyznačena další katastrální území (v tehdejší terminologii *enklávy*), jsou uvedena v závorce: Žilov (Ostražkovice).
Obsah pole vznikl mechanickým vyplněním podle katastrální příslušnosti v roce 1850 a je postupně opravován/zpřesňován podle map stabilního katastru.
Obsah pole slouží k vyhledání všech lokalit (včetně nelokalizovaných) v daném malém území (tehdejším katastrálním území).

OB1869_CZ
59
Příslušnost k obci 1869
Stav největší integrace obcí před rokem 1945.
Obsah pole slouží k vyhledání všech lokalit (včetně nelokalizovaných) na daném území tehdejší obce.

REGION
49
Historický region CZ_RETRO
Historický spádový mikroregion, velikostně řádově odpovídající soudnímu okresu. Historická osada patří vždy k jedinému historickému regionu (a také k jediné historické zemi).

OBLAST
40
Historická oblast CZ_RETRO
Příslušnost lokality k historické oblasti. Historické oblasti jsou skladebné z gisových dílů, s historickými regiony nemusejí být skladebné, s historickými osadami až na výjimky ano.

ZEME
10
Historická země

Č = Čechy
ČK = Kladsko (do roku 1742 součást Čech)
ČV = Vitorazsko (od roku 1920 součást Čech, předtím Dolní Rakousko)
Če = enkláva českého území v jiné zemi
M = Morava
MV = Valticko (od roku 1920 součást Moravy, předtím Dolní Rakousko)
Me = oddělené části Moravy ve Slezsku (nikoli součást moravských enkláv ve Slezsku)
SO = Slezsko (opavská část)
SOe = moravská enkláva ve Slezsku (opavské části)
ST = Slezsko (těšínská část) (východní část od roku 1920 součástí Polska)
SH = Slezsko (hlučínská část) (1742–1920 součást Pruska/Německa)
(...) = údaj v závorce označuje skutečnost, že lokalita nyní leží mimo území České republiky

ZEME_VYV
10
Historická země (vývojově)
Na rozdíl od předchozího se Slezsko v hranicích nynější České republiky chápe jako jediný celek a sledují se přírůstky a úbytky území, které vedly k aktuálnímu vymezení Čech, Moravy a Slezska v rámci nynějšího území České republiky.
Č = Čechy
Č+ = zvětšení Čech o území jiné země
Č(+) = zvětšení Čech o území Kladska (původně součásti Čech)
Č- = zmenšení Čech ve prospěch jiné země
Č(-) = změnšení Čech ve prospěch Kladska (původně součásti Čech)
Č-- = zmenšení Čech ve prospěch jiné země před rokem 1850
Č(--) = v roce 1742 ztracené území Kladska
Če- = ztracená enkláva Čech na území jiné země
M = Morava
M+ = zvětšení Moravy o území jiné země
M- = zmenšení Moravy ve prospěch jiné země
M-- = zmenšení Moravy ve prospěch jiné země před rokem 1850
M-+ = zmenšení Moravy ve prospěch Dolního Rakouska v roce 1827 a vrácení tohoto území v roce 1920
MČ = jediný případ změny zemské příslušnosti mezi Moravou a Čechami v době existence zemí (Nedvězíčko připojené v roce 1924 k Čechám)
Zatímco v případě Čech a Moravy jde většinou nejen o změnu zemské příslušnosti území, ale i změnu příslušnosti státní, v případě Slezska jde jen o vyjádření změny státních hranic, protože všechny změny se týkaly historického slezského území; jde tedy o rozšiřování či zmenšování území rakouského (českého) Slezska ve vztahu k pruskému (německému, polskému) Slezsku.
S = české Slezsko
S+ = zvětšení českého Slezska o slezské zahraniční území
S- = zmenšení českého Slezska ve prospěch zahraničního slezského území
S-+ = území od českého Slezska odtržené, ale později vrácené zpět
S+- = území připojené k českému Slezsku, ale později vrácené zpět
S-- = zmenšení českého slezska ve prospěch zahraničního slezského území před rokem 1850
Se = moravské enklávy ve Slezsku
Se(-) = území moravských enkláv ve Slezsku nacházející se na zahraničním slezském území, se kterým byly sloučeny (Pelhřimovy)
Se-- = moravské enklávy ve Slezsku odtržené k zahraničnímu slezskému území před rokem 1850 (kietrzská enkláva)

AKTUÁLNÍ PŘÍSLUŠNOSTI
Následující pole určují aktuální příslušnost lokality k části obce (=osadě), katastrálnímu území a obci, popřípadě k jednotkám členění statutárních měst. Příslušnost (retro) dílů je vždy jednoduchá, u ostatních subtypů vůže být vícenásobná. Uvádějí se kódy z číselníků ÚIR/RSO/RÚIAN (vzájemně totožné).

KODCOBAKT
35
Kód ÚIR/RSO/RÚIAN části obce (=osady) (pětimístný)

KODCOB_AKT
42
Kód ÚIR/RSO/RÚIAN části obce (=osady) včetně kontrolního znaku (šestimístný)

OSADA_AKT
79
Název části obce (=osady)
U lokalit ležících mimo území České republiky je předsazena zkratka země v závorkách, např.: (PL) Idzików
KODKUAKT
35
Kód ÚIR/RSO/RÚIAN katastrálního území (pětimístný)

KODKU_AKT
42
Kód ÚIR/RSO/RÚIAN katastrálního území včetně kontrolního znaku (šestimístný)

KAT_AKT
99
Název katastrálního území
U lokalit ležících mimo území České republiky se nesleduje.

ICOBAKT
35
Identifikační číslo základní územní jednotky (IČZÚJ) (pětimístné) jakožto správní jednotky 1. stupně. Jde tedy o identifikátory obcí a městských obvodů či městských částí ve členěných statutárních městech. Protože údaje byly převzaty prostřednictvím ÚIR, užívá se i v rámci statutárních měst jediný identifikátor (obce) bez ohledu na členění města.

ICOB_AKT
42
Kód ÚIR/RSO/RÚIAN obce (ICOB) včetně kontrolního znaku (šestimístný)

OBEC_AKT
59
Název obce
U lokalit ležících mimo území České republiky je předsazena zkratka země v závorkách, např.: (PL) Skoczów

KODOB_AKT
5
Kód ÚIR/RSO/RÚIAN obce (KODOB, pětimístný), který byl součástí soustavy identifikátorů Informačního systému o území a odvozoval se od kódu "dominantní" ZSJ dané obce. Toto pole jako jediné neobsahuje vícenásobné příslušnosti; uvedena je pouze příslušnost obce uvedené na prvním místě. Uvádí se pouze vlastní kód, tedy bez kontrolního znaku na šesté pozici. Pro obce vzniklé po ukončení platnosti ÚIR se KODOB_AKT odvozuje analogicky (v RSO/RÚIAN jde o položku *kód obce historický*).

OVMC_AKT
59
Příslušnost k územním obvodům Praha 1–10 (jen v Praze); v podobě Praha 1 apod.

MEC_AKT
59
Příslušnost k městské části či městskému obvodu (jen v členěných statutárních městech); v Praze v podobě Praha 01 apod.

OKRESNÍ PŘÍSLUŠNOSTI
Jména všech okresů se uvádějí podle aktuálního názvu okresního sídla (tedy Skalná, nikoli Vildštejn). Územně správní jednotky odpovídající statutárním městům se zásadně uvádějí ve formě: Brno (město), a to i v období, kdy se okres úředně nazýval Brno-město; pojmenování Brno-město je užito až v nejnovějším období, kdy se území okresu již neshoduje s územím statutárního města Brna. Území hlavního města Prahy od roku 1960 je uváděno jako jediný okres: Praha (město) (obvody Praha 1–10 viz pole OVMC_AKT).

OKRES1850A
59
Příslušnost k soudnímu okresu 1850

OKRES1854
59
Příslušnost ke smíšenému okresu 1854

OKRES1868
59
Příslušnost k soudnímu okresu 1868

OKRES1869
59
Příslušnost k soudnímu okresu 1869

OKRES1918
59
Příslušnost k soudnímu okresu 1918

OKRES1920
59
Příslušnost k soudnímu okresu 1920

OKRES1938A
59
Příslušnost k soudnímu okresu 1938 (před záborem)

OKRES1938B
59
Příslušnost k soudnímu okresu 1938 (po záboru)

OKRES1939
59
Příslušnost k soudnímu okresu 1939

OKRES1945A
59
Příslušnost k soudnímu okresu 1945 (před osvobozením)

OKRES1945B
59
Příslušnost k soudnímu okresu 1945 (po osvobození)

OKRES1949A
59
Příslušnost k soudnímu okresu 1949 (před reformou)

P_OKR1850A
59
Příslušnost k politickému okresu 1850

P_OKR1868
59
Příslušnost k politickému okresu 1868

P_OKR1869
59
Příslušnost k politickému okresu 1869

P_OKR1918
59
Příslušnost k politickému okresu 1918

P_OKR1920
59
Příslušnost k politickému okresu 1920

P_OKR1938A
59
Příslušnost k politickému okresu 1938 (před záborem)

P_OKR1938B
59
Příslušnost k politickému okresu 1938 (po záboru)

P_OKR1939
59
Příslušnost k politickému okresu 1939

P_OKR1945A
59
Příslušnost k politickému okresu 1945 (před osvobozením)

P_OKR1945B
59
Příslušnost k politickému okresu (po osvobození)

P_OKR1949A
59
Příslušnost k politickému okresu 1949 (před reformou)

OKRES1949B
59
Příslušnost k okresu 1949 (po reformě)

OKRES1960A
59
Příslušnost k okresu 1960 (před reformou)

OKRES1960B
59
Příslušnost k okresu 1960 (po reformě)

OKRES1989
59
Příslušnost k okresu 1989

OKRES2003
59
Příslušnost k okresu 2003

OKRES2007
59
Příslušnost k okresu 2007

OKRES_AKT
59
Aktuální příslušnost k okresu

KODOK_AKT
10
Kód UIR aktuálního okresu

POU1990
39
Příslušnost k obvodu pověřeného obecního úřadu 1990

POU1992
39
Příslušnost k obvodu pověřeného obecního úřadu 1992

POU1996
39
Příslušnost k obvodu pověřeného obecního úřadu 1996

POU2000
39
Příslušnost k obvodu pověřeného obecního úřadu 2000

POU2003
39
Příslušnost k obvodu pověřeného obecního úřadu 2003 (v Praze ke správním obvodům Praha 01–22 od jejich ustavení, předtím obecně: Praha)

POU2005
39
Příslušnost k obvodu pověřeného obecního úřadu 2005

POU_AKT
39
Aktuální příslušnost k obvodu pověřeného obecního úřadu

ORP2003
39
Příslušnost k obvodu obce s rozšířenou působností 2003 (v Praze ke správním obvodům Praha 01–22).

ORP2005
39
Příslušnost k obvodu obce s rozšířenou působností 2005

ORP_AKT
39
Aktuální příslušnost k obvodu obce s rozšířenou působností

LOKALITA_G
120
Pole pro jednoznačné vyhledání lokality v geografickém informačním systému
Jde o odvozený údaj složený podle vzorce: LOKALITA /REGION/ URB_REAL, který umožňuje jednoznačné rozlišení stejnojmenných lokalit.
Například: Za Vrchem /Choceň/ vesnická čtvrť.
Je generován příkazem: REPLACE ALL cz_retro.lokalita_g WITH ALLTRIM(cz_retro.lokalita) + „ /“ + ALLTRIM(cz_retro.region)+ „/ „ + ALLTRIM(cz_retro.urb_real).

R_POSL
N4
Rok poslední zmínky o lokalitě (nejde-li o jediný doklad, pak se týká lokality v době, kdy ještě existovala)

S_R_POSL
2
Upřesňující symbol (viz pole S_R_1)

R_PUST
N4
Rok zmínky o lokalitě jako pusté
Pokud je lokalita zmíněna pouze jedinkrát, a to již jako pustá, bude příslušný letopočet uveden jak v poli R_PUST, tak R_POSL i R_1.

S_R_PUST
2
Upřesňující symbol (viz pole S_R_1)

VALECNE
119
Úřední jméno lokality platné v období německé (polské) okupace (1938/1939–1945)
S ohledem na to, že změny provedené nacistickou mocí (a polskou státní mocí v období 1938–1939 na Těšínsku) jsou obecně považovány za neplatné, nelze ani tato jména používat jako ekvivalenty českých úředních jmen.

KOD_PL
N6
Polský úřední identifikátor lokalit ležících nyní na území Polska
Zdrojem je SIMC (Katalog miejscowości) Polského statistického úřadu podle stavu 4. 6. 2009, zahrnující všechny úředně evidované lokality na území Polska až po úroveň odpovídající místním částem. Identifikátor se v rámci SIMC označuje jako SYM. Administrativní příslušnost těchto lokalit (2009) je přesně specifikována v poli VYVOJ.

Z
N4
Nadmořská výška definičního bodu lokality
Generována průmětem bodu lokality na digitální model terénu.

ZABOR
8
Zábor území 1938–1945
Rozlišení, zda lokalita do záboru připadla či nikoli. U zabraných lokalit upřesnění záboru.

WGS_LAT
10
Souřadnice zeměpisné šířky bodu lokality v systému WGS84

WGS_LNG
10
Souřadnice zeměpisné délky bodu lokality v systému WGS84

PUDORYS
35
Půdorysný typ lokality
Původně vytvořeno pro Atlas krajiny České republiky (2009), průběžně aktualizováno.
Viz následující strany příručky, kde je zařazena podrobná legenda.

GOV_AKT
5
Aktuální státní příslušnost lokality
CZ = Česká republika, PL=Polsko, SK=Slovensko, DE=Německo, AT=Rakousko; výjimečně se může vyskytnout příslušnost lomená.

Pokud lokalita přísluší k více územním entitám, jsou v polích kódů odděleny čárkami: 04184, 02631 a v polích názvů lomítky bez mezer: Dolní Částkov/Horní Částkov. Pole pro uvádění aktuálních příslušností jsou průběžně aktualizována, aby zachycovala vždy aktuálně platný stav.

TITUL
MEMO
Vývoj titulu města/městyse
Jde o formálně upravené a průběžně aktualizované údaje o vzniku a vývoji lokalit s titulem města či městyse (městečka). Navazují na příslušnou rubriku Historického lexikonu městysů a měst.

PAMATKY
MEMO
Nejvýznamnější památky
Data o nejvýznamnějších památkách lokality. Navazují na edici Atlasu památek Česká republika (2002). Nemohou konkurovat Památkovému katalogu v rámci Geoportálu NPÚ.

VYVOJ
MEMO
Vznik a vývoj lokality
Poznatky o vzniku a vývoji lokality shromážděné v rámci budování CZ_RETRO.

HESLÁŘE ÚŘEDNĚ EVIDOVANÝCH OBCÍ, OSAD, ČTVRTÍ A MÍSTNÍCH ČÁSTÍ OD ROKU 1850
©Štěpán Mleziva

Dosud nejsou k dispozici, připravují se v dohledné době. V rámci heslářů budou uvedeny údaje pouze pro úředně evidované lokality a pouze pro období, ve kterém byly evidovány.

Všechny položky hesláře budou polem typu MEMO.

Vývoj českého názvu (od roku 1921 úředního názvu)
Vývoj německého názvu
Vývoj polského názvu
Vývoj příslušnost k obci (jen u osad)
Územní změny obce (jen u obcí)
Územní stav sledované obce (jen u obcí)
Vývoj příslušnosti k okresu

Půdorysná typologie sídel

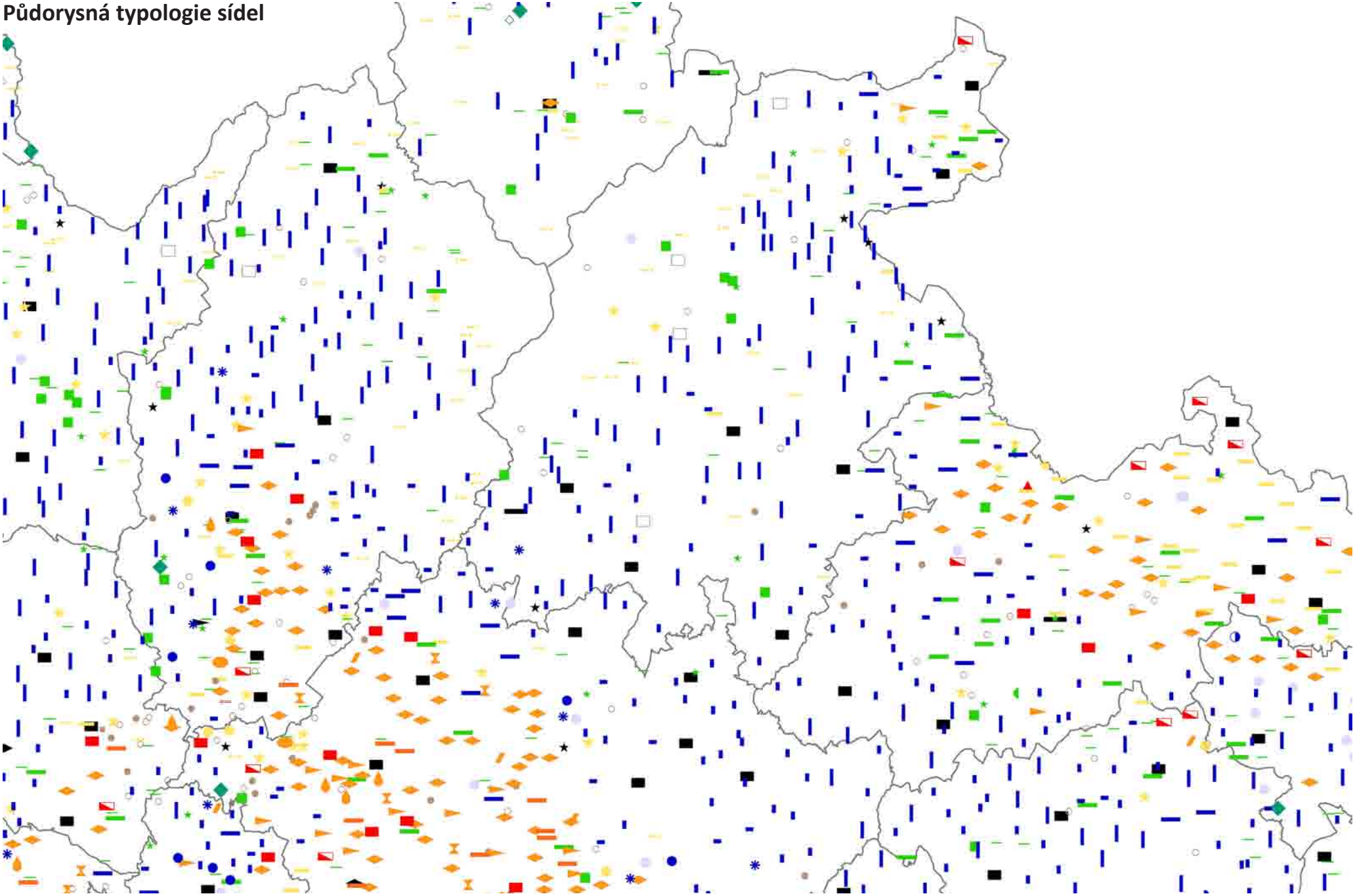

CZ_RETRO od verze 9. 9. 2015 obsahuje půdorysnou typologii sídel (vázanou na definiční body lokalit) zpracovanou původně pro Atlas krajiny České republiky (2009), © Karel Kuča.

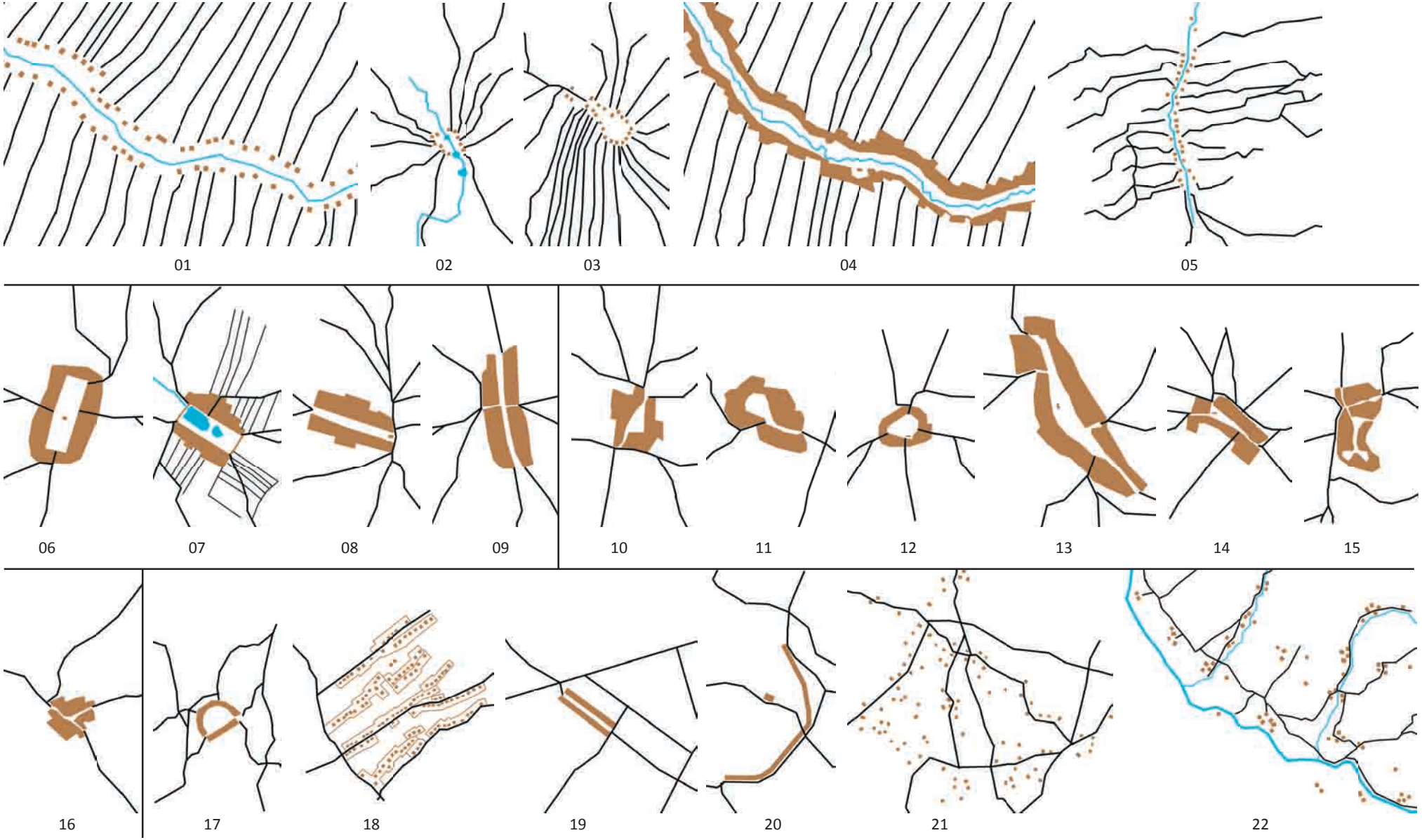

Základní formální a genetická typologie vesnických sídel

Lánové vesnice
01 Lánová lineární ves, tzv. údolní lánová ves
02 Lánová radiální ves
03 Lánová radiální ves s kyjovitou návsí
04 Lánová ulicová ves
05 Valašská lánová ves

Ortogonální návesní lokace
06 Návesní čtyřstranná ves (s velkou obdélnou návsí)
07 Návesní dvoustranná ves (s velkou obdélnou návsí zastavěnou jen po dvou stranách)
08 Návesní dvouřadá ves (s ulicovou návsí)
09 Moravská návesní dvouřadá ves (s ulicovou návsí)
Neortogonální návesní lokace
10 Návesní trojúhelníková ves (s trojúhelníkovou návsí nevidlicového charakteru)
11 Návesní kyjovitá ves (s kyjovitou návsí)
12 Návesní okrouhlá ves (s okrouhlou návsí)
13 Návesní vřetenová ves (s vřetenovou návsí)
14 Návesní vidlicová ves (s vidlicovou návsí)
15 Návesní lalokovitá ves (s nepravidelně tvarovanou návsí, více či méně nezávislou na průběhu cest, nebo s jediným vstupem)
Malé vsi
16 Malá návesní ves (v tomto případě s vidlicovou návsí)

Novověké parcelační a rozptýlené vsi
17 Parcelační ves s geometricky tvarovanou návsí (v tomto případě ve tvaru půlkruhu, resp. pily)
18 Parcelační řady vsí Starý a Nový Franzensthal (navazující na původně údolní lánovou ves v údolí)
19 Parcelační ulicová ves
20 Parcelační jednořadá ves
21 Rozptýlená ves
22 Valašská řetězová ves

Lánové vsi

- lánová lineární
- lánová lineární krátká
- lánová radiální
- lánová radiální návesní (kyjovitá, okrouhlá)
- lánová radiální nepravidelná
- lánová ulicová
- lánová ulicová krátká
- lánová jiná
- valašská lánová
- valašská lánová krátká

Ortogonální návesní lokace

- návesní čtyřstranná
- návesní dvoustranná
- návesní dvouřadá (ulicová)
- ulicová široká jihomoravská
- návesní jednostranná
- návesní trojúhelníková

Neortogonální návesní lokace

- návesní kyjovitá
- návesní okrouhlá (oválná)
- návesní vřetenovitá
- návesní vidlicovitá
- návesní améboidní
- návesní nepravidelná

Malé vsi

- malá návesní obdélná
- malá návesní (ostatní tvary)
- malá ulicová
- malá dvorcová
- víska

Parcelační a rozptýlené vsi

- parcelační s geometrickou návsí
- parcelační řady
- parcelační ulicová
- parcelační jedno- či víceřadá
- parcelační jednořadá záhumenicová
- parcelační ostatní
- rozptýlená
- rozptýlená víska
- valašská řetězová

Ostatní (nelokační a nevyhraněné)

- podél cesty
- shluková (chaotická)
- údolní, neorganizovaná
- ulicová
- nevyhraněná

Novodobá sídla

- novodobé sídlo

Historická města a městečka

- město ortogonální středověké
- město ortogonální novověké
- město s vřetenovým náměstím
- město s vidlicovým náměstím
- město s ulicovým náměstím
- město nevyhraněné

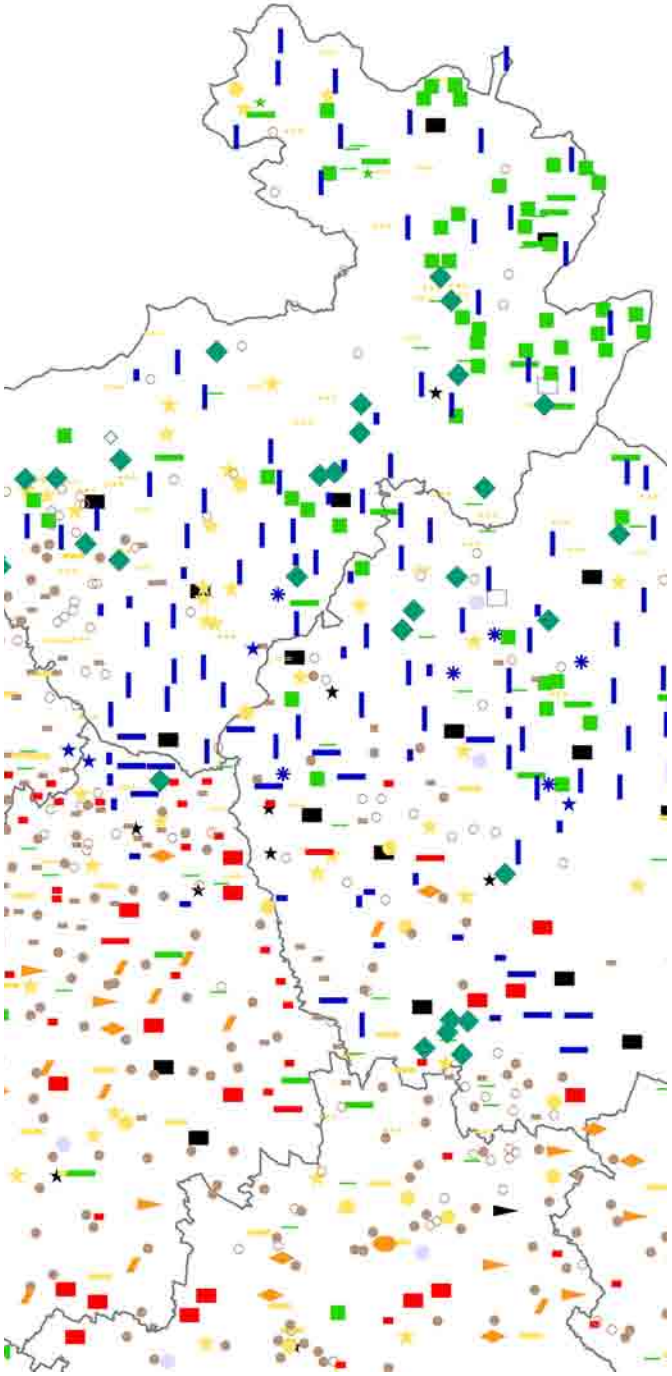

Mapová legenda půdorysné typologie sídel v datovém modelu CZ_RETRO

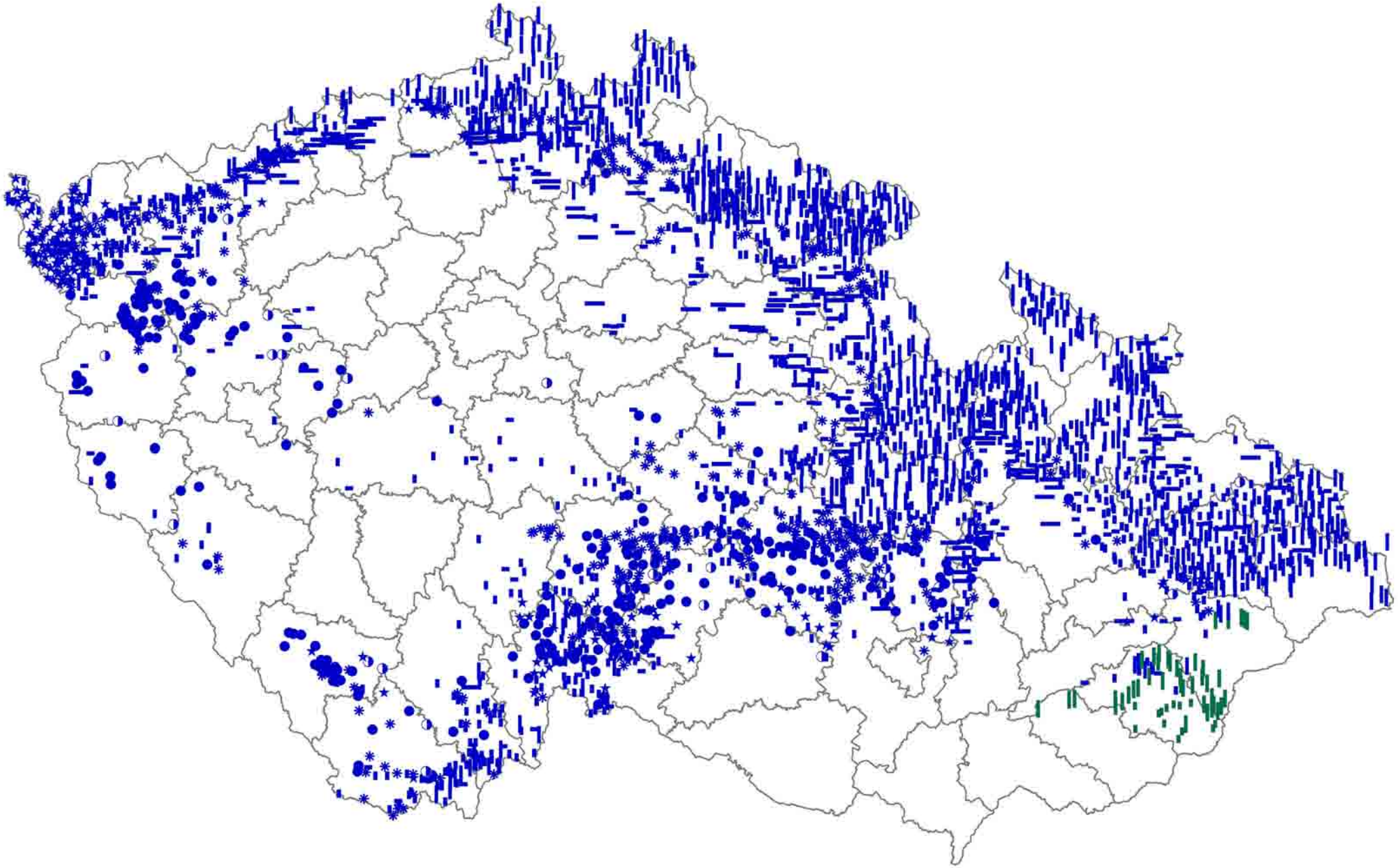

Třída prvků Půdorysná typologie sídel umožňuje například zobrazení rozšířenmí určitého formálně-genetického typu půdorysu na celém území, v tomto případě lánových vesnic.

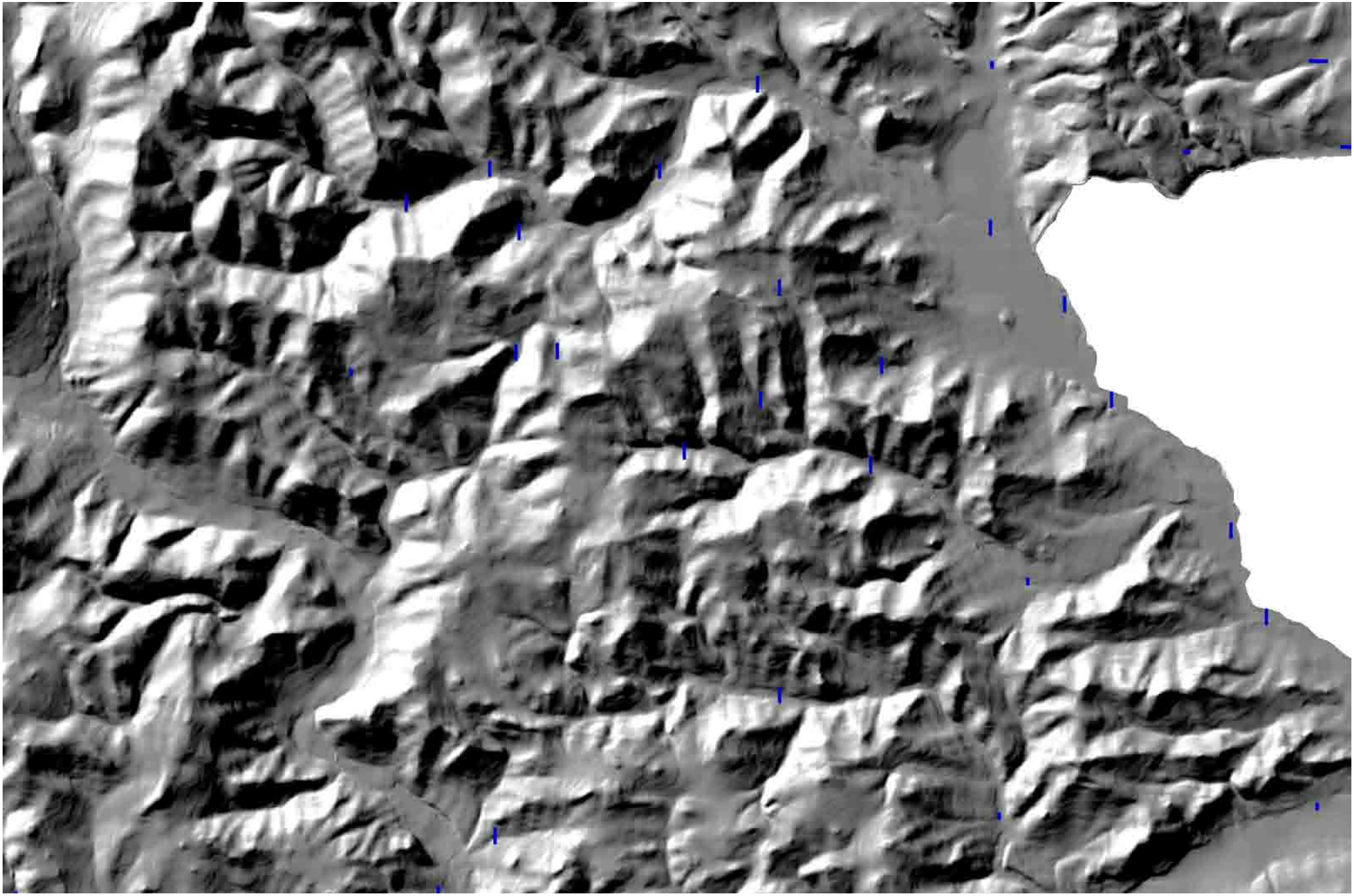

Kombinací se stínovaným reliéfem terénu lze například prokázat, že pro volbu lineární formy lánové vsi byla zásadní podmínkou existence dlouhých údolí (západní Krnovsko) ...

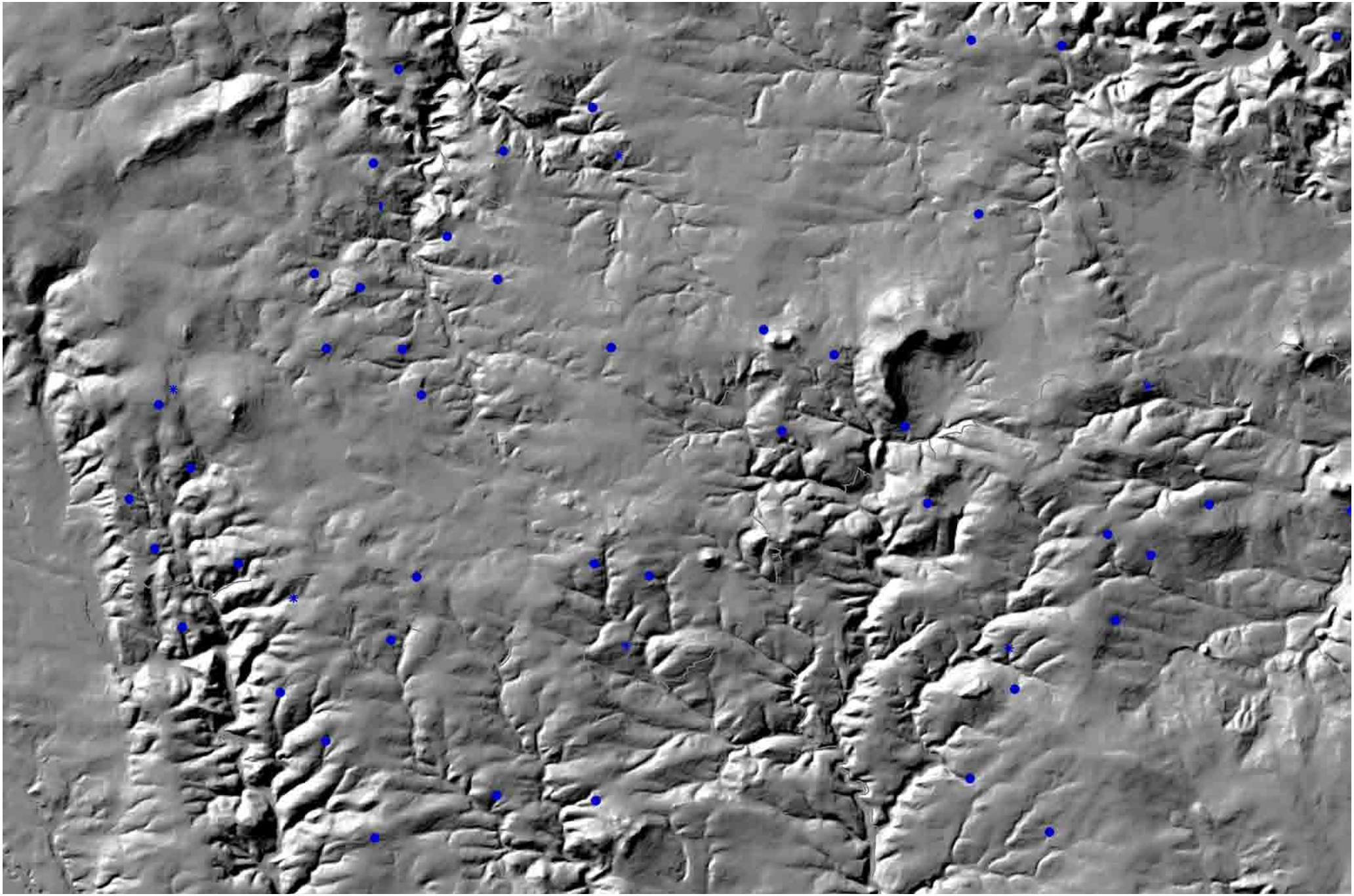

... zatímco radiální forma lánové vsi se uplatnila v členitější krajině, kde dlouhá přímá údolí nebyla k dispozici, nebo neposkytovala vhodné podmínky pro umístění sídel (Tepelsko).

PŘÍLOHA

Okresy a kraje v českých zemích od roku 1850 do současnosti

Štěpán Mleziva

Přehled existence okresů

Následující seznam obsahuje všechny okresy existující v období od roku 1850 do současnosti na území České republiky, respektive Čech, Moravy a Slezska. Území připojená z jiných států (Valticko, Vitorazsko, Hlučínsko) jsou sledována až od doby připojení (1920), stejně tak východní Těšínsko je zahrnuto jen do připojení k Polsku (1920). V době 2. světové války je sledován vývoj jak v protektorátu Čechy a Morava, tak na území zabraném Německou říší.

Přehled sleduje současně dvojí typ územních obvodů, a to **okresy** (soudní, berní, v Čechách též samosprávné) i **politické okresy**. Přitom pouze v letech 1850–1854 a 1868–1949 se jejich obvody obecně lišily (mohou se však shodovat). Zatímco soudní okresy byly územní jednotky tvořící stabilní územní jednotky, tvořily politické okresy správní obvody vytvářené pomocí jednoho nebo více soudních okresů. Politické okresy se natolik osvědčily, že samy občas plnily funkci oné územní jednotky, pomocí níž byly vytvářeny správní obvody některých specializovaných období (např. obvody úřadů pro lesní správu tvořilo několik politických (potažmo i soudních) okresů). Pomineme-li období 1854–1868, kdy byla soudní a politická správa sloučena do jediného typu úřadu (neplatilo jen v sídlech krajských soudů a v dalších 6 městech v Čechách), rozeznáváme dvě (až tři) základní etapy administrativního vývoje.

První etapou je **období 1850–1949** s existencí soudních a politických okresů vzájemně skladebných tak, že jeden politický okres tvořil jeden (1854–1868 bezvýhradně) nebo více soudních okresů. V tomto období se tedy setkáváme s okresy s přívlastky (nejen soudní, politický, ale i berní, samosprávný atd.). Pokud však pro účely retrospektivy (tj. kvůli srovnání více období lišících se charakterem správy) v období 1850–1949 hovoříme o *okresech* (bez přídomku), pak máme na mysli v zásadě soudní okresy. Je však třeba upozornit na to, že *obvod okresního soudu* není obecně totožný se *soudním okresem*, a to zejména u měst se zvláštním postavením (viz dále) a jejich venkovských okresů a dále v případech, kdy činnost okresního soudu byla z různých důvodů pozastavena (po návratu zabraných území v roce 1945 neobnovena). Podrobněji viz Štěpán Mleziva: *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků od roku 1850 do současnosti.* Praha, Academia, 2010.

Druhou (popř. i třetí etapu) tvoří **období od roku 1949**, vyznačující se jednotnými okresy (bez přídomku), existujícími dosud (přestože po zrušení okresních úřadů od roku 2003 nejsou správními obvody pro všeobecnou správu). Pro účely retrospektivy administrativního vývoje však toto období ještě rozděluje zásadní územní (nikoli zásadní správní) reforma **v roce 1960**, která přinesla zrušení řádově dvou třetin okresů.

Speciální období (avšak zařaditelné do etapy 1850–1949) tvoří i období tzv. **druhé republiky** a na ni navazujícího **protektorátu Čechy a Morava**, tj. 1938–1945. Retrospektiva zásadně (byť v rámci omezených možností) sleduje v tomto období také osudy zabraných území, a to i v případech kdy celý okres (popř. zmenšený o tzv. zbylou část) byl zrušen a připojen ke stávajícímu německému (popř. bývalému rakouského) či polskému okresu. Proto v následujícím přehledu uvádíme také tyto okresy (např. Gmünd, zahrnující též některé zabrané české obce). Podrobněji je to popsáno ve výše citované práci, část C, str. 384–402 kde jsou připojené/vrácené části okresů uvedeny (a na str. 7–11 vysvětleny). Totéž platí pro tzv. odtržené a zbylé části okresů, které zde uvádíme v přílohách k přehledu pro rok 1939. Viz též doplňující informace na konci přehledu okresů

Vedle okresů, které až do zrušení okresních úřadů na konci roku 2002 představovaly územněsprávní jednotky státní správy (spravované – v různých obdobích – okresními hejtmanstvími, okresními správami politickými, či okresními úřady), přehled zahrnuje i **města se zvláštním postavením**, postavená na roveň okresu (kromě období nesvobody, tj. kromě 1938–1945, 1949–1990 se označovala též jako města se zvláštním statutem, či zkráceně statutární města). Jejich správní obvody organicky doplňují soustavu území okresů v jednotlivých obdobích, jde však o jednotky jiného charakteru, spravované úřady městskými/magistrátními (ne-státními), které však na svém území vykonávají v plném rozsahu také tzv. přenesenou působnost, tj. zhruba agendu určenou státem. Po roce 1918 se taková města v lexikonech obcí obvykle chápou jako tzv. „městské okresy“ a označují názvem v podobě *Olomouc-město*. Vlastní okres Olomouc (se sídlem v Olomouci), zahrnující okolní území, se tam označuje jako *Olomouc-venkov*. Je třeba poznamenat, že šlo v podstatě o svévoli tehdejšího Státního úřadu statistického (SÚS) (předchůdce dnešního Českého statistického úřadu/ČSÚ), protože ministerstvo vnitra ani zemské úřady tato označení neužívaly (nevyskytují se ani v legislativě). Ve skutečnosti totiž nejde o dva okresy, ale o *město Olomouc* a *okres Olomouc*. V CZ_RETRO jsou města postavená na roveň okresu důsledně odlišena tím, že se jejich území označuje jako *Olomouc (město)*, zatímco „venkovský“ okres jako *Olomouc* (který město Olomouc nezahrnuje), tedy stejně jako jakýkoli jiný okres. Jedinou výjimkou je okres Brno-venkov (nikoli však Brno-město), jehož název se ujal již dříve a vyhovuje i z hlediska retrospektivy, neboť Brno (samozřejmě vedle Prahy) si jako jediné město své zvláštní postavení udrželo po celé období od roku 1850, a to i v období 1949–1954, kdy všechna ostatní města svá zvláštní postavení ztratila a byla spravována (stejně jako zbylá krajská města) tehdejšími jednotnými národními výbory.

Toto pojetí je uplatňováno i v době nesvobody (nacistické i komunistické), kdy správu vykonávaly příslušné úřady ovládané jedinou vládnoucí stranou: okresy i města se zvláštním postavením spravoval tentýž typ úřadu, pouze jinak označený (např. okresní národní výbor, městský národní výbor/národní výbor města).

Po zrušení okresních úřadů a zřízení **správních obvodů obcí s rozšířenou působností (ORP)** od roku 2003 vykonávají státní správu v přenesené působnosti na celém území státu obecní (ve skutečnosti výhradně městské) úřady. Okresy nyní existují pouze jako územní jednotky. Vymezení okresů Plzeň-město a Ostrava-město se přizpůsobilo vymezení obvodů ORP, takže nyní zahrnují nejen samotná statutární města, ale rovněž několik

okolních obcí (o okrese Brno-město a území hl. m. Prahy to alespoň zatím neplatí). Nejde tedy již o území statutárního města a proto jsou někdejší „městské okresy“ od roku 2003 označovány i v CZ_RETRO podle vzoru *Plzeň-město*, nikoli již Plzeň (město).

Přehled okresů a měst postavených na roveň okresu je sestaven abecedně podle názvu používaného v CZ_RETRO. V následující závorce jsou uvedeny „lexikonové“ názvy okresu, a to jak české, tak německé. Německé názvy vysázené kurzívou platily jen za Rakouska-Uherska (jde o okresy, kde byl podíl německojazyčného obyvatelstva menší než 20 %). Německé názvy platné v době okupace za 2. světové války zde zásadně nejsou uváděny (jsou zařazeny pouze v níže zařazeném přehledu územněsprávního uspořádání v dané době, zde pro rok 1945, tj. pro stav před koncem války). U okresů existujících až v době po roce 1945 nejsou německé názvy uvedeny vůbec (protože okres se tak nikdy úředně nenazýval), i když jejich sídla v minulosti německé jméno měla (Doksy, Ostrov, Toužim aj.). U měst se zvláštním postavením uvádíme (pro odlišení od okresů) zkráceně německé jméno ve tvaru např. *Stadt Brünn*. Ve skutečnosti se však jednalo o speciální oddíl statistického lexikonu (podrobného seznamu míst) kde se na rozdíl od politického okresu *(Bezirkhauptmannschaft)* a soudního okresu *(Gerichtsbezirk)* používalo termínu *Stadt mit eigenem Statut*. Politické a soudní okresy pak tvořily hlavní oddíl těchto lexikonů či seznamů a následovaly až za výčtem měst se zvláštním postavením. Právě tento systém (ač i po roce 1918 legislativně převzatý) byl statistickým lexikonem 1930 (svým způsobem již 1921) narušen, tj. s městy se zvláštním postavením se v něm nakládá, jako kdyby šlo o okresy, byť „městské“.

Za závorkou následuje časové rozmezí existence okresu (soudního okresu), například 1850–1949, a to černým písmenem. Lomený letopočet (například 1921/1922) znamená existenci přesně do konce roku (31. 12. 1921). Modře a týmž způsobem jsou uváděna časová rozmezí trvání politického okresu. Existence okresů nekončí zrušením okresních úřadů na konci roku 2002, protože jako územní jednotky existují nadále, i když už netvoří obvody pro veřejnou (všeobecnou vnitřní) správu (viz výše).

Z výše uvedeného je zřejmé, že okresy (soudní) a okresy politické se po roce 1949 formálně shodují (jejich existence je uvedena dvojmo, tj. černě i modře, i když se v praxi zásadně nerozlišují). Přídomek „soudní“ a „politický“ je po roce 1949 (a zejména od roku 2003 kdy byly okresní úřady zrušeny) poněkud zavádějící, proto chápejme tyto okresy jako bezpřívlastkové s tím, že jejich časové rozmezí uvádíme z formálních důvodů dvojmo. To vyniká zejména u okresů zřízených až počínaje rokem 1949. Viz též níže uvedený příklad Benešov

Názvy okresů, které byly současně okresy politickými, jsou podtrženy. Název podtržen není, pokud měl okres postavení politického okresu pouze v období 1854–1868 (v etapě smíšených okresů), nebo šlo o pouhou expozituru (exp.) jiného okresního úřadu. Expozitury okresního správního úřadu se případně zřizovaly v sídlech vzdálenějších soudních okresů a vztahovaly se zásadně na území jediného příslušného okresu (např. expozitura Chomutov okresního hejtmanství v Žatci v letech 1850–1854 se vztahovala pouze na okres Chomutov, nikoli na od Žatce ještě vzdálenější okres Hora Svatého Šebestiána). Expozitury se dále (kromě zmíněného období 1850–1854) zřizovaly pouze v některých obdobích a to: 1907–1928, 1938–1942 a 1945–1949. Jejich kompetence byly stanoveny taxativně, obecně byly nižší než kompetence okresního správního úřadu a jejich v podstatě jediným smyslem bylo přiblížení místa výkonu správy. Údaje o trvání expozitury jsou odlišeny fialovým písmem, zkratkou „exp“ a kurzívou. Údaje o existenci sídla okresního správního úřadu (souhrnného označení pro všechny typy úřadu, např. okresní hejtmanství, okresní národní výbor, okresní úřad aj., které zde však nerozlišujeme) jsou uvedeny bez zvláštní uvozovací zkratky (modře).

Od expozitur je třeba odlišovat tzv. pobočky okresních správních úřadů či okresních soudů, které existovaly od okamžiku zrušení okresních správních úřadů de iure až do zrušení de facto, kdy v omezeném rozsahu kompetencí nadále sloužily jako místo přiblížení výkonu správy. Celoplošně existovaly tyto pobočky v letech 1942–1945 přeměnou v roce 1942 zrušených okresních úřadů a dále v letech 1949–1960 přeměnou v roce 1949 zrušených okresních soudů. Jejich kompetence byly také omezeny. Na rozdíl od expozitur (pouze správních, nikoli soudních), jejichž počet se postupně (byť velmi pomalu) rozšiřoval, se však jednalo o „podniky v likvidaci“. V této práci (stejně tak ani v CZ_RETRO či citované publikaci) jim není věnována zvláštní pozornost, neboť se jednalo jen o faktická prodloužení životnosti všech zrušených úřadů či soudů. Zmiňujeme je jen proto, že expozitury a pobočky nebyly přesně totéž, jak se všeobecně míní.

Dále je zařazena příslušnost okresu k historické zemi, přičemž se pomíjí sloučení Moravy a Slezska v roce 1928 v zemi Moravskoslezskou. V případě Slezska se rozlišuje příslušnost k Opavsku a Těšínsku, protože tyto části rakouského Slezska netvořily až do roku 1920 souvislé území (to vzniklo až připojením Hlučínska v roce 1920). Okresy vzniklé až po zrušení zemského uspořádání v roce 1949 mají údaj o zemi uveden v závorce. Úplně na konci jsou menším písmem vysazeny příslušné poznámky. Přeložením sídla okresu se přitom rozumí jeho pouhá změna, nedoprovázená změnou území. Nevyznačují se zde proto případy, kdy došlo ke změně sídla okresu a současně ke změně jeho obvodu (např. v roce 1940 bylo přeloženo sídlo okresního úřadu z Dačic do Telče, politický okres se však současně zvětšil o území připojená z Čech). Stejně tak není (pouhým) přeložením sídla okresu např. přeložení sídla OS (okresního soudu) Smíchov do Prahy (Malá Strana), protože došlo současně (nota bene během 14 dnů, co se sloučení a změny názvu týče) ke sloučení dosavadních soudních obvodů OS Smíchov a OS Malá Strana-Hradčany v OS Praha-západ, a to přestože mimopražská část těchto soudních obvodů (tedy soudních okresů, k nimž statutární město nepatří) Smíchov a Praha-západ se nezměnily. Viz též doplňující informace.

Příklady:
Aš (Asch) 1850–1960 (*exp. 1850–1854,* 1854–1960) • *Čechy*

Okres Aš trval v letech 1850–1960, v letech 1850–1854 zde existovala expozitura (okresního správního úřadu v Chebu), v letech 1854–1960 existoval politický okres Aš. Okres ležel v Čechách a jeho obyvatelstvo bylo před rokem 1945 z více než 20 % německojazyčné (proto jeho německý název není vysázen kurzívou).

Benešov (*Beneschau*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*

Okres i politický okres trvá od roku 1850 nepřetržitě. Všechny okresy existující ještě v roce 2002, by správně měly mít existenci uvedenou takto: „1850–2002, od r. 2003 pouze jako územní jednotka“, ale z úsporných důvodů to není provedeno.

Z přehledu není (a to úmyslně) zřejmý vztah soudních a politických okresů. V zásadě sice platila jejich vzájemná skladebnost, ale zejména po roce 1928 existovaly četné výjimky (taxativně navíc vyjmenované v části F citované publikace), a to jak relativně stabilní, tak přechodné. Zachyceny jsou též v samostatném pojednání (Štěpán Mleziva: *Soudní okresy v českých zemích v období 1850–1948.* Časopis Společnosti přátel starožitností, ročník 115, resp. Muzejní a vlastivědná práce, ročník 45, č. 3–4/2007, str. 142–204). Zachycení všech těchto výjimek by bylo nad rámec pouhého seznamu okresů doplněného jen údaji o samotné existenci a zemské příslušnosti a navíc je zřejmé i z mapového zobrazení CZ_RETRO, a to alespoň pro vybrané (v CZ_RETRO zveřejněné) letopočty.

Aš (Asch) 1850–1960 (*exp. 1850–1854,* 1854–1960) • *Čechy*
Bečov nad Teplou (Bečov; Petschau) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Bechyně (*Bechin*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Bělá pod Bezdězem (*Weißwasser*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Benátky nad Jizerou (Nové Benátky; *Neubenatek*) 1850–1949 (1854–1868, *exp. 1937–1942, exp. 1945–1949*) • *Čechy*
Benešov nad Ploučnicí (Bensen) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Benešov (*Beneschau*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Beroun (*Beraun*) od r. 1850 (*exp. 1850–1854,* 1854–1868, od r. 1936) • *Čechy*
Bezdružice (Weseritz) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Bílina (Bilin) 1850–1960 (1854–1868, *exp. 1914–1928,* 1936–1960) • *Čechy*
Bílovec (Wagstadt) 1850–1960 (1854–1868, 1896–1960) • *Slezsko (Opavsko)*
Bílsko (město) (PL, *Stadt Bielitz*) 1870–1920 (dtto) • *Slezsko (Těšínsko)*
Bílsko (PL, *Bielitz*) 1850–1920 (1850–1920) • *Slezsko (Těšínsko)*
Blansko (*Blansko*) od r. 1850 (1854–1868, od r. 1949) • *Morava*
Blatná (*Blatna*) 1850–1960 (1854–1942, 1945–1960) • *Čechy*
Blovice (*Blowitz*) 1850–1960 (1854–1868, 1949–1960) • *Čechy*
Bohumín (=Starý Bohumín, Oderberg) 1850–1938, 1945–1949 (1854–1868) • *Slezsko (Těšínsko)*
Bochov (Buchau) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Bojkovice (*Bojkowitz*) 1905–1949 • *Morava*
Boskovice (*Boskowitz*) 1850–1960 (1850–1960) • *Morava*
Brandýs nad Labem (*Brandeis an der Elbe*) 1850–1960 (1854–1868, 1908–1960) • *Čechy*
Brno (město) (Brno-město; Brünn-Stadt, Stadt Brünn) od r. 1850 (dtto) • *Morava*
Brno-vnitřní město (*Brünn Innere Stadt*) 1850–1850 • *Morava, zanikl vytvořením statutárního města Brno*
Brno-dolní předměstí (*Brünn untere Vorstadt*) 1850–1854 • *Morava*
Brno-horní předměstí (*Brünn obere Vorstadt*) 1850–1854 • *Morava*
Brno-venkov (Brno-okolí, Brno; *Brünn-Land, Brünn-Umgebung*) od r. 1854 (od r. 1850) • *Morava*
Broumov (Braunau) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*
Bruntál (Freudenthal) od r. 1850 (od r. 1850) • *Slezsko (Opavsko)*
Břeclav (*Lundenburg*) 1850–1939?, od r. 1945 (*exp. 1850–1854,* 1854–1868, od r. 1949) • *Morava*
Březnice (*Březnitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Bučovice (*Butschowitz*) 1850–1960 (1854–1868, 1949–1960) • *Morava*
Bystřice nad Pernštejnem (Bystřice; *Bystřitz*) 1850–1960 (1854–1868, 1949–1960) • *Morava*
Bystřice pod Hostýnem (*Bystřitz am Hostein*) 1850–1949 (1854–1868) • *Morava*
Cvikov (Zwickau) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Čáslav (*Časlau*) 1850–1960 (1854–1960) • *Čechy*
Česká Kamenice (Böhmisch Kamnitz) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868, *exp. 1913–1928*) • *Čechy*
Česká Lípa (Böhmisch Leipa) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Česká Skalice (*Böhmisch Skalitz*) 1876–1949 • *Čechy*
České Budějovice (město) (České Budějovice-město) 1954–1960 (dtto) • (*Čechy*)
České Budějovice (České Budějovice-okolí, Budějovice; *Böhmisch Budweis, Budweis*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Český Brod (*Böhmisch Brod*) 1850–1960 (1854–1960) • *Čechy*
Český Dub (Böhmisch Aicha) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Český Krumlov (Krumlov, Böhmisch Krumau, Krumau) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Český Těšín (–) 1920–1938, 1945–1960 (1920–1938, 1945–1960) • *Slezsko (Těšínsko)*
Dačice (*Datschitz*) 1850–1960 (1850–1940, 1945–1960) • *Morava*
Děčín (Tetschen) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Dobruška (*Dobruška*) 1850–1859, 1944–1945, 1949–1960 (1854–1859, 1945–1960) • *Čechy, srv. Opočno, opakovaná přeložení nebo vrácení sídla okresu*
Dobřany (*Dobrzan*) 1902–1939, 1945–1949 • *Čechy*
Dobříš (*Dobříš*) 1850–1960, (1854–1868, *exp. 1937–1942, exp. 1945–1949,* 1949–1960) • *Čechy*
Doksy (–) 1949–1960 (1949–1960) • (*Čechy*)
Dolní Kralovice (*Unterkralowitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Domažlice (*Taus*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Doupov (Duppau) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Dubá (Dauba) 1850–1949 (1850–1949) • *Čechy*
Duchcov (Dux) 1854–1960 (1854–1868, 1896–1960) • *Čechy, z toho 1854–1856 sídlo v Oseku*
Dvorce (Hof) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Morava*

Dvůr Králové nad Labem (Königinshof an der Elbe) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*

Frenštát pod Radhoštěm (Frenštát; *Frankstadt*) 1850–1960 (1854–1868, 1949–1960) • *Morava*

Frýdek (město) (Frýdek-město; *Stadt Friedek*) 1870–1928 (dtto) • *Slezsko (Těšínsko)*

Frýdek (Frýdek-venkov; *Friedek*) 1850–1949 (1850–1868, 1901–1942) • *Slezsko (Těšínsko)*, srv. Frýdek-Místek

Frýdek-Místek (*Friedek*) od r. 1949 (od r. 1942) • *(Slezsko (Těšínsko)/Morava), z toho 1942–1942/1943 Místek, 1943–1945 Frýdek, 1945–1954 Místek*

Frýdlant (Friedland) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*

Fryštát (*Freistadt*) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1939, 1945–1949) • *Slezsko (Těšínsko)*

Fulnek (Fulnek) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Morava*

Gmünd *(A) 1939–1945 (1939–1945) • (vždy na cizím území, v uvedeném období však zahrnoval také někdejší československé obce)*

Habry (*Habern*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*

Hartmanice (Hartmanitz) 1874–1939?, 1945–1949 • *Čechy*

Havlíčkův Brod (Německý Brod; *Deutsch Brod, Deutschbrod*) od r. 1850 (1850–1940, od r. 1945) • *Čechy*

Hlinsko (*Hlinsko*) 1850–1960 (*exp. 1850–1854*, 1854–1868, 1949–1960) • *Čechy*

Hluboká nad Vltavou (*Frauenberg*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*

Hlučín (*Hultschin*) 1920–1939?, 1945–1960 (1920–1939?, 1945–1960) • *Slezsko (Opavsko, dř. PRUSKO)*

Hodonín (*Göding*) od r. 1850 (od r. 1854) • *Morava*

Holešov (*Holleschau*) 1850–1960 (1850–1942, 1945–1960) • *Morava*

Holice (*Holitz*) 1850–1960 (1854–1868, 1949–1960) • *Čechy*

Hora Svaté Kateřiny (Katharinaberg) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*

Hora Svatého Šebestiána (Sebastiansberg) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*

Horažďovice (*Horažďowitz*) 1850–1960 (1854–1868, 1949–1960) • *Čechy*

Horn *(A) 1939–1945 (1939–1945) • (vždy na cizím území, v uvedeném období však zahrnoval také někdejší československé obce)*

Horní Benešov (Benisch, Bennisch) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Slezsko (Opavsko)*

Horní Blatná (Blatno; Bergstadt Platten, Platten) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*

Horní Maršov (Maršov; Marschendorf) 1850–1939, 1945–1949 (*exp. 1850–1854*, 1854–1868) • *Čechy*

Horní Planá (Oberplan) 1850–1939?, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*

Horšovský Týn (Bischofteinitz) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*

Hořice (*Hořitz*) 1850–1960 (1850–1868, *exp. 1910–1928*, 1935–1942, 1945–1960) • *Čechy*

Hořovice (*Hořowitz*) 1850–1960 (1850–1942, 1945–1960) • *Čechy*

Hostinné (Arnau) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*

Hostouň (Hostau) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*

Hradec Králové (město) (Hradec Králové-město) 1954–1960 (dtto) • (*Čechy*)

Hradec Králové (Hradec Králové-okolí) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*

Hranice (Mährisch Weißkirchen) 1850–1960 (1850–1960) • *Morava*

Hrotovice (*Hrottowitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Morava*

Humpolec (*Humpoletz*) 1850–1960 (1854–1868, 1910–1960) • *Čechy*

Hustopeče (Auspitz) 1850–1939?, 1945–1960 (1850–1939?, 1945–1960) • *Morava*

Chabařovice (Karbitz) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*

Cheb (město) (Cheb-město; Stadtkreis Eger) 1939–1945 (dtto) • (*Čechy*)

Cheb (Eger) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*

Chlumec nad Cidlinou (Chlumec; *Chlumetz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*

Chomutov (Komotau) od r. 1850 (*exp. 1850–1854*, od r. 1854) • *Čechy*

Chotěboř (*Chotěboř*) 1850–1960 (1850–1942, 1945–1960) • *Čechy*

Chrastava (Kratzau) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*

Chrudim (*Chrudim*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*

Chvalšiny (Kalsching) 1850–1939?, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*

Ivančice (*Eibenschitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Morava*

Jablonec nad Nisou (Gablonz an der Neiße) od r. 1850 (od r. 1854) • *Čechy*

Jablonné v Podještědí (Německé Jablonné; Deutsch Gabel) 1850–1949 (1850–1949) • *Čechy*

Jablunkov (*Jablunkau*) 1850–1938, 1945–1949 (1854–1868) • *Slezsko (Těšínsko)*

Jáchymov (Svatý Jáchymov; Sankt Joachimsthal) 1850–1951 (1850–1951) • *Čechy*

Jaroměř (*Jaroměř*) 1850–1960 (1854–1868, 1945–1960) • *Čechy*

Jaroslavice (Joslowitz) 1850–1939?, 1945–1949 (1854–1868) • *Morava*

Javorník (Jauernig) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Slezsko (Opavsko)*

Jemnice (*Jamnitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Morava*

Jesenice (Jechnitz) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*

Jeseník (Frývaldov; Freiwaldau) 1850–1960, od r. 1996 (1850–1960, od r. 1996) • *Slezsko (Opavsko)*

Jevíčko (*Gewitsch*) 1850–1949 (1854–1868) • *Morava*

Jičín (*Jičin*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*

Jihlava (město) (Jihlava-město; Iglau-Stadt, Stadt Iglau) 1864–1928, 1954–1960 (dtto) • *Morava*

Jihlava (Jihlava-venkov, Jihlava-okolí; Iglau-Land, Iglau) od r. 1850 (od r. 1850) • *Morava*

Jilemnice (*Starkenbach*) 1850–1960 (1854–1942, 1945–1960) • *Čechy*

Jílové u Prahy (Jílové; *Eule*) 1850–1949, 1959–1960 (1850–1868, *exp. 1923–1924/1925*, 1925–1942, 1945–1949, 1959–1960) • *Čechy, srv. Praha-východ, přeložení sídla okresu*

Jindřichov (Hennersdorf) 1873–1939, 1945–1949 • *Slezsko (Opavsko)*

Jindřichův Hradec (Neuhaus) od r. 1850 (1850–1940, od r. 1945) • *Čechy, avšak 1940–1945 Morava*

Jirkov (Görkau) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Kadaň (Kaaden) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*
Kamenice nad Lipou (*Kamenitz an der Linde*) 1850–1960 (1854–1868, 1905–1942, 1945–1960) • *Čechy*
Kaplice (Kaplitz) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*
Karlín (*Karolinenthal*) 1850–1928/1929 (1850–1927) • *Čechy*
Karlovy Vary (město) (Karlovy Vary-město; Stadtkreis Karlsbad) 1939–1945, 1954–1960 (dtto) • (*Čechy*)
Karlovy Vary (Karlovy Vary-okolí; Karlsbad) 1850–1957/1958, od r. 1960 (1850–1957/1958, od r. 1960) • *Čechy*, *srv. Ostrov, přeložení sídla okresu*
Karviná (–) od r. 1949 (od r. 1949) • (*Slezsko (Těšínsko)*)
Kašperské Hory (Bergreichenstein) 1850–1949 (1854–1868, 1939?–1945) • *Čechy*
Kdyně (*Neugedein*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Kladno (*Kladno*) od r. 1878 (od r. 1893) • *Čechy*
Klatovy (*Klattau*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Klimkovice (*Königsberg*) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Slezsko (Opavsko)*
Klobouky u Brna (Klobouky; *Klobouk*) 1850–1949 (1854–1868) • *Morava*
Kojetín (*Kojetein*) 1850–1960 (1854–1868, 1949–1960) • *Morava*
Kolín (*Kolin*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Konice (*Konitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Morava*
Kostelec nad Černými lesy (*Schwarzkosteletz*) 1850–1949 (1850–1868) • *Čechy*
Kostelec nad Orlicí (*Adlerkosteletz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Kouřim (*Kauřim*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Králíky (Grulich) 1850–1949 (1854–1868, 1939–1945) • *Čechy*
Kralovice (*Kralowitz*) 1850–1949 (1850–1949) • *Čechy*
Kralupy nad Vltavou (*Kralup an der Moldau*) 1912–1960 (1913–1942, 1945–1960) • *Čechy*
Kraslice (Graslitz) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*
Krásná Hora nad Vltavou (*Schönberg*) 1943–1945 • *Čechy*, *srv. Sedlčany, přeložení a vrácení sídla okresu*
Krnov (Jägerndorf) 1850–1960 (1850–1960) • *Slezsko (Opavsko)*
Kroměříž (město) (Kroměříž-město; *Stadt Kremsier*) 1870–1928 (dtto) • *Morava*
Kroměříž (Kroměříž-venkov; *Kremsier*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Morava*
Křivoklát (*Pürglitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Kunštát (*Kunstadt*) 1850–1949 (1854–1868) • *Morava*
Kutná Hora (*Kuttenberg*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Kyjov (*Gaya*) 1850–1960 (1850–1960) • *Morava*
Lanškroun (Landskron) 1850–1960 (1850–1945, *exp. 1945–1946/1947*), 1947–1960) • *Čechy*
Lázně Kynžvart (Kynžvart, Kinžvart; Königswarth) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Ledeč nad Sázavou (Ledeč; *Ledeč*) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*
Libáň (*Liban*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Liberec (město) (Liberec-město; Reichenberg-Stadt, Stadt Reichenberg, Stadtkreis Reichenberg) 1854–1923, 1939–1949, 1954–1960 (dtto) • *Čechy*
Liberec (Liberec-venkov, Liberec-okolí; Reichenberg-Land, Reichenberg) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Libochovice (*Libochowitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Lipník nad Bečvou (Lipník; *Leipnik*) 1850–1949 (1854–1868) • *Morava*
Lipová (Haňšpach; Hainspach) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Lišov (*Lischau*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Litoměřice (Leitmeritz) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Litomyšl (*Leitomischl*) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*
Litovel (*Littau*) 1850–1960 (1850–1960) • *Morava*
Litvínov (Horní Litvínov; Ober Leutensdorf, Oberleutensdorf) 1905–1939, 1945–1960 (1949–1960) • *Čechy*
Loket (Elbogen) 1850–1949 (1854–1868, 1913–1949) • *Čechy*
Lomnice nad Lužnicí (*Lomnitz an der Lužnitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Lomnice nad Popelkou (*Lomnitz an der Popelka*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Loučná nad Desnou (Vízmberk; Wiesenberg) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Morava*
Louny (*Laun*) od r. 1850 (*exp. 1850–1854*, od r. 1854) • *Čechy*
Lovosice (Lobositz) 1850–1939, 1945–1960 (1854–1868, 1949–1960) • *Čechy*
Manětín (*Manetin*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Mariánské Lázně (Marienbad) 1888–1960 (1902–1960) • *Čechy*
Mělník (*Melnik*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Městec Králové (*Königstädtl*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Město Albrechtice (Albrechtice; Olbersdorf) (1850–1939, 1945–1949) (1854–1868) • *Slezsko (Opavsko)*
Město Libavá (Libavá; Libavá Město, Stadt Liebau) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Morava*
Město Touškov (Touškov; Tuschkau) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Mikulov (Nikolsburg) 1850–1960 (1850–1960) • *Morava*
Milevsko (*Mühlhausen*) 1850–1960 (1850–1942, 1945–1960) • *Čechy*
Mimoň (Niemes) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868, *exp. 1912–1928*) • *Čechy*
Mirovice (*Mirowitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Místek (*Mistek*) 1850–1942/1943, 1945–1949 (1850–1942) • *Morava*, srv. Frýdek-Místek
Mladá Boleslav (Jung-Bunzlau; *Jungbunzlau*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Mladá Vožice (*Jungwoschitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Mnichovo Hradiště (*Münchengrätz*) 1850–1960 (1854–1942, 1945–1960) • *Čechy*
Mohelnice (Müglitz) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Morava*
Moravská Ostrava (Mährisch Ostrau) 1850–1941 (*exp. 1850–1854*, 1854–1868, 1900–1941) • *Morava*
Moravská Třebová (Mährisch Trübau) 1850–1960 (1850–1960) • *Morava*
Moravské Budějovice (*Mährisch Budwitz*) 1850–1960 (*exp. 1850–1854*, 1854–1868, 1896–1960) • *Morava*
Moravský Beroun (Bärn) 1939–1945 (1909–1949) • (*Morava*)
Moravský Krumlov (Mährisch Kromau) 1850–1939?, 1945–1960 (1850–1939?, 1945–1960) • *Morava*
Most (Brüx) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Náchod (*Nachod*) od r. 1850 (od r. 1899) • *Čechy*

Náměšť nad Oslavou (*Namiest an der Oslawa*) 1850–1949 (1854–1868) • *Morava*
Napajedla (*Napajedl*) 1850–1949 (1854–1868) • *Morava*
Nasavrky (*Nassaberg*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Nechanice (*Nechanitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Nejdek (Neudek) 1850–1949 (1854–1868, 1910–1949) • *Čechy*
Nepomuk (*Nepomuk*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Netolice (*Netolitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Neveklov (*Neweklau*) 1850–1943, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Nová Bystřice (Neu-Bistritz; Neubistritz) 1850–1949 (1854–1868, 1939–1945) • *Čechy*
Nová Paka (*Neupaka*) 1850–1960 (1854–1868, 1903–1942, 1945–1960) • *Čechy*
Nové Hrady (Gratzen) 1850–1939?, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Nové Město na Moravě (*Neustadtl in Mähren*) 1850–1949 (1850–1949) • *Morava*
Nové Město nad Metují (*Neustadt an der Mettau*) 1850–1949 (1850–1942, *exp. 1945–1946*, 1946–1949) • *Čechy*
Nové Město pod Smrkem (Neustadt an der Tafelfichte) 1913–1939, 1945–1949 • *Čechy*
Nové Strašecí (*Neustraschitz*) 1850–1960 (1854–1868, *exp. 1937–1942, exp. 1945–1949*, 1949–1960) • *Čechy*
Nový Bor (Bor u České Lípy; Haida) 1850–1939, 1945–1960 (1854–1868, 1949–1960) • *Čechy*
Nový Bydžov (*Neubydžow*) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*
Nový Jičín (Neu-Titschein; Neutitschein) od r. 1850 (od r. 1850) • *Morava*
Nusle (*Nusle*) 1904–1921/1922 • *Čechy*
Nymburk (*Nimburg*) od r. 1850 (1850–1868, *exp. 1909–1928*, od r. 1936) • *Čechy*
Nýrsko (Neuern) 1850–1939?, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Odry (Odrau) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Slezsko (Opavsko)*
Olomouc (město) (Olomouc-město; Olmütz-Stadt, Stadt Olmütz) 1850–1949, 1954–1960 (dtto) • *Morava*
Olomouc (Olomouc-venkov, Olomouc-okolí; *Olmütz-Land, Olmütz*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Morava*
Opava (město) (Opava-město; Troppau-Stadt, Stadt Troppau, Stadtkreis Troppau) 1850–1924, 1939–1949 (dtto) • *Slezsko (Opavsko)*
Opava (Opava-venkov; Troppau-Land, Troppau) od r. 1850 (od r. 1850) • *Slezsko (Opavsko)*
Opočno (*Opočno*) 1859–1944, 1945–1949 (1859–1868, *exp. 1938–1941*) • *Čechy, srv. Dobruška, opakovaná přeložení a vrácení sídla okresu*
Osek (Ossegg) 1850–1854 • *Čechy, srv. Duchcov*
Osoblaha (Hotzenplotz) 1850–1939, 1945–1949 (*exp. 1850–1854*, 1854–1868) • *Slezsko (Opavsko)*
Ostrava (město) (Ostrava-město; Mährisch Ostrau-Stadt) (1941–1949, od r. 1954) (dtto) • *Morava/Slezsko (Těšínsko), z toho 1941–1946 Moravská Ostrava (město)*
Ostrava (Ostrava-okolí) (–) 1949–1960 (1949–1960) • (*Morava/Slezsko (Těšínsko)*)
Ostrov (–) 1958–1960 (1958–1960) • (*Čechy*), *srv. Karlovy Vary, přeložení sídla okresu*
Pacov (*Patzau*) 1850–1960 (1854–1868, 1949–1960) • *Čechy*
Pardubice (město) (Pardubice-město) 1954–1960 (dtto) • (*Čechy*)
Pardubice (Pardubice-okolí; *Pardubitz*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Pelhřimov (*Pilgram*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Písek (*Pisek*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Planá (Plan) 1850–1939, 1945–1949 (1850–1939, 1945–1949) • *Čechy*
Plánice (*Planitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Plasy (–) 1949–1960 (1949–1960) • (*Čechy*)
Plumlov (*Plumenau*) 1850–1949 (1854–1868) • *Morava*
Plzeň (město) (Plzeň-město; *Pilsen*) (1942–1949, od r. 1954) (dtto) • *Čechy*
Plzeň (Plzeň-venkov, Plzeň-okolí; *Pilsen*) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*
Plzeň-jih (–) od r. 1960 (od r. 1960) • (*Čechy*)
Plzeň-sever (–) od r. 1960 (od r. 1960) • (*Čechy*)
Poběžovice (Ronsperg) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Počátky (*Počatek*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Podbořany (Podersam) 1850–1960 (1854–1960) • *Čechy*
Poděbrady (*Poděbrad*) 1850–1960 (1850–1942, 1945–1960) • *Čechy*
Pohořelice (Pohrlitz) 1903–1939?, 1945–1949 • *Morava*
Police nad Metují (Police; *Politz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Polička (*Polička*) 1850–1960 (*exp. 1850–1854*, 1854–1940, 1945–1960) • *Čechy*
Polná (*Polna*) 1850–1949 (1854–1884) • *Čechy, avšak 1940–1945 Morava*
Postoloprty (Postelberg) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Praha (Prag) (1850–1850) (1850–1850) • *Čechy, zanikl vytvořením statutárního města Praha*
Praha (hlavní město Praha; *Landeshauptstadt Prag, Stadt Prag*) od r. 1850 (dtto) • *Čechy*
Praha-venkov-sever (–) (1927–1942) • *Čechy*
Praha-venkov-jih (–) (1942–1949) • *Čechy*
Praha-jih (–) 1949–1960 (1949–1960) • (*Čechy*)
Praha-venkov-sever (–) (1942–1949) • *Čechy*
Praha-sever (–) 1929–1960 (1949–1960) • *Čechy*
Praha-východ (–) 1929–1949/1949–1959, od r. 1960 (1949–1959, od r. 1960) • *Čechy, srv. Jílové u Prahy, přeložení sídla okresu, jehož území před a po r. 1949 spolu vůbec nesouvisí*
Praha-západ (–) od r. 1926 (od r. 1949) • *Čechy*
Prachatice (Prachatitz) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Prostějov (*Proßnitz*) od r. 1850 (od r. 1854) • *Morava*
Přelouč (*Přelauč*) 1850–1960 (1854–1868, *exp. 1913–1928, exp. 1937–1941, exp. 1945–1949*, 1949–1960) • *Čechy*
Přerov (*Prerau*) od r. 1850 (1854–1868, od r. 1877) • *Morava*
Přeštice (*Přestitz*) 1850–1960 (1850–1942, 1945–1960) • *Čechy*
Příbor (Freiberg) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Morava*
Příbram (*Přibram*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Přibyslav (*Přibyslau*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy, avšak 1940–1945 Morava*
Přimda (Pfraumberg) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Přísečnice (Preßnitz) 1850–1939, 1940–1949 (1854–1868, 1906–1939, 1940–1945) • *Čechy, 1940–1945? bez okresního správního úřadu, ale jako okres evidováno*
Rakovník (*Rakonitz*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*

Ratibor *(PL) 1939–1945 (1939–1945)* • *(vždy na cizím území, v uvedeném období však zahrnoval také někdejší československé obce)*
Rohrbach *(A) 1939–1945 (1939–1945)* • *(vždy na cizím území, v uvedeném období však zahrnoval také někdejší československé obce)*
Rokycany (*Rokycan*) od r. 1850 (1850–1868, 1896–1942, od r. 1945) • *Čechy*
Rokytnice nad Jizerou (Rokitnitz im Adlergebirge, *Rokitnitz*) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Rokytnice v Orlických horách (Rochlitz an der Iser) 1869–1939, 1945–1949 • *Čechy*
Rosice (–) 1949–1960 (1949–1960) • (*Morava*)
Roudnice nad Labem (Roudnice; *Raudnitz*) 1850–1960 (1854–1960) • *Čechy*
Rožnov pod Radhoštěm (Rožnov; *Rosenau*) 1850–1949) (1854–1868) • *Morava*
Rumburk (Rumburg) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*
Rychnov nad Kněžnou (*Reichenau an der Kněžna*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Rýmařov (Römerstadt) 1850–1960 (1854–1960) • *Morava*
Říčany (*Řičan*) 1850–1960 (1854–1868, *exp. 1923–1924/1925*, 1925–1942, 1945–1960) • *Čechy*
Sedlčany (*Selčan*) 1850–1943, 1945–1960 (1854–1943, 1945–1960) • *Čechy, srv. Krásná Hora nad Vltavou, Votice, přeložení a vrácení sídla okresu*
Sedlec (*Sedletz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Semily (*Semil*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Skalná (Vildštejn; Wildstein) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Skočov (PL, *Skotschau)* 1850–1920 (1854–1868) • *Slezsko (Těšínsko)*
Skuteč (*Skutsch*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Slaný (*Schlan*) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*
Slavkov u Brna (Slavkov; *Austerlitz*) 1850–1960 (1854–1868, 1949–1960) • *Morava*
Slavonice (Zlabings) 1911–1939?, 1945–1949 • *Morava*
Slezská Ostrava (Polská Ostrava; *Polnisch Ostrau*) 1904–1941 • *Slezsko (Těšínsko)*
Smíchov (*Smichow*) 1850–1926 (1850–1927) • *Čechy*
Smržovka (Morchenstern) 1854–1868 (1854–1868) • *Čechy, sídlo Tanvald, k jeho přeložení do Smržovky však nedošlo*
Soběslav (*Soběslau*) 1850–1960 (*exp. 1850–1854*, 1854–1868, 1949–1960) • *Čechy*
Sobotka (*Sobotka*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Sokolov (Falknov nad Ohří; Falkenau an der Eger) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Staré Město (Mährisch Altstadt) 1850–1939, 1945–1949 (*exp. 1850–1854*, 1854–1868) • *Morava*
Stod (Staab) 1850–1939, 1945–1960 (1854–1868, 1949–1960) • *Čechy*
Strakonice (*Strakonitz*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Strážnice (*Straßnitz*) 1850–1949 (*exp. 1850–1854*, 1854–1868) • *Morava*
Strumeň (PL; *Schwarzwasser*) 1850–1920 (1854–1868) • *Slezsko (Těšínsko)*
Stříbro (Mies) 1850–1960 (1854–1960) • *Čechy*
Sušice (Schüttenhofen) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*
Svitavy (Zwittau) od r. 1850 (1854–1868, 1939–1945, od r. 1949) • *Morava*
Šluknov (Schluckenau) 1850–1949 (1850–1949) • *Čechy*
Šternberk (Sternberg) 1850–1960 (1850–1960) • *Morava*
Štětí (Wegstädtl) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Štíty (Šilperk; Schildberg) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Morava*
Štoky (Stecken) 1879–1949 • *Čechy, avšak 1940–1945 Morava*
Šumperk (Mährisch Schönberg) od r. 1850 (od r. 1850) • *Morava*
Tábor (*Tabor*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Tachov (Tachau) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Tanvald (Tannwald) 1850–1854, 1868–1939, 1945–1949 • *Čechy, srv. Smržovka, k přeložení sídla však nedošlo*
Telč (*Teltsch*) 1850–1949 (1854–1868, 1940–1945) • *Morava*
Teplá (Tepl) 1850–1949 (1854–1949) • *Čechy*
Teplice (Teplice-Šanov; Teplitz-Schönau) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Teplice nad Metují (Wekelsdorf) 1894–1939, 1945–1949 • *Čechy*
Těšín (PL; Teschen) 1850–1920, 1938–1945 (1850–1920, 1938–1945) • *Slezsko (Těšínsko) (od r. 1920 na cizím území, v období 1938–1945 však zahrnoval také někdejší československé obce)*
Tišnov (*Tischnowitz*) 1850–1960 (1854–1868, 1896–1942, 1945–1960) • *Morava*
Toužim (–) 1949–1960 (1949–1960) • (*Čechy*)
Trhové Sviny (*Schweinitz*) 1850–1960 (1854–1868, 1949–1960) • *Čechy*
Trutnov (Trautenau) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Třebíč (*Trebitsch*) od r. 1850 (od r. 1854) • *Morava*
Třeboň (*Wittingau*) 1850–1960 (*exp. 1850–1854*, 1854–1960) • *Čechy*
Třešť (*Triesch*) 1911–1960 (1949–1960) • *Morava*
Turnov (*Turnau*) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*
Týn nad Vltavou (*Moldauthein*) 1850–1960 (*exp. 1850–1854*, 1854–1942, 1945–1960) • *Čechy*
Uherské Hradiště (město) (Uherské Hradiště-město; *Stadt Ungarisch Hradisch*) 1867–1928 (dtto) • *Morava*
Uherské Hradiště (Uherské Hradiště-venkov; *Ungarisch Hradisch*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Morava*
Uherský Brod (*Ungarisch Brod*) 1850–1960 (1850–1960) • *Morava*
Uherský Ostroh (Ostroh; *Ungarisch Ostra*) 1850–1949 (1854–1868) • *Morava*
Uhlířské Janovice (*Kohljanowitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Unhošť (*Unhošt*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Uničov (Mährisch-Neustadt; Mährisch Neustadt) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Morava*
Úpice (*Eipel*) 1876–1949 • *Čechy*
Ústí nad Labem (město) (Ústí nad Labem-město; Stadtkreis Aussig 1939–1945, 1954–1960 (dtto) • (*Čechy*)
Ústí nad Labem (Ústí nad Labem-okolí; Aussig) od r. 1850 (od r. 1850) • *Čechy*
Ústí nad Orlicí (*Wildenschwert*) od r. 1850 (1854–1868, od r. 1945) • *Čechy*
Úštěk (Auscha) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Valašské Klobouky (*Wallachisch Klobouk*) 1850–1960 (1854–1868, 1949–1960) • *Morava*
Valašské Meziříčí (*Wallachisch Meseritsch*) 1850–1960 (1850–1960) • *Morava*
Varnsdorf (Warnsdorf) 1850–1949 (1854–1868, *exp. 1907–1908*, 1908–1949) • *Čechy*

Vejprty (Weipert) 1902–1939, 1945–1949 (*exp. 1908–1928*, 1945–1949) • *Čechy*
Velká Bíteš (*Großbittesch*) 1892–1960 (1949–1960) • *Morava*
Velké Meziříčí (*Großmeseritsch*) 1850–1960 (1854–1960) • *Morava*
Velvary (*Welwarn*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Veselí nad Lužnicí (*Weseli an der Lužnitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Veselí nad Moravou (–) 1949–1960 (1949–1960) • (*Morava*)
Vidnava (Weidenau) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Slezsko (Opavsko)*
Vimperk (Winterberg) 1850–1939?, 1945–1960 (1850–1868, 1949–1960) • *Čechy*
Vinohrady (Královské Vinohrady; *Königliche Weinberge*) 1878–1921/1922 (1884–1924/1925) • *Čechy*
Vítkov (Wigstadtl) 1850–1939, 1945–1960 (*exp. 1850–1854*, 1854–1868, 1949–1960) • *Slezsko (Opavsko)*
Vizovice (*Wisowitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Morava*
Vlašim (*Wlašim*) 1850–1960 (1854–1868, *exp. 1913–1928*, 1937–1942, 1945–1960) • *Čechy*
Vodňany (*Wodňan*) 1850–1960 (1854–1868, 1940–1942, *exp. 1945–1949*, 1949–1960) • *Čechy*
Volary (Wallern) 1874–1939?, 1945–1949 • *Čechy*
Volyně (*Wolin*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Votice (*Wotitz*) 1850–1960 (1850–1868, 1943–1945, 1949–1960) • *Čechy*, *srv. Sedlčany, přeložení a vrácení sídla okresu*
Vranov nad Dyjí (Vranov; Frain) 1850–1939?, 1945–1949 (1854–1868) • *Morava*
Vrbno pod Pradědem (Vrbno; Würbenthal) 1869–1939, 1945–1949 • *Slezsko (Opavsko)*
Vrchlabí (Hohenelbe) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*
Vršovice (*Wrschowitz*) 1904–1921/1922 • *Čechy*
Vsetín (*Wsetin*) od r. 1850 (1854–1868, od r. 1909) • *Morava*
Vysoké Mýto (*Hohenmauth*) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*
Vysoké nad Jizerou (*Hochstadt an der Iser*) 1876–1949 • *Čechy*
Vyškov (*Wischau*) od r. 1850 (od r. 1850) • *Morava*
Vyšší Brod (Hohenfurth) 1850–1939?, 1945–1949 (*exp. 1850–1854*, 1854–1868) • *Čechy*
Waidhofen an der Thaya *(A) 1939–1945 (1939–1945)* • *(vždy na cizím území, v uvedeném období však zahrnoval také někdejší československé obce)*
Waldmünchen *(D) 1940–1945 (1940–1945)* • *(vždy na cizím území, v uvedeném období však zahrnoval také někdejší československé obce)*
Zábřeh (Hohenstadt) 1850–1960 (1850–1960) • *Morava*
Zbiroh (*Zbirow*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Zbraslav (*Königsaal*) 1850–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Zdounky (*Zdounek*) 1850–1949 (1854–1868) • *Morava*
Zlaté Hory (Cukmantl; Zuckmantel) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Slezsko (Opavsko)*
Zlín (město) (Gottwaldov-město) 1954–1960 (dtto) • (*Morava*)
Zlín (Gottwaldov-okolí) od r. 1923 (od r. 1935) • *Morava*
Znojmo (město) (lex: Znojmo-město; Znaim-Stadt, Stadt Znaim) 1867–1928 (dtto) • *Morava*
Znojmo (lex: Znojmo-venkov; Znaim-Land, Znaim) od r. 1850 (od r. 1850) • *Morava*
Žacléř (Schatzlar) 1850–1939, 1945–1949 (1854–1868) • *Čechy*
Žamberk (*Senftenberg*) 1850–1960 (1850–1942, 1945–1960) • *Čechy*
Žatec (Saaz) 1850–1960 (1850–1960) • *Čechy*
Ždánice (*Steinitz*) 1850–1949 (1854–1868) • *Morava*
Žďár nad Sázavou (Žďár; *Saar*) od r. 1850 (1854–1868, od r. 1949) • *Morava*
Železná Ruda (Eisenstein Markt) 1939?–1945 (1939?–1945) • (*Čechy*)
Železný Brod (*Eisenbrod*) 1850–1949 (1854–1868, *exp. 1945–1949*) • *Čechy*
Židlochovice (*Großseelowitz*) 1850–1960 (1854–1868, 1949–1960) • *Čechy*
Žižkov (*Žižkow*) 1890–1921/1922 (1898–1924/1925) • *Čechy*
Žlutice (Luditz) 1850–1949 (1850–1949) • *Čechy*

DOPLŇUJÍCÍ INFORMACE

Územní reforma v roce 1949 proběhla ve dvou etapách, a to 1. 1. 1949 (zrušení zemí, zřízení krajů) a 1. 2. 1949 (zrušení soustavy politických a soudních okresů a jejich náhrada jednotnými okresy). Proto lze předchozí období datovat jak 1850–1949, tak 1850–1948, a nejpřesněji 1850–1948/1949. S podobnou nejednoznačností se můžeme setkat také u letopočtů 1854 a 1855 (někdy 1850–1855, 1855–1868, jindy a přednostně 1850–1854, 1854–1868). Nové krajské a okresní rozdělení bylo uzákoněno již roku 1854 (nabylo právní moci), avšak účinnost stanovena nebyla (například při územních změnách obcí se až do 50. let 20. století také běžně nestanovovala, rozhodující bylo nabytí právní moci), ale provedena byla až v průběhu roku 1855. Zhruba v druhé polovině roku 1854 a v první polovině roku 1855 tak de iure platilo nové územní rozdělení (jednotné okresy a zhruba zdvojnásobení počtu krajů), ale bylo vykonáváno úřady a soudy z období 1850–1854. Retrospektiva však sleduje především rozdělení (členění) územní a teprve druhotně rozdělení správní (z územního zpravidla odvozené), proto upřednostňujeme letopočet 1854 (stejně jako 1949). Analogicky primárně sledujeme území okresů (stavební prvek správních a soudních obvodů), nikoli z nich odvozené obvody, které (při znalosti případných výjimek) můžeme z okresů odvodit.

Je třeba také stručně vysvětlit vztah **obvodů okresních soudů** a **soudních okresů**. Tyto pojmy se bohužel v minulosti nerozlišovaly (zaměňovaly), což vedlo k domněnce, že se jedná o jedno a totéž. V drtivé většině případů tato rovnost platila, tedy územní jednotkou (stavebním prvkem k definici správních, soudních a jiných obvodů) byly obvody okresních soudů. Výjimkou však byly případy statutárních měst a jejich venkovských okresů, kde kromě Prahy, Brna (jen v některých obdobích) a Ostravy (statut až 1941) platilo, že dvojice město a okres (venkovský) tvoří jediný soudní obvod. Avšak vzhledem k zásadě, že politické okresy tvořily soudní okresy vtělené nakonec do zákona 44/1868 ŘZ (platného i po roce 1918), nemohly být soudní obvody a soudní okresy totožné zcela. Důkaz přináší např. období 1945–1949, kdy řada okresních soudů vrácených z Německa byla mimo činnost, ale soudní okresy zůstaly jako územní jednotky nezávislé na

činnosti soudu (pokud není výslovně stanoveno jinak, jako při dočasném zrušení OS Neveklov a OS Místek v letech 1943–1945). Jinými slovy: některé okresní soudy v pohraničí působily na území několika soudních okresů (aniž by tyto byly jako územní jednotky dotčeny) apod. Vztahy soudních obvodů a soudních okresů jsou nad rámec tohoto přehledu (podrobně viz citovaná publikace, např. str. 958), je však nutné upozornit na to, že se nejedná o totožné pojmy, ač bohužel v úřední praxi ani v literatuře rozlišovány nejsou. Soudní okresy mimoto obecně nelze nazývat okresy samosprávnými. Samosprávné okresy existovaly pouze v Čechách, a to v letech 1864–1928 (tzv. silniční okresy na Moravě a ve Slezsku neměly – jak z jejich adjektiva zřejmé – všeobecnou působnost). Soudní okresy s méně než 10 000 obyvateli byly pro účely samosprávy sloučeny s jinými soudními okresy (např. Hora Svaté Kateřiny, Hora Svatého Šebestiána), stejně tak se v případě vzniku některých nových soudních okresů v aglomeraci nerozdělily v okresy samosprávné (např. soudní okresy Vinohrady, Nusle a Vršovice). Do jisté míry je to podobné s berními okresy, které sice existovaly celoplošně (tedy ve všech českých zemích), ale i zde existovaly různé odchylky.

Zbylá část okresu (1938–1941, jejich výčet uveden u přehledu pro rok 1939) je část zabraného území okresu, jehož sídlo záboru nepodléhalo
Odtržená část okresu (1938–1939, jejich výčet uveden u přehledu pro rok 1939) je část nezabraného území okresu, jehož sídlo záboru podléhalo (srv. níže: připojená a vrácená část okresu)
V obou případech jde o území, která byla novou státní (protektorátní) hranicí od původního sídla okresu odříznuta (v obojím směru). Jednalo se tedy také o správní obvody (které byly předběžně přiděleny stávajícím úřadům či soudům) zlikvidované (k jiným okresům připojené definitivně) na území Říše do roku 1939 (v Polsku ještě 1938) a na území protektorátu až v roce 1941, kdy byla zpravidla (ne však vždy) předběžná opatření potvrzena. Zbylé a odtržené části analogicky existovaly i na úrovni politických okresů. Dále je potřeba dodat, že zatímco na území protektorátu nadále soudní a politické okresy existovaly, soudní okresy na území Říše byly významově zredukovány na pouhé obvody okresních soudů (jejich obvody nebyly zcela skladebné) a tak příslušný prvek územního členění tvořily pouze okresy odpovídající našim okresům politickým. Protože v době nesvobody nelze hovořit o statutárních městech, byla soustava okresů a měst se zvláštním postavením znivelizována na tzv. městské okresy (Stadtkreis: na zabraných územích pouze Cheb, Karlovy Vary, Liberec, Ústí nad Labem, Opava) a venkovské okresy (Landkreis), přičemž termínu Landkreis se používalo i pro ostatní okresy, jejichž sídla tzv. městský okres netvořila. Slovo „Landkreis“ proto v přehledech z tohoto období z úsporných důvodů neuvádíme (stejně jako neuvádíme slovo „okres“).
Na tomto místě je ještě potřebné upozornit, že v Německu se termínem Kreis označoval okres a slovem Bezirk kraj, zatímco v Rakousku tomu bylo (vyjma doby německé okupace) a je přesně obráceně.
Zbylé a odtržené části představují další odchylky mezi územím soudního okresu a správním obvodem okresního soudu.

Příklady:

Litovel (ÚřS Moravská Třebová): část okresu Litovel připojená k Říši a dočasně spravovaná úředním soudem v Moravské Třebové
Lanškroun (OS Žamberk): část zabraného okresu Lanškroun, která zůstala na československém (později protektorátním) území a byla dočasně spravována okresním soudem v Žamberku

Litovel (ŘKSdÚ): část politického okresu Litovel připojená k Říši a dočasně spravovaná Říšským komisariátem pro sudetoněmecká území. Tato příslušnost platila pro všechny odtržené části
Lanškroun (OkÚ Žamberk): část politického okresu Lanškroun, která zůstala na československém (později protektorátním) území a byla dočasně spravována okresním úřadem v Žamberku.

Případy, kdy byla část území okresu spravována jiným (sousedním) okresním správním úřadem, se vyskytovaly i po roce 1949 (viz poznámka u krajského členění od roku 1949). I ty jsou v CZ_RETRO odlišeny.

V CZ_RETRO se naopak zvlášť neodlišují případy neskladebnosti území okresů a politických okresů (Hlučín, Zlín). V databázové i gisové (mapové) části jsou však snadno rozlišitelné, protože některé lokality příslušného okresu patřily ve sledovaném roce k jinému politickému okresu než lokality ostatní (například většina lokalit soudního okresu Klimkovice patřila do politického okresu Bílovec, ale některé do politického okresu Hlučín; většina lokalit soudního okresu Hlučín patřila do politického okresu Hlučín, ale některé do politického okresu Opava).

Připojená a vrácená část okresu je část zabraného území okresu, které bylo v roce 1939 připojeno (a 1945 vráceno) ke stávajícímu okresu existujícímu i dříve na cizím území. Jde tedy o některé odtržené části okresů (viz výše), jejichž sídla nebyla do roku 1938 na československém území. Jedná se o tyto případy: v dnešním Rakousku: Rohrbach, Gmünd, Horn, Waidhofen an der Thaya, v dnešním Německu: Waldmünchen a v dnešním Polsku: Ratibor (Racibórz) a Těšín (Cieszyn, součást českých zemí do roku 1920). Ve výše uvedeném přehledu okresů jsou uvedeny kurzívou a jejich evidence se ze zřejmých důvodů omezuje jen na období 1939–1945.
V databázové i gisové části CZ_RETRO jsou podchyceny a indikují se pomlčkou před názvem okresu (1939 a 1945a) čímž se odlišují od případů, kdy lokalita ležela na cizím území i mimo toto období a u nichž je v závorce uveden pouze stát, popř. země.

Města se zvláštním postavením
Zvláštní pozornost zasluhuje administrativní vývoj v **Praze a okolí**. Soustřeďme se jen na atypické jevy, které by mohly uživatele při pohledu do map zmást. Na počátku roku 1850 (vznik okresů namísto dominií) byla Praha „normálním“ politickým okresem tvořeným třemi soudními obvody (OS Praha-Staré Město a Josefov, Praha-Nové Město a Vyšehrad, Praha-Malá Strana a Hradčany) – nezaměňovat se soudními okresy. Tento stav platil jen do dubna 1850, kdy Praha jako první z měst v českých zemích obdržela zvláštní statut (s nimiž zákonodárce počítal již při vzniku nového rozdělení). Totéž (později v roce 1850) platilo i pro Liberec, Brno, Olomouc a Opavu. Současně s tímto statutem byl připojen Josefov (který byl po čtyři měsíce samostatnou obcí

podléhající pražskému soudu), který do té doby okresu Praha patřil také. Tím se politický a soudní okres Praha (dosud tvořený obcemi Praha a Josefov) přeměnil na statutární město, aniž by se stávající tři soudní obvody změnily. Avšak i zde panovala podstatná výjimka z této zásady, a to samostatná obec Vyšehrad, která byla k Praze připojena až v roce 1883. Příslušný soud (Nové Město a Vyšehrad) tedy působil částečně i mimo území Prahy, ale tehdy ještě jako část soudního okresu vykazován nebyl. Bylo to dáno zvláštním postavením tohoto města ležícího uvnitř pražské bastionové fortifikace. V době své samostatnosti však byl Vyšehrad spravován okresním hejtmanstvím Karlín (tj. až do roku 1883). Připojení Holešovic-Buben (1884), zmíněné jen pro úplnost, žádnou zvláštnost nezpůsobilo.
Je však třeba říci, že soudní obvody v Praze se měnily: slučovaly (1855, 1926), rozlučovaly (1884, 1896, 1905 atd.). Další zvláštnost nastala připojením Libně (1901), která však zůstala příslušná k OS Karlín až do připojení části karlínského okresu (včetně Karlína) k Praze v roce 1921. Obvod OS Karlín (se sídlem tentokrát vně statutárního města) byl tedy o tuto bývalou obec (Libeň) větší než soudní a politický okres Karlín, které se od roku 1884 (vznik okresního hejtmanství Vinohrady) shodovaly. Avšak připojení 36 obcí a několika částí k Praze v roce 1922 (uzákoněno již 1920) bylo natolik rozsáhlou akcí, že ani tehdejší magistrát, ani pražské obvodní soudy (tehdy Staré Město-Josefov, Dolní Nové Město, Horní Nové Město-Vyšehrad, Malá Strana-Hradčany, Holešovice-Bubny) nemohly převzít agendu jednorázově. Proto byly tyto již bývalé obce spravovány dosavadními okresními správami politickými i dosavadními okresními soudy, a to až do roku 1927. Dopady na politické a soudní okresy byly značné a přitom různorodé. U soudních okresů Karlín a Smíchov zůstala značná část nepřipojena k Praze, zatímco soudní okres Vinohrady (tvořila jej tehdy již pouze stejnojmenná obec), resp. soudní okresy Nusle, Vršovice a Žižkov byly připojeny z převážné až drtivé části, takže zbylé obce byly připojeny k sousedním okresům (Zbraslav, Říčany); tyto čtyři soudní okresy proto zanikly a staly se pouhými soudními obvody na území Prahy. OS Karlín a OS Smíchov však až do konce roku 1928 spravovaly dílem jak nadále samostatné obce, tak bývalé obce připojené k Praze (obvody těchto OS se tedy nezměnily vůbec, zatímco soudní okresy se příslušně zmenšily). Jednalo se tedy o typické venkovské okresy (sídlo leželo na území města, které bylo postaveno na roveň okresu) ač si své názvy (Karlín, Smíchov) dočasně podržely. V roce 1926 byl obvod OS Smíchov sloučen s obvodem OS Malá Strana-Hradčany v obvod OS Praha-západ. Původně pražské pravobřežní okresní (de facto však obvodní) soudy (Staré Město-Josefov, Dolní Nové Město, Horní Město-Vyšehrad) byly v témže roce sloučeny v obvod OS Vnitřní Praha. Z obvodů zbylých OS (koncem roku 1928: Praha-západ, Karlín, Smíchov, Žižkov, Holešovice-Bubny) byly počátkem roku 1929 vytvořeny obvody OS Praha-západ, Praha-sever, Praha-východ, které tak až do zrušení soudních okresů (1949) působily jak na území Prahy, tak na území stejnojmenných soudních okresů. Zbylý obvod OS Praha-jih vznikl také roku 1929 sloučením obvodů OS Nusle, OS Vinohrady, OS Vršovice (včetně Strašnic, které přešly k OS Žižkov) a zahrnoval jen území Prahy (a proto se v tomto období nejedná o soudní okres). V roce 1949 (zrušení soudních a politických okresů) došlo v okolí Prahy (její území se až do 60. let neměnilo) k reorganizaci venkovských okresů tak, že spolu stejně pojmenovaná území před a po roce 1949 souvisela jen částečně nebo vůbec. Např. okres Praha-jih (vytvořený roku 1949) nemá nic společného s obvodem OS Praha-jih (do roku 1949), protože jej tvořila převážná část soudního okresu Zbraslav (kde bylo i sídlo OS). Stejně tak Praha-východ od roku 1949 zahrnoval většinou obce soudního okresu Jílové u Prahy (tam bylo také roku 1959 přeloženo sídlo ONV i OS) a nesouvisel tak ani se stejnojmenným okresem z doby do roku 1949, ale do značné míry ani s nynějším (od roku 1960) okresem Praha-východ, neboť obce okresu Jílové u Prahy (1949–1959 Praha-východ) připadly většinou k okresu Praha-západ. Pouze v případě okresů Praha-sever a Praha-západ lze hovořit o částečné kontinuitě před a po roce 1949.
Současně je třeba upozornit, že v citované publikaci nejsou první čtyři měsíce roku 1850 (kdy Praha statutárním městem nebyla) zachyceny, stejně tak okresy Praha-východ před a po roce 1949 mají společné heslo, ač jde o různá území. U Prahy-jih tento problém nenastal, protože Praha-jih před rokem 1949 byla soudním obvodem (OS působil pouze na území Prahy), nikoli tedy soudním okresem.

Za poměrně stručnou zmínku stojí také vývoj ostatních statutárních měst.
Brno bylo až do července 1850 rovněž politickým okresem tvořených jak městem Brnem, tak okolními obcemi (pozdější okres Brno-venkov), který spojoval tři soudní okresy: Brno-vnitřní město (pouze obec Brno, tedy historické jádro města včetně Špilberku a Petrovské Ulice), Brno-dolní předměstí (zhruba jižní okolí Brna), Brno-horní předměstí (zhruba severní okolí Brna). Po udělení statutu byla k Brnu připojena jeho dosud samostatná předměstí, takže zanikl soudní okres Brno-vnitřní město. Obvody zbylých dvou soudů spravovaly nadále jak předměstí připojená k Brnu, tak okolní obce.
V roce 1854 byly tyto obvody sloučeny v jediný okresní soud, který spravoval jak město Brno, tak okres Brno-venkov vytvořený z dosud samostatných obcí soudních okresů Brno-dolní předměstí a Brno-horní předměstí. Až v roce 1892 byl tento obvod rozdělen na Brno-město (pro město Brno) a Brno-okolí (pro soudní okres Brno-venkov). V roce 1919 bylo k Brnu připojeno 23 obcí, které však zůstaly v soudní moci OS Brno-okolí, stejně jako zbylé obce soudního okresu Brno-venkov (nadále se soudním okresem Ivančice tvořily politický okres Brno-venkov). Na území Brna tak až do reformy 1949 působily dva OS. Nic na tom nezměnilo ani připojení Líšně (1944) patřící nadále k OS Brno-okolí (nikoli již k soudnímu a tedy ani politickému okresu Brno-venkov). Na rozdíl od Prahy však magistrát převzal správu všech obcí vzápětí.

Jednodušší situace byla (s výjimkou Ostravy) v **ostatních statutárních městech** (včetně Olomouce s 13 připojenými obcemi v roce 1919), kde město i venkovský okres spravoval společně jediný okresní soud. Jednalo se tedy o jeden soudní obvod tvořený městem a soudním okresem (venkovským). Za zmínku stojí i fakt, že města Liberec, resp. Opava, byla v některých obdobích součástí okresu, ač měla vlastní statut (podobná situace jako u mírné většiny dnešních statutárních měst). I tyto případy jsou zmíněny formou poznámky.

Statutární město **Ostrava** (do roku 1946 nadále Moravská Ostrava podle dominantní obce) vzniklo roku 1941 připojením okolních obcí těšínského Slezska i Moravy k Moravské Ostravě (zvětšené již roku 1924 o okolní moravské obce, např. Vítkovice, Přívoz). Jednalo se tedy o sloučení dvou dosavadních soudních okresů Moravská Ostrava a Slezská Ostrava s tím, že 3 obce soudního okresu Moravská Ostrava byly připojeny k soudnímu a politickému

okresu Místek. Naopak ke statutárnímu městu Ostrava byla připojena také obec Kunčice nad Ostravicí, ležící dosud v soudním okrese Frýdek. Tím byly zrušeny soudní (a současně politický) okres Moravská Ostrava i soudní okres Slezská Ostrava (náležející do té doby k politickému okresu Frýdek) a nově byly vytvořeny pro původně moravskou část (mezi řekami Odrou a Ostravicí) obvod OS Moravská Ostrava-západ a pro slezskou část (východně od řeky Ostravice) obvod OS Moravská Ostrava-východ. Po roce 1945 byly ony 3 moravské obce, které k Ostravě připojeny nebyly (Krmelín, Proskovice, Stará Ves nad Ondřejnicí) připojeny k obvodu OS Moravská Ostrava-západ, ale patřily nadále k soudnímu okresu Místek a politickému okresu Frýdek-Místek. První část opavské části Slezska (západně od Odry) byla k Ostravě připojena až v roce 1957. Příslušná část Hlučínska (mezi řekami Odrou a Opavou) byla k Ostravě připojena jednorázově v roce 1976.

I posledně jmenovaný politický okres **Frýdek-Místek** si zaslouží vysvětlivku. De facto vznikl již roku 1942 zrušením okresního úřadu Frýdek, tedy připojením politického okresu k okresu Místek; tehdy však byly ještě obě obce samostatné. Sloučeny byly (spolu s dalšími třemi) počátkem roku 1943 pod názvem Frýdek. V roce 1943 byl navíc přechodně (do roku 1945) zrušen OS Místek. Příslušný politický a soudní okres, zahrnující obě obce, se tehdy jmenoval – podle obce – Frýdek. V roce 1945 byl OS Místek obnoven, čímž byly obnoveny soudní okresy Frýdek i Místek v dosavadních hranicích. Politický okres, vytvořený již v roce 1942, však zůstal spojen i po roce 1945. Situaci však zkomplikoval fakt, že obce Frýdek a Místek byly v roce 1945 dočasně (a naposledy) osamostatněny a politický okres Frýdek se pak nazýval Místek. Již v roce 1948 byly Frýdek a Místek zase spojeny v jednu obec. Její úřední název Místek byl stanoven až v roce 1950 (podle pojmenování okresu) a teprve roku 1954 (opět bez jakékoli změny obvodu) byla obec (a tedy i příslušný okres) přejmenována na Frýdek-Místek. Protože se politický okres zahrnující významově téměř rovnocenná města (a bývalé politické okresy Frýdek i Místek) až do roku 1949 zásadně neměnil, je veden pod názvem Frýdek-Místek (vyjadřujícím nejlépe fakt zahrnutí dvou významově rovnocenných měst i s jejich původními okresy) již od roku 1942. Skutečné názvy tohoto politického okresu z let 1942–1954 jsou uvedeny v kurzívě u příslušného hesla. Připomeňme, že moravský Místek a slezský Frýdek prodělaly popsaný vývoj v době, kdy již byly obě historické země (od roku 1928) sloučeny v zemi Moravskoslezskou (totéž platí v případě Ostravy).

Literatura

• Štěpán Mleziva: *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků od roku 1850 do současnosti.* Praha, Academia, 2010.
• Štěpán Mleziva: *Změny územního rozsahu českých zemí v důsledku záboru pohraničí v roce 1938.* Časopis Společnosti přátel starožitností, ročník 114, resp. Muzejní a vlastivědná práce, ročník 44, č. 3–4/2006, str. 166–188.
• Štěpán Mleziva: *Soudní okresy v českých zemích v období 1850–1948.* Časopis Společnosti přátel starožitností, ročník 115, resp. Muzejní a vlastivědná práce, ročník 45, č. 3–4/2007, str. 142–204.

Přehled krajského členění v jednotlivých etapách

Přehledy jsou zpracovány pro okresní členění v obdobích označených v CZ_RETRO jako 1850a, 1854, 1920, 1939, 1942 (tento letopočet dosud nezveřejněn), 1945a, 1949b, 1960a, 1960b, 1989, 2003. U prostých letopočtů (např. 1920) jde o stav k 31. 12. příslušného roku, zatímco letopočty doplněné písmeny a, b (např. 1949a) znamenají stav před či po územní reformě provedené v daném roce. V letech 1949 a 1960 jde o celkové územní reformy, v letech 1938 a 1945 o politicky vynucené změny v důsledku záboru pohraničí, resp. zrušení protektorátu Čechy a Morava.

Příslušnost soudních okresů ke krajům v letech 1850–1854

Území nynější České republiky se po roce 1850 členilo na kraje pouze v období let 1850–1868 (při souběžné existenci zemí) a od roku 1949 (po zrušení zemí). V tabulkové ani gisové části CZ_RETRO není příslušnost lokalit ke krajům uváděna, neboť jde o údaj snadno odvoditelný z údaje okresu. K tomuto účelu slouží následující přehledy o příslušnosti okresů ke krajům či k jiným velikostně odpovídajícím obvodům (župám z let 1920–1928 či obvodům z let 1938–1945).
Historické krajské členění před rokem 1850 bude do CZ_RETRO výhledově zařazeno, a to v přímé vazbě na jednotlivé lokality.

Výčet soudních okresů podle stavu na počátku roku 1850 (1850a):

Aš – Chebský, ČECHY
Bečov nad Teplou – Chebský, ČECHY
Bechyně – Budějovický, ČECHY
Bělá pod Bezdězem – Jičínský, ČECHY
Benátky nad Jizerou (Nové Benátky) – Jičínský, ČECHY
Benešov nad Ploučnicí – Českolipský, ČECHY
Benešov – Budějovický, ČECHY
Beroun – Pražský, ČECHY
Bezdružice – Chebský, ČECHY

Bílina – Chebský, ČECHY
Bílovec – SLEZSKO (Opavsko)
Bílsko (=Bielsko, PL) – SLEZSKO (Těšínsko)
Blansko – Brněnský, MORAVA
Blatná – Plzeňský, ČECHY
Blovice – Plzeňský, ČECHY
Bohumín (=Starý Bohumín) – SLEZSKO (Těšínsko)
Bochov – Chebský, ČECHY
Boskovice – Brněnský, MORAVA
Brandýs nad Labem – Pražský, ČECHY
[Brno-vnitřní město] – Brněnský, MORAVA*, zrušen v průběhu roku 1850, současně vytvořeno také statutární město Brno*
Brno-dolní předměstí – Brněnský, MORAVA
Brno-horní předměstí – Brněnský, MORAVA
Broumov – Jičínský, ČECHY
Bruntál – SLEZSKO (Opavsko)
Břeclav – Brněnský, MORAVA
Březnice – Plzeňský, ČECHY
Bučovice – Brněnský, MORAVA
Bystřice nad Pernštejnem – Brněnský, MORAVA
Bystřice pod Hostýnem – Olomoucký, MORAVA
Cvikov – Českolipský, ČECHY
Čáslav – Pardubický, ČECHY
Česká Kamenice – Českolipský, ČECHY
Česká Lípa – Českolipský, ČECHY
České Budějovice – Budějovický, ČECHY
Český Brod – Pardubický, ČECHY
Český Dub – Jičínský, ČECHY
Český Krumlov – Budějovický, ČECHY
Dačice – Brněnský, MORAVA
Děčín – Českolipský, ČECHY
Dobruška – Jičínský, ČECHY
Dobříš – Pražský, ČECHY
Dolní Kralovice – Pardubický, ČECHY
Domažlice – Plzeňský, ČECHY
Doupov – Chebský, ČECHY
Dubá – Českolipský, ČECHY
Dvorce – Olomoucký, MORAVA
Dvůr Králové nad Labem – Jičínský, ČECHY
Frenštát pod Radhoštěm – Olomoucký, MORAVA
Frýdek – SLEZSKO (Těšínsko)
Frýdlant – Českolipský, ČECHY
Fryštát – SLEZSKO (Těšínsko)
Fulnek – Olomoucký, MORAVA
Habry – Pardubický, ČECHY
Havlíčkův Brod (Německý Brod) – Pardubický, ČECHY
Hlinsko – Pardubický, ČECHY
Hluboká nad Vltavou – Budějovický, ČECHY
Hodonín – Brněnský, MORAVA
Holešov – Olomoucký, MORAVA
Holice – Pardubický, ČECHY
Hora Svaté Kateřiny – Chebský, ČECHY
Hora Svatého Šebestiána – Chebský, ČECHY
Horažďovice – Plzeňský, ČECHY
Horní Benešov – SLEZSKO (Opavsko)
Horní Blatná – Chebský, ČECHY
Horní Maršov (Maršov) – Jičínský, ČECHY
Horní Planá – Budějovický, ČECHY
Horšovský Týn – Plzeňský, ČECHY
Hořice – Jičínský, ČECHY
Hořovice – Pražský, ČECHY
Hostinné – Jičínský, ČECHY
Hostouň – Plzeňský, ČECHY
Hradec Králové – Jičínský, ČECHY
Hranice – Olomoucký, MORAVA
Hrotovice – Brněnský, MORAVA
Humpolec – Pardubický, ČECHY
Hustopeče – Brněnský, MORAVA
Chabařovice – Českolipský, ČECHY
Cheb – Chebský, ČECHY
Chlumec nad Cidlinou – Jičínský, ČECHY
Chomutov – Chebský, ČECHY
Chotěboř – Pardubický, ČECHY
Chrastava – Českolipský, ČECHY
Chrudim – Pardubický, ČECHY
Chvalšiny – Budějovický, ČECHY
Ivančice – Brněnský, MORAVA
Jablonec nad Nisou – Českolipský, ČECHY
Jablonné v Podještědí (Německé Jablonné) – Českolipský, ČECHY
Jablunkov – SLEZSKO (Těšínsko)
Jáchymov – Chebský, ČECHY
Jaroměř – Jičínský, ČECHY
Jaroslavice – Brněnský, MORAVA
Javorník – SLEZSKO (Opavsko)
Jemnice – Brněnský, MORAVA
Jesenice – Chebský, ČECHY
Jeseník (Frývaldov) – SLEZSKO (Opavsko)
Jevíčko – Brněnský, MORAVA
Jičín – Jičínský, ČECHY
Jihlava – Brněnský, MORAVA
Jilemnice – Jičínský, ČECHY
Jílové u Prahy (Jílové) – Pražský, ČECHY
Jindřichův Hradec – Budějovický, ČECHY
Jirkov – Chebský, ČECHY
Kadaň – Chebský, ČECHY
Kamenice nad Lipou – Budějovický, ČECHY
Kaplice – Budějovický, ČECHY
Karlín – Pražský, ČECHY
Karlovy Vary – Chebský, ČECHY
Kašperské Hory – Plzeňský, ČECHY
Kdyně – Plzeňský, ČECHY
Klatovy – Plzeňský, ČECHY
Klimkovice – SLEZSKO (Opavsko)
Klobouky u Brna (Klobouky) – Brněnský, MORAVA
Kojetín – Olomoucký, MORAVA
Kolín – Pardubický, ČECHY
Konice – Olomoucký, MORAVA
Kostelec nad Černými lesy – Pardubický, ČECHY
Kostelec nad Orlicí – Jičínský, ČECHY
Kouřim – Pardubický, ČECHY
Králíky – Jičínský, ČECHY
Kralovice – Plzeňský, ČECHY
Kraslice – Chebský, ČECHY
Krnov – SLEZSKO (Opavsko)
Kroměříž – Olomoucký, MORAVA
Křivoklát – Pražský, ČECHY
Kunštát – Brněnský, MORAVA
Kutná Hora – Pardubický, ČECHY
Kyjov – Brněnský, MORAVA
Lanškroun – Pardubický, ČECHY
Lázně Kynžvart (Kynžvart) – Chebský, ČECHY
Ledeč nad Sázavou – Pardubický, ČECHY
Libáň – Jičínský, ČECHY
Liberec – Českolipský, ČECHY*, přes udělení statutu v průběhu roku 1850 zůstalo stejnojmenné město až do roku 1854 součástí okresu*
Libochovice – Pražský, ČECHY
Lipník nad Bečvou – Olomoucký, MORAVA
Lipová (Haňšpach) – Českolipský, ČECHY

Lišov – Budějovický, ČECHY
Litoměřice – Českolipský, ČECHY
Litomyšl – Pardubický, ČECHY
Litovel – Olomoucký, MORAVA
Loket – Chebský, ČECHY
Lomnice nad Lužnicí – Budějovický, ČECHY
Lomnice nad Popelkou – Jičínský, ČECHY
Loučná nad Desnou (Vízmberk) – Olomoucký, MORAVA
Louny – Pražský, ČECHY
Lovosice – Českolipský, ČECHY
Manětín – Plzeňský, ČECHY
Mělník – Pražský, ČECHY
Městec Králové – Jičínský, ČECHY
Město Albrechtice (Albrechtice) – SLEZSKO (Opavsko)
Město Libavá (Libavá) – Olomoucký, MORAVA
Město Touškov (Touškov) – Plzeňský, ČECHY
Mikulov – Brněnský, MORAVA
Milevsko – Budějovický, ČECHY
Mimoň – Českolipský, ČECHY
Mirovice – Plzeňský, ČECHY
Místek – Olomoucký, MORAVA
Mladá Boleslav – Jičínský, ČECHY
Mladá Vožice – Budějovický, ČECHY
Mnichovo Hradiště – Jičínský, ČECHY
Mohelnice – Olomoucký, MORAVA
Moravská Ostrava – Olomoucký, MORAVA
Moravská Třebová – Brněnský, MORAVA
Moravské Budějovice – Brněnský, MORAVA
Moravský Krumlov – Brněnský, MORAVA
Most – Chebský, ČECHY
Náchod – Jičínský, ČECHY
Náměšť nad Oslavou – Brněnský, MORAVA
Napajedla – Olomoucký, MORAVA
Nasavrky – Pardubický, ČECHY
Nechanice – Jičínský, ČECHY
Nejdek – Chebský, ČECHY
Nepomuk – Plzeňský, ČECHY
Netolice – Plzeňský, ČECHY
Neveklov – Budějovický, ČECHY
Nová Bystřice – Budějovický, ČECHY
Nová Paka – Jičínský, ČECHY
Nové Hrady – Budějovický, ČECHY
Nové Město na Moravě – Brněnský, MORAVA
Nové Město nad Metují – Jičínský, ČECHY
Nové Strašecí – Pražský, ČECHY
Nový Bor (Bor u České Lípy) – Českolipský, ČECHY
Nový Bydžov – Jičínský, ČECHY
Nový Jičín – Olomoucký, MORAVA
Nymburk – Jičínský, ČECHY
Nýrsko – Plzeňský, ČECHY
Odry – SLEZSKO (Opavsko)
Olomouc – Olomoucký, MORAVA*, v průběhu roku 1850 vytvořeno také stejnojmenné statutární město*
Opava – SLEZSKO (Opavsko)*, v průběhu roku 1850 vytvořeno také stejnojmenné statutární město*
Osek – Chebský, ČECHY
Osoblaha – SLEZSKO (Opavsko)
Pacov – Budějovický, ČECHY
Pardubice – Pardubický, ČECHY
Pelhřimov – Budějovický, ČECHY
Písek – Plzeňský, ČECHY
Planá – Chebský, ČECHY
Plánice – Plzeňský, ČECHY
Plumlov – Olomoucký, MORAVA
Plzeň – Plzeňský, ČECHY
Poběžovice – Plzeňský, ČECHY
Počátky – Budějovický, ČECHY
Podbořany – Chebský, ČECHY
Poděbrady – Jičínský, ČECHY
Police nad Metují – Jičínský, ČECHY
Polička – Pardubický, ČECHY
Polná – Pardubický, ČECHY
Postoloprty – Chebský, ČECHY
Praha – Pražský, ČECHY*, v průběhu roku 1850 přeměněn na statutární město Praha*
Prachatice – Plzeňský, ČECHY
Prostějov – Olomoucký, MORAVA
Přelouč – Pardubický, ČECHY
Přerov – Olomoucký, MORAVA
Přeštice – Plzeňský, ČECHY
Příbor – Olomoucký, MORAVA
Příbram – Pražský, ČECHY
Přibyslav – Pardubický, ČECHY
Přimda – Chebský, ČECHY
Přísečnice – Chebský, ČECHY
Rakovník – Pražský, ČECHY
Rokycany – Plzeňský, ČECHY
Rokytnice nad Jizerou – Jičínský, ČECHY
Roudnice nad Labem – Pražský, ČECHY
Rožnov pod Radhoštěm – Olomoucký, MORAVA
Rumburk – Českolipský, ČECHY
Rychnov nad Kněžnou – Jičínský, ČECHY
Rýmařov – Olomoucký, MORAVA
Říčany – Pražský, ČECHY
Sedlčany – Budějovický, ČECHY
Sedlec – Budějovický, ČECHY
Semily – Jičínský, ČECHY
Skalná (Vildštejn) – Chebský, ČECHY
Skočov (=Skoczów, PL) – SLEZSKO (Těšínsko)
Skuteč – Pardubický, ČECHY
Slaný – Pražský, ČECHY
Slavkov u Brna – Brněnský, MORAVA
Smíchov – Pražský, ČECHY
Soběslav – Budějovický, ČECHY
Sobotka – Jičínský, ČECHY
Sokolov (Falknov nad Ohří) – Chebský, ČECHY
Staré Město – Olomoucký, MORAVA
Stod – Plzeňský, ČECHY
Strakonice – Plzeňský, ČECHY
Strážnice – Olomoucký, MORAVA
Strumeň (=Strumień, PL) – SLEZSKO (Těšínsko)
Stříbro – Plzeňský, ČECHY
Sušice – Plzeňský, ČECHY
Svitavy – Brněnský, MORAVA
Šluknov – Českolipský, ČECHY
Šternberk – Olomoucký, MORAVA
Štětí – Českolipský, ČECHY
Štíty (Šilperk) – Olomoucký, MORAVA
Šumperk – Olomoucký, MORAVA
Tábor – Budějovický, ČECHY
Tachov – Chebský, ČECHY
Tanvald – Českolipský, ČECHY
Telč – Brněnský, MORAVA
Teplá (Město Teplá) – Chebský, ČECHY
Teplice (Teplice-Šanov) – Chebský, ČECHY
Těšín (=Cieszyn, PL) – SLEZSKO (Těšínsko)
Tišnov – Brněnský, MORAVA
Trhové Sviny – Budějovický, ČECHY
Trutnov – Jičínský, ČECHY

Třebíč – Brněnský, MORAVA
Třeboň – Budějovický, ČECHY
Turnov – Jičínský, ČECHY
Týn nad Vltavou – Budějovický, ČECHY
Uherské Hradiště – Olomoucký, MORAVA
Uherský Brod – Olomoucký, MORAVA
Uherský Ostroh (Ostroh) – Olomoucký, MORAVA
Uhlířské Janovice – Pardubický, ČECHY
Unhošť – Pražský, ČECHY
Uničov – Olomoucký, MORAVA
Ústí nad Labem – Českolipský, ČECHY
Ústí nad Orlicí – Pardubický, ČECHY
Úštěk – Českolipský, ČECHY
Valašské Klobouky – Olomoucký, MORAVA
Valašské Meziříčí – Olomoucký, MORAVA
Varnsdorf – Českolipský, ČECHY
Velké Meziříčí – Brněnský, MORAVA
Velvary – Pražský, ČECHY
Veselí nad Lužnicí – Budějovický, ČECHY
Vidnava – SLEZSKO (Opavsko)
Vimperk – Plzeňský, ČECHY
Vítkov – SLEZSKO (Opavsko)
Vizovice – Olomoucký, MORAVA
Vlašim – Budějovický, ČECHY
Vodňany – Plzeňský, ČECHY
Volyně – Plzeňský, ČECHY
Votice – Budějovický, ČECHY
Vranov nad Dyjí (Vranov) – Brněnský, MORAVA
Vrchlabí – Jičínský, ČECHY
Vsetín – Olomoucký, MORAVA
Vysoké Mýto – Pardubický, ČECHY
Vyškov – Brněnský, MORAVA
Vyšší Brod – Budějovický, ČECHY
Zábřeh – Olomoucký, MORAVA
Zbiroh – Pražský, ČECHY
Zbraslav – Pražský, ČECHY
Zdounky – Olomoucký, MORAVA
Zlaté Hory (Cukmantl) – SLEZSKO (Opavsko)
Znojmo – Brněnský, MORAVA
Žacléř – Jičínský, ČECHY
Žamberk – Jičínský, ČECHY
Žatec – Chebský, ČECHY
Ždánice – Brněnský, MORAVA
Žďár nad Sázavou (Žďár) – Brněnský, MORAVA
Železný Brod – Jičínský, ČECHY
Židlochovice – Brněnský, MORAVA
Žlutice – Chebský, ČECHY

Města, která obdržela zvláštní statut během roku 1850

Brno (město) – Brněnský, MORAVA
Olomouc (město) – Olomoucký, MORAVA
Opava (město) – SLEZSKO (Opavsko)
Praha (město) – Pražský, ČECHY

Poznámky:
Statut obdrželo také město Liberec, zůstalo však podřízeno tamnímu okresnímu hejtmanství.
Ad Brno (město): současně zanikl okres Brno-vnitřní město (zahrnut celý).
Ad Praha (město): po ustavení vyjmuto i z působnosti Pražského kraje; současně zanikl okres Praha

Příslušnost smíšených okresů ke krajům v letech 1854–1868

Smíšené (současně soudní i politické) okresy slučovaly agendu okresních soudů i okresních správních úřadů. Pouze v sídlech krajů (ve Slezsku v Opavě i v Těšíně) a dále v některých sídlech okresů v Čechách (Česká Lípa, Jindřichův Hradec, Karlín, Klatovy, Liberec, Litomyšl, Vysoké Mýto, Rychnov nad Kněžnou) byly soudnictví a správa odděleny (okresní úřad v nich soudní moc nevykonával), i když ve stejných obvodech. Pouze magistráty statutárních měst (obecněji měst se zvláštním postavením) byly i v tomto období postaveny na úroveň správních úřadů.
Krajské zřízení (ve Slezsku neexistovalo) se v českých zemích vyvíjelo odlišně. Zatímco na Moravě byly krajské úřady zcela zrušeny v roce 1860, v Čechách sice nadále zůstaly, ale od roku 1862 byly již mimo instanční postup a v roce 1868 byly přeměněny na tzv. úřad dohlédacího hejtmana (kontrolní činnost apod.).

Výčet okresů (soudních i politických, smíšených i s nadále rozdělenou agendou ve výše uvedeném slova smyslu) podle stavu již koncem roku 1854, kdy tato reforma nabyla právní moci.

Aš – Chebský, ČECHY
Bečov nad Teplou – Chebský, ČECHY
Bechyně – Táborský, ČECHY
Bělá pod Bezdězem – Boleslavský, ČECHY
Benátky nad Jizerou (Nové Benátky) – Boleslavský, ČECHY
Benešov nad Ploučnicí – Litoměřický, ČECHY
Benešov – Táborský, ČECHY
Beroun – Pražský, ČECHY
Bezdružice – Chebský, ČECHY
Bílina – Žatecký, ČECHY
Bílovec – SLEZSKO (Opavsko)
Bílsko (=Bielsko, PL) – SLEZSKO (Těšínsko)
Blansko – Brněnský, MORAVA
Blatná – Písecký, ČECHY
Blovice – Plzeňský, ČECHY
Bohumín (=Starý Bohumín) – SLEZSKO (Těšínsko)
Bochov – Chebský, ČECHY
Boskovice – Brněnský, MORAVA

Brandýs nad Labem – Pražský, ČECHY
Brno (město) – Brněnský, MORAVA
Brno-venkov – Brněnský, MORAVA
Broumov – Hradecký, ČECHY
Bruntál – SLEZSKO (Opavsko)
Břeclav – Brněnský, MORAVA
Březnice – Písecký, ČECHY
Bučovice – Brněnský, MORAVA
Bystřice nad Pernštejnem – Jihlavský, MORAVA
Bystřice pod Hostýnem – Novojičínský, MORAVA
Cvikov – Litoměřický, ČECHY
Čáslav – Čáslavský, ČECHY
Česká Kamenice – Litoměřický, ČECHY
Česká Lípa – Litoměřický, ČECHY
České Budějovice – Budějovický, ČECHY
Český Brod – Pražský, ČECHY
Český Dub – Boleslavský, ČECHY
Český Krumlov – Budějovický, ČECHY
Dačice – Jihlavský, MORAVA
Děčín – Litoměřický, ČECHY
Dobruška – Hradecký, ČECHY
Dobříš – Pražský, ČECHY
Dolní Kralovice – Čáslavský, ČECHY
Domažlice – Plzeňský, ČECHY
Doupov – Žatecký, ČECHY
Dubá – Boleslavský, ČECHY
Duchcov – Žatecký, ČECHY*, 1854–1856 sídlo v Oseku*
Dvorce – Olomoucký, MORAVA
Dvůr Králové nad Labem – Hradecký, ČECHY
Frenštát pod Radhoštěm – Novojičínský, MORAVA
Frýdek – SLEZSKO (Těšínsko)
Frýdlant – Boleslavský, ČECHY
Fryštát – SLEZSKO (Těšínsko)
Fulnek – Novojičínský, MORAVA
Habry – Čáslavský, ČECHY
Havlíčkův Brod (Německý Brod) – Čáslavský, ČECHY
Hlinsko – Chrudimský, ČECHY
Hluboká nad Vltavou – Budějovický, ČECHY
Hodonín – Hradišťský, MORAVA
Holešov – Hradišťský, MORAVA
Holice – Chrudimský, ČECHY
Hora Svaté Kateřiny – Žatecký, ČECHY
Hora Svatého Šebestiána – Žatecký, ČECHY
Horažďovice – Písecký, ČECHY
Horní Benešov – SLEZSKO (Opavsko)
Horní Blatná – Chebský, ČECHY
Horní Maršov (Maršov) – Jičínský, ČECHY
Horní Planá – Budějovický, ČECHY
Horšovský Týn – Plzeňský, ČECHY
Hořice – Jičínský, ČECHY
Hořovice – Pražský, ČECHY
Hostinné – Jičínský, ČECHY
Hostouň – Plzeňský, ČECHY
Hradec Králové – Hradecký, ČECHY
Hranice – Novojičínský, MORAVA
Hrotovice – Znojemský, MORAVA
Humpolec – Čáslavský, ČECHY
Hustopeče – Brněnský, MORAVA
Chabařovice – Litoměřický, ČECHY
Cheb – Chebský, ČECHY
Chlumec nad Cidlinou – Jičínský, ČECHY
Chomutov – Žatecký, ČECHY
Chotěboř – Čáslavský, ČECHY
Chrastava – Boleslavský, ČECHY
Chrudim – Chrudimský, ČECHY
Chvalšiny – Budějovický, ČECHY
Ivančice – Brněnský, MORAVA
Jablonec nad Nisou – Boleslavský, ČECHY
Jablonné v Podještědí (Německé Jablonné) – Boleslavský, ČECHY
Jablunkov – SLEZSKO (Těšínsko)
Jáchymov – Chebský, ČECHY
Jaroměř – Hradecký, ČECHY
Jaroslavice – Znojemský, MORAVA
Javorník – SLEZSKO (Opavsko)
Jemnice – Znojemský, MORAVA
Jesenice – Žatecký, ČECHY
Jeseník (Frývaldov) – SLEZSKO (Opavsko)
Jevíčko – Brněnský, MORAVA
Jičín – Jičínský, ČECHY
Jihlava – Jihlavský, MORAVA
Jilemnice – Jičínský, ČECHY
Jílové u Prahy (Jílové) – Pražský, ČECHY
Jindřichův Hradec – Budějovický, ČECHY
Jirkov – Žatecký, ČECHY
Kadaň – Žatecký, ČECHY
Kamenice nad Lipou – Táborský, ČECHY
Kaplice – Budějovický, ČECHY
Karlín – Pražský, ČECHY
Karlovy Vary – Chebský, ČECHY
Kašperské Hory – Písecký, ČECHY
Kdyně – Plzeňský, ČECHY
Klatovy – Plzeňský, ČECHY
Klimkovice – SLEZSKO (Opavsko)
Klobouky u Brna (Klobouky) – Brněnský, MORAVA
Kojetín – Olomoucký, MORAVA
Kolín – Čáslavský, ČECHY
Konice – Olomoucký, MORAVA
Kostelec nad Černými lesy – Pražský, ČECHY
Kostelec nad Orlicí – Hradecký, ČECHY
Kouřim – Čáslavský, ČECHY
Králíky – Hradecký, ČECHY
Kralovice – Plzeňský, ČECHY
Kraslice – Chebský, ČECHY
Krnov – SLEZSKO (Opavsko)
Kroměříž – Hradišťský, MORAVA
Křivoklát – Pražský, ČECHY
Kunštát – Brněnský, MORAVA
Kutná Hora – Čáslavský, ČECHY
Kyjov – Hradišťský, MORAVA
Lanškroun – Chrudimský, ČECHY
Lázně Kynžvart (Kynžvart) – Chebský, ČECHY
Ledeč nad Sázavou – Čáslavský, ČECHY
Libáň – Jičínský, ČECHY
Liberec (město) – Boleslavský, ČECHY
Liberec – Boleslavský, ČECHY
Libochovice – Litoměřický, ČECHY
Lipník nad Bečvou – Novojičínský, MORAVA
Lipová (Haňšpach) – Litoměřický, ČECHY
Lišov – Budějovický, ČECHY
Litoměřice – Litoměřický, ČECHY
Litomyšl – Chrudimský, ČECHY
Litovel – Olomoucký, MORAVA
Loket – Chebský, ČECHY
Lomnice nad Lužnicí – Budějovický, ČECHY
Lomnice nad Popelkou – Jičínský, ČECHY
Loučná nad Desnou (Vízmberk) – Olomoucký, MORAVA
Louny – Žatecký, ČECHY
Lovosice – Litoměřický, ČECHY

Manětín – Plzeňský, ČECHY
Mělník – Pražský, ČECHY
Městec Králové – Jičínský, ČECHY
Město Albrechtice (Albrechtice) – SLEZSKO (Opavsko)
Město Libavá (Libavá) – Novojičínský, MORAVA
Město Touškov (Touškov) – Plzeňský, ČECHY
Mikulov – Znojemský, MORAVA
Milevsko – Táborský, ČECHY
Mimoň – Boleslavský, ČECHY
Mirovice – Písecký, ČECHY
Místek – Novojičínský, MORAVA
Mladá Boleslav – Boleslavský, ČECHY
Mladá Vožice – Táborský, ČECHY
Mnichovo Hradiště – Boleslavský, ČECHY
Mohelnice – Olomoucký, MORAVA
Moravská Ostrava – Novojičínský, MORAVA
Moravská Třebová – Brněnský, MORAVA
Moravské Budějovice – Znojemský, MORAVA
Moravský Krumlov – Znojemský, MORAVA
Most – Žatecký, ČECHY
Náchod – Hradecký, ČECHY
Náměšť nad Oslavou – Znojemský, MORAVA
Napajedla – Hradišťský, MORAVA
Nasavrky – Chrudimský, ČECHY
Nechanice – Hradecký, ČECHY
Nejdek – Chebský, ČECHY
Nepomuk – Plzeňský, ČECHY
Netolice – Písecký, ČECHY
Neveklov – Táborský, ČECHY
Nová Bystřice – Budějovický, ČECHY
Nová Paka – Jičínský, ČECHY
Nové Hrady – Budějovický, ČECHY
Nové Město na Moravě – Jihlavský, MORAVA
Nové Město nad Metují – Hradecký, ČECHY
Nové Strašecí – Pražský, ČECHY
Nový Bor (Bor u České Lípy) – Litoměřický, ČECHY
Nový Bydžov – Jičínský, ČECHY
Nový Jičín – Novojičínský, MORAVA
Nymburk – Boleslavský, ČECHY
Nýrsko – Plzeňský, ČECHY
Odry – SLEZSKO (Opavsko)
Olomouc (město) – Olomoucký, MORAVA
Olomouc – Olomoucký, MORAVA
Opava (město) – SLEZSKO (Opavsko)
Opava – SLEZSKO (Opavsko)
Opočno – viz Dobruška
Osek – viz Duchcov
Osoblaha – SLEZSKO (Opavsko)
Pacov – Táborský, ČECHY
Pardubice – Chrudimský, ČECHY
Pelhřimov – Táborský, ČECHY
Písek – Písecký, ČECHY
Planá – Chebský, ČECHY
Plánice – Plzeňský, ČECHY
Plumlov – Olomoucký, MORAVA
Plzeň – Plzeňský, ČECHY
Poběžovice – Plzeňský, ČECHY
Počátky – Táborský, ČECHY
Podbořany – Žatecký, ČECHY
Poděbrady – Čáslavský, ČECHY
Police nad Metují – Hradecký, ČECHY
Polička – Chrudimský, ČECHY
Polná – Čáslavský, ČECHY
Postoloprty – Žatecký, ČECHY
Praha (hl. m. Praha) – *(nepatří k žádnému kraji)*
Prachatice – Písecký, ČECHY
Prostějov – Olomoucký, MORAVA
Přelouč – Chrudimský, ČECHY
Přerov – Olomoucký, MORAVA
Přeštice – Plzeňský, ČECHY
Příbor– Novojičínský, MORAVA
Příbram – Pražský, ČECHY
Přibyslav – Čáslavský, ČECHY
Přimda – Chebský, ČECHY
Přísečnice – Žatecký, ČECHY
Rakovník – Pražský, ČECHY
Rokycany – Plzeňský, ČECHY
Rokytnice nad Jizerou – Jičínský, ČECHY
Roudnice nad Labem – Litoměřický, ČECHY
Rožnov pod Radhoštěm – Novojičínský, MORAVA
Rumburk – Litoměřický, ČECHY
Rychnov nad Kněžnou – Hradecký, ČECHY
Rýmařov – Olomoucký, MORAVA
Říčany – Pražský, ČECHY
Sedlčany – Táborský, ČECHY
Sedlec – Táborský, ČECHY
Semily – Jičínský, ČECHY
Skalná (Vildštejn) – Chebský, ČECHY
Skočov (=Skoczów, PL) – SLEZSKO (Těšínsko)
Skuteč – Chrudimský, ČECHY
Slaný – Pražský, ČECHY
Slavkov u Brna – Brněnský, MORAVA
Smíchov – Pražský, ČECHY
Smržovka – Boleslavský, ČECHY*, k přeložení provizorní sídla z Tanvaldu nedošlo*
Soběslav – Táborský, ČECHY
Sobotka – Boleslavský, ČECHY
Sokolov (Falknov nad Ohří) – Chebský, ČECHY
Staré Město – Olomoucký, MORAVA
Stod – Plzeňský, ČECHY
Strakonice – Písecký, ČECHY
Strážnice – Hradišťský, MORAVA
Strumeň (=Strumień) – SLEZSKO (Těšínsko)
Stříbro – Plzeňský, ČECHY
Sušice – Písecký, ČECHY
Svitavy – Brněnský, MORAVA
Šluknov – Litoměřický, ČECHY
Šternberk – Olomoucký, MORAVA
Štětí – Litoměřický, ČECHY
Štíty (Šilperk) – Olomoucký, MORAVA
Šumperk – Olomoucký, MORAVA
Tábor – Táborský, ČECHY
Tachov – Chebský, ČECHY
Tanvald – viz Smržovka
Telč – Jihlavský, MORAVA
Teplá (Město Teplá) – Chebský, ČECHY
Teplice (Teplice-Šanov) – Litoměřický, ČECHY
Těšín (=Cieszyn, PL) – SLEZSKO (Těšínsko)
Tišnov – Brněnský, MORAVA
Trhové Sviny – Budějovický, ČECHY
Trutnov – Jičínský, ČECHY
Třebíč – Jihlavský, MORAVA
Třeboň – Budějovický, ČECHY
Turnov – Boleslavský, ČECHY
Týn nad Vltavou – Budějovický, ČECHY
Uherské Hradiště – Hradišťský, MORAVA
Uherský Brod – Hradišťský, MORAVA
Uherský Ostroh (Ostroh) – Hradišťský, MORAVA
Uhlířské Janovice – Čáslavský, ČECHY

Unhošť – Pražský, ČECHY
Uničov – Olomoucký, MORAVA
Ústí nad Labem – Litoměřický, ČECHY
Ústí nad Orlicí – Chrudimský, ČECHY
Úštěk – Litoměřický, ČECHY
Valašské Klobouky – Hradišťský, MORAVA
Valašské Meziříčí – Novojičínský, MORAVA
Varnsdorf – Litoměřický, ČECHY
Velké Meziříčí – Jihlavský, MORAVA
Velvary – Pražský, ČECHY
Veselí nad Lužnicí – Táborský, ČECHY
Vidnava – SLEZSKO (Opavsko)
Vimperk – Písecký, ČECHY
Vítkov – SLEZSKO (Opavsko)
Vizovice – Hradišťský, MORAVA
Vlašim – Táborský, ČECHY
Vodňany – Písecký, ČECHY
Volyně – Písecký, ČECHY
Votice – Táborský, ČECHY
Vranov nad Dyjí (Vranov) – Znojemský, MORAVA
Vrchlabí – Jičínský, ČECHY
Vsetín – Novojičínský, MORAVA
Vysoké Mýto – Chrudimský, ČECHY
Vyškov – Brněnský, MORAVA
Vyšší Brod – Budějovický, ČECHY
Zábřeh – Olomoucký, MORAVA
Zbiroh – Pražský, ČECHY
Zbraslav – Pražský, ČECHY
Zdounky – Hradišťský, MORAVA
Zlaté Hory (Cukmantl) – SLEZSKO (Opavsko)
Znojmo – Znojemský, MORAVA
Žacléř – Jičínský, ČECHY
Žamberk – Hradecký, ČECHY
Žatec – Žatecký, ČECHY
Ždánice – Brněnský, MORAVA
Žďár nad Sázavou (Žďár) – Jihlavský, MORAVA
Železný Brod – Boleslavský, ČECHY
Židlochovice – Brněnský, MORAVA
Žlutice – Chebský, ČECHY

Města, která obdržela zvláštní statut až po roce 1854 (v letech 1864 nebo 1867)

Jihlava (město) (*1864) – Jihlavský, MORAVA
Uherské Hradiště (město) (*1867) – Hradišťský, MORAVA
Znojmo (město) (*1867) – Znojemský, MORAVA

Poznámky:
Zbylá statutární města existující nejméně do roku 1920 vznikla až po zrušení krajského zřízení, a to v roce 1870 – jak na Moravě (Kroměříž), tak v Těšínském Slezsku (Bílsko, Frýdek).

Příslušnost soudních okresů k župám v letech 1920–1928

Župy zůstaly v českých zemích pouhými územními jednotkami, tj. až do novely č. 125/1927 Sb. zákona č. 126/1920 Sb., který je zřídil, nevznikly žádné župní úřady a správa byla vykonávána jako dosud, tj. okresními správami politickými v rámci zemských správ politických. Níže uvedené příslušnosti tedy vycházejí z územního, nikoli však správního rozdělení (nadále platilo předchozí). Župy XII a XIV zahrnovaly jak část Moravy, tak část Slezska (se sloučením obou zemí se počítalo a realizováno bylo v roce 1928). Župa XXI (číselně navazující až na župy slovenské) se kryla s územím těšínského Slezska. Hranice zemí samozřejmě respektovaly i ostatní župy, tj. I–IX vznikly v Čechách. Moravu tedy tvořily župy X–XIV, avšak s výjimkou těch okresů župy XII a XIV, které tvořily opavské Slezsko. Župy však nerespektovaly hranice politických okresů, které měly být zrušeny (ale trvaly nadále), např. politický okres Žamberk se rozkládal na území dvou župy (soudní okresy Žamberk a Králíky připojeny k župě II, zatímco soudní okres Rokytnice v Orlických horách k župě III). To však nebylo chybou tvůrců župního zřízení, protože místo politických okresů měly vzniknout jednotné okresy. To však bylo finančně příliš nákladné, což se v novele z roku 1927 plně zohlednilo.

Výčet soudních okresů (projektovaných též jako politických) podle stavu koncem roku 1920:

Aš – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY
Bečov nad Teplou – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY
Bechyně – župa I (Praha), ČECHY
Bělá pod Bezdězem – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Benátky nad Jizerou (Nové Benátky) – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Benešov nad Ploučnicí – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Benešov – župa I (Praha), ČECHY
Beroun – župa I (Praha), ČECHY
Bezdružice – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Bílina – župa VI (Louny), ČECHY
Bílovec – župa XIV (Moravská Ostrava), SLEZSKO (Opavsko)
Blansko – župa XI (Brno), MORAVA

Blatná – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Blovice – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Bohumín (=Starý Bohumín) – župa XXI (Český Těšín, dř. Těšín), SLEZSKO (Těšínsko)
Bochov – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY
Bojkovice – župa XIII (Uherské Hradiště), MORAVA
Boskovice – župa XI (Brno), MORAVA
Brandýs nad Labem – župa I (Praha), ČECHY
Brno-město – župa XI (Brno), MORAVA*, v CZ_RETRO Brno (město)*
Brno-venkov – župa XI (Brno), MORAVA
Broumov – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Bruntál – župa XII (Olomouc), SLEZSKO (Opavsko)
Břeclav – župa XIII (Uherské Hradiště), MORAVA
Březnice – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Bučovice – župa XI (Brno), MORAVA
Bystřice nad Pernštejnem – župa XI (Brno), MORAVA
Bystřice pod Hostýnem – župa XII (Olomouc), MORAVA
Cvikov – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Čáslav – župa I (Praha), ČECHY
Česká Kamenice – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Česká Lípa – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Česká Skalice – župa III (Hradec Králové), ČECHY
České Budějovice – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Český Brod – župa I (Praha), ČECHY
Český Dub – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Český Krumlov– župa IX (České Budějovice), ČECHY
Český Těšín – župa XXI (Český Těšín, dř. Těšín), SLEZSKO (Těšínsko)
Dačice – župa X (Jihlava), MORAVA
Děčín – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Dobřany – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Dobříš – župa I (Praha), ČECHY
Dolní Kralovice – župa I (Praha), ČECHY
Domažlice – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Doupov – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY
Dubá – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Duchcov – župa VI (Louny), ČECHY
Dvorce – župa XII (Olomouc), MORAVA
Dvůr Králové nad Labem – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Frenštát pod Radhoštěm – župa XIV (Moravská Ostrava), MORAVA
Frýdek-město – župa XXI (Český Těšín, dř. Těšín), SLEZSKO (Těšínsko)*, v CZ_RETRO Frýdek (město)*
Frýdek-venkov – župa XXI (Český Těšín, dř. Těšín), SLEZSKO (Těšínsko)*, v CZ_RETRO Frýdek*
Frýdlant – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Fryštát – župa XXI (Český Těšín, dř. Těšín), SLEZSKO (Těšínsko)
Fulnek – župa XIV (Moravská Ostrava), MORAVA
Habry – župa I (Praha), ČECHY
Hartmanice – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Havlíčkův Brod (Německý Brod) – župa I (Praha), ČECHY
Hlinsko – župa II (Pardubice), ČECHY
Hluboká nad Vltavou – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Hlučín – župa XIV (Moravská Ostrava), SLEZSKO (Hlučínsko, dř. PRUSKO)
Hodonín – župa XIII (Uherské Hradiště), MORAVA
Holešov – župa XII (Olomouc), MORAVA
Holice – župa II (Pardubice), ČECHY
Hora Svaté Kateřiny – župa VI (Louny), ČECHY
Hora Svatého Šebestiána – župa VI (Louny), ČECHY
Horažďovice – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Horní Benešov – župa XIV (Moravská Ostrava), SLEZSKO (Opavsko)
Horní Blatná (Blatno) – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY
Horní Maršov (Maršov) – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Horní Planá – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Horšovský Týn – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Hořice – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Hořovice – župa I (Praha), ČECHY
Hostinné – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Hostouň – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Hradec Králové – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Hranice – župa XIV (Moravská Ostrava), MORAVA
Hrotovice – župa X (Jihlava), MORAVA
Humpolec – župa I (Praha), ČECHY
Hustopeče – župa XI (Brno), MORAVA
Chabařovice – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Cheb – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY
Chlumec nad Cidlinou – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Chomutov – župa VI (Louny), ČECHY
Chotěboř – župa I (Praha), ČECHY
Chrastava – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Chrudim – župa II (Pardubice), ČECHY
Chvalšiny – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Ivančice – župa XI (Brno), MORAVA
Jablonec nad Nisou – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Jablonné v Podještědí (Německé Jablonné) – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Jablunkov – župa XXI (Český Těšín, dř. Těšín), SLEZSKO (Těšínsko)
Jáchymov – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY
Jaroměř – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Jaroslavice – župa X (Jihlava), MORAVA
Javorník – župa XII (Olomouc), SLEZSKO (Opavsko)
Jemnice – župa X (Jihlava), MORAVA
Jesenice – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY
Jeseník (Frývaldov) – župa XII (Olomouc), SLEZSKO (Opavsko)
Jevíčko – župa XI (Brno), MORAVA
Jičín – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Jihlava-město – župa X (Jihlava), MORAVA*, v CZ_RETRO Jihlava (město)*
Jihlava-venkov – župa X (Jihlava), MORAVA*, v CZ_RETRO Jihlava*
Jilemnice – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Jílové u Prahy (Jílové) – župa I (Praha), ČECHY
Jindřichov – župa XII (Olomouc), SLEZSKO (Opavsko)
Jindřichův Hradec – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Jirkov – župa VI (Louny), ČECHY
Kadaň – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY
Kamenice nad Lipou – župa I (Praha), ČECHY
Kaplice – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Karlín – župa I (Praha), ČECHY
Karlovy Vary – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY
Kašperské Hory – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Kdyně – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Kladno – župa VI (Louny), ČECHY
Klatovy – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Klimkovice – župa XIV (Moravská Ostrava), SLEZSKO (Opavsko)
Klobouky u Brna (Klobouky) – župa XI (Brno), MORAVA
Kojetín – župa XII (Olomouc), MORAVA
Kolín – župa I (Praha), ČECHY
Konice – župa XII (Olomouc), MORAVA
Kostelec nad Černými lesy – župa I (Praha), ČECHY
Kostelec nad Orlicí – župa II (Pardubice), ČECHY
Kouřim – župa I (Praha), ČECHY
Králíky – župa II (Pardubice), ČECHY
Kralovice – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Kralupy nad Vltavou – župa VI (Louny), ČECHY
Kraslice – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY

Krnov – župa XIV (Moravská Ostrava), SLEZSKO (Opavsko)
Kroměříž-město – župa XII (Olomouc), MORAVA*, v CZ_RETRO Kroměříž (město)*
Kroměříž-venkov – župa XII (Olomouc), MORAVA*, v CZ_RETRO Kroměříž*
Křivoklát – župa VI (Louny), ČECHY
Kunštát – župa XI (Brno), MORAVA
Kutná Hora – župa I (Praha), ČECHY
Kyjov – župa XIII (Uherské Hradiště), MORAVA
Lanškroun – župa II (Pardubice), ČECHY
Lázně Kynžvart – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY
Ledeč nad Sázavou – župa I (Praha), ČECHY
Libáň – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Liberec-město – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Liberec-venkov – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Libochovice – župa VI (Louny), ČECHY
Lipník nad Bečvou – župa XII (Olomouc), MORAVA
Lipová (Haňšpach) – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Lišov – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Litoměřice – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Litomyšl – župa II (Pardubice), ČECHY
Litovel – župa XII (Olomouc), MORAVA
Litvínov (Horní Litvínov) – župa VI (Louny), ČECHY
Loket – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY
Lomnice nad Lužnicí – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Lomnice nad Popelkou – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Loučná nad Desnou (Vízmberk) – župa XII (Olomouc), MORAVA
Louny – župa VI (Louny), ČECHY
Lovosice – župa VI (Louny), ČECHY
Manětín – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Mariánské Lázně – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Mělník – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Městec Králové – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Město Albrechtice (Albrechtice) – župa XIV (Moravská Ostrava), SLEZSKO (Opavsko)
Město Libavá – župa XII (Olomouc), MORAVA
Město Touškov (Touškov) – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Mikulov – župa X (Jihlava), MORAVA
Milevsko – župa I (Praha), ČECHY
Mimoň – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Mirovice – župa I (Praha), ČECHY
Místek – župa XIV (Moravská Ostrava), MORAVA
Mladá Boleslav – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Mladá Vožice – župa I (Praha), ČECHY
Mnichovo Hradiště – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Mohelnice – župa XII (Olomouc), MORAVA
Moravská Ostrava – župa XIV (Moravská Ostrava), MORAVA
Moravská Třebová – župa XI (Brno), MORAVA
Moravské Budějovice – župa X (Jihlava), MORAVA
Moravský Krumlov – župa X (Jihlava), MORAVA
Most – župa VI (Louny), ČECHY
Náchod – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Náměšť nad Oslavou – župa X (Jihlava), MORAVA
Napajedla – župa XIII (Uherské Hradiště), MORAVA
Nasavrky – župa II (Pardubice), ČECHY
Nechanice – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Nejdek – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY
Nepomuk – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Netolice – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Neveklov – župa I (Praha), ČECHY
Nová Bystřice – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Nová Paka – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Nové Hrady – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Nové Město na Moravě – župa XI (Brno), MORAVA
Nové Město nad Metují – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Nové Město pod Smrkem – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Nové Strašecí – župa VI (Louny), ČECHY
Nový Bor (Bor u České Lípy) – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Nový Bydžov – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Nový Jičín – župa XIV (Moravská Ostrava), MORAVA
Nusle – župa I (Praha), ČECHY
Nymburk – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Nýrsko – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Odry – župa XIV (Moravská Ostrava), SLEZSKO (Opavsko)
Olomouc-město – župa XII (Olomouc), MORAVA*, v CZ_RETRO Olomouc (město)*
Olomouc-venkov – župa XII (Olomouc), MORAVA*, v CZ_RETRO Olomouc*
Opava-město – župa XIV (Moravská Ostrava), SLEZSKO (Opavsko)*, v CZ_RETRO Opava (město)*
Opava-venkov – župa XIV (Moravská Ostrava), SLEZSKO (Opavsko)*, v CZ_RETRO Opava*
Opočno – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Osoblaha – župa XIV (Moravská Ostrava), SLEZSKO (Opavsko)
Pacov – župa I (Praha), ČECHY
Pardubice – župa II (Pardubice), ČECHY
Pelhřimov – župa I (Praha), ČECHY
Písek – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Planá – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Plánice – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Plumlov – župa XII (Olomouc), MORAVA
Plzeň – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Poběžovice – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Počátky – župa I (Praha), ČECHY
Podbořany – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY
Poděbrady – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Pohořelice – župa XI (Brno), MORAVA
Police nad Metují (Police) – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Polička – župa II (Pardubice), ČECHY
Polná – župa I (Praha), ČECHY
Postoloprty – župa VI (Louny), ČECHY
Praha (hlavní město Praha) – *(nepatřila k žádné župě)*, ČECHY
Prachatice – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Prostějov – župa XII (Olomouc), MORAVA
Přelouč – župa II (Pardubice), ČECHY
Přerov – župa XII (Olomouc), MORAVA
Přeštice – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Příbor – župa XIV (Moravská Ostrava), MORAVA
Příbram – župa I (Praha), ČECHY
Přibyslav – župa I (Praha), ČECHY
Přimda – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Přísečnice – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY
Rakovník – župa VI (Louny), ČECHY
Rokycany – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Rokytnice nad Jizerou – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Rokytnice v Orlických horách (Rokitnitz im Adlergebirge, *Rokitnitz*) – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Roudnice nad Labem (Roudnice) – župa VI (Louny), ČECHY
Rožnov pod Radhoštěm (Rožnov) – župa XIV (Moravská Ostrava), MORAVA
Rumburk – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Rychnov nad Kněžnou – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Rýmařov – župa XII (Olomouc), MORAVA
Říčany – župa I (Praha), ČECHY
Sedlčany – župa I (Praha), ČECHY
Sedlec – župa I (Praha), ČECHY
Semily – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Skalná (Vildštejn) – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY

Skuteč – župa II (Pardubice), ČECHY
Slaný – župa VI (Louny), ČECHY
Slavkov u Brna (Slavkov) – župa XI (Brno), MORAVA
Slavonice – župa X (Jihlava), MORAVA
Slezská Ostrava (Polská Ostrava) – župa XXI (Český Těšín, dř. Těšín), SLEZSKO (Těšínsko)
Smíchov – župa I (Praha), ČECHY
Soběslav – župa I (Praha), ČECHY
Sobotka – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Sokolov (Falknov nad Ohří) – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY
Staré Město – župa XII (Olomouc), MORAVA
Stod – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Strakonice – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Strážnice – župa XIII (Uherské Hradiště), MORAVA
Stříbro – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Sušice – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Svitavy – župa XI (Brno), MORAVA
Šluknov – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Šternberk – župa XII (Olomouc), MORAVA
Štětí – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Štíty (Šilperk) – župa XII (Olomouc), MORAVA
Štoky – župa I (Praha), ČECHY
Šumperk – župa XII (Olomouc), MORAVA
Tábor – župa I (Praha), ČECHY
Tachov – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Tanvald – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Telč – župa X (Jihlava), MORAVA
Teplá (Město Teplá) – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Teplice (Teplice-Šanov) – župa VI (Louny), ČECHY
Teplice nad Metují – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Tišnov – župa XI (Brno), MORAVA
Trhové Sviny – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Trutnov – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Třebíč – župa X (Jihlava), MORAVA
Třeboň – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Třešť – župa X (Jihlava), MORAVA
Turnov – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Týn nad Vltavou – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Uherské Hradiště-město – župa XIII (Uherské Hradiště), MORAVA*, v CZ_RETRO Uherské Hradiště (město)*
Uherské Hradiště-venkov – župa XIII (Uherské Hradiště), MORAVA*, v CZ_RETRO Uherské Hradiště*
Uherský Brod – župa XIII (Uherské Hradiště), MORAVA
Uherský Ostroh – župa XIII (Uherské Hradiště), MORAVA
Uhlířské Janovice – župa I (Praha), ČECHY
Unhošť – župa VI (Louny), ČECHY
Uničov– župa XII (Olomouc), MORAVA
Úpice – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Ústí nad Labem – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Ústí nad Orlicí – župa II (Pardubice), ČECHY
Úštěk – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Valašské Klobouky – župa XIII (Uherské Hradiště), MORAVA
Valašské Meziříčí – župa XIV (Moravská Ostrava), MORAVA
Varnsdorf – župa V (Česká Lípa), ČECHY
Vejprty – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY
Velká Bíteš – župa X (Jihlava), MORAVA
Velké Meziříčí – župa X (Jihlava), MORAVA
Velvary – župa VI (Louny), ČECHY
Veselí nad Lužnicí – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Vidnava – župa XII (Olomouc), SLEZSKO (Opavsko)
Vimperk – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Vinohrady (Královské Vinohrady) – župa I (Praha), ČECHY
Vítkov – župa XIV (Moravská Ostrava), SLEZSKO (Opavsko)
Vizovice – župa XIII (Uherské Hradiště), MORAVA
Vlašim – župa I (Praha), ČECHY
Vodňany – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Volary – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Volyně – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Votice – župa I (Praha), ČECHY
Vranov nad Dyjí (Vranov) – župa X (Jihlava), MORAVA
Vrbno pod Pradědem (Vrbno) – župa XIV (Moravská Ostrava), SLEZSKO (Opavsko)
Vrchlabí – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Vršovice – župa I (Praha), ČECHY
Vsetín – župa XIV (Moravská Ostrava), MORAVA
Vysoké Mýto – župa II (Pardubice), ČECHY
Vysoké nad Jizerou – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Vyškov – župa XI (Brno), MORAVA
Vyšší Brod – župa IX (České Budějovice), ČECHY
Zábřeh – župa XII (Olomouc), MORAVA
Zbiroh – župa VIII (Plzeň), ČECHY
Zbraslav – župa I (Praha), ČECHY
Zdounky – župa XII (Olomouc), MORAVA
Zlaté Hory (Cukmantl) – župa XIV (Moravská Ostrava), SLEZSKO (Opavsko)
Znojmo-město – župa X (Jihlava), MORAVA*, v CZ_RETRO Znojmo (město)*
Znojmo-venkov – župa X (Jihlava), MORAVA*, v CZ_RETRO Znojmo*
Žacléř – župa III (Hradec Králové), ČECHY
Žamberk – župa II (Pardubice), ČECHY
Žatec – župa VI (Louny), ČECHY
Ždánice – župa XIII (Uherské Hradiště), MORAVA
Žďár nad Sázavou (Žďár) – župa XI (Brno), MORAVA
Železný Brod – župa IV (Mladá Boleslav), ČECHY
Židlochovice – župa XI (Brno), MORAVA
Žižkov – župa I (Praha), ČECHY
Žlutice – župa VII (Karlovy Vary), ČECHY

Poznámka:
Okres **Český Těšín** vznikl v důsledku ztráty území v roce 1920 ve prospěch Polska, takže v okamžiku vzniku župního zřízení ještě neexistoval.

Okresy zrušené (ztracené ve prospěch Polska) během roku 1920

[Bílsko (město)] (=Bielsko, Bielitz) – Župa XXI (Těšín), SLEZSKO (Těšínsko)*, v CZ_RETRO Bielsko (město)*
[Bílsko] (=Bielsko, Bielitz) – Župa XXI (Těšín)*, v CZ_RETRO Bielsko*
[Skočov] (=Skoczów, Skotschau) – Župa XXI (Těšín)
[Strumeň] (=Strumień, Schwarzwasser) – Župa XXI (Těšín)
[Těšín] (=Cieszyn, Teschen) – Župa XXI (Těšín)

V CZ_RETRO tyto okresy pro rok 1920 uvedeny nejsou, neboť byly zrušeny (ztraceny) již během roku 1920, zatímco příslušnost pro každý letopočet je zpravidla uváděna k 31. 12., tedy ke konci tohoto roku. To neplatí pouze v některých vybraných letech, v nichž došlo k významným změnám (reformám) a je třeba zobrazit stav před (za letopočtem následuje „a“, např. „1949a“) i stav po (za letopočtem následuje „b“, např. „1949b“) provedení této změny. Není-li v označení sloupce pro uvedení příslušnosti za letopočtem uváděno žádné písmeno (např. okres_1920), pak tedy jde o stav ke konci roku.

Poznámka: v souvislosti se vznikem Velké Prahy zanikly na přelomu let 1921/1922 soudní okresy **Nusle**, **Vinohrady**, **Vršovice**, **Žižkov**. Později zanikly v rámci postupné reorganizace soudního rozdělení v Praze a okolí ještě soudní okresy **Karlín** (1928/1929) a **Smíchov** (1926).

Okresy zřízené po roce 1920 (1923)

Zlín (*Zlín*) – župa XIII (Uherské Hradiště), MORAVA

O jeho zřízení bylo rozhodnuto již roku 1913. Protože však v roce 1923 byly soudní okresy spravovány nadále okresními správami politickými (tehdejší pojmenování okresního správního úřadu), nepodařilo se najít konsensus v příslušnosti tohoto soudního okresu k okresu politického. Soudní okres tak byl (jako výjimka z obvyklé skladebnosti) rozdělen mezi tři politické správy (Uherské Hradiště (včetně Zlína), Holešov a Uherský Brod). Tento stav byl odstraněn až zřízením okresního úřadu ve Zlíně v roce 1935. K novému politickému okresu byl připojen i celý soudní okres Vizovice (patřící dosud k politickému okresu Holešov). Tím byla skladebnost politických a soudních okresů (s výjimkou Hlučínska) obnovena.

Územní ztráty a zisky ČSR po roce 1918

Pro úplnost je třeba zmínit i fakt, že hranice českých zemí se po roce 1918 (zejména 1920) podstatně (i když relativně poměrně málo) změnily.
Územní ztrátou byla již výše zmíněná východní část **Těšínska**, tj. statutární město Bílsko, celý politický okres Bílsko (soudní okresy Bílsko, Skočov, Strumeň) a dále podstatná část soudního okresu Těšín (včetně historického jádra a historických předměstí, nikoli však celého města Těšín) a části soudních okresů Fryštát a Jablunkov (bez sídel okresů). Tyto změny si vynutily vznik okresu Český Těšín (soudního i politického), přičemž Český Těšín je v podstatě územní zbytek města Těšín ležící západně od Olše, zahrnující historické lokality či předměstí Brandýs, Kamenec, Sasovka (známý spíše pod německým jménem Sachsenberg).

V témže roce dosáhlo ČSR rovněž územních zisků, a to vesměs také v roce 1920:

Hlučínsko, které bylo ještě v témže roce zcela inkorporováno (přivtěleno k československé správě i soudnictví) vytvořením politického i soudního okresu Hlučín. Území však bylo poměrně rozsáhlé a některé obce (jak v okolí Opavy, tak třeba Bohumína) jsou od Hlučína poměrně vzdáleny. Proto od roku 1928 (v rámci správní, nikoli však územní reformy) byla v rámci opavského Slezska (1920–1928 župy XIV, tj. Moravská Ostrava) část soudního okresu Hlučín spravována okresním úřadem Opava z důvodu přiblížení výkonu správy. Soudní okres Hlučín však zůstal jako celek s ohledem na fakt, že soudní agenda se rozděluje obtížněji než agenda správní, nemluvě o tom, že většina obyvatel má styky spíše se správními úřady než se soudy, takže otázka přiblížení místa výkonu správy je palčivější než v případě soudnictví.

Valticko. Jednalo se o širší okolí města Valtice, které tvořilo v letech 1920–1925 zvláštní územní jednotku, až poté de iure rozdělenu mezi soudní okresy Mikulov a Břeclav (tj. k politické správě Mikulov, resp. Hodonín), ležící v župách X Jihlava, resp. XIII Uherské Hradiště.

Vitorazsko. Jednalo se o okolí rakouského města Weitra (to však zůstalo Rakousku), které také tvořilo v letech 1920–1925 zvláštní územní jednotku, až poté de iure rozdělenou mezi soudní okresy Třeboň a Nové Hrady (tj. k politické správě Třeboň, resp. Kaplice), ležící shodně v župě IX České Budějovice.

Příslušnost okresů k vyšším správním obvodům (krajské popř. zemské úrovně) v letech 1939–1942

Na území tzv. protektorátu Čechy a Morava se uvádějí jen tehdy existující soudní okresy (okresy rozdělené hranicí protektorátu jsou uvedeny souhrnně na konci). Oberlandraty platí pouze v letech 1939–1940.
O stavu 1938–1. 5. 1939 (zejména o území, které nepřipadlo k župě Sudetské) není mnoho známo. Okresní úřady byly převzaty a snad spravovány přímo místodržitelem (analogicky jako dříve u nás dočasně Hlučínsko, Valticko a Vitorazsko). Některé politické okresy byly zrušeny (např. Planá), některé naopak zřízeny nově (např. Králíky, Svitavy).
Všechny okresy v Říši (jejichž sídla byla do roku 1938 na našem území) vznikly již roku 1939 (Sudetenland 1. 5. 1939, ostatní možná již roku 1938). Jediná změna se týkala Přísečnice (viz poznámka), v polském záboru byl zrušen Fryštát (nejspíš po německém záboru Polska). Politický okres Český Těšín byl zrušen již roku 1938 (připojen k okresu Cieszyn, včetně opětovného sloučení obou měst). Původně neměl existovat okres Dubá, ale to bylo dodatečně opraveno (existoval také nepřetržitě). Některé stávající dolnorakouské, hornorakouské či bavorské okresy (např. Waldmünchen) byly doplněny o některé původně československé obce.
Příslušnost zabraných území k vyšším celkům (Reichsgau Sudetenland, Bayern apod.) platila od 15. 4. 1939, je nicméně uvedena jen v přehledu 1942–1945.

Symbolem * a hnědým písmem jsou odlišeny okresy na zabraném území (jen politické okresy, zatímco soudní okresy zrušeny); včetně okresů se sídly mimo dnešní české území, které sem zasahovaly (uvedeny *kurzívou*).
Pro úsporu místa se zde neuvádí německý název okresu (uveden jen v přehledu pro rok 1945) ani k příslušnost k vyšším celkům (uvedena jen v přehledu pro rok 1942, shodujíc se s příslušností 1939).

Výčet soudních okresů v protektorátu Čechy a Morava i na zabraném území podle stavu koncem roku 1939.

Aš* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Bechyně – Oberlandrat Tábor
Bělá pod Bezdězem – Oberlandrat Jičín

Benátky nad Jizerou (Nové Benátky) – Oberlandrat Jičín
Benešov – Oberlandrat Tábor
Beroun – Oberlandrat Kladno
Bílina* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Bílovec* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Blansko – Oberlandrat Prostějov
Blatná – Oberlandrat Klatovy
Blovice – Oberlandrat Plzeň
Bojkovice – Oberlandrat Zlín
Boskovice – Oberlandrat Prostějov
Brandýs nad Labem – Oberlandrat Mělník
Brno-město – Oberlandrat Brno, *v CZ_RETRO Brno (město)*
Brno-venkov – Oberlandrat Brno
Broumov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Bruntál* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Březnice – Oberlandrat Klatovy
Bučovice – Oberlandrat Kroměříž
Bystřice nad Pernštejnem – Oberlandrat Jihlava
Bystřice pod Hostýnem – Oberlandrat Kroměříž
Čáslav – Oberlandrat Kolín
Česká Lípa* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Česká Skalice – Oberlandrat Hradec Králové
České Budějovice – Oberlandrat České Budějovice
Český Brod – Oberlandrat Kolín
Český Krumlov* – Reichsgau Oberdonau (Linz, A)
Dačice – Oberlandrat Jihlava
Děčín* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Dobříš – Oberlandrat Tábor
Dolní Kralovice – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Domažlice – Oberlandrat Klatovy
Dubá* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Duchcov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Dvůr Králové nad Labem – Oberlandrat Hradec Králové
Frenštát pod Radhoštěm – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Frýdek – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Frýdlant* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
***Gmünd** (A)* – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)*
Habry – Oberlandrat Kolín
Havlíčkův Brod (Německý Brod) – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Hlinsko – Oberlandrat Pardubice
Hluboká nad Vltavou – Oberlandrat České Budějovice
Hodonín – Oberlandrat Brno
Holešov – Oberlandrat Kroměříž
Holice – Oberlandrat Pardubice
Horažďovice – Oberlandrat Klatovy
***Horn** (A)* – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)*, *zabrané obce připojeny až v dalším průběhu roku 1939*
Horšovský Týn* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Hořice – Oberlandrat Jičín
Hořovice – Oberlandrat Plzeň
Hradec Králové – Oberlandrat Hradec Králové
Hranice – Oberlandrat Olomouc
Hrotovice – Oberlandrat Jihlava
Humpolec – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Cheb-město* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary), *v CZ_RETRO Cheb (město)*
Cheb-venkov* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary), *v CZ_RETRO Cheb*
Chlumec nad Cidlinou – Oberlandrat Kolín
Chomutov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Chotěboř – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Chrudim – Oberlandrat Pardubice
Ivančice – Oberlandrat Brno
Jablonec nad Nisou* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Jablonné v Podještědí* (Německé Jablonné) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Jáchymov* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Jaroměř – Oberlandrat Hradec Králové
Jemnice – Oberlandrat Jihlava
Jeseník* (Frývaldov) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Jevíčko – Oberlandrat Prostějov
Jičín – Oberlandrat Jičín
Jihlava – Oberlandrat Jihlava
Jilemnice – Oberlandrat Jičín
Jílové u Prahy (Jílové) – Oberlandrat Praha
Jindřichův Hradec – Oberlandrat České Budějovice
Kadaň* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Kamenice nad Lipou – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Kaplice* – Reichsgau Oberdonau (Linz, A)
Karlovy Vary-město* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary), *v CZ_RETRO Karlovy Vary (město)*
Karlovy Vary-venkov* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary), *v CZ_RETRO Karlovy Vary*
Kašperské Hory* – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D)
Kdyně – Oberlandrat Klatovy
Kladno – Oberlandrat Kladno
Klatovy – Oberlandrat Klatovy
Klobouky u Brna (Klobouky) – Oberlandrat Brno
Kojetín – Oberlandrat Olomouc
Kolín – Oberlandrat Kolín
Konice – Oberlandrat Prostějov
Kostelec nad Černými lesy – Oberlandrat Kolín
Kostelec nad Orlicí – Oberlandrat Hradec Králové
Kouřim – Oberlandrat Kolín
Králíky* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Kralovice – Oberlandrat Plzeň
Kralupy nad Vltavou – Oberlandrat Mělník
Kraslice* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Krnov* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Kroměříž – Oberlandrat Kroměříž
Křivoklát – Oberlandrat Kladno
Kunštát – Oberlandrat Prostějov
Kutná Hora – Oberlandrat Kolín
Kyjov – Oberlandrat Brno
Lanškroun* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Ledeč nad Sázavou – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Libáň – Oberlandrat Jičín
Liberec-město* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), *v CZ_RETRO Liberec (město)*
Liberec-venkov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), *v CZ_RETRO Liberec*
Libochovice – Oberlandrat Mělník
Lipník nad Bečvou – Oberlandrat Olomouc
Lišov – Oberlandrat České Budějovice
Litoměřice* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Litomyšl – Oberlandrat Pardubice
Litovel – Oberlandrat Prostějov
Loket* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Lomnice nad Lužnicí – Oberlandrat České Budějovice
Lomnice nad Popelkou – Oberlandrat Jičín
Louny – Oberlandrat Kladno
Manětín – Oberlandrat Plzeň

Mariánské Lázně* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Mělník – Oberlandrat Mělník
Městec Králové – Oberlandrat Kolín
Mikulov* – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)
Milevsko – Oberlandrat Tábor
Mirovice – Oberlandrat Tábor
Místek – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Mladá Boleslav – Oberlandrat Jičín
Mladá Vožice – Oberlandrat Tábor
Mnichovo Hradiště – Oberlandrat Jičín
Moravská Ostrava – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Moravská Třebová* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Moravské Budějovice – Oberlandrat Jihlava
Moravský Beroun* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Most* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Náchod – Oberlandrat Hradec Králové
Náměšť nad Oslavou – Oberlandrat Jihlava
Napajedla – Oberlandrat Zlín
Nasavrky – Oberlandrat Pardubice
Nechanice – Oberlandrat Hradec Králové
Nejdek* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Nepomuk – Oberlandrat Klatovy
Netolice – Oberlandrat Tábor
Neveklov – Oberlandrat Tábor
Nová Bystřice* – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)
Nová Paka – Oberlandrat Jičín
Nové Město na Moravě – Oberlandrat Jihlava
Nové Město nad Metují – Oberlandrat Hradec Králové
Nové Strašecí – Oberlandrat Kladno
Nový Bydžov – Oberlandrat Kolín
Nový Jičín* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Nymburk – Oberlandrat Kolín
Olomouc-město – Oberlandrat Olomouc, *v CZ_RETRO Olomouc (město)*
Olomouc-venkov – Oberlandrat Olomouc, *v CZ_RETRO Olomouc*
Opava-město* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), *v CZ_RETRO Opava (město)*
Opava-venkov* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), *v CZ_RETRO Opava (město)*
Opočno – Oberlandrat Hradec Králové
Pacov – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Pardubice – Oberlandrat Pardubice
Pelhřimov – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Písek – Oberlandrat Tábor
Plánice – Oberlandrat Klatovy
Plumlov – Oberlandrat Prostějov
Plzeň – Oberlandrat Plzeň
Počátky – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Podbořany* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Poděbrady – Oberlandrat Kolín
Police nad Metují – Oberlandrat Hradec Králové
Polička – Oberlandrat Pardubice
Polná – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Praha (hlavní město Praha) – Oberlandrat Praha
Praha-sever – Oberlandrat Praha
Praha-východ – Oberlandrat Praha
Praha-západ – Oberlandrat Praha
Prachatice* – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D)
Prostějov – Oberlandrat Prostějov
Přelouč – Oberlandrat Pardubice
Přerov – Oberlandrat Olomouc
Přeštice – Oberlandrat Klatovy
Příbram – Oberlandrat Tábor
Přibyslav – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Přísečnice* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Rakovník – Oberlandrat Kladno
***Ratibor** (PL)* – Regierungsbezirk Oppeln (Opole, PL)*
***Rohrbach** (A)* – Reichsgau Oberdonau (Linz, A), zabrané obce připojeny až v dalším průběhu roku 1939*
Rokycany – Oberlandrat Plzeň
Roudnice nad Labem – Oberlandrat Mělník
Rožnov pod Radhoštěm – Oberlandrat Kroměříž
Rumburk* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Rychnov nad Kněžnou – Oberlandrat Hradec Králové
Rýmařov* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Říčany – Oberlandrat Praha
Sedlčany – Oberlandrat Tábor
Sedlec – Oberlandrat Tábor
Semily – Oberlandrat Jičín
Skuteč – Oberlandrat Pardubice
Slaný – Oberlandrat Kladno
Slavkov u Brna – Oberlandrat Kroměříž
Slezská Ostrava – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Soběslav – Oberlandrat Tábor
Sobotka – Oberlandrat Jičín
Sokolov* (Falknov nad Ohří) – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Strakonice – Oberlandrat Klatovy
Strážnice – Oberlandrat Brno
Stříbro* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Sušice – Oberlandrat Klatovy
Svitavy* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Šluknov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Šternberk* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Štoky – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Šumperk* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Tábor – Oberlandrat Tábor
Tachov* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Telč – Oberlandrat Jihlava
Teplá* (Město Teplá) – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Teplice* (Teplice-Šanov) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Těšín (Cieszyn, Teschen, PL) – Regierungsbezirk Kattowitz (Katowice, PL); 1938–1939 polský zábor*
Tišnov – Oberlandrat Brno
Trhové Sviny – Oberlandrat České Budějovice
Trutnov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Třebíč – Oberlandrat Jihlava
Třeboň – Oberlandrat České Budějovice
Třešť – Oberlandrat Jihlava
Turnov – Oberlandrat Jičín
Týn nad Vltavou – Oberlandrat České Budějovice
Uherské Hradiště – Oberlandrat Zlín
Uherský Brod – Oberlandrat Zlín
Uherský Ostroh – Oberlandrat Zlín
Uhlířské Janovice – Oberlandrat Kolín
Unhošť – Oberlandrat Kladno
Úpice – Oberlandrat Hradec Králové
Ústí nad Labem-město* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), *v CZ_RETRO Ústí nad Labem (město)*
Ústí nad Labem-venkov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem) , *v CZ_RETRO Ústí nad Labem*
Ústí nad Orlicí – Oberlandrat Pardubice
Valašské Klobouky – Oberlandrat Zlín
Valašské Meziříčí – Oberlandrat Kroměříž
Varnsdorf* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Velká Bíteš – Oberlandrat Jihlava

Velké Meziříčí – Oberlandrat Jihlava
Velvary – Oberlandrat Mělník
Veselí nad Lužnicí – Oberlandrat České Budějovice
Vizovice – Oberlandrat Zlín
Vlašim – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Vodňany – Oberlandrat Tábor
Volyně – Oberlandrat Klatovy
Votice – Oberlandrat Tábor
Vrchlabí* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Vsetín – Oberlandrat Zlín
Vysoké Mýto – Oberlandrat Pardubice
Vysoké nad Jizerou – Oberlandrat Jičín
Vyškov – Oberlandrat Kroměříž
Waidhofen an der Thaya *(A)* – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)*
Waldmünchen *(D)* – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D), zabrané obce připojeny až v roce 1940*
Zábřeh* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Zbiroh – Oberlandrat Plzeň
Zbraslav – Oberlandrat Praha
Zdounky – Oberlandrat Kroměříž
Zlín – Oberlandrat Zlín
Znojmo* – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)
Žamberk – Oberlandrat Hradec Králové
Žatec* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Ždánice – Oberlandrat Brno
Žďár nad Sázavou (Město Žďár) – Oberlandrat Jihlava
Železná Ruda* – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D)
Železný Brod – Oberlandrat Jičín
Židlochovice – Oberlandrat Brno
Žlutice* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)

Soudní okresy v Říši zrušené během roku 1939, popř. 1938

[Bečov nad Teplou] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Benešov nad Ploučnicí] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Bezdružice] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Bohumín] (=Starý Bohumín) – (Regierungsbezirk Kattowitz, PL); polský zábor
[Bochov] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Břeclav] – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)
[Cvikov] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Česká Kamenice] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Český Dub] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Český Těšín] – (Regierungsbezirk Kattowitz, PL); polský zábor
[Dobřany] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Doupov] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Dvorce] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Fryštát] – Regierungsbezirk Kattowitz (PL); polský zábor
[Fulnek] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Hartmanice] – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D)
[Hlučín] – (Regierungsbezirk Oppeln, PL)
[Hora Svaté Kateřiny] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Hora Svatého Šebestiána] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Horní Benešov] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Horní Blatná] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Horní Maršov] (Maršov IV, okres se nazýval Maršov) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Horní Planá] – Reichsgau Oberdonau (Linz, A)
[Hostinné] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Hostouň] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Hustopeče] – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)
[Chabařovice] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Chrastava] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Chvalšiny] – Reichsgau Oberdonau (Linz, A)
[Jablunkov] – (Regierungsbezirk Kattowitz); polský zábor
[Jaroslavice] – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)
[Javorník] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Jesenice] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Jindřichov] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Jirkov] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Klimkovice] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Lázně Kynžvart] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Lipová] (Haňšpach) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Litvínov] (Horní Litvínov) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Loučná nad Desnou] (Vízmberk) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Lovosice] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Město Albrechtice] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Město Libavá] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Město Touškov] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Mimoň] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Mohelnice] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Moravský Krumlov] – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)
[Nové Hrady] – Reichsgau Oberdonau (Linz, A)
[Nové Město pod Smrkem] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Nový Bor] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Nýrsko] – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D)
[Odry] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Osoblaha] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Planá] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Poběžovice] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Pohořelice] – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)
[Postoloprty] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Příbor] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Přimda] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Rokytnice nad Jizerou] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Rokytnice v Orlických horách] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Skalná] (Vildštejn) – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Slavonice] – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)
[Staré Město] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Stod] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Štětí] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Štíty] (Šilperk) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Tanvald] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Teplice nad Metují] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Uničov] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Úštěk] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Vejprty] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Vidnava] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Vimperk] – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D)

[Vítkov] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Volary] – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D)
[Vranov nad Dyjí] (Vranov) – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)
[Vrbno pod Pradědem] (Vrbno) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Vyšší Brod] – Reichsgau Oberdonau (Linz, A)
[Zlaté Hory] (Cukmantl) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Žacléř] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)

V CZ_RETRO tyto okresy pro rok 1939 uvedeny nejsou, neboť byly zrušeny nejpozději do 1. 5. 1939, zatímco příslušnost je uváděna k 31. 12. 1939.

V protektorátu zbylé části zabraných soudních okresů (sídlo okresu zabráno); zrušeny 1941 (zpravidla jednorázově 30. 4. 1941 před stanovením nového soudního rozdělení)

[Břeclav-zbylá část] – Oberlandrat Brno
[Český Dub-zbylá část] – Oberlandrat Jičín
[Český Krumlov-zbylá část] – Oberlandrat České Budějovice
[Český Těšín-zbylá část] – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
[Dobřany-zbylá část] – Oberlandrat Plzeň
[Horšovský Týn-zbylá část] – Oberlandrat Klatovy
[Hustopeče-zbylá část] – Oberlandrat Brno
[Chvalšiny-zbylá část] – Oberlandrat České Budějovice
[Kaplice-zbylá část] – Oberlandrat České Budějovice
[Kašperské Hory-zbylá část] – Oberlandrat Klatovy
[Lanškroun-zbylá část] – Oberlandrat Hradec Králové
[Litoměřice-zbylá část] – Oberlandrat Mělník
[Lovosice-zbylá část] – Oberlandrat Mělník
[Mimoň-zbylá část] – Oberlandrat Jičín
[Mohelnice-zbylá část] – Oberlandrat Prostějov
[Moravská Třebová-zbylá část] – Oberlandrat Prostějov
[Moravský Krumlov-zbylá část] – Oberlandrat Brno/Jihlava
[Nový Jičín-zbylá část] – Oberlandrat Kroměříž
[Nýrsko-zbylá část] – Oberlandrat Klatovy
[Postoloprty-zbylá část] – Oberlandrat Kladno
[Prachatice-zbylá část] – Oberlandrat Tábor
[Příbor-zbylá část] – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
[Slavonice-zbylá část] – Oberlandrat Jihlava
[Šternberk-zbylá část] – Oberlandrat Olomouc
[Uničov-zbylá část] – Oberlandrat Prostějov
[Vimperk-zbylá část] – Oberlandrat Klatovy
[Vranov nad Dyjí-zbylá část] – Oberlandrat Jihlava
[Znojmo-zbylá část] – Oberlandrat Jihlava

Přehled obsahuje jen zbylé části zahrnující alespoň jednu osadu. Nezahrnuje tedy území tvořená pouhými místními částmi, neevidovanými lokalitami či neobydlená. V CZ_RETRO jsou nicméně obsaženy i zbylé části ostatních okresů.

V CZ_RETRO je místo „-zbylá část“ ve sloupci okres_1939 uvedena provizorní příslušnost k okresnímu soudu, např. místo „Břeclav-zbylá část“ se uvádí „Břeclav (OS Hodonín)“. Příslušnost k okresnímu správnímu úřadu ve sloupci p_okr1939 se uvádí např. „Břeclav (OkÚ Hodonín)“.

Odtržené části soudních okresů (části soudních okresů podléhajících záboru, jejichž sídlo zůstalo na území ČSR/Protektorátu)

Tyto okresy byly zrušeny:

a) v župě Sudetské 30. 4. 1939 (před stanovením jejího rozdělení, tj. 1. 5. 1939)

b) ve zbytku německého záboru do 1. 5. 1939 (nejpravděpodobněji ke dni tamního sčítání obyvatel, podrobnosti nejsou známy), pravděpodobně již před 15. 4. 1939 (rozdělení záboru)

c) v polském záboru 27. 10. 1938 (začlenění záboru), toho se však odtržené části netýkají

[Bělá pod Bezdězem-odtržená část] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[České Budějovice-odtržená část] – Reichsgau Oberdonau (Linz)
[Dačice-odtržená část] – Reichsgau Niederdonau (Wien)
[Domažlice-odtržená část] – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D)
[Dvůr Králové nad Labem-odtržená část] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Hranice-odtržená část] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Jaroměř-odtržená část] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Jemnice-odtržená část] – Reichsgau Niederdonau (Wien)
[Jevíčko-odtržená část] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Jilemnice-odtržená část] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Jindřichův Hradec-odtržená část] – Reichsgau Niederdonau (Wien)
[Kdyně-odtržená část] – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D)
[Klatovy-odtržená část] – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D)
[Konice-odtržená část] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Lipník nad Bečvou-odtržená část] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Litomyšl-odtržená část] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Litovel-odtržená část] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Louny-odtržená část] –Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Manětín-odtržená část] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Mnichovo Hradiště-odtržená část] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Netolice-odtržená část] – Reichsgau Oberdonau (Linz)
[Nová Paka-odtržená část] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Nové Město nad Metují-odtržená část] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Olomouc-odtržená část] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Opočno-odtržená část] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Plzeň-odtržená část] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Police nad Metují-odtržená část] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Polička-odtržená část] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)

[Rakovník-odtržená část] – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
[Rychnov nad Kněžnou-odtržená část] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Sušice-odtržená část] – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D)
[Trhové Sviny-odtržená část] – Reichsgau Oberdonau (Linz)
[Turnov-odtržená část] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Třeboň-odtržená část] – Reichsgau Niederdonau (Wien)
[Ústí nad Orlicí-odtržená část] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Vysoké nad Jizerou-odtržená část] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Žamberk-odtržená část] – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
[Železný Brod-odtržená část] – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Židlochovice-odtržená část] – Reichsgau Niederdonau (Wien)

Přehled obsahuje jen odtržené části zahrnující alespoň jednu osadu. Nezahrnuje tedy území tvořená pouhými místními částmi, neevidovanými lokalitami či neobydlená. V CZ_RETRO jsou nicméně obsaženy i odtržené části ostatních okresů.

V CZ_RETRO je místo „-odtržená část“ uvedena provizorní příslušnost k německému okresnímu (úřednímu) soudu (Amtsgericht), např. místo „Turnov-odtržená část“ se uvádí „Turnov (ÚřS Liberec)“. Tyto příslušnosti se však uvádějí jen v řádku okres_1938b (nikoli již okres_1939, znázorňující stav ke konci roku), neboť byly zrušeny nejpozději
30. 4. 1939. Příslušnost k okresnímu správnímu úřadu ve sloupci p_okr1939 se uvádí např. „Turnov (ŘKSdÚ)“, což odpovídá tomu, že odtržené části spadaly přímo pod úřad Říšského komisaře pro sudetoněmecká území (Reichskomisar für die Sudetendeutsche Gebiete, tj. pro veškerý německý zábor, tj. ještě před jeho rozdělením 15. 4. 1939; jmenovitě šlo o K. Henleina).

Příslušnost okresů k vyšším správním obvodům (krajské popř. zemské úrovně) v roce 1942

V roce 1942 došlo ke značné redukci počtů politických okresů i Oberlandrátů (obojí částečně redukovány již 1940). Dočasně (jen do roku 1945) byla změněna i hranice mezi Čechami a Moravou (1940) s tím, že po „definitivní“ úpravě soudnictví v roce 1941 náležely celé okresy Jindřichův Hradec, Štoky, Polná a Přibyslav k Moravě. Přitom soudní okres Jindřichův Hradec (rozumí se jeho nezabraná část) byl zmenšen o obce připojené k soudním okresům Třeboň, Veselí nad Lužnicí a Kamenice nad Lipou v Čechách. Dále soudní okresy Štoky a Přibyslav byly zvětšeny o některé obce okresu Havlíčkův (Německý) Brod, přičemž tento okres (včetně sídla) zůstal v Čechách. Analogicky byl zvětšen i soudní okres Kunštát (vždy moravský) a to o některé obce soudního okresu Polička, přičemž tento okres (včetně sídla) zůstal v Čechách. Současně byly v Havlíčkově Brodě, Jindřichově Hradci i Poličce zrušeny okresní úřady. Příslušné soudní okresy (nadále stavební prvky politických okresů) byly připojeny (v témže pořadí) k politickým okresům Humpolec (Čechy), Telč (předtím i později Dačice, obojí Morava), Litomyšl (Čechy). K zásadní redukci politických okresů (ale při zachování všech soudních okresů) stejně jako obvodů Oberlandrat došlo v roce 1942. Patrná je i ze zobrazení GIS při porovnání stavů 1939 a 1945a (stav 1942 dosud zveřejněn nebyl).
Pro úsporu místa se zde neuvádí německý název okresu (uveden jen v přehledu pro rok 1945).

* = Okresy na zabraném území; včetně okresů se sídly mimo dnešní české území, které sem zasahovaly (uvedeny *kurzívou*); odlišeny jsou též hnědým písmem.

Výčet soudních okresů podle stavu na konci roku 1942 (v CZ_RETRO dosud nezveřejněn)

Aš* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Bechyně – Oberlandrat České Budějovice
Bělá pod Bezdězem – Oberlandrat Praha-venkov
Benátky nad Jizerou (Nové Benátky) – Oberlandrat Praha-venkov
Benešov – Oberlandrat Praha-venkov
Beroun – Oberlandrat Praha-venkov
Bílina* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Bílovec* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Blansko – Oberlandrat Brno
Blatná – Oberlandrat Plzeň
Blovice – Oberlandrat Plzeň
Bojkovice – Oberlandrat Brno
Boskovice – Oberlandrat Brno
Brandýs nad Labem – Oberlandrat Praha-venkov
Brno (město) – Oberlandrat Brno*, v CZ_RETRO Brno (město)*
Brno-venkov – Oberlandrat Brno
Broumov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Bruntál* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Březnice – Oberlandrat Plzeň
Bučovice – Oberlandrat Brno
Bystřice nad Pernštejnem – Oberlandrat Jihlava
Bystřice pod Hostýnem – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Čáslav – Oberlandrat Praha-venkov
Česká Lípa* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Česká Skalice – Oberlandrat Hradec Králové
České Budějovice – Oberlandrat České Budějovice
Český Brod – Oberlandrat Praha-venkov
Český Krumlov* – Reichsgau Oberdonau (Linz, A), Ostmark
Dačice – Oberlandrat Jihlava
Děčín* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Dobříš – Oberlandrat Praha-venkov
Dolní Kralovice – Oberlandrat České Budějovice
Domažlice – Oberlandrat Plzeň
Dubá* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Duchcov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Dvůr Králové nad Labem – Oberlandrat Hradec Králové
Frenštát pod Radhoštěm – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Frýdek – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)

Frýdlant* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
***Gmünd** (A)* – Reichsgau Niederdonau (Wien, A), Ostmark*
Habry – Oberlandrat Praha-venkov
Havlíčkův Brod (Německý Brod) – Oberlandrat České Budějovice
Hlinsko – Oberlandrat Hradec Králové
Hluboká nad Vltavou – Oberlandrat České Budějovice
Hodonín – Oberlandrat Brno
Holešov – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Holice – Oberlandrat Hradec Králové
Horažďovice – Oberlandrat Plzeň
***Horn** (A)* – Reichsgau Niederdonau (Wien, A), Ostmark*
Horšovský Týn* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Hořice – Oberlandrat Hradec Králové
Hořovice – Oberlandrat Praha-venkov
Hradec Králové – Oberlandrat Hradec Králové
Hranice – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Hrotovice – Oberlandrat Jihlava
Humpolec – Oberlandrat České Budějovice
Cheb-město* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland, *v CZ_RETRO Cheb (město)*
Cheb-venkov* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland, *v CZ_RETRO Cheb*
Chlumec nad Cidlinou – Oberlandrat Hradec Králové
Chomutov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Chotěboř – Oberlandrat Hradec Králové
Chrudim – Oberlandrat Hradec Králové
Ivančice – Oberlandrat Brno
Jablonec nad Nisou* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Jablonné v Podještědí* (Německé Jablonné) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Jáchymov* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Jaroměř – Oberlandrat Hradec Králové
Jemnice – Oberlandrat Jihlava
Jeseník* (Frývaldov) – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Jevíčko – Oberlandrat Brno
Jičín – Oberlandrat Hradec Králové
Jihlava – Oberlandrat Jihlava
Jilemnice – Oberlandrat Hradec Králové
Jílové u Prahy (Jílové) – Oberlandrat Praha-venkov
Jindřichův Hradec – Oberlandrat Jihlava
Kadaň* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Kamenice nad Lipou – Oberlandrat České Budějovice
Kaplice* – Reichsgau Oberdonau (Linz, A), Ostmark
Karlovy Vary-město* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland, *v CZ_RETRO Karlovy Vary (město)*
Karlovy Vary-venkov* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland, *v CZ_RETRO Karlovy Vary*
Kašperské Hory* – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D), Land Bayern
Kdyně – Oberlandrat Plzeň
Kladno – Oberlandrat Praha-venkov
Klatovy – Oberlandrat Plzeň
Klobouky u Brna (Klobouky) – Oberlandrat Brno
Kojetín – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Kolín – Oberlandrat Praha-venkov
Konice – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Kostelec nad Černými lesy – Oberlandrat Praha-venkov
Kostelec nad Orlicí – Oberlandrat Hradec Králové
Kouřim – Oberlandrat Praha-venkov
Králíky* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Kralovice – Oberlandrat Plzeň
Kralupy nad Vltavou – Oberlandrat Praha-venkov
Kraslice* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Krnov* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Kroměříž – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Křivoklát – Oberlandrat Praha-venkov
Kunštát – Oberlandrat Brno
Kutná Hora – Oberlandrat Praha-venkov
Kyjov – Oberlandrat Brno
Lanškroun* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Ledeč nad Sázavou – Oberlandrat České Budějovice
Libáň – Oberlandrat Hradec Králové
Liberec-město* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland, *v CZ_RETRO Liberec (město)*
Liberec-venkov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland, *v CZ_RETRO Liberec*
Libochovice – Oberlandrat Praha-venkov
Lipník nad Bečvou – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Lišov – Oberlandrat České Budějovice
Litoměřice* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Litomyšl – Oberlandrat Hradec Králové
Litovel – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Loket* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Lomnice nad Lužnicí – Oberlandrat České Budějovice
Lomnice nad Popelkou – Oberlandrat Hradec Králové
Louny – Oberlandrat Praha-venkov
Manětín – Oberlandrat Plzeň
Mariánské Lázně* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Mělník – Oberlandrat Praha-venkov
Městec Králové – Oberlandrat Hradec Králové
Mikulov* – Reichsgau Niederdonau (Wien, A), Ostmark
Milevsko – Oberlandrat České Budějovice
Mirovice – Oberlandrat Plzeň
Místek – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Mladá Boleslav – Oberlandrat Praha-venkov
Mladá Vožice – Oberlandrat České Budějovice
Mnichovo Hradiště – Oberlandrat Praha-venkov
Moravská Třebová* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Moravské Budějovice – Oberlandrat Jihlava
Moravský Beroun* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Most* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Náchod – Oberlandrat Hradec Králové
Náměšť nad Oslavou – Oberlandrat Jihlava
Napajedla – Oberlandrat Brno
Nasavrky – Oberlandrat Hradec Králové
Nechanice – Oberlandrat Hradec Králové
Nejdek* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Nepomuk – Oberlandrat Plzeň
Netolice – Oberlandrat České Budějovice

Neveklov – Oberlandrat Praha-venkov
Nová Bystřice* – Reichsgau Niederdonau (Wien, A), Ostmark
Nová Paka – Oberlandrat Hradec Králové
Nové Město na Moravě – Oberlandrat Jihlava
Nové Město nad Metují – Oberlandrat Hradec Králové
Nové Strašecí – Oberlandrat Praha-venkov
Nový Bydžov – Oberlandrat Hradec Králové
Nový Jičín* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Nymburk – Oberlandrat Hradec Králové
Olomouc-město – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava), *v CZ_RETRO Olomouc (město)*
Olomouc-venkov – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava), *v CZ_RETRO Olomouc*
Opava-město* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland, *v CZ_RETRO Opava (město)*
Opava-venkov* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland, *v CZ_RETRO Opava*
Opočno – Oberlandrat Hradec Králové
Ostrava-město (Moravská Ostrava-město) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava), *v CZ_RETRO Moravská Ostrava (město)*
Pacov – Oberlandrat České Budějovice
Pardubice – Oberlandrat Hradec Králové
Pelhřimov – Oberlandrat České Budějovice
Písek – Oberlandrat Plzeň
Plánice – Oberlandrat Plzeň
Plumlov – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Plzeň-město – Oberlandrat Plzeň, *v CZ_RETRO Plzeň (město)*
Plzeň-venkov – Oberlandrat Plzeň, *v CZ_RETRO Plzeň*
Počátky – Oberlandrat České Budějovice
Podbořany* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Poděbrady – Oberlandrat Hradec Králové
Police nad Metují – Oberlandrat Hradec Králové
Polička – Oberlandrat Hradec Králové
Polná – Oberlandrat Jihlava
Praha (hlavní město Praha) – *(nepatří k žádnému Oberlandratu, jehož funkci plní hl. m. Praha)*
Praha-sever – Oberlandrat Praha-venkov
Praha-východ – Oberlandrat Praha-venkov
Praha-západ – Oberlandrat Praha-venkov
Prachatice* – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D), Land Bayern
Prostějov – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Přelouč – Oberlandrat Hradec Králové
Přerov – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Přeštice – Oberlandrat Plzeň
Příbram – Oberlandrat Praha-venkov
Přibyslav – Oberlandrat Jihlava
Přísečnice* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland, *bez okresního úřadu „Landkreis“*
Rakovník – Oberlandrat Praha-venkov
***Ratibor** (PL)* – Regierungsbezirk Oppeln (Opole, PL), Provinz Oberschlesien*
***Rohrbach** (A)* – Reichsgau Oberdonau (Linz, A), Ostmark*
Rokycany – Oberlandrat Plzeň
Roudnice nad Labem – Oberlandrat Praha-venkov
Rožnov pod Radhoštěm – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Rumburk* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Rychnov nad Kněžnou – Oberlandrat Hradec Králové
Rýmařov* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Říčany – Oberlandrat Praha-venkov
Sedlčany – Oberlandrat Praha-venkov
Sedlec – Oberlandrat Praha-venkov
Semily – Oberlandrat Hradec Králové
Skuteč – Oberlandrat Hradec Králové
Slaný – Oberlandrat Praha-venkov
Slavkov u Brna – Oberlandrat Brno
Soběslav – Oberlandrat České Budějovice
Sobotka – Oberlandrat Hradec Králové
Sokolov* (Falknov nad Ohří) – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Strakonice – Oberlandrat Plzeň
Strážnice – Oberlandrat Brno
Stříbro* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Sušice – Oberlandrat Plzeň
Svitavy* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Šluknov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Šternberk* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Štoky – Oberlandrat Jihlava
Šumperk* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Tábor – Oberlandrat České Budějovice
Tachov* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Telč – Oberlandrat Jihlava
Teplá* (Město Teplá) – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Teplice* (Teplice-Šanov) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
***Těšín** (Cieszyn, Teschen, PL) – Regierungsbezirk Kattowitz (Katowice, PL), Provinz Oberschlesien*
Tišnov – Oberlandrat Brno
Trhové Sviny – Oberlandrat České Budějovice
Trutnov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Třebíč – Oberlandrat Jihlava
Třeboň – Oberlandrat České Budějovice
Třešť – Oberlandrat Jihlava
Turnov – Oberlandrat Hradec Králové
Týn nad Vltavou – Oberlandrat České Budějovice
Uherské Hradiště – Oberlandrat Brno
Uherský Brod – Oberlandrat Brno
Uherský Ostroh – Oberlandrat Brno
Uhlířské Janovice – Oberlandrat Praha-venkov
Unhošť – Oberlandrat Praha-venkov
Úpice – Oberlandrat Hradec Králové
Ústí nad Labem-město* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland, *v CZ_RETRO Ústí nad Labem (město)*
Ústí nad Labem-venkov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland, *v CZ_RETRO Ústí nad Labem*
Ústí nad Orlicí – Oberlandrat Hradec Králové
Valašské Klobouky – Oberlandrat Brno
Valašské Meziříčí – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Varnsdorf* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Velká Bíteš – Oberlandrat Jihlava
Velké Meziříčí – Oberlandrat Jihlava
Velvary – Oberlandrat Praha-venkov
Veselí nad Lužnicí – Oberlandrat České Budějovice
Vizovice – Oberlandrat Brno

Vlašim – Oberlandrat Praha-venkov
Vodňany – Oberlandrat Plzeň
Volyně – Oberlandrat Plzeň
Votice – Oberlandrat Praha-venkov
Vrchlabí* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Vsetín – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Vysoké Mýto – Oberlandrat Hradec Králové
Vysoké nad Jizerou – Oberlandrat Hradec Králové
Vyškov – Oberlandrat Brno
***Waidhofen an der Thaya** (A)* – Reichsgau Niederdonau (Wien, A), Ostmark*
***Waldmünchen** (D)* – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D), Land Bayern*
Zábřeh* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Zbiroh – Oberlandrat Plzeň
Zbraslav – Oberlandrat Praha-venkov
Zdounky – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Zlín – Oberlandrat Brno
Znojmo* – Reichsgau Niederdonau (Wien, A), Ostmark
Žamberk – Oberlandrat Hradec Králové
Žatec* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Ždánice – Oberlandrat Brno
Žďár nad Sázavou (Město Žďár, Žďár) – Oberlandrat Jihlava
Železná Ruda* – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D), Land Bayern
Železný Brod – Oberlandrat Hradec Králové
Židlochovice – Oberlandrat Brno
Žlutice* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland

Poznámka: Někdejší okresy **Moravská Ostrava-východ** i **Moravská Ostrava-západ** se po vzniku statutárního města Ostravy staly pouhými soudními obvody. Nic na tom nemění fakt, že Krmelín, Proskovice a Stará Ves nad Ondřejnicí byly spravovány někdy okresním soudem Místek, někdy okresním soudem Ostrava-západ. Každopádně však byly roku 1941 připojeny k okresu Místek.

Příslušnost okresů k vyšším správním obvodům (krajské popř. zemské úrovně) v roce 1945

V letech 1942–1945 docházelo již jen k drobným úpravám soudních a politických okresů. Jedinou významnou změnou členění bylo zrušení pražského oberlandrátu, kdy kompetence přešla na magistrát (jen pro Prahu), politický okres Praha-venkov-sever (soudní okresy Praha-sever, Praha-východ, Praha-západ) a politický okres Praha-venkov-jih (tehdy soudní okresy Jílové u Prahy, Říčany, Zbraslav). Širší okolí Prahy tak bylo rozděleno mezi oberlandráty Plzeň, České Budějovice a Hradec Králové.

Pro úsporu místa se zde neuvádí příslušnost k vyšším celkům (uvedena jen v přehledu pro rok 1942). U všech okresů se uvádí německý úřední název z počátku roku 1945, pouze u městských a venkovských okresů (na území Říše i Protektorátu) se připojuje ještě „Stadtkreis“, „Landkreis“ (který je jen zde implicitní pro všechny ostatní okresy) resp. „-Stadt“, „-Land“. Zde uvedené německé názvy je přípustné používat pro pojmenování okresů (resp. jejich sídel) výhradně jen pro dobu německé okupace.

* = Okresy na zabraném území, včetně okresů se sídly mimo dnešní české území, které sem zasahovaly (odlišeny *kurzívou*); mimoto jsou odlišeny hnědou barvou.

Výčet soudních okresů podle stavu na přelomu dubna a května roku 1945 (okres_1945a).

Aš* (Asch) – Regierungsbezirk Eger (Cheb)
Bechyně (Beching) – Oberlandrat České Budějovice
Bělá pod Bezdězem (Weißwasser) – Oberlandrat Hradec Králové
Benátky nad Jizerou (Nové Benátky, Neu-Benatek) – Oberlandrat Hradec Králové
Benešov (Beneschau) – Oberlandrat České Budějovice, *zahrnuje též území dočasně zrušeného okresu Neveklov*
Beroun (Beraun) – Oberlandrat Plzeň
Bílina* (Bilin) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Bílovec* (Wagstadt) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Blansko (Blanz) – Oberlandrat Brno
Blatná (Blatna) – Oberlandrat Plzeň
Blovice (Blowitz) – Oberlandrat Plzeň
Bojkovice (Bojkowitz) – Oberlandrat Brno
Boskovice (Boskowitz) – Oberlandrat Brno
Brandýs nad Labem (Brandeis an der Elbe) – Oberlandrat Hradec Králové
Brno-město (Landeshauptstadt Brünn) – Oberlandrat Brno, *v CZ_RETRO Brno (město)*
Brno-venkov (Brünn-Land) – Oberlandrat Brno
Broumov* (Braunau) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Bruntál* (Freudenthal) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Březnice (Bresnitz) – Oberlandrat Plzeň
Bučovice (Butschowitz) – Oberlandrat Brno
Bystřice nad Pernštejnem (Bistritz ob Pernstein) – Oberlandrat Jihlava
Bystřice pod Hostýnem (Bistritz am Hostein) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Čáslav (Tschaslau) – Oberlandrat Hradec Králové
Česká Lípa* (Böhmisch Leipa) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Česká Skalice (Böhmisch-Skalitz) – Oberlandrat Hradec Králové
České Budějovice (Budweis) – Oberlandrat České Budějovice
Český Brod (Böhmisch-Brod) – Oberlandrat Hradec Králové
Český Krumlov* (Krummau an der Moldau) – Reichsgau Oberdonau (Linz, A)
Dačice (Datschitz) – Oberlandrat Jihlava
Děčín* (Tetschen) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Dobruška (Gutenfeld) – Oberlandrat Hradec Králové
Dobříš (Doberschisch) – Oberlandrat České Budějovice
Dolní Kralovice (Unter-Kralowitz) – Oberlandrat České Budějovice
Domažlice (Taus) – Oberlandrat Plzeň
Dubá* (Dauba) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Duchcov* (Dux) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Dvůr Králové nad Labem (Königinshof an der Elbe) – Oberlandrat Hradec Králové
Frenštát pod Radhoštěm (Frankstadt unter dem Radhoscht) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Frýdek (Friedeck) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava), *zahrnuje též území dočasně zrušeného okresu Místek*

Frýdlant* (Friedland (Isergebirge)) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
***Gmünd** (A)* – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)*
Habry (Habern) – Oberlandrat Hradec Králové
Havlíčkův Brod (Německý Brod, Deutsch-Brod) – Oberlandrat České Budějovice
Hlinsko (Hlinsko) – Oberlandrat Hradec Králové
Hluboká nad Vltavou (Frauenberg) – Oberlandrat České Budějovice
Hodonín (Göding) – Oberlandrat Brno
Holešov (Holleschau) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Holice (Holitz) – Oberlandrat Hradec Králové
Horažďovice (Horaschdowitz) – Oberlandrat Plzeň
***Horn** (A)* – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)*
Horšovský Týn* (Bischofteinitz) – Regierungsbezirk Eger (Cheb)
Hořice (Horschitz) – Oberlandrat Hradec Králové
Hořovice (Horschowitz) – Oberlandrat Plzeň
Hradec Králové (Königgrätz) – Oberlandrat Hradec Králové
Hranice (Mährisch-Weißkirchen) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Hrotovice (Hrottowitz) – Oberlandrat Jihlava
Humpolec (Gumpolds) – Oberlandrat České Budějovice
Cheb-město* (Stadtkreis Eger) – Regierungsbezirk Eger (Cheb), *v CZ_RETRO Cheb (město)*
Cheb-venkov* (Landkreis Eger) – Regierungsbezirk Eger (Cheb), *v CZ_RETRO Cheb*
Chlumec nad Cidlinou (Chlumetz an der Zidlina) – Oberlandrat Hradec Králové
Chomutov* (Komotau) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Chotěboř (Chotieborsch) – Oberlandrat Hradec Králové
Chrudim (Chrudim) – Oberlandrat Hradec Králové
Ivančice (Eibenschütz) – Oberlandrat Brno
Jablonec nad Nisou* (Gablonz an der Neiße) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Jablonné v Podještědí* (Německé Jablonné, Deutsch Gabel) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Jáchymov* (Sankt Joachimsthal) – Regierungsbezirk Eger (Cheb)
Jaroměř (Jermer) – Oberlandrat Hradec Králové
Jemnice (Jamnitz) – Oberlandrat Jihlava
Jeseník* (Frývaldov, Freiwaldau) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Jevíčko (Gewitsch) – Oberlandrat Brno
Jičín (Jitschin) – Oberlandrat Hradec Králové
Jihlava (Iglau) – Oberlandrat Jihlava
Jilemnice (Starkenbach) – Oberlandrat Hradec Králové
Jílové u Prahy (Jílové, Eule) – *(nepatří k žádnému Oberlandratu, jehož funkci plní hl. m. Praha)*
Jindřichův Hradec (Neuhaus) – Oberlandrat Jihlava
Kadaň* (Kaaden) – Regierungsbezirk Eger (Cheb)
Kamenice nad Lipou (Kamnitz an der Linde) – Oberlandrat České Budějovice
Kaplice* (Kaplitz) – Reichsgau Oberdonau (Linz, A)
Karlovy Vary-město* (Stadtkreis Karlsbad) – Regierungsbezirk Eger (Cheb), *v CZ_RETRO Karlovy Vary (město)*
Karlovy Vary-venkov* (Landkreis Karlsbad) – Regierungsbezirk Eger (Cheb), *v CZ_RETRO Karlovy Vary*
Kašperské Hory* (Bergreichenstein) – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D)
Kdyně (Neugedein) – Oberlandrat Plzeň
Kladno (Kladno) – Oberlandrat Plzeň
Klatovy (Klattau) – Oberlandrat Plzeň
Klobouky u Brna (Klobouky, Klobouk) – Oberlandrat Brno
Kojetín (Kojetein) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Kolín (Kolin) – Oberlandrat Hradec Králové
Konice (Konitz) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Kostelec nad Černými lesy (Schwarzkosteletz) – Oberlandrat Hradec Králové
Kostelec nad Orlicí (Adlerkosteletz) – Oberlandrat Hradec Králové
Kouřim (Gurim) – Oberlandrat Hradec Králové
Králíky* (Grulich) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Kralovice (Kralowitz) – Oberlandrat Plzeň
Kralupy nad Vltavou (Kralup an der Moldau) – Oberlandrat Plzeň
Kraslice* (Graslitz) – Regierungsbezirk Eger (Cheb)
Krásná Hora nad Vltavou (Schönberg an der Moldau) – Oberlandrat České Budějovice
Krnov* (Jägerndorf) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Kroměříž (Kremsier) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Křivoklát (Pürglitz) – Oberlandrat Plzeň
Kunštát (Kunstadt) – Oberlandrat Brno
Kutná Hora (Kuttenberg) – Oberlandrat Hradec Králové
Kyjov (Gaya) – Oberlandrat Brno
Lanškroun* (Landskron) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Ledeč nad Sázavou (Ledetsch an der Sasau) – Oberlandrat České Budějovice
Libáň (Liban) – Oberlandrat Hradec Králové
Liberec-město* (Stadtkreis Reichenberg) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), *v CZ_RETRO Liberec (město)*
Liberec-venkov* (Landkreis Reichenberg) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), *v CZ_RETRO Liberec*
Libochovice (Libochowitz) – Oberlandrat Plzeň
Lipník nad Bečvou (Leipnik) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Lišov (Lischau) – Oberlandrat České Budějovice
Litoměřice* (Leitmeritz) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Litomyšl (Leitomischl) – Oberlandrat Hradec Králové
Litovel (Littau) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Loket* (Elbogen) – Regierungsbezirk Eger (Cheb)
Lomnice nad Lužnicí (Lomnitz an der Lainsitz) – Oberlandrat České Budějovice
Lomnice nad Popelkou (Lomnitz an der Popelka) – Oberlandrat Hradec Králové
Louny (Laun) – Oberlandrat Plzeň
Manětín (Manetin) – Oberlandrat Plzeň
Mariánské Lázně* (Marienbad) – Regierungsbezirk Eger (Cheb)
Mělník (Melnik) – Oberlandrat Hradec Králové
Městec Králové (Königstädtel) – Oberlandrat Hradec Králové
Mikulov* (Nikolsburg) – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)
Milevsko (Mühlhausen) – Oberlandrat České Budějovice
Mirovice (Mirowitz) – Oberlandrat Plzeň
Místek (Friedberg) – viz Frýdek
Mladá Boleslav (Jungbunzlau) – Oberlandrat Hradec Králové
Mladá Vožice (Jung-Woschitz) – Oberlandrat České Budějovice
Mnichovo Hradiště (Münchengrätz) – Oberlandrat Hradec Králové
Moravská Třebová* (Mährisch Trübau) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Moravské Budějovice (Mährisch-Budwitz) – Oberlandrat Jihlava

Moravský Beroun* (Bärn) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Most* (Brüx) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Náchod (Nachod) – Oberlandrat Hradec Králové
Náměšť nad Oslavou (Namiest) – Oberlandrat Jihlava
Napajedla (Napajedl) – Oberlandrat Brno
Nasavrky (Nassaberg) – Oberlandrat Hradec Králové
Nechanice (Nechanitz) – Oberlandrat Hradec Králové
Nejdek* (Neudek) – Regierungsbezirk Eger (Cheb)
Nepomuk (Nepomuk) – Oberlandrat Plzeň
Netolice (Nettolitz) – Oberlandrat České Budějovice
Neveklov (Neweklau) – viz Benešov
Nová Bystřice* (Neubistritz) – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)
Nová Paka (Neupaka) – Oberlandrat Hradec Králové
Nové Město na Moravě (Neustadtel) – Oberlandrat Jihlava
Nové Město nad Metují (Neustadt an der Mettau) – Oberlandrat Hradec Králové
Nové Strašecí (Neu-Straschitz) – Oberlandrat Plzeň
Nový Bydžov (Neu-Bidschow) – Oberlandrat Hradec Králové
Nový Jičín* (Neu Titschein) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Nymburk (Neuenburg an der Elbe) – Oberlandrat Hradec Králové
Olomouc-město (Olmütz-Stadt) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava), *v CZ_RETRO Olomouc (město)*
Olomouc-venkov (Olmütz-Land) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava), *v CZ_RETRO Olomouc*
Opava-město* (Stadtkreis Troppau) – Regierungsbezirk Troppau (Opava), *v CZ_RETRO Opava (město)*
Opava-venkov* (Landkreis Troppau) – Regierungsbezirk Troppau (Opava), *v CZ_RETRO Opava*
Ostrava-město (Moravská Ostrava, Mährisch Ostrau-Stadt) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava), *v CZ_RETRO Moravská Ostrava (město)*
Opočno (Opotschno) – viz Dobruška
Pacov (Patzau) – Oberlandrat České Budějovice
Pardubice (Pardubitz) – Oberlandrat Hradec Králové
Pelhřimov (Pilgrams) – Oberlandrat České Budějovice
Písek (Pisek) – Oberlandrat Plzeň
Plánice (Planitz) – Oberlandrat Plzeň
Plumlov (Blumenau) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Plzeň-město (Pilsen-Stadt) – Oberlandrat Plzeň, *v CZ_RETRO Plzeň (město)*
Plzeň-venkov (Pilsen-Land) – Oberlandrat Plzeň, *v CZ_RETRO Plzeň*
Počátky (Potschatek) – Oberlandrat České Budějovice
Podbořany* (Podersam) – Regierungsbezirk Eger (Cheb)
Poděbrady (Podiebrad) – Oberlandrat Hradec Králové
Police nad Metují (Politz an der Mettau) – Oberlandrat Hradec Králové
Polička (Politschka) – Oberlandrat Hradec Králové
Polná (Polna) – Oberlandrat Jihlava
Praha (hlavní město Praha, Hauptstadt Prag) – (*nepatří k žádnému Oberlandratu, jehož funkci plní hl. m. Praha*)
Praha-sever (Prag-Nord) – *(nepatří k žádnému Oberlandratu, jehož funkci plní hl. m. Praha)*
Praha-východ (Prag-Ost) – *(nepatří k žádnému Oberlandratu, jehož funkci plní hl. m. Praha)*
Praha-západ (Prag-West) – *(nepatří k žádnému Oberlandratu, jehož funkci plní hl. m. Praha)*
Prachatice* (Prachatitz) – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D)
Prostějov (Proßnitz) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Přelouč (Pschelautsch) – Oberlandrat Hradec Králové
Přerov (Prerau) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Přeštice (Pschestitz) – Oberlandrat Plzeň
Příbram (Pibrans) – Oberlandrat České Budějovice
Přibyslav (Primislau) – Oberlandrat Jihlava
Přísečnice* (Preßnitz) – Regierungsbezirk Eger (Cheb), *bez okresního úřadu „Landkreis“*
Rakovník (Rakonitz) – Oberlandrat Plzeň
***Ratibor** (PL)* – Regierungsbezirk Oppeln (Opole, PL)*
***Rohrbach** (A)* – Reichsgau Oberdonau (Linz, A)*
Rokycany (Rokitzan) – Oberlandrat Plzeň
Roudnice nad Labem (Raudnitz an der Elbe) – Oberlandrat Plzeň
Rožnov pod Radhoštěm (Rosenau) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Rumburk* (Rumburg) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Rychnov nad Kněžnou (Reichenau an der Knieschna) – Oberlandrat Hradec Králové
Rýmařov* (Römerstadt) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Říčany (Ritschan) – *(nepatří k žádnému Oberlandratu, jehož funkci plní hl. m. Praha)*
Sedlčany (Seltschan) – viz Krásná Hora nad Vltavou
Sedlec (Sedletz) – Oberlandrat České Budějovice
Semily (Semil) – Oberlandrat Hradec Králové
Skuteč (Skutsch) – Oberlandrat Hradec Králové
Slaný (Schlan) – Oberlandrat Plzeň
Slavkov u Brna (Austerlitz) – Oberlandrat Brno
Soběslav (Sobieslau) – Oberlandrat České Budějovice
Sobotka (Sobotka) – Oberlandrat Hradec Králové
Sokolov* (Falknov nad Ohří, Falkenau an der Eger) – Regierungsbezirk Eger (Cheb)
Strakonice (Strakonitz) – Oberlandrat Plzeň
Strážnice (Straßnitz) – Oberlandrat Brno
Stříbro* (Mies) – Regierungsbezirk Eger (Cheb)
Sušice (Schüttenhofen) – Oberlandrat Plzeň
Svitavy* (Zwittau) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Šluknov* (Schluckenau) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Šternberk* (Sternberg) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Štoky (Stecken) – Oberlandrat Jihlava
Šumperk* (Mährisch Schönberg) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Tábor (Tabor) – Oberlandrat České Budějovice
Tachov* (Tachau) – Regierungsbezirk Eger (Cheb)
Telč (Teltsch) – Oberlandrat Jihlava
Teplá* (Město Teplá, Tepl) – Regierungsbezirk Eger (Cheb)
Teplice* (Teplice-Šanov, Teplitz-Schönau) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
***Těšín** (Cieszyn, Teschen, PL) – Regierungsbezirk Kattowitz (Katowice, PL)*
Tišnov (Tischnowitz) – Oberlandrat Brno
Trhové Sviny (Schweinitz) – Oberlandrat České Budějovice
Trutnov* (Trautenau) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Třebíč (Trebitsch) – Oberlandrat Jihlava
Třeboň (Wittingau) – Oberlandrat České Budějovice
Třešť (Triesch) – Oberlandrat Jihlava
Turnov (Turnau) – Oberlandrat Hradec Králové
Týn nad Vltavou (Moldautein) – Oberlandrat České Budějovice
Uherské Hradiště (Ungarisch Hradisch) – Oberlandrat Brno

Uherský Brod (Ungarisch-Brod) – Oberlandrat Brno
Uherský Ostroh (Ungarisch-Ostra) – Oberlandrat Brno
Uhlířské Janovice (Kohl-Janowitz) – Oberlandrat Hradec Králové
Unhošť (Unhoscht) – Oberlandrat Plzeň
Úpice (Eipel) – Oberlandrat Hradec Králové
Ústí nad Labem-město* (Stadtkreis Aussig) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), *v CZ_RETRO Ústí nad Labem (město)*
Ústí nad Labem-venkov* (Landkreis Aussig) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), *v CZ_RETRO Ústí nad Labem*
Ústí nad Orlicí (Wildenschwert) – Oberlandrat Hradec Králové
Valašské Klobouky (Wallachisch-Klobouk) – Oberlandrat Brno
Valašské Meziříčí (Wallachisch-Meseritsch) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Varnsdorf* (Warnsdorf) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Velká Bíteš (Heinrichs) – Oberlandrat Jihlava
Velké Meziříčí (Groß-Meseritsch) – Oberlandrat Jihlava
Velvary (Welwarn) – Oberlandrat Plzeň
Veselí nad Lužnicí (Wesseli an der Lainsitz) – Oberlandrat České Budějovice
Vizovice (Wisowitz) – Oberlandrat Brno
Vlašim (Wlaschim) – Oberlandrat České Budějovice
Vodňany (Wodnian) – Oberlandrat Plzeň
Volyně (Wolin) – Oberlandrat Plzeň
Votice (Wotitz) – Oberlandrat České Budějovice
Vrchlabí* (Hohenelbe) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Vsetín (Wsetin) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Vysoké Mýto (Hohenmauth) – Oberlandrat Hradec Králové
Vysoké nad Jizerou (Hochstadt an der Iser) – Oberlandrat Hradec Králové
Vyškov (Wischau) – Oberlandrat Brno
***Waidhofen an der Thaya** (A)* – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)*
***Waldmünchen** (D)* – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D)*
Zábřeh* (Hohenstadt) – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Zbiroh (Sbirow) – Oberlandrat Plzeň
Zbraslav (Königsaal) – *(nepatří k žádnému Oberlandratu, jehož funkci plní hl. m. Praha)*
Zdounky (Zdounek) – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Zlín (Zlin) – Oberlandrat Brno
Znojmo* (Znaim) – Reichsgau Niederdonau (Wien, A)
Žamberk (Senftenberg) – Oberlandrat Hradec Králové
Žatec* (Saaz) – Regierungsbezirk Eger (Cheb)
Ždánice (Steinitz) – Oberlandrat Brno
Žďár nad Sázavou (Žďár, Saar) – Oberlandrat Jihlava
Železná Ruda* (Markt Eisenstein) – Regierungsbezirk Niederbayern u. Oberpfalz (Regensburg, D)
Železný Brod (Eisenbrod) – Oberlandrat Hradec Králové
Židlochovice (Seelowitz) – Oberlandrat Brno
Žlutice* (Luditz) – Regierungsbezirk Eger (Cheb)

Příslušnost okresů ke krajům v letech 1949–1954

Počátkem roku 1949 proběhla zásadní územní reforma. Správní reforma byla provedena v podstatě již roku 1945 přeměnou okresních a zemských úřadů na okresní a zemské národní výbory, což znamenalo počátek faktického vlivu Sovětského svazu včetně napojení KGB a sítě sovětských politických poradců. Další naprostou a zásadní změnou z hlediska územního rozdělení, která následovala v roce 1949, bylo rozmetání systému politických a soudních okresů a jejich náhrada jednotnými okresy. Správa i soudnictví (na rozdíl od období 1854–1868) zůstaly odděleny, ale jejich „nezávislost“ byla samozřejmě jen iluzorní, tím spíše v raných 50. letech stalinismu (této nejbrutálnější formy bolševismu).
Ačkoli byla zásadní územní reforma 1949 důsledkem tzv. „Vítězného“ února, je třeba konstatovat, že jeho datum je v podstatě (25. 2. 1948) náhodné, neboť o osudu ČSR bylo rozhodnuto (se souhlasem západních velmocí) již roku 1943 a zásadní opatření v oblasti správy byla provedena již v roce 1945. Únor 1948 byl tedy neblahým, ale historickým nutným dovršením zejména poválečného vývoje. Na druhou stranu je třeba poznamenat, že krajské uspořádání (nahrazující dosud nikdy de facto nepřerušené zemské) sice komunistům vyhovovalo, ale bylo výslednicí předválečné (také, či vesměs nekomunistické) levice, která o náhradu zemí za kraje usilovala již před válkou (správní reforma 1928 tyto plány až na další zhatila). V žádném případě se tedy nejednalo o model správy, který by vytvořila poúnorová politická garnutura (nemluvě o tom, že tak rozsáhlé změny by se ani za necelý rok nestihly).
V červenci 1949 byla zrušena zvláštní postavení (statuty) **Plzně**, **Liberce**, **Olomouce**, **Opavy** a **Ostravy** (netýkalo se Prahy a Brna). V průběhu období (1951) byl zrušen okres **Jáchymov** (téměř jistě v souvislosti se vznikem oblasti koncentračních pracovních táborů na dobývání uranové rudy ve prospěch Sovětského svazu). Přitom rušení okresů (s výjimkou případů vzniku či rozšíření statutárních měst či ztráty státního území) mimo územní reformu je naprostou výjimkou. Takto v mezidobí (mimo léta 1850, 1854, 1868, 1938, 1939, 1945, 1949, 1960) byl zrušen pouze politický okres Polná (1884). Ke zrušení (soudního) okresu s výjimkou výše uvedených případů v mezidobí před rokem 1949 nedošlo vůbec.

Výčet okresů podle stavu k 1. 2. 1949 (okres_1949b):

Aš – Karlovarský
Benešov – Pražský
Beroun – Pražský
Bílina – Ústecký
Bílovec – Ostravský
Blansko – Brněnský
Blatná – Plzeňský
Blovice – Plzeňský
Boskovice – Brněnský
Brandýs nad Labem – Pražský
Brno-město – Brněnský, *v CZ_RETRO Brno (město)*
Brno – Brněnský, *v CZ_RETRO Brno-venkov*
Broumov – Hradecký
Bruntál – Olomoucký
Břeclav – Brněnský
Bučovice – Brněnský
Bystřice nad Pernštejnem – Brněnský
Čáslav – Pardubický
Česká Lípa – Liberecký
České Budějovice – Českobudějovický
Český Brod – Pražský
Český Krumlov – Českobudějovický
Český Těšín – Ostravský
Dačice – Jihlavský
Děčín – Ústecký
Dobruška – Hradecký
Dobříš – Pražský
Doksy – Liberecký
Domažlice – Plzeňský
Duchcov – Ústecký
Dvůr Králové nad Labem – Hradecký
Frenštát pod Radhoštěm – Ostravský
Frýdek-Místek (do 1954 Místek) – Ostravský, *v CZ_RETRO Místek*
Frýdlant – Liberecký
Havlíčkův Brod – Jihlavský
Hlinsko – Pardubický
Hlučín – Ostravský
Hodonín – Gottwaldovský (=Zlínský)
Holešov – Gottwaldovský (=Zlínský)
Holice – Pardubický
Horažďovice – Plzeňský
Horšovský Týn – Plzeňský
Hořice – Hradecký
Hořovice – Pražský
Hradec Králové – Hradecký
Hranice – Olomoucký
Humpolec – Jihlavský
Hustopeče – Brněnský
Cheb – Karlovarský
Chomutov – Ústecký
Chotěboř – Pardubický
Chrudim – Pardubický
Jablonec nad Nisou – Liberecký
Jáchymov – Karlovarský
Jaroměř – Hradecký
Jeseník – Olomoucký
Jičín – Hradecký
Jihlava – Jihlavský
Jilemnice – Liberecký
Jindřichův Hradec – Českobudějovický
Kadaň – Karlovarský
Kamenice nad Lipou – Jihlavský
Kaplice – Českobudějovický
Karlovy Vary – Karlovarský
Karviná – Ostravský
Kladno – Pražský
Klatovy – Plzeňský
Kojetín – Olomoucký
Kolín – Pražský
Kralupy nad Vltavou – Pražský
Kraslice – Karlovarský
Krnov – Ostravský
Kroměříž – Gottwaldovský (=Zlínský)
Kutná Hora – Pražský
Kyjov – Gottwaldovský (=Zlínský)
Lanškroun – Pardubický
Ledeč nad Sázavou – Jihlavský
Liberec-město (zrušen v průběhu roku 1949) – Liberecký, *zrušen v průběhu roku 1949, v CZ_RETRO Liberec (město)*
Liberec-okolí (po zrušení stat. města Liberec v průběhu r. 1949 jen Liberec) – Liberecký, *v CZ_RETRO Liberec*
Litoměřice – Ústecký
Litomyšl – Pardubický
Litovel – Olomoucký
Litvínov – Ústecký
Louny – Ústecký
Lovosice – Ústecký
Mariánské Lázně – Karlovarský
Mělník – Pražský
Mikulov – Brněnský
Milevsko – Českobudějovický
Mladá Boleslav – Pražský
Mnichovo Hradiště – Liberecký
Moravská Třebová – Brněnský
Moravské Budějovice – Jihlavský
Moravský Krumlov – Brněnský
Most – Ústecký
Náchod – Hradecký
Nová Paka – Hradecký
Nové Strašecí – Pražský
Nový Bor – Liberecký
Nový Bydžov – Hradecký
Nový Jičín – Ostravský
Nymburk – Pražský
Olomouc-město – Olomoucký, *zrušen v průběhu roku 1949, v CZ_RETRO Olomouc (město)*
Olomouc – Olomoucký
Opava-město – Ostravský, *zrušen v průběhu roku 1949, v CZ_RETRO Opava (město)*
Opava – Ostravský
Ostrava-město – Ostravský, *zrušen v průběhu roku 1949, v CZ_RETRO Ostrava (město)*
Ostrava – Ostravský
Pacov – Jihlavský
Pardubice – Pardubický
Pelhřimov – Jihlavský
Písek – Českobudějovický
Plasy – Plzeňský
Plzeň-město – Plzeňský, *zrušen v průběhu roku 1949, v CZ_RETRO Plzeň (město)*
Plzeň – Plzeňský
Podbořany – Karlovarský
Poděbrady – Pražský
Polička – Pardubický
Praha (hlavní město Praha) – Pražský (*jako samostatná jednotka v rámci kraje*), *v CZ_RETRO Praha (město)*
Praha-jih – Pražský

Praha-sever – Pražský
Praha-východ – Pražský
Praha-západ – Pražský
Prachatice – Českobudějovický
Prostějov – Olomoucký
Přelouč – Pardubický
Přerov – Olomoucký
Přeštice – Plzeňský
Příbram – Pražský
Rakovník – Pražský
Rokycany – Plzeňský
Rosice – Brněnský
Roudnice nad Labem – Ústecký
Rumburk – Liberecký
Rychnov nad Kněžnou – Hradecký
Rýmařov – Olomoucký
Říčany – Pražský
Sedlčany – Pražský
Semily – Liberecký
Slaný – Pražský
Slavkov u Brna – Brněnský
Soběslav – Českobudějovický
Sokolov – Karlovarský
Stod – Plzeňský
Strakonice – Českobudějovický
Stříbro – Plzeňský
Sušice – Plzeňský
Svitavy – Brněnský
Šternberk – Olomoucký
Šumperk – Olomoucký
Tábor – Českobudějovický
Tachov – Plzeňský
Teplice – Ústecký
Tišnov – Brněnský
Toužim – Karlovarský
Trhové Sviny – Českobudějovický
Trutnov – Hradecký
Třebíč – Jihlavský
Třeboň – Českobudějovický
Třešť – Jihlavský
Turnov – Liberecký
Týn nad Vltavou – Českobudějovický
Uherské Hradiště – Gottwaldovský (=Zlínský)
Uherský Brod – Gottwaldovský (=Zlínský)
Ústí nad Labem – Ústecký
Ústí nad Orlicí – Pardubický
Valašské Klobouky – Gottwaldovský (=Zlínský)
Valašské Meziříčí – Gottwaldovský (=Zlínský)
Velká Bíteš – Brněnský
Velké Meziříčí – Jihlavský
Veselí nad Moravou – Gottwaldovský (=Zlínský)
Vimperk – Českobudějovický
Vítkov – Ostravský
Vlašim – Pražský
Vodňany – Českobudějovický
Votice – Pražský
Vrchlabí – Hradecký
Vsetín – Gottwaldovský (=Zlínský)
Vysoké Mýto – Pardubický
Vyškov – Brněnský
Zábřeh – Olomoucký
Zlín (Gottwaldov) – Gottwaldovský (=Zlínský)
Znojmo – Brněnský
Žamberk – Hradecký
Žatec – Ústecký
Žďár nad Sázavou – Jihlavský
Židlochovice – Brněnský

Poznámka:
V roce 1949 byla celkem u 22 obcí (zahrnujících více osad) vedena okresní (někdy i krajská) hranice tak, že rozřízla území obce na dvě části. V tomto směru se jedná o analogii odtržených a zbylých částí (po roce 1938), kterou však v rámci téhož státu nazýváme odloučenými částmi. Jejich věcné důvody jsou sice nad rámec této retrospektivy, ale je důležité poznamenat, že tvůrce územní reformy před rokem 1960 zásadně neprováděl územní změny obcí. Jinými slovy: pro dotčené obce (resp. jim nadřízené ONV či KNV) bylo úkolem se s tímto rozříznutím vyrovnat, tj. provést příslušné územní změny obcí. Tak se stalo ve 20 případech (ve zbylých 2 případech byly hranice okresů popř. krajů naopak přizpůsobeny území těchto obcí). U příslušných lokalit (mimo tento přehled, ale v databázové i gisové části CZ_RETRO) se pak ve sloupci okres_1949b uvádí také příslušný ONV, např. zápis *Litvínov (ONV Chomutov)* u lokalit ležících v obci Albrechtice a náležících k osadě Černice (včetně jí samotné) znamená, že osada patří do okresu Litvínov, ale dosud je (stejně jako původní obec Albrechtice) spravována okresním národním výborem Chomutov. Nesoulad byl v tomto případě odstraněn rozlukou obce, tj. osamostatněním obce Černice, která v souladu s územním členěním (patřila k okresu Litvínov) také přešla pod správu ONV Litvínov. Přehled těchto případů je rovněž zřejmý z citované publikace, kde jsou odloučené části (vždy vnitrozemské) řazeny v části C (přehled okresů) přímo za příslušným okresem, tj. heslo Litvínov-odloučená část následuje za heslem Litvínov (str. 320). Podobným způsobem jsou zpracovány všechny případy odloučených částí včetně těch krátkodobých v řádů měsíců, které vznikly jen nesouladem mezi účinnostmi změn soudních a správních obvodů (v protektorátě).

Příslušnost okresů ke krajům v letech 1954–1960

V roce 1954 nabyla zvláštního postavení všechna krajská města tím, že v nich byl zřízen městský národní výbor (MěNV), který byl postaven na roveň tamního okresního národního výboru (ONV). Jedinou výjimkou byla v letech 1954–1957 Ostrava, kde MěNV spravoval též venkovský okres (ONV Ostrava byl po zrušení v roce 1954 obnoven roku 1957).

Výčet okresů podle stavu začátkem dubna 1960, tedy před ukončením této etapy dovršené územní reformou (okres_1960a).

Aš – Karlovarský
Benešov – Pražský
Beroun – Pražský
Bílina – Ústecký
Bílovec – Ostravský
Blansko – Brněnský
Blatná – Plzeňský
Blovice – Plzeňský
Boskovice – Brněnský
Brandýs nad Labem – Pražský
Brno-město – Brněnský, *v CZ_RETRO Brno (město)*
Brno-okolí – Brněnský, *v CZ_RETRO Brno-venkov*
Broumov – Hradecký
Bruntál – Olomoucký
Břeclav – Brněnský
Bučovice – Brněnský
Bystřice nad Pernštejnem – Brněnský
Čáslav – Pardubický
Česká Lípa – Liberecký
České Budějovice-město – Českobudějovický, *v CZ_RETRO České Budějovice (město)*
České Budějovice-okolí – Českobudějovický, *v CZ_RETRO České Budějovice*
Český Brod – Pražský
Český Krumlov – Českobudějovický
Český Těšín – Ostravský
Dačice – Jihlavský
Děčín – Ústecký
Dobruška – Hradecký
Dobříš – Pražský
Doksy – Liberecký
Domažlice – Plzeňský
Duchcov – Ústecký
Dvůr Králové nad Labem – Hradecký
Frenštát pod Radhoštěm – Ostravský
Frýdek-Místek – Ostravský
Frýdlant – Liberecký
Havlíčkův Brod – Jihlavský
Hlinsko – Pardubický
Hlučín – Ostravský
Hodonín – Gottwaldovský (=Zlínský)
Holešov – Gottwaldovský (=Zlínský)
Holice – Pardubický
Horažďovice – Plzeňský
Horšovský Týn – Plzeňský
Hořice – Hradecký
Hořovice – Pražský
Hradec Králové-město – Hradecký, *v CZ_RETRO Hradec Králové (město)*
Hradec Králové-okolí – Hradecký, *v CZ_RETRO Hradec Králové*
Hranice – Olomoucký
Humpolec – Jihlavský
Hustopeče – Brněnský
Cheb – Karlovarský
Chomutov – Ústecký
Chotěboř – Pardubický
Chrudim – Pardubický
Jablonec nad Nisou – Liberecký
Jaroměř – Hradecký
Jeseník – Olomoucký
Jičín – Hradecký
Jihlava-město – Jihlavský, *v CZ_RETRO Jihlava (město)*
Jihlava-okolí – Jihlavský, *v CZ_RETRO Jihlava*
Jilemnice – Liberecký
Jílové u Prahy – Pražský
Jindřichův Hradec – Českobudějovický
Kadaň – Karlovarský
Kamenice nad Lipou – Jihlavský
Kaplice – Českobudějovický
Karlovy Vary-město – Karlovarský, *v CZ_RETRO Karlovy Vary (město)*
Karlovy Vary-okolí – viz Ostrov
Karviná – Ostravský
Kladno – Pražský
Klatovy – Plzeňský
Kojetín – Olomoucký
Kolín – Pražský
Kralupy nad Vltavou – Pražský
Kraslice – Karlovarský
Krnov – Ostravský
Kroměříž – Gottwaldovský (=Zlínský)
Kutná Hora – Pražský
Kyjov – Gottwaldovský (=Zlínský)
Lanškroun – Pardubický
Ledeč nad Sázavou – Jihlavský
Liberec-město – Liberecký, *v CZ_RETRO Liberec (město)*
Liberec-okolí – Liberecký, *v CZ_RETRO Liberec*
Litoměřice – Ústecký
Litomyšl – Pardubický
Litovel – Olomoucký
Litvínov – Ústecký
Louny – Ústecký
Lovosice – Ústecký
Mariánské Lázně – Karlovarský
Mělník – Pražský
Mikulov – Brněnský
Milevsko – Českobudějovický
Mladá Boleslav – Pražský
Mnichovo Hradiště – Liberecký
Moravská Třebová – Brněnský
Moravské Budějovice – Jihlavský
Moravský Krumlov – Brněnský
Most – Ústecký
Náchod – Hradecký
Nová Paka – Hradecký
Nové Strašecí – Pražský
Nový Bor – Liberecký
Nový Bydžov – Hradecký
Nový Jičín – Ostravský
Nymburk – Pražský
Olomouc-město – Olomoucký, *v CZ_RETRO Olomouc (město)*
Olomouc-okolí – Olomoucký, *v CZ_RETRO Olomouc*
Opava – Ostravský
Ostrava-město – Ostravský, *v CZ_RETRO Ostrava (město)*
Ostrava-okolí – Ostravský, *v CZ_RETRO Ostrava*

Ostrov – Karlovarský
Pacov – Jihlavský
Pardubice-město – Pardubický, *v CZ_RETRO Pardubice (město)*
Pardubice-okolí – Pardubický, *v CZ_RETRO Pardubice*
Pelhřimov – Jihlavský
Písek – Českobudějovický
Plasy – Plzeňský
Plzeň-město – Plzeňský, *v CZ_RETRO Plzeň (město)*
Plzeň-okolí – Plzeňský, *v CZ_RETRO Plzeň*
Podbořany – Karlovarský
Poděbrady – Pražský
Polička – Pardubický
Praha (hlavní město Praha) – Pražský (*jako samostatná jednotka v rámci kraje*), *v CZ_RETRO Praha (město)*
Praha-jih – Pražský
Praha-sever – Pražský
Praha-západ – Pražský
Prachatice – Českobudějovický
Prostějov – Olomoucký
Přelouč – Pardubický
Přerov – Olomoucký
Přeštice – Plzeňský
Příbram – Pražský
Rakovník – Pražský
Rokycany – Plzeňský
Rosice – Brněnský
Roudnice nad Labem – Ústecký
Rumburk – Liberecký
Rychnov nad Kněžnou – Hradecký
Rýmařov – Olomoucký
Říčany – Pražský
Sedlčany – Pražský
Semily – Liberecký
Slaný – Pražský
Slavkov u Brna – Brněnský
Soběslav – Českobudějovický
Sokolov – Karlovarský
Stod – Plzeňský
Strakonice – Českobudějovický
Stříbro – Plzeňský
Sušice – Plzeňský
Svitavy – Brněnský
Šternberk – Olomoucký
Šumperk – Olomoucký
Tábor – Českobudějovický
Tachov – Plzeňský
Teplice – Ústecký
Tišnov – Brněnský
Toužim – Karlovarský
Trhové Sviny – Českobudějovický
Trutnov – Hradecký
Třebíč – Jihlavský
Třeboň – Českobudějovický
Třešť – Jihlavský
Turnov – Liberecký
Týn nad Vltavou – Českobudějovický
Uherské Hradiště – Gottwaldovský (=Zlínský)
Uherský Brod – Gottwaldovský (=Zlínský)
Ústí nad Labem-město – Ústecký, *v CZ_RETRO Ústí nad Labem (město)*
Ústí nad Labem-okolí – Ústecký, *v CZ_RETRO Ústí nad Labem*
Ústí nad Orlicí – Pardubický
Valašské Klobouky – Gottwaldovský (=Zlínský)
Valašské Meziříčí – Gottwaldovský (=Zlínský)
Velká Bíteš – Brněnský
Velké Meziříčí – Jihlavský
Veselí nad Moravou – Gottwaldovský (=Zlínský)
Vimperk – Českobudějovický
Vítkov – Ostravský
Vlašim – Pražský
Vodňany – Českobudějovický
Votice – Pražský
Vrchlabí – Hradecký
Vsetín – Gottwaldovský (=Zlínský)
Vysoké Mýto – Pardubický
Vyškov – Brněnský
Zábřeh – Olomoucký
Zlín-město (Gottwaldov-město) – Gottwaldovský (=Zlínský), *v CZ_RETRO Zlín (město)*
Zlín-okolí (Gottwaldov-okolí) – Gottwaldovský (=Zlínský), *v CZ_RETRO Zlín*
Znojmo – Brněnský
Žamberk – Hradecký
Žatec – Ústecký
Žďár nad Sázavou – Jihlavský
Židlochovice – Brněnský

Příslušnost okresů ke krajům v letech 1960–1990 (2000)

Rok 1960 přinesl naprosto zásadní územní (nikoli však správní) reformu vyznačující se značnou redukcí dosavadních krajů i okresů. Jejich hranice byly místy vedeny velmi bezohledně vůči bývalým okresním městům, často v jejich těsné blízkosti, aniž by v takových případech byly vedeny podle tradičních geografických zásad (řeky, horské hřebeny). Velmi nespravedlivý byl i výběr sídel okresů, prokazatelně ovlivněný mírou politické angažovanosti obyvatel či strategickými záměry (budování těžkého průmyslu). Teprve tato územní reforma tak proběhla zcela podle představ KSČ, protože umožnila hlubší průnik stranických orgánů (včetně sítě sovětských poradců) do všech oblastí správy i soudnictví, což nižší počty (až nadměrně) velkých celků umožňují snáze. Zásadní správní (nikoli však územní) reformu přinesl až listopad 1989, který byl dovršením postupného rozkladu bolševické moci a vedl ke státnímu nekrvavému („sametovému“) převratu, který defacto znamenal to, že se KSČ (obdobně jako ve většině států sovětského blocku) vzdala moci (de facto výměnou za beztrestnost) poté, co ztratila faktickou podporu Sovětského svazu, která byla nutnou podmínkou udržení jejího mocenského postavení.
V důsledku těchto zásadních politických změn byly v roce 1990 zrušeny krajské národní výbory, kraje jako územní jednotky však nikoli (formálně existují nadále). V témže roce se okresní národní výbory změnily na okresní úřady (z hlediska správního, nikoli územního, v podstatě recipročně oproti roku 1945, nota bene 1938).

Výčet okresů podle stavu k 1. 7. 1960 (okres_1960b) a 31. 12. 1989 (okres_1989).

Benešov – Středočeský (Praha)
Beroun – Středočeský (Praha)
Blansko – Jihomoravský (Brno)
Brno-město – Jihomoravský (Brno), *v CZ_RETRO Brno (město)*
Brno-venkov – Jihomoravský (Brno)
Bruntál – Severomoravský (Ostrava)
Břeclav – Jihomoravský (Brno)
Česká Lípa – Severočeský (Ústí nad Labem)
České Budějovice – Jihočeský (České Budějovice)

Český Krumlov – Jihočeský (České Budějovice)
Děčín – Severočeský (Ústí nad Labem)
Domažlice – Západočeský (Plzeň)
Frýdek-Místek – Severomoravský (Ostrava)
Havlíčkův Brod – Východočeský (Hradec Králové)
Hodonín – Jihomoravský (Brno)
Hradec Králové – Východočeský (Hradec Králové)
Cheb – Západočeský (Plzeň)
Chomutov – Severočeský (Ústí nad Labem)
Chrudim – Východočeský (Hradec Králové)
Jablonec nad Nisou – Severočeský (Ústí nad Labem)
Jičín – Východočeský (Hradec Králové)
Jihlava – Jihomoravský (Brno)
Jindřichův Hradec – Jihočeský (České Budějovice)
Karlovy Vary – Západočeský (Plzeň)
Karviná – Severomoravský (Ostrava)
Kladno – Středočeský (Praha)
Klatovy – Západočeský (Plzeň)
Kolín – Středočeský (Praha)
Kroměříž – Jihomoravský (Brno)
Kutná Hora – Středočeský (Praha)
Liberec – Severočeský (Ústí nad Labem)
Litoměřice – Severočeský (Ústí nad Labem)
Louny – Severočeský (Ústí nad Labem)
Mělník – Středočeský (Praha)
Mladá Boleslav – Středočeský (Praha)
Most – Severočeský (Ústí nad Labem)
Náchod – Východočeský (Hradec Králové)
Nový Jičín – Severomoravský (Ostrava)
Nymburk – Středočeský (Praha)
Olomouc – Severomoravský (Ostrava)
Opava – Severomoravský (Ostrava)
Ostrava-město – Severomoravský (Ostrava)*, v CZ_RETRO Ostrava (město)*
Pardubice – Východočeský (Hradec Králové)
Pelhřimov – Jihočeský (České Budějovice)
Písek – Jihočeský (České Budějovice)
Plzeň-město – Západočeský (Plzeň)*, v CZ_RETRO Plzeň (město)*
Plzeň-jih – Západočeský (Plzeň)
Plzeň-sever – Západočeský (Plzeň)
Praha (hl. m. Praha) – (*nepatří k žádnému kraji*)*, v CZ_RETRO Praha (město)*
Praha-východ – Středočeský (Praha)
Praha-západ – Středočeský (Praha)
Prachatice – Jihočeský (České Budějovice)
Prostějov – Jihomoravský (Brno)
Přerov – Severomoravský (Ostrava)
Příbram – Středočeský (Praha)
Rakovník – Středočeský (Praha)
Rokycany – Západočeský (Plzeň)
Rychnov nad Kněžnou – Východočeský (Hradec Králové)
Semily – Východočeský (Hradec Králové)
Sokolov – Západočeský (Plzeň)
Strakonice – Jihočeský (České Budějovice)
Svitavy – Východočeský (Hradec Králové)
Šumperk – Severomoravský (Ostrava)
Tábor – Jihočeský (České Budějovice)
Tachov – Západočeský (Plzeň)
Teplice – Severočeský (Ústí nad Labem)
Trutnov – Východočeský (Hradec Králové)
Třebíč – Jihomoravský (Brno)
Uherské Hradiště – Jihomoravský (Brno)
Ústí nad Labem – Severočeský (Ústí nad Labem)
Ústí nad Orlicí – Východočeský (Hradec Králové)
Vsetín – Severomoravský (Ostrava)
Vyškov – Jihomoravský (Brno)
Zlín (do roku 1990 Gottwaldov) – Jihomoravský (Brno)
Znojmo – Jihomoravský (Brno)
Žďár nad Sázavou – Jihomoravský (Brno)

Jedinou změnou v počtu okresů bylo zřízení okresu **Jeseník** v roce 1996 v kraji Severomoravském (Ostrava).

Příslušnost okresů ke krajům (VÚSC) od roku 2000

Přes zrušení krajských národních výborů v roce 1990 kraje nezanikly a nadále formálně existují (jako územní jednotky). Koncem roku 2002 byly zrušeny okresní úřady. Kraje (od roku 1990) i okresy (od roku 2003) tak nadále existují jako územní jednotky ale také jako správní obvody některých odvětví (jejichž počet stále klesá), nikoli však všeobecné správy, která si roku 1990 vytvořila – vedle okresů – obvody **pověřených obecních úřadů** (POÚ). V návaznosti na zrušení okresních úřadů vznikly v roce 2003 též obvody **obcí s rozšířenou působností** (ORP), které převzaly velkou část kompetencí okresních úřadů. Postupně bylo dosaženo skladebnosti obvodů POÚ do ORP (viz příslušná kapitola uživatelské příručky). Jeden obvod ORP tedy tvoří jeden nebo více obvodů POÚ – v tomto směru je to analogie politických a soudních okresů z let 1850–1949. Až na výjimky existuje také skladebnost obvodů ORP do okresů.

V roce 2000 vznikly nové **samosprávné kraje** (VÚSC – vyšší územně samosprávné celky), které sice respektovaly území okresů, nikoli však krajů z roku 1960. Protože širší veřejnosti nejsou kraje z roku 1960 již známy (jsou považovány za zrušené ač de iure existují) přestal se přídomek „samosprávný“ (či zkratka VÚSC) používat. Příslušnost k dosud existujícím krajům z roku 1960 je sice uvedena již v předchozím přehledu, zde ji však přesto uvádíme, neboť fakt souběhu dvou systémů krajů není všeobecně znám (i média skutečnost interpretují nezřídka zkresleně).

V níže uvedeném přehledu se jedná o příslušnost okresů (okres_2003 aj.) k samosprávným krajům (VÚSC) z roku 2000. Původně v zásadě jednotně koncipované pojmenování některých krajů (VÚSC) bylo již v roce 2001 změněno (jistě pod vlivem pojmenování Středočeského kraje). V důsledku toho nyní existují dva různě vymezené kraje Jihočeské a Jihomoravské (současně existující starý a nový Středočeský kraj jsou vymezeny stejně).
V těchto případech má zápis následující podobu:

Blansko – *Brněnský* > Jihomoravský (Jihomoravský), tedy: jméno okresu – jméno kraje 2000 > jméno kraje od roku 2001 (jméno dosud existujícího kraje z roku 1960)

Výčet okresů podle aktuálního stavu:

Benešov – Středočeský (Středočeský)
Beroun – Středočeský (Středočeský)
Blansko – *Brněnský* > Jihomoravský (Jihomoravský)
Brno-město – *Brněnský* > Jihomoravský (Jihomoravský), *v CZ_RETRO do r. 2002/2003 Brno (město)*
Brno-venkov – *Brněnský* > Jihomoravský (Jihomoravský)
Bruntál – *Ostravský* > Moravskoslezský (Severomoravský)
Břeclav – *Brněnský* > Jihomoravský (Jihomoravský)
Česká Lípa – Liberecký (Severočeský)
České Budějovice – *Budějovický* > Jihočeský (Jihočeský)
Český Krumlov – *Budějovický* > Jihočeský (Jihočeský)
Děčín – Ústecký (Severočeský)
Domažlice – Plzeňský (Západočeský)
Frýdek-Místek – *Ostravský* > Moravskoslezský (Severomoravský)
Havlíčkův Brod – *Jihlavský* > Vysočina (Východočeský)
Hodonín – *Brněnský* > Jihomoravský (Jihomoravský)
Hradec Králové – Královéhradecký (Východočeský)
Cheb – Karlovarský (Západočeský)
Chomutov – Ústecký (Severočeský)
Chrudim – Pardubický (Východočeský)
Jablonec nad Nisou – Liberecký (Severočeský)
Jeseník – Olomoucký (Severomoravský)
Jičín – Královéhradecký (Východočeský)
Jihlava – *Jihlavský* > Vysočina (Jihomoravský)
Jindřichův Hradec – *Budějovický* > Jihočeský (Jihočeský)
Karlovy Vary – Karlovarský (Západočeský)
Karviná – *Ostravský* > Moravskoslezský (Severomoravský)
Kladno – Středočeský (Středočeský)
Klatovy – Plzeňský (Západočeský)
Kolín – Středočeský (Středočeský)
Kroměříž – Zlínský (Jihomoravský)
Kutná Hora – Středočeský (Středočeský)
Liberec – Liberecký (Severočeský)
Litoměřice – Ústecký (Severočeský)
Louny – Ústecký (Severočeský)
Mělník – Středočeský (Středočeský)
Mladá Boleslav – Středočeský (Středočeský)
Most – Ústecký (Severočeský)
Náchod – Královéhradecký (Východočeský)
Nový Jičín – *Ostravský* > Moravskoslezský
Nymburk – Středočeský (Středočeský)
Olomouc – Olomoucký (Severomoravský)
Opava – *Ostravský* > Moravskoslezský (Severomoravský)
Ostrava-město – *Ostravský* > Moravskoslezský (Severomoravský), *v CZ_RETRO do r. 2002/2003 Ostrava (město)*
Pardubice – Pardubický (Východočeský)
Pelhřimov – *Jihlavský* > Vysočina (Jihočeský)
Písek – *Budějovický* > Jihočeský (Jihočeský)
Plzeň-město – Plzeňský (Západočeský), *v CZ_RETRO do r. 2002/2003 Plzeň (město)*
Plzeň-jih – Plzeňský (Západočeský)
Plzeň-sever – Plzeňský (Západočeský)
Praha (hl. město Praha) – (*tvoří samosprávný obvod na úrovni samosprávného kraje*), *v CZ_RETRO Praha (město)*
Praha-východ – Středočeský (Středočeský)
Praha-západ – Středočeský (Středočeský)
Prachatice – *Budějovický* > Jihočeský (Jihočeský)
Prostějov – Olomoucký (Jihomoravský)
Přerov – Olomoucký (Severomoravský)
Příbram – Středočeský (Středočeský)
Rakovník – Středočeský (Středočeský)
Rokycany – Plzeňský (Západočeský)
Rychnov nad Kněžnou – Královéhradecký (Východočeský)
Semily – Liberecký (Východočeský)
Sokolov – Karlovarský (Západočeský)
Strakonice – *Budějovický* > Jihočeský (Jihočeský)
Svitavy – Pardubický (Východočeský)
Šumperk – Olomoucký (Severomoravský)
Tábor – *Budějovický* > Jihočeský (Jihočeský)
Tachov – Plzeňský (Západočeský)
Teplice – Ústecký (Severočeský)
Trutnov – Královéhradecký (Východočeský)
Třebíč – *Jihlavský* > Vysočina (Jihomoravský)
Uherské Hradiště – Zlínský (Jihomoravský)
Ústí nad Labem – Ústecký (Severočeský)
Ústí nad Orlicí – Pardubický (Východočeský)
Vsetín – Zlínský (Severomoravský)
Vyškov – *Brněnský* > Jihomoravský (Jihomoravský)
Zlín – Zlínský (Jihomoravský)
Znojmo – *Brněnský* > Jihomoravský (Jihomoravský)
Žďár nad Sázavou – *Jihlavský* > Vysočina (Jihomoravský)

CZ_RETRO

prostředek k hlubšímu poznání českých zemí